MAILIS KORKIAKANGAS

Lönnrotista Laureaan

Kotitalousalan ammattikasvatus vuosina 1890 - 2000

■

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA
Esitetään Tampereen yliopiston
kasvatustieteiden yksikön johtokunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi Tampereen yliopiston
Linnan luentosalissa K103, Kalevantie 5, Tampere,
18. päivänä lokakuuta 2013 klo 12.

TAMPEREEN
YLIOPISTO

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA
Tampereen yliopisto, Kasvatustieteiden yksikkö

Copyright ©2013 Tampere University Press and the author

Kannen suunnittelu
Mikko Reinikka

Acta Universitatis Tamperensis 1855
ISBN 978-951-44-9219-8 (nid.)
ISSN-L 1455-1616
ISSN 1455-1616

Acta Electronica Universitatis Tamperensis 1336
ISBN 978-951-44-9220-4 (pdf)
ISSN 1456-954X
http://tampub.uta.fi

Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print
Tampere 2013

Tiivistelmä:

Lönnrotista Laureaan−Kotitalousalan ammattikasvatus vuosina 1890−2000

Tämän kasvatustieteen alaan kuuluvan väitöskirjan tavoitteena on kuvata ja tulkita kotitalousalan ammattikasvatuksen historiallisia kerrostumia, muutoksia ja jatkuvuuksia hallinnollis-poliittisesta näkökulmasta. Tavoite täsmentyy tutkimuskysymykseksi: Miten kotitalousalan ammattikasvatus on muotoutunut tapauskoulujen aineiston valossa?

Tutkimuksen viitekehys muodostuu ammattikasvatuksesta kasvatuksen muotona. Kotitalouden alan ammattikasvatuksen paradigma käsittää toimialan, koulutuksen hallinnoinnin sekä koulutuksen osa-alueet. Näistä koulutus asettuu keskiöön hallinnollis-poliittisen lähestymistavan mukaisessa tarkastelussa. Menetelmävalintana on kasvatuksen historia. Tutkimuksen eri tavoin informatiivinen aineisto koostuu toimialaa ja yleistä koulutusta sekä hallinnointia käsittelevistä tutkimuksista, tilastoista ja dokumenteista. Käytössä on kahden tapauskoulun arkistot sekä haastattelemalla koottu aineisto. Tapauskouluista Elias Lönnrotin Emännyyskoulu edustaa ammatillista koulutusta ja Järvenpään Kotitalousopettajaopisto alan opettajankoulutusta. Kotitalouden kehittäminen on lähtenyt liikkeelle sekä kaupunkimaisen että maaseutumaisen elämänmuodon suunnista. Tämän tutkimuksen painopiste sijoittuu lähtökohtaisesti maaseutumaiseen kotitalouteen. Maaseudulla kotitalous liittyi kiinteästi kodinhoito-, karja- ja maataloustyöhön.

Tapauskoulujen kertomukset kohtaavat Laurea-ammattikorkeakoulussa palveluyrittäjyyden ja palvelujohtamisen koulutusohjelmina. Jo ennen 1990-luvulla toteutunutta ammatillisen toisen ja korkea-asteen erottamista toisistaan tapauskoulut kokivat monia toimialan, hallinnon ja koulutusrakenteen muutoksia.

Sammattiin vuonna 1897 perustettu emännyyskoulu toimi 50 vuotta kouluhallinnon alaisuudessa yksityisenä kouluna ja opetti kotitaloustaitoja kansakoulun käyneille tytöille. Emännyyskoulu hakeutui 1940-luvulla maatalousministeriön alaiseksi sekä valtion omistamaksi emäntäkouluksi, joka jatkoi toimintaansa 1980-luvulle asti. Keskiasteen uudistuksen yhteydessä maataloushallituksen valvoma kotitalousalan koulutus siirtyi ammattikasvatushallitukseen ja osaksi ammatillisen koulutuksen järjestelmää. Emäntäkoulusta tuli kotitalousoppilaitos, jonka opinto- ja erikoistumislinjoilta

valmistuttiin koulutusammatteihin. Niitä vastaavia työammatteja oli tarjolla koti- ja laitostalousalalla, joka keskittyi huolehtimaan julkishallinnon palvelutehtävistä. Espoon koti- ja laitostalousoppilaitos perustettiin palvelemaan muuttoliikkeestä seurannutta koulutuspaikkatarvetta. Tämä kuntayhtymän omistukseen avattava koulu oli käynnistetty Elias Lönnrotin emäntäkoulun sivukouluna. Espoon koti- ja laitostalousoppilaitoksesta tuli vuonna 1996 Espoon palvelualojen oppilaitos. Sen opistot siirtyivät ammattikorkeakouluun ja toinen aste jäi koulutuskuntayhtymään. Sammatissa aloittaneen koulun toiminta jatkuu nykyään Työtehoseuran Lönnrot Opistona, joka tuottaa osaamista palvelualoille.

Järvenpään Kotitalousopettajaopisto perustettiin maatalousministeriön alaisuuteen vuonna 1928 palvelemaan maatalouteen liittyvää kotitalousopetuksen tarvetta. Kotitalousopettajaopiston toiminta vakiintui sota- ja pulavuosien jälkeen. Opiston yhteyteen kuuluvat emäntä- ja talouskoulu toimivat opettajankoulutuksen harjoittelupaikkoina. Kotitalousopettajaopistosta tuli vuonna 1963 kotitalousnormaalikoulu, jossa myös korkeakoulutuksen saaneet pääsivät pätevöitymään opettajiksi. Kotitalousopettajaopiston toiminnan päättyessä vuonna 1997 opettajankoulutus siirtyi Jyväskylän opettajankorkeakouluun. Toisen asteen ammatillinen koulutus jatkui Tuusulanjärvi-instituutissa ja opistolinjat liittyivät paikalliseen ammattikorkeakouluhankkeeseen.

Kotitalousalan ammattikasvatus muodostuu varhais-, maaseutu-, kotitalous- ja palveluammatillisista kehityskerrostumista. Varhaisvaiheessa alan koulutusta syntyi erilaisten taustayhteisöjen tukemana kouluhallinnon ja sittemmin perustetun maataloushallinnon alaisuuteen. Ensimmäinen kotitalouskoulutusta määrittelevä laki ohjasi koulumuotojen yhdenmukaistumisen avulla koulutusta maataloushallinnon piiriin. Maaseutuammatillisesta koulutuksen kehittämisestä vastasi kotitalousosasto. Kokonaisvaltaista kehittämistyötä palveli alan opettajankoulutuksen käynnistäminen Järvenpäässä. Kotitalousammatillinen kerrostuma käsittää keskiasteen uudistuksen aikana ammatillistuvan koulutuksen sekä koti- ja laitostalousalan syntymisen. Palveluammatillinen ammattikasvatus liittyy palvelusektorin laaja-alaistumiseen ja kotitalouspalvelujen kehittymiseen sekä koulutustehtävän erottamiseen ammatilliselle toiselle ja korkea-asteelle

Asiasanat: ammatillinen koulutus, ammattikasvatus, kasvatuksen historia, koulutushallinnointi, kotitalousala ja opettajankoulutus.

Abstract:

From Lönnrot to Laurea–Home Economics Vocational Education from 1890 to 2000

The aim of this doctoral thesis, situated within the field of education, is to depict and analyze the various development stages, changes and continuums of home economics vocational training from an administrative-political viewpoint. The research question is: "How has home economics vocational education been formed in the case schools?"

The framework of reference covers vocational education as a form of education. The paradigm of vocational education within home economics education comprises the field itself, its administration and different aspects of education. The core of the research lies in education, when scrutinized from the administrative-political angle. The methodological orientation is the history of education. The informative research material comprises research papers, statistics and documents that cover the field, education in general and administration of education. The archives of two case schools and material collected through interviews were exploited. The first case school, Elias Lönnrotin Emännyyskoulu, represents vocational training, whereas the second case school, Järvenpään Kotitalousopettajaopisto, is a teacher training facility. Developing home economics education has had two orientations in Finland: it has been developed both for the needs of the countryside and cities. The focus in this thesis is mainly on the rural home economics education. In the countryside home economics comprised the tasks needed to carry out in home, with livestock and when farming.

The case schools merge into Laurea University of Applied Sciences' degree programmes in Service Management. Already before the reform in the 1990s, when the vocational institute was separated from the university-level education, the case schools had seen major changes in their field of operation, administrative and educational structure.

The housekeeping school, which was founded in Sammatti in 1897, operated 50 years as a private school, under the administration of school administration, and taught girls, who had been to elementary school, home economics skills. The

housekeeping school was placed under the administration of the Ministry of Agriculture and it became a state-owned school in the 1940s and it carried out its operations as a housekeeping school until the 1980s. During the reform of the secondary education the home economics education, which was supervised by agricultural administration, became a part of the vocational education system and was now being supervised by the National Board of Vocational Education.

The housekeeping school became a home economics institute that qualified students for vocational professions in its programmes. Jobs corresponding these qualifications were available in the field of home economics and institutional household and the education focused on seeing to the services within public administration. Espoon koti- ja laitostalousoppilaitos was established to provide for educational needs as a result of migration. This school, owned by the federation of municipalities, was founded as an affiliated school of Elias Lönnrotin emäntäkoulu. Espoon koti- ja laitostalousoppilaitos became Espoon palvelualojen oppilaitos in 1996. Its institutes merged into a university of applied sciences and the secondary education remained where it was, as part of the federation of municipalities. The school, which was founded in Sammatti, is nowadays Lönnrotin Opisto, owned by Työtehoseura, and it produces know-how for the service field.

Järvenpään Kotitalousopettajaopisto (teacher training institute) was established in 1928 and it was supervised by the Ministry of Agriculture to serve the needs of the home economics skills as needed in farming.The operations of Kotitalousopettajisto were stabilized after the years of war and the Great Depression. The housekeeping and home economics schools that were parts of the institute served the needs of teacher training as placement schools. The teacher training institute became a home economics school in 1963 where candidates with university-level degrees could qualify as teachers. When Kotitalousopettajaopisto was closed down in 1997, the teacher training was merged into Jyväskylä Teacher Education College. The secondary vocational education was continued in Tuusulanjärvi-instituutti and the various institute-level programmes joined the local university of applied sciences. The vocational education within the field of home economics consists of the development stages of an early stage, agricultural industry, home economics and service trade professions. In the early stage of development, education within the field was created and supported by various communities under the governance of school administration and later on under the governance of agricultural administration. The first law dictating home economics education unified different school forms and forced them under the governance of agricultural administration. The Department of Home Economics was in charge of developing the education in the countryside. The education in its entirety was further advanced by the introduction of teacher training in Järvenpää. The development of home economics education comprises the advancement of middle school education into professional education as well

as the introduction of the field of home economics and institutional household. Vocational education focusing on services can be seen as an element of both the advancement of the service field and development of home economics services and the division of education at two levels, vocational upper secondary level and university-level.

Keywords: vocational training, vocational education, history of education, education administration, field of home economics and teacher training.

Sisällysluettelo

1. Johdanto 11
2. Ammattikasvatus kasvatuksen muotona 15
    2.1 Ammattikasvatus osana kasvatustiedettä 17
    2.2 Hallinnollis-poliittinen lähestymistapa 21
    2.3 Kotitalous aiemman tutkimuksen valossa 23
3. Tutkimusmenetelmä ja -aineistot 35
    3.1 Kasvatuksen historia menetelmällisenä ratkaisuna 35
    3.2 Tutkimuksen aineistot 38
    3.3 Tutkijan paikka 42
4. Tapauskoulujen ammattikasvatus 44
    4.1 Elias Lönnrotin koulun kehityskulku 44
        4.1.1 Emännyyskoulu 1897–1948 49
        4.1.2 Emäntäkoulu 1949–1987 59
        4.1.3 Keskiasteen uudistus: Kotitalousoppilaitos 1988–1994 76
        4.1.4 Espoon sivukoulu: Koti- ja laitostalousoppilaitos 1989–1996 89
        4.1.5 Toisen asteen uudistus: Lönnrot Opisto ja Omnia 2000 96
    4.2 Järvenpään Kotitalousopettajaopiston kehitysvaiheet 104
        4.2.1 Kotitalousopettajaopiston käynnistyminen 1928 105
        4.2.2 Kotitalousopettajaopiston vakiintuminen 1950-luku 113
        4.2.3 Kotitalousnormaalikouluksi nimeäminen 1963 117
        4.2.4 Kotitalousopettajaopiston päättyminen 1997 123
    4.3 Korkea-asteen uudistus: Opistot osaksi Laureaa 2000 130
    4.4 Kotitalousalan ammattikasvatuksen yleinen kehitys 138
5. Johtopäätökset 147
    5.1 Varhaisammatillinen ammattikasvatus 1890–1930 147
    5.2 Maaseutuammatillinen ammattikasvatus 1930–1960 149
    5.3 Kotitalousammatillinen ammattikasvatus 1960–1990 152
    5.4 Palveluammatillinen ammattikasvatus 1990–2000 156
    5.5 Muutos, jatkuvuus ja erityisyys 159
6. Pohdinta ja arviointi 164
Lähteet ja kirjallisuus 168
Liitteet 185

Alkusanat

Tutkimus sijoittuu kotitalouden alan ammattikasvatuksen historiaan, johon monet ihmiset ovat vaikuttaneet. Ilman heidän työtään ei tämä tutkimus olisi ollut mahdollinen, joten ensimmäisenä kiitokseni heille.

Tutkimuksen kohteena on kotitalouden alan ammattikasvatuksen muotoutuminen. Kiinnostukseni kotitalousalan menneitä vaiheita kohtaan heräsi 1990-luvulla, kun koulutusuudistukset alkoivat ravistella perinteistä ammatillista koulunpitoa. Jatko-opintojeni innoittajana toimi ammattikorkeakoulujen toimilupahakemus, jossa opettajien koulutustasoon kiinnitettiin erityistä huomiota.

Aloitin lisensiaatintutkinto-opintoni siinä vaiheessa, kun Espoon-Vantaan ammattikorkeakoulu laajeni koko Uusimaata käsittäväksi hankkeeksi. Osallistuin siinä matkailu-, ravitsemis- ja talousalan koulutusohjelmien suunnitteluun. Vuonna 2000 Laureaksi muuttunut Espoon-Vantaan ammattikorkeakoulu on luonut puitteet tutkimusmatkalleni, mistä haluan lausua lämpimät kiitokseni. Saamani tutkimusvapaat ovat mahdollistaneet syventymisen kotitalouden alan ammattikasvatuksen arkistoaineistoihin. Kiitän Laurea-ammattikorkeakoulua vapaajaksoista sekä erityisesti myötämielisestä suhtautumisesta jatko-opintoihini. Olen saanut tutkimukseeni myös käytännönläheistä ohjausta Laureassa. Yliopettaja KTT, dosentti Irma Tikkasen selkeät ja loogiset ohjeet ovat auttaneet minua tekstin jäsentelyssä ja karsimisessa. Lämpimät kiitokseni Irmalle. Kollegoilleni Sirpa Markolle ja Marja Mikkolalle kiitokset tekstiin liittyvästä palautteesta ja kommenteista. Ilona Rönkä ansaitsee suuret kiitokset tiivistelmän englanninkielisestä asusta.

Tapauskoulujeni arkistoaineistoja tutkin Hämeenlinnan maakunta-arkistossa. Arkiston tutkijasalissa aloittamani kansioiden satunnainen selailu vaihtui vähitellen systemaattiseen lähteiden tutkimiseen. Arkistoväelle kiitokseni siitä, sillä vain heidän ansiokkaan ja pitkämielisen opastuksensa avulla lähteiden aarteet alkoivat avautua. Tuusulan kirjaston palveluvalmis henkilökunta ansaitsee myös suuret kiitokset. He ovat lukemattomia kertoja hankkineet käsiini sellaisia teoksia, joita ei kirjaston hyllyiltä enää ole ollut saatavilla. Kiitän myös Kotilieden toimitusta ja Paletti Osakeyhtiötä mahdollisuudesta käyttää Kotilieden kansikuvia tutkimuksessani. Kuvat pyrkivät visuaalisesti yhdistämään sisällöllisen tarkastelun historialliseen aikaan.

Olen saanut virikkeitä tutkimustani varten eri yhteyksistä. Merkittävä

ammattikasvatuksellisten keskustelujen paikka on tutkimustyöni kannalta ollut Amker-ryhmä, josta työni aihe on lähtöisin. Myös seminaarityöskentelyssä olen saanut arvokkaita kommentteja ja näkemyksiä tutkimukseeni sen eri kehitysvaiheissa. Opponenttini Marja Vuortama-Räsänen on jakanut useita vuosia työni kulkuun liittyneitä käänteitä. Kiitokset Marja lukuisista keskustelutuokioista. Tukesi ja myötäelämisesi ovat avanneet uusia näköaloja prosessin takkuisiin kohtiin.

Tutkimukseni ohjaamisesta on vastannut myös Amker-hankkeen johtajana toiminut professori Anja Heikkinen. Ilman hänen taitavaa luotsaustaan en olisi selvinnyt läpi lukuisista karikoista, joita olen tutkimusmatkallani kohdannut. Anja Heikkinen on jaksanut maltillisesti kesyttää opettajaminääni tutkimuksellisen ajattelun pariin. Sydämelliset kiitokseni Anjalle. Tutkimukseni ensiversion lukenutta Sirpa Mäkistä haluan kiittää arvokkaasta palautteesta, joka on edistänyt työni kokonaiskuvan hahmottamista. Kiitokseni esitarkastajilleni Heli Valtoselle ja Risto Ikoselle, joilta sain perusteellisia ja käytännöllisiä kommentteja. Vaikken kaikkiin ideoihin ja näkökulmiin tarttunutkaan, arvostan palautetta suuresti.

Kiitokset vielä läheisilleni, jotka ovat kannustaneet minua tutkimustyöni eri vaiheissa. Erityinen kiitos kuuluu tyttärelleni Ilonalle, joka on sinnikkäästi esittänyt kommentteja ja suitsinut paikoin rönsyilevää ilmaisuani. Yleisin saamani ohje taitaakin olla ”kill your darlings”. Pitkän prosessin aikana olemme ehtineet jakaa monia iloja ja murheita.

Väitöskirjaprosessi on kestänyt kauan ja ollut iso osa arkeani. On haikeata ajatella elämää ilman sitä, mutta samalla olen erittäin huojentunut. Se on nyt tässä.

Omistan tämän kirjan nykyisille ja tuleville ammattikasvattajille.

Tuusulassa vuoden 2013 naistenviikolla

Mailis Korkiakangas

1. Johdanto

> ”Traditio yleisemmässä merkityksessään on historia. Tieteenä tiedämme sen olevan ihmiskunnan tiedon ja tahdon aiemman esittämistä”. J.V. Snellman 1861.

Kotitaloustaitojen opetus on kehkeytynyt vuosisadan aikana tutkintoon johtavaksi korkeakoulutukseksi. Kotitaloustyö on ammatillistunut koulutuksen lisääntymisen ja muuttuvan työelämän seurauksena. Urbanisoituva elämäntapa ja naisten lisääntyvä työssäkäynti ovat vaikuttaneet siihen, että osa perinteisesti kotona opitusta ja tehdystä työstä on siirtynyt kodin ulkopuolisiin työpaikkoihin yhteiskunnan tarjoamien palvelujen yleistyessä. Parin viimeisen vuosikymmenen aikana julkisten palvelujen rinnalle on alkanut syntyä yksityisiä kotipalveluita tarjoavia yrityksiä, jotka ovat tuotteistaneet palvelukonseptinsa arkiaskareisiin kuuluvista kotitaloustöistä.
Kodilla on kaikille ihmisille suuri merkitys, vaikka jokainen meistä kokee kodin eri tavoin. Ikääntyville kotona asuminen tarkoittaa useimmiten arjenhallintaa ja selviytymistä. Toimintakyvyn heikkeneminen lisää kotona vietettävän ajan määrää. Kun elämänpiiri kaventuu, kotitöiden merkitys korostuu entisestään. Silloin kaupassa käynnistä, siivoamisesta ja ruoanlaitosta alkaa muodostua elämänkulkua jäsentävä sisältö ja toiminta. Kotona eläminen ja kotitöiden tekeminen ylläpitävät ihmisen toimintakykyä ja itsetuntoa, sillä selviytyminen lisää itsenäisyyden ja riippumattomuuden kokemusta.[1] Ikääntyvien kotona asumista ja selviytymistä on nykyisin mahdollista pidentää kotiin ostettavien palvelujen avulla.

1800-luvun loppupuolella Suomessa vallitseva ilmapiiri oli sortotoimista huolimatta otollista aikaa uusille aatteille ja liikkeille, joista tuli aktiivisia kotitalousalan koulutuksen puolestapuhujia ja käynnistäjiä. Historiallisen katsantokannan mukaan kotitalouden merkitys alkoi korostua voimakkaasti kansantalouden osatekijänä, kun kotitaloudet saivat entistä kiinteämmän sijan osana elinkeinokehitystä. Historiallisen kiinnostavuutensa ja merkittävyytensä ohella kotitalouden tutkiminen on ajankohtaista myös nykyään, sillä jokainen meistä tarvitsee kotitalousosaamista oman kodin

[1] Andersson 2009.

hoitamista ja arjen hallintaa varten.

Kotitalousalan koulutuksen tutkimuksen kiinnostavuutta lisää sen pitkä aikaperspektiivi. Ammattikasvatuksen tutkimuksessa on painopiste viime vuosina sijoittunut ammattikorkeakoulu-uudistuksen tutkimiseen, joten muu ammatillinen tutkimus on jäänyt hiukan varjoon[2]. Uutuudenviehätys on perusteltua, sillä tutkimuksen avulla on saatu tietoa toiminnanohjausta ja kehittämistä varten. Tämä tutkimus sijoittuu pääasiallisesti aikaan ennen ammattikorkeakoulua.

Oma kiinnostukseni aiheeseen on lähtöisin Suomalaisen ammattikasvatuksen erityisyyttä etsivästä -hankkeesta (jäljempänä Amker) ja työelämänmuutoksesta. Asioiden jäsentäminen historiatiedon pohjalta tuli ajankohtaiseksi koulutusrakennetta ravistelevassa muutoksessa, kun aiempien vaiheiden ratkaisut nousivat esiin uudistusprosessissa. Oli kiinnostavaa havaita ratkaisujen yhteys kunkin aikakauden ajattelu- ja toimintatapoihin. Tämän tutkimusprosessin tuloksena syntyvä ”tarina” voi toimia taustapeilinä alan nykyisille ja tulevia opettajapolville, kun he suunnistavat eteenpäin urapoluillaan.

Ammattikasvatuksen jatkuvuutta ja muutosta tarkastelevassa Amkerissa[3] on keskitytty tutkimaan *”historiallis-kulttuurisella lähestymistavalla suomalaisen ammattikasvatuksen kulttuurisia piirteitä, sen historiallista kehkeytymistä kasvatuksen erityisenä muotona, sen liittymistä laajempiin yhteiskunnallisiin ja taloudellisiin projekteihin ja sen sukupuolittunutta luonnetta ”*.[4] Hankkeen kokonaistavoitteena on ollut tulkinnan tuottaminen suomalaisesta ammattikasvatuksesta kulttuurisesta ja historiallisesta näkökulmasta sen eri toimialoilla. Tämä tutkimus pyrkii vastaamaan hankkeen tavoitteeseen kotitalousalan osalta. Kotitalous on ollut yksi hankkeen tyypillinen naisala.

Tutkimushankkeessa ovat olleet kotitalousalan lisäksi hotelli- ja ravintola-, kauppa- ja hallinto-, käsityö- ja kotiteollisuus-, maa- ja metsäteollisuus- sekä sosiaali- ja terveysalat. Tutkimushankkeessa on tuotettu eri toimijoiden käsitysten sukupolvittaista tulkintaa ammattikasvatuksesta. Puheenvuoron ovat saaneet kaikki, jotka kohtaavat ammattikasvatuksellisissa prosesseissa, eli opettajat, hallinnon ja työelämän edustajat sekä opiskelijat.[5] Amker-hankkeessa tuotetut jäsennykset ja tulkinnat muodostavat perustan tälle kotitalousalan ammattikasvatuksen historiallisia kehityskulkuja tarkastelevalle tutkimukselle, joka paikantuu kasvatustieteessä ammattikasvatukseen. Tutkimuksen perusjuonteena on lähtökohtaisesti maaseutuammatillisen kotitalouskoulutuksen tarkastelu historiana.

Aineistona olevista tapauskouluista Elias Lönnrotin Emännyyskoulu oli perustajansa jälkisäädöksen mukaan suunnattu erityisesti maaseudun köyhille tytöille.

---

2 Kuusisto 2004, 11.
3 Heikkinen 2001, Amkerin esite.
4 Heikkinen 2001.
5 Heikkinen 2001.

Lönnrot painotti koulutuksessa käytännön taitojen ja sivistyksen merkitystä. Toinen tapauskouluista perustettiin palvelemaan elinkeinon tarpeita alan opettajankoulutuksen avulla. Jo 1800-luvun lopulla maaseutuelinkeinoihin liittyvää kotitaloutta pidettiin erilaisena kuin kaupunkiolosuhteissa toteutettavaa kotitaloutta. Tuolloin kotitaloudesta käydyssä keskustelussa käytettiin käsitteitä maataloudellinen ja kaupunkitaloudellinen kotitalous. Kyseiseen erotteluun pohjautuva ajattelu on osaltaan ohjannut alan ammattikasvatuksen kehityslinjauksia, sillä toimialalle haluttiin muun muassa alan oma opettajankoulutus. Maaseutuammatillisesta painotuksesta huolimatta on kiistatonta, että Kasvatusopillinen Talouskoulu valmisti alan opettajat niin maaseudun kuin kaupunkien kouluihin aina 1930-luvulle saakka. Tästä koulusta on käynnistynyt nykyinen kasvatustieteellisen tiedekunnan yhteydessä toimiva kotitaloustiede.

Tutkimisen monivaiheista prosessia on kannatellut ja ohjannut Mustialan maatalousoppilaitosmuseon seinäkirjoituksessa oleva teksti, *”joka ei vanhaa tunne, ei hän voi uuttakaan ymmärtää eikä tehtäviään oikein käsittää”*. Tekstillä on yhtäläisyys myös Kalelan[6] esittämään ajatukseen historian kyvystä avata mahdollisuuksia maailman käsittämiseen. Pirkko Anttila tähdentää tulkintaa seuraavan ymmärryksen merkitystä, jotta ilmiöstä voi muodostua tajuttava kokonaisuus. Anttilan mukaan tutkijan tulee yhdistää asiat uudeksi tutkimuskohteen mielen muodostavaksi kokonaisuudeksi. Tästä seuraa, että uusi tuotos rakentuu sekä tutkimuskohteesta autonomisena ilmiönä että tutkijan siihen tuottamasta ymmärryksestä.[7]

Hallinnollis-poliittinen näkökulma tarkoittaa sitä, että ammattikasvatus hahmotetaan pääsääntöisesti koulutuksena. Tarkoituksena on lisätä ja syventää ymmärrystä suomalaisesta kotitalousalan ammattikasvatuksesta. Tutkimuksessa pyritään tuottamaan tulkintaa kotitalouden alan ammattikasvatuksen muotoutumisesta sekä tarkastelemaan alan yhteyksiä suomalaisen yhteiskunnan ja elinkeinojen kehityksen kanssa. Tavoitteena on kuvata ja tulkita alan ammattikasvatuksen historiallisia kerrostumia, muutoksia ja jatkuvuuksia.

Kasvatuksen historia mahdollistaa menetelmällisenä ratkaisuna monipolvisen ja kerroksisen tarkastelujakson tutkimisen. Historia vastaa siihen, mitä siltä kysytään. Siitä syystä oikeiden kysymysten esittämisen taito on tärkeä työväline tutkijalle. Tutkimuskysymyksen mukaan määräytyy tutkimuskohde, hypoteesit, metodit, analyysivälineet, selitysmahdollisuudet ja tutkimuksen relevanssi.[8] Edellä esitetty tavoite täsmentyy tutkimuskysymykseksi: Miten kotitalousalan ammattikasvatus on muotoutunut

---

6 Kalela 2000, 17–18.
7 Anttila 2000, 180.
8 Lappalainen 2002; Kalela 2000.

tapauskoulujen aineistojen valossa tarkasteltuna?

Kysymys jakautuu kahteen alakohtaan:

- Minkälaisena näyttäytyy Elias Lönnrotin Emännyyskouluna aloittaneen koulutuksen kehityskulku vuodesta 1897 vuoteen 2000? Kehitystä luonnehditaan kotitalouden ammattikasvatuksen paradigman avulla (alaluvut 4.1 ja 4.3).

- Minkälainen on Järvenpään kotitalousopettajaopiston kehitystarina vuosina 1928–2000? Tarkastelu jäsentyy kotitalouden ammattikasvatuksen paradigman pohjalta (alaluvut 4.2 ja 4.3). Tapauskoulujen kehityksen kuvaamisen avulla on mahdollista tarkastella koko alan koulutuksen muotoutumista aikavälillä 1890–2000.

Tutkimuksen raportti rakentuu siten, että johdannon jälkeen olevassa luvussa hahmotellaan tutkimuksen viitekehystä ja aiempia tutkimuksia. Luvussa 3 esitellään menetelmällinen ratkaisu ja aineistot. Luvussa 4 kuvataan tapauskoulujen kehityskertomukset kotitalousalan ammattikasvatuksen paradigman pohjalta. Lukuun on koottu myös alan koulutuksen kehityslinjat. Johtopäätösluvussa kotitalouden alan ammattikasvatuksen muotoutuminen kootaan kehityskerrostumiksi. Arviointi ja pohdinta päättävät raportin.

2. Ammattikasvatus kasvatuksen muotona

Tässä luvussa hahmotellaan tutkimuksen viitekehystä ammattikasvatuksen paradigman pohjalta. Aluksi kuvataan ammattikasvatusta osana kasvatustiedettä. Sen jälkeen avataan hallinnollis-poliittista lähestymistapaa. Päätteeksi luodaan katsaus kotitalouteen eri tieteenalojen valossa.

Ammattikasvatus on kasvatuksellinen interventio *"persoonallisen identiteetin muodostukseen siltä osin kuin se perustuu ja suuntautuu johonkin ammatilliseen elämänmuotoon"*,[1] luonnehtii Anja Heikkinen. Heikkisen mukaan ihmisen olemassaolon tapaa edustavat muun muassa työ ja ammatti sekä niiden sisältämät rakenteet ja merkitykset. Ammatillinen ja kasvatuksellinen elämänmuoto muokkaavat ihmisen elämismaailmaa. Heikkinen painottaa kasvatuksellisuutta sekä ammattikasvatusta sen kulttuuri-eettisessä merkityksessä ammattiin ja työhön kasvattamisessa. Heikkisen määrittely ei rajaudu ammattikasvatuksessa kouluun, vaan käsittää laajasti kasvun paikkoina myös ihmisen elämismaailmaan liittyvät yhteydet ja yhteisöt.

Heikkinen käyttää paradigmaa metaforisesti luonnehtimaan myös tieteen ulkopuolisia käsityksiä[2]. Asiakokonaisuuksien ja niitä yhteen liittävien käsitteiden tutkimuksellisessa ajattelussa käytetyn paradigma -käsitteen avulla voidaan Thomas Kuhnin mukaan kuvata tiedeyhteisön hyväksymiä periaatteita, uskomuksia ja arvostuksia[3]. Näin tieteen vakiintunut käsitys tai selitys kiteytyy paradigmana. Toivo Salonen sanoo paradigmaa sillaksi teoriasta havaintoihin. Salonen toteaa, että paradigma on merkityksenannon perusta ja että se toimii keinona havaintojen valinnassa ja säännöstönä teorian muodostuksessa.[4]

Ammattikasvatuksen paradigma sisältää historiallisesti muuttuvan, ammattikasvatuksen tavoitteiden, pedagogisen, tiedollisen ja toiminnallisen luonteen sekä vallitsevaksi pyrkivän kasvattajuutta koskevan käsityksen. Amker-hankkeen alustavana viitekehyksenä on ollut eri toimijaryhmien välinen kamppailu ammattikasvatuksen määrittelystä. Tämän tutkimuksen viitekehys pohjautuu kuviossa 1 esiteltävään Anja

---

1 Heikkinen 1995, 32.
2 Heikkinen 1995, 434; Heikkinen 1996, 20.
3 Kuhn 1970, 176.
4 Salonen 2007, 51.

Heikkisen luonnostelemaan ammattikasvatuksen paradigmaan .[5]

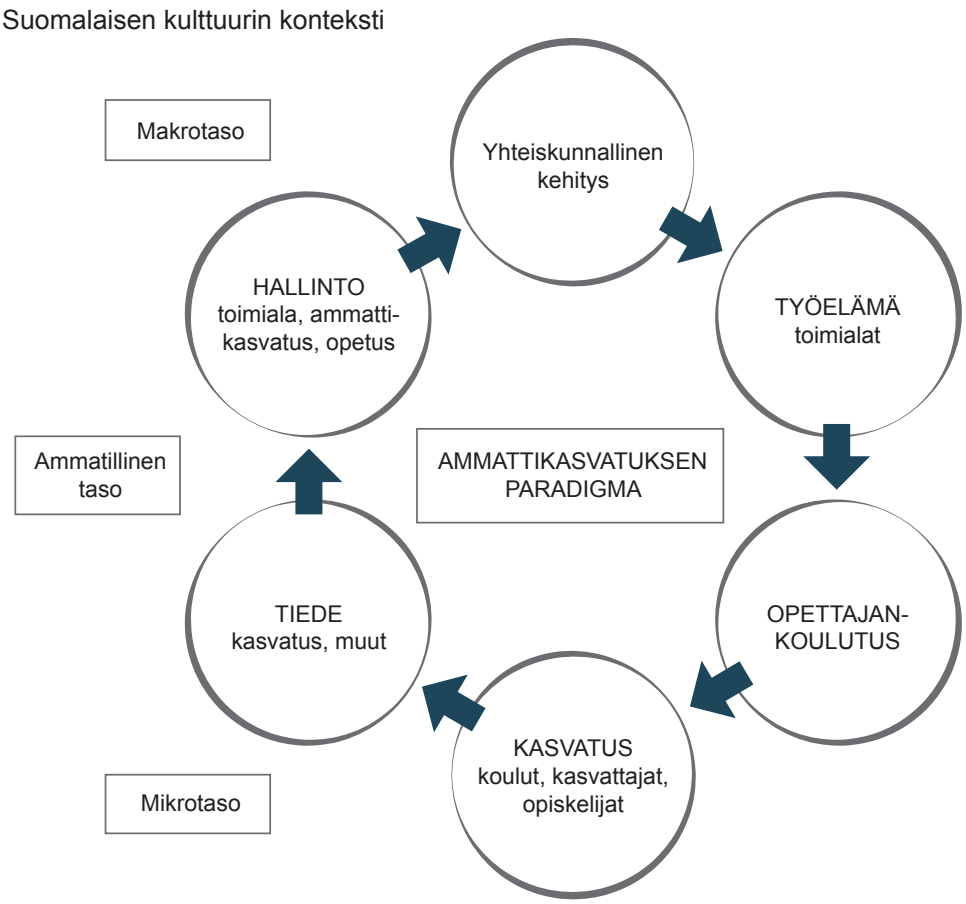

KUVIO 1. Ammattikasvatuksen paradigma (mukaillen Anja Heikkinen 1999, 13).

Paradigmassa ilmenevä ammattikasvatuksen ja historiallisen kehkeytymisen yhteys hahmottuu eri tasoilla. Makro-orientaatio ilmentää yhteiskuntasuhteiden ohella suhdetta ammattikasvatuksen ydintavoitteisiin sekä käsitystä tiedosta ja teknologiasta. Yhteiskunnan muutokset näkyvät ammattikasvatuksen rakenteiden ohella hallinnollis-poliittisina päätöksinä sekä ohjauksena. Ammatillinen orientaatio liittyy työelämään, työnjakoon ja ammatteihin. Mikro-orientaatio käsittää tulkinnan koulun ja opettajien asemasta ja tehtävistä ammattikasvatuksessa. Mikro-orientaatioon kuuluvat kasvatuksen projektit käsittävät kasvattajat ja koulut sekä yksilön kasvutarpeen

[5] Heikkinen 1999, 13.

ja -prosessin.

Suomalainen ammattikasvatus on muotoutunut rinnan yhteiskunnallisen kehityksen kanssa. Historiallisesti ammatillinen kasvatus on sisältynyt aina jossain muodossa osaksi elämäntapaa. Se on ollut sidoksissa talous-, elinkeino-, työvoima- ja sosiaalipolitiikkaan. Ammattikasvatus on kytkeytynyt teollistumis-, maatalous- ja hyvinvointikehitysprosesseihin. Ammattikasvatuksen määrittelyyn osallistuvat kasvattajien ohella tieteen, hallinnon ja politiikan sekä työelämän toimijat.[6] Tämän tutkimuksen viitekehys painottuu tieteen toimijoiden määrittelyihin. Tutkimuksen lähestymistapa nousee hallinnollis-poliittisesta suunnasta, sillä Suomessa koulumaisella opettajien toteuttamalla ammattikasvatuksella on vahvat valtionhallinnon tukemat kytkennät elinkeinojen edistämiseen. Myös opettajankoulutus on linkittynyt osaksi toimialojen koulutusta. Ammattikasvatus tutkii ihmistä ja ihmisen toimintaa, joten tieteiden luokituksessa se asettuu ihmistieteiden alueelle.

2.1 Ammattikasvatus osana kasvatustiedettä

Tieteiden ryhmittelyssä ammattikasvatus sijoittuu kasvatustieteeseen. Ammattikasvatukseen sisältyvät ilmiöt muodostavat sen keskeisen tieteellisen tutkimusalueen, kun taas ammatillisen kasvun alue käsittää koulutuksen ja oppimisen työhön ja ammattiin.[7]

Ammattikasvatus katsotaan usein aikuiskasvatukseen kuuluvaksi. Niiden keskeiset erot ovat lähtökohdissa, koulutusjärjestelmässä, sisällöissä ja tavoitteissa.[8] Ammattikasvatus lähtee liikkeelle velvoiteluonteisuudesta ja elinkeinoelämän tarpeista, kuuluu ammatillisen koulutuksen organisoinnin piiriin, tuottaa ammattitaitoa ja lisää ammattisivistystä. Aikuiskasvatus perustuu vapaaehtoisuuteen ja tiedon etsimiseen, kuluu yleissivistävän koulutuksen alueeseen, kehittää kokonaispersoonallisuutta ja tarjoaa yleissivistystä.[9] Ammattikasvatukseen yhdistetään monitieteellisessä tulkinnassa useita tieteenaloja, kuten luonnontieteet, psykologia, sosiologia, teknologia ja muut substanssitieteet sekä työtiede ja työelämä[10]. Ammattikasvatukselle on ominaista poikkitieteellisyys ja käytännöllisyys.

Ammattikasvatus on kasvatustieteen osa-alue aikuiskasvatuksen, varhaiskasvatuksen, erityiskasvatuksen ja pedagogisen kasvatustieteen rinnalla, joten ammattikasvatus saa tieteellisyytensä kasvatustieteellisen sidonnaisuuden kautta ja siihen sisältyy

---

6 Heikkinen, 1996, 143-144; 1999, 2001.
7 Tuominen & Wihersaari 2006.
8 Tuominen & Wihersaari 2006, 61.
9 Tuominen & Wihersaari 2006, 61.
10 Helakorpi & Olkinuora 1997, 19−21; Tuominen & Wihwrsaari 2006.

kasvatukseen liittyvät oletukset.[11] Kasvatuksen määrittelyyn liittyvät oletukset voivat olla joko kuvailevia tai normatiivisia. Yhteiskunnan tai yksilön hyvinä pitämät asiat liittyvät kuvaileviin määrittelyihin, jolloin kasvatus on yhteiskunnan arvojen siirtämistä kasvatettaville yhteiskunnan hyväksymillä menetelmillä. Kasvatuksen normatiiviset määritelmät tulkitsevat sitä, millaista kasvatuksen tulisi olla. On olemassa myös yksilön ja yhteiskunnan arvostuksista riippumattomia arvokkaita asioita, joten arvokkaat asiat voivat olla erilaisia eri yksilöillä. Toiskallio puhuu kasvatuksesta ihmisten välisenä tavoitteellisena toimintana, johon sisältyy myös itsekasvatuksen osuus.[12] Nurmen mukaan kasvatus on johdonmukaisuuteen pyrkivää toimintaa kasvatettavan persoonallisuuden, valmiuksien ja yhteisöön sopeutumisen muuttamiseksi edulliseksi katsottuun suuntaan tai säilyttämiseksi tilassa, jota pidetään edullisena[13]. Nurmen määrittelyyn kasvatuksesta sisältyy ammattikasvatukseen soveltuva näkemys. Ammattikasvatuksen tutkijat ovat määritelleet ammattikasvatusta eri lähtökohdista.

Pekka Ruohotien mukaan *"ammattikasvatus on organisoitua kasvatustoimintaa, jonka avulla nuoret ja aikuiset voivat toteuttaa tavoitteisesti etenevää oppimista päämääränä ammatissa tarvittavien valmiuksien hankkiminen ja kehittäminen sekä edellytysten luominen itsenäiselle ammatilliselle toiminnalle ja jatkuvalle kehitykselle ammatissa"* [14]. Ruohotien (1992) määrittelyssä tavoitteellinen ammattiin kasvamisen prosessi saa keskeisen sijan. Samalla kun yksilö kasvaa ammatillisesti, hän kasvaa ihmisenä. Ammatillinen kasvu on jatkuva yksilön ja hänen toimintaympäristönsä välinen vuorovaikutusprosessi, jossa muuttuvia ammattitaitovaatimusten edellyttämiä tietoja ja taitoja voi kartuttaa. Ruohotien (1992) määrittelystä heijastuu hallinnollis-poliittinen näkökulma ammatillisen koulutuksen järjestelmän muodossa. Siinä saa painotuksen ammatillisen koulutuksen osuus.

Pentti Rauhalan käsityksen mukaan *"ammattikasvatuksen kohteena on ihminen, jonka ammatilliseen kasvuprosessiin pyritään vaikuttamaan"* [15]. Rauhala näkee yksilön ammatillisen kasvuprosessin keskeisenä mahdollisuutena ammattikasvatuksessa. Lisäksi Rauhala tähdentää työelämän merkitystä ammattikasvatuksessa teorian ja käytännön yhdistämisen sekä ammattien kehittymisen näkökulmista.

Leena Kuusisto on väitöstutkimuksessaan pohtinut ammattikasvatuksen syvintä olemusta taitojen opettamisen problematiikan kannalta. Kuusiston mukaan ammatillinen osaaminen kehittyy ammattitaidosta ammattitaiteeksi. Ammatilliseen osaamiseen sekä ammattiin ja työkulttuuriin liittyvä hiljainen tieto eivät ole opittavissa

---

11 Tuominen & Wihersaari 2006.
12 Puolimatka 1995, 84;Toiskallio 1989, 8.
13 Nurmi 1995, 41.
14 Ruohotie 1992, 3.
15 Rauhala 1994, 10−11

pelkästään kirjojen tai työn avulla, toteaa Kuusisto.[16]

Itse tarkastelen ammattikasvatusta kotitalousalan ammattikasvatuksen paradigmana, johon sisältyy toimiala, hallinnointi, ammatillinen ja opettajankoulutus osana suomalaisen yhteiskunnan muutosta. Hallinnollis-poliittisen lähestymistavan johdosta tarkastelun painopisteenä on valtiollisen koulutusjärjestelmän mukaan tuotettu ammatillinen koulutus. Kyseessä on koulutuspoliittisten linjausten ja lainsäädännön pohjalta organisoitu sekä työelämän tarpeita palveleva ammattikasvatus.

Ammattikasvatustutkimuksen lähestymistapoja voivat olla kasvatusfilosofinen, -psykologinen, -sosiologinen ja -historiallinen sekä hallinnollis-poliittinen[17]. Ammattikasvatuksen filosofiset perusteet ovat löydettävissä yleisestä filosofiasta ja kasvatuksen filosofiasta sekä erityisesti kaikesta siitä, mikä liittyy työelämään, työhön ja ammattiin. Ammattisivistys käsittää ammatissa tarvittavan tietotaidon sekä ne eettiset ja moraaliset normit, jotka kullakin ammattikunnalla on.[18] Ammattiin kasvaminen toteutuu yksilön ammatillisen identiteetin kehittymisen sekä ammattiin sosiaalistumisen avulla. Kehitysprosessi rakentuu kasvatuspsykologisten ja -sosiologisten näkökulmien vuorovaikutuksessa.[19]

Ammattikasvatuksen tutkimuksessa kasvatushistoriallinen lähestymistapa on tunnustettu ja olemassa oleva perspektiivi tarkastelulle. Kasvatushistorian tehtävänä on tuottaa erilaisia näkökulmia kasvatuksen tehtävistä ja osoittaa niiden avulla oman aikamme taustoja. Todellisuuteen vaikuttaminen edellyttää uskomusjärjestelmien purkamista ja menneisyyden ratkaisujen hyväksymistä.[20]

Heikkisen mukaan ammattikasvatus toteutui alkuvaiheessa elinkeinonomistajan alaisuudessa. Ammattikasvatus oli monipuolisimmillaan maatiloilla, sillä tuotanto tarjosi erilaisia tehtäviä, joiden kasvatuksellinen tarkastelu oli mahdollista osana kokonaistaloudenpitoa. Maaseutuelinkeinossa osaaminen kulki perintönä sukupolvelta toiselle, kun muiden mukana oleminen ja osallistuminen erilaisiin töihin kasvatti tulevat tekijät maa- ja kotitaloustoimien taitajiksi. Suomessa ammatillisen koulutuksen pääpaino liittyi alkuaikoina maa- ja metsätalouteen, sillä ammatin hankkiminen ammattikunnan kautta tähtäsi vain joihinkin ammatillista osaamista edellyttäviin tehtäviin.[21]

Työpaikan ulkopuolella tapahtuva koulumuotoinen opetus alkoi yleistietoutta opettavista sunnuntaikouluista. Sunnuntaisin ja iltaisin toteutunut muutaman viikkotunnin opetus painottui kirjoittamisen ja laskutaidon sekä kristillisyyden oppimiseen. Ammatin harjoittamista rajoittavat säädökset väljenivät, kun vuoden 1869 asetus

---

16 Kuusisto 2004.
17 Heikkinen 1995; Heikkinen 2001, 16; Tuominen & Wihersaari 2006.
18 Heikkinen 1995; Ruohotie 1995; Tuominen & Wihersaari 2006.
19 Heikkinen 1992, 23.
20 Heikkinen 1995; Tuominen & Wihersaari 2006.
21 Heikkinen 1995.

kaupasta ja elinkeinosta kumosi ammattikuntapakon. Myös vuonna 1879 voimaan tullut elinkeinovapauslaki poisti monia rajoitteita, joilla oli vaikutusta elinkeinoelämän ja erityisesti teollistumiskehitykseen. Teolliset valmisteet syrjäyttivät vähitellen käsityöläisammattien tuottamat käyttötarvikkeet, joten vallinnut järjestelmä kävi tarpeettomaksi. Myös työnäytteisiin perustuva ammatinharjoittamislupamenettely lakkautettiin. Sunnuntaikouluissa annettu yleissivistävä opetuskin korvautui vähitellen käsityöläiskoulujen tarjoamalla kasvatuksella.[22]

Käsityön ja teollisuuden alojen ammattikasvatusta tutkinut Oiva Kyöstiö[23] pitää alan ammattikasvatuksen esivaiheena (1621−1842) jo ammattikuntien oppilaskasvatusta, jonka pohjalta yleistä osaamista lisäävät sunnuntaikoulut määrittyivät perustettaviksi. Tuomisto kuvaa teollisuuteen suuntautuvan koulutuksen alkuvaiheena (1621−1879) elinkeinovapauteen saakka.[24] Heikkinen luonnehtii käsityö- ja teollisuusalojen eriytymättömän ammattikasvatuksen ajaksi (-1840) ja ammattikoulutushallinnon näkökulmasta ”elinkeinoelämän edistämisen julkishallinnon, valtakunnallisen vastuun” (1820−1870) ajaksi.[25] Suomalainen ammattikasvatus eriytyi ammatti- ja toimialoittain 1860−1880-lukujen elinkeino-ohjelman perusteella[26]. Nykymuotoisen ammattikasvatuksen alkuvaiheena voi pitää sen ammattialoittaista eriytymistä. Kansakoulun pohjalle syntyvä rakenne muodostui tieteellisestä ja ammatillisesta koulutuksesta sekä työntekijöistä ja työnjohtajista.

Ammattikasvatuksen kytkeytyminen ammattikoulutukseen on peräisin teollistumiskehityksen vaiheesta[27]. Opettaja sai keskeisen aseman ammatillisessa koulutuksessa, jossa hänen tuli asettua ylivertaiseksi auktoriteetiksi ammatillisuuden edustajana. Opettajan ja virkamiehen toimenkuvat olivat lähekkäisiä. Tästä syystä virkakierron toteuttaminen hallinnon ja koulun toimijoiden kesken oli tavanomaista. Keskusviraston hallintohenkilöstö osallistui tyypillisesti koulutuksen toteutukseen valvomalla työelämässä toteutettavia harjoitteluita sekä tutkintojen vastaanottamista.[28] Edellä kuvattu kiteytyy kuviossa 2 kotitalousalan ammattikasvatuksen paradigmaksi.

---

22 Heikkinen 2000, 15; Heikkinen 1994.
23 Kyöstiö 1955.
24 Tuomisto 1986.
25 Heikkinen 2000, 11.
26 Heikkinen 1995; Tuominen & Vihersaari, 2006, 11–12.
27 Heikkinen 2000, 14; Heikkinen 1995; Tuomisto 1986.
28 Heikkinen 2000, 15; Heikkinen 1994.

KUVIO 2. Kotitalousalan ammattikasvatuksen paradigma.

Kotitalousalan ammattikasvatusta määrittelevät keskeiset toimijat tulevat: toimialalta, koulutuksen hallinnosta sekä ammatillisesta ja opettajankoulutuksesta. Yhteydet on esitetty kotitalousalan ammattikasvatuksen paradigmana kuviossa 2.

Tässä ammattikasvatuksen tutkimuksessa tarkastelun keskiössä on ammatillinen ja opettajankoulutus. Tarkastelu käsittää myös hallinnon ja toimialan, jotka liittyvät olennaisesti koulutukseen. Hallinnollis-poliittisen lähestymistavan valinta pohjautuu käsitykseen, että yhteiskunnan varoilla tarjottu koulutusjärjestelmän mukainen ammatillinen koulutus tuottaa työelämässä tarvittavaa osaamista.

2.2 Hallinnollis-poliittinen lähestymistapa

Hallinnollis-poliittinen lähestymistapa painottaa koulutusta ammattikasvatuksen toteuttamisessa koulutuspoliittisena ratkaisuna. Ennen 1960-lukua koulutuspolitiikka toteutui lähinnä paikallisena koulutuksen suunnitteluna[29]. Kokonaisvaltaisen koulutuspoliittisen ajattelutavan voidaan katsoa muodostuneen koulutusjärjestelmän organisoitumisvaiheessa. Ennen koulutusjärjestelmään siirtymistä (1960-luvulla) ammattikasvatus oli osa kunkin toimialan ratkaisuja. Ensimmäisiä valtakunnallisesti suunniteltuja laajamittaisia hankkeita olivat peruskoulu- ja keskiasteen uudistus, sillä niiden suunnittelua ohjasivat yhtenäiset tavoitteet. Nykyään yhteiskunta pyrkii vaikuttamaan koulutuspolitiikalla lähes kaikkiin koulutuksen keskeisiin tekijöihin. Koulutusta ohjaavien ulkoisten tekijöiden ohella koulutuspolitiikkaan voidaan sisällyttää

[29] Lehtisalo & Raivola 1992, 31; Järvinen 1997, 13.

myös kasvatukseen liittyviä strategioita.[30]

Koulutuspoliittinen kehittämistyö etenee valtionhallinnon suunnitteluelimissä. Suomalaisessa koulutuspolitiikassa komitealaitoksella on ollut merkittävä rooli kaikessa valmistelutyössä. Valmistelun painopiste on vaihdellut määrällisestä suunnittelusta opetus- ja hankesuunnitelmatyöhön. Jäykän komiteatyöskentelyn rinnalla alettiin vähitellen käyttää työryhmiä ja selvitysmiesten toteuttamia hankkeita joustavina ratkaisuina suunnittelutyövaiheissa. Kivirauma (1992) on jaotellut ammatillisen koulutuksen suunnittelun kolmeen kehitysvaiheeseen. Kivirauma erottaa koulutuspoliittisessa kehityksessä ensimmäisenä komiteapainotteisen vaiheen. Toinen vaihe liittyy vuonna 1942 ammattikasvatusosaston perustamiseen. Silloin suunnitteluvastuu oli virkamiehillä. Kolmas vaihe tarkoittaa 1960-luvun puolivälissä käynnistynyttä koko ikäluokalle tarjottavan koulutuksen suunnittelua.[31]

Valtiollinen osuus on keskeisellä sijalla koulutuksen ohjauksessa. Pyrkimyksenä on ohjata päätöksiä ja toimintaa hallinnon asettaminen tavoitteiden suunnassa. Ohjauksen seurantavälineet voivat olla joko käskyyn ja kannustukseen pohjaavia. Keinoina voidaan käyttää tilanteesta riippuen informaatiota, rahaa, auktoriteetteja ja toimintaa. Suomessa keskushallinto säätelee koulutustoimintaa nykyisin lähinnä sisällön, rahoituksen ja arvioinnin avulla. Lainsäädännön avulla vaikuttaminen etenee hitaasti, mutta on tehokasta. Taloudelliset keinot ovat toimivia ja nopeita. Arviointiin pohjautuva vaikuttaminen on toimijaosapuolet huomioon ottava käytäntö. Koulutuspolitiikan ohjaus kohdentuu nykyisin sekä järjestelmän että yksittäisten koulujen tehokkuuden lisäämiseen. Hajalleen perustettujen ammatillisten koulujen yhteenkokoaminen on ollut viime vuodet rakenteellisen kehittämisen keskeisin muoto.[32]

Viimeaikaiset valtakunnalliset toimenpiteet ovat luotsanneet ammattikasvatuksen koulumaista ja systemaattista kehittymissuuntaa[33]. Toisaalta yleissivistävä kasvatus ja ammattikasvatus on haluttu erottaa lähtökohtaisesti toisistaan. Sivistävät opinnot eivät ole perustuneet hyödyn tavoitteluun, kun taas ammattikasvatukselle on ollut leimallista pyrkiminen käytännön hyötyyn suuntautumalla työelämään. Hallinnollispoliittinen lähestymistapa painottuu, kun ammattikasvatus mielletään ammattikoulutuksena. Silloin työharjoittelu halutaan nähdä koulutukseen liittyvänä työssä oppimisena. Kun painotus asetetaan koulutukseen, rajautuu työssä toteutuva ammatillinen oppiminen ja kehittyminen ammattikasvatuksen sisällön ulkopuolelle,[34] vaikka sillä on osaamisen tuottamisen kannalta merkittävä rooli.

Nykysuuntaus tarkastelee ammatillista kasvua elinikäisenä oppimisprojektina. Elinikäinen oppiminen korostaa koulujärjestelmän kykyä palvella eri ikäryhmiä.

---

30 Lehtisalo & Raivola 1992, 31–34.
31 Lehtisalo & Raivola 1992, 210–211; Kivirauma 1992, 46–48.
32 Järvinen 1995, 13–20; Kivinen ym. 1989, 20; Hood 1983, 17.
33 Heikkinen 2000, 15.
34 Tuominen & Wihersaari 2006, 11; Ruohotie 1998.

Toisaalta se avaa koulutuksen ulkopuoliselle oppimiselle merkittävän aseman, kun työssäoppiminen lisääntyy. Elinikäinen oppiminen on noussut keskusteluun eri vaiheissa tuottaen siitä esille erilaisia puolia. UNESCOn komitean mukaan elinikäisen kasvatuksen tavoitteena on *"herättää ihmisessä itsessään toteutuva jatkuva kasvupyrkimys ja luoda sille mahdollisuudet"*.[35] OECD:n kehittämä strategia painotti jaksoittaista kouluttautumista. Jaksottaminen tarkoitti oppivelvollisuuskoulutuksen ryhmittelyä työ- ja vapaa-ajan kanssa. EU:n määrittelyssä tavoiteltava elinikäisen oppimisen ulottaminen kaikkiin organisaatioihin ja koko väestöön on haasteellinen tehtävä.[36] Yksilön ja yhteiskunnan näkökulmista lähtevät tavoitteet ovat hankalasti yhteen sovitettavissa niissä ilmenevien vastakkaisten pyrkimystensä takia. Yksilölliset elinikäisen oppimisen perustelut nousevat tarpeesta kasvaa ja kehittyä läpi elämän. Yhteiskunnan perustelu lähtee liikkeelle jatkuvasta muutoksesta, joka edellyttää sopeutumista ja uuden oppimista.[37]

Uusia avauksia elinikäiseen oppimiseen tuottaa lisääntyvä koulutuksen ja työelämän välinen kehittämis- ja yhteistoiminta. Myös koulutuksen tehokkuusvaatimukset haastavat koulutuksenjärjestäjät arvioimaan keskeisten tunnuslukujen saavuttamiseen vaikuttavia osatekijöitä uudelleen. Tässä tutkimuksessa kasvatushistoriallinen menetelmävalinta avaa hallinnollis-poliittisen näkymän kotitalousalan ammattikasvatuksen kehitysvaiheisiin. Siihen sisältyy elinkeinon tarpeista nouseva valtionhallinnon ohjaama ammatillinen ja opettajankoulutus. Maataloudessa nykymuotoisen ammattikasvatuksen alkuvaiheena voidaan pitää 1860−1890-lukujen aikaa. Varhaiset koulutukset aloitettiin jo ennen maataloushallinnon (1892) perustamista. Kotitaloudessa ammattikasvatuksen alkuvaihe sijoittuu 1880−1890-luvuille. Kotitalouskoulut sijoittuivat alkuvaiheessa kouluylihallinnon ja piiriin.

2.3 Kotitalous aiemman tutkimuksen valossa

Kotitaloudella on tieteellinen perusta sekä kasvatustieteessä että maatalous-metsätieteessä. Myös historiatieteessä ja erityisesti maatalouden historiassa on tehty kotitalouteen läheisesti liittyvää tutkimusta. Kotitaloutta ja perheitä käsittelevää tutkimusta löytyy niin ikään yhteiskuntatieteiden alueelta. Taulukko 1 kokoaa tämän tutkimuksen kannalta merkittävimmät kotitalouden vaikuttajat eri tieteenaloilta.

---

35 Lampinen 1998, 140−141.
36 Lampinen 1998, 142−144.
37 Lampinen 1998, 140−144.

TAULUKKO 1. Kotitalouteen liittyvän tutkimuksen vaikuttajat

Tutkija	Tieteenala	Tutkimuskohteet
Sysiharju Anna-Liisa	Kasvatustiede	Kasvatus ja koulutus. Sukupuolet
Tuomi-Gröhn Terttu	Kasvatustiede	Kotitalouden didaktiikka, työntutkimus ja työssäoppiminen
Haverinen Liisa	Kasvatustiede; Koti- ja käsityötieteet	Kotitalouden taitojen opetus
Harmaja Laura	Maatalous-metsätiede, Kotitaloustiede	Kotitalouden tieteellistäminen ja kotityön rationalisointi
Heinonen Visa	Maatalous-metsätiede; Kuluttajaekonomia	Kulutuskäyttäytyminen
Varjonen Johanna	Maatalous-metsätiede; Kuluttajatutkimuskeskus	Kotitaloudet palvelujen tuottajina ja kuluttajina
Huuhka Kosti	Historiatiede	Koulutus ja oppiminen
Ollila Anne	Historiatiede; Kulttuurihistoria	Arkipäivän historia ja sukupuolihistoria. Martta-Yhdistyksen historia
Markkola Pirjo	Historiatiede; Suomen historia	Yhteiskunnan sosiaalihistoria, sukupuoli
Snellman J V	Filosofia	Perheen merkitys kasvatuksessa
Jallinoja Riitta	Yhteiskuntatiede; Sosiologia	Perhe, suku ja ystävät
Takala Pentti	Yhteiskuntatiede; Kela	Perheeseen liittyvät muutokset

Taulukkoon 1 koottu aiempi tutkimus on luonut pohjaa kotitalousopetuksen sisältöihin ja kehitykseen. Aiempien tutkimusten suhteen tämä tutkimus sijoittuu kasvatustieteessä ammattikasvatuksen alueelle. Lähtökohtia kotitalouden alan ammattikasvatuksen tutkimiselle on löydettävissä 1800-luvun lopulla perustettujen kotitalouskoulujen historiikeista. Niitä esitellään tämän luvun viimeisessä osiossa.

Kasvatustieteellinen kotitaloustutkimus

Kotitalousalan uranuurtajana voidaan pitää Anna-Liisa Sysiharjua. Sysiharju on tutkinut kotitalouden kansainvälisiä esikuvia ja kirjoittanut kotitalousopettajan koulutuksen historian *Naisasian tytär—muuttuvien kotien tuki* (1995). Teos tarkastelee kotitalousopetuksen vaiheita Kasvatusopillisesta Keittokoulusta Helsingin yliopistoon.

Sysiharjun mukaan Englannissa, Ruotsissa ja Saksassa kotitalouteen liitetty tieteellinen ajattelu sekä koulutuksen järjestäminen kulkivat suomalaisen kehityksen edellä, joten niistä muodostui täkäläisen kehityksen esikuvia ja vaikuttajia. Englannissa ja Skotlannissa, jotka olivat ensimmäisenä teollistuneita maita, keskustelun kohteeksi nousivat ravinnon sekä ruoanvalmistustaidon merkitys kansanterveyden

kannalta erityisesti työväenluokan terveyden osatekijöinä.[38] Opetus alkoi käynnistyä Englannissa suurten kaupunkien koulussa 1800-luvun lopulla. Pyykinpesu, silittäminen ja kodinhoito tulivat hyväksytyiksi valtionapuun oikeuttavan kotitalousopetuksen sisällöiksi. Näin kotitaloudesta muodostui kokonaisvaltainen Household Management -yhdistelmä vuonna 1900. Opettajapulaa lievitettiin pätevöittämällä kansakoulunopettaja kotitalousopetukseen.[39]

Ruotsi teollistui ja rakensi koululaitoksensa paljon Suomea aiemmin. Kotitalousopetus alkoi Ruotsin tyttökouluissa osana luonnontieteellisten aineiden opetusta. Tämä tarkoitti lähinnä orgaanista kemiaa.[40] Ensimmäisiä kotitalousopetuskokeiluja edustaa Ruotsin kansakouluissa koulukeittiön yhteydessä annettu opetus. Ragnhild Brolinsson oli suorittanut kotitalousopettajakurssin Englannissa. Hänen johdollaan toteutui ensimmäinen opettajakurssi vuonna 1890.[41]

Saksassa oli perustettu Leipzigiin kansakoulun käyneille tytöille vuonna 1868 jatkokoulu, joka antoi myös ruoanlaiton opetusta. Kotitalousopettajia oli valmistettu Berliinissä jo 1880-luvulla. Opettajien valmistus oli sijoittunut sekä kansankeittiöiden yhteydessä toimiviin talouskouluihin että Pestalozzi-Fröbelhausiin. Merkittävä vaikuttaja saksalaisen opettajien koulutuksen kehityksessä oli Augusta Fröster, joka avasi Kasselissa oman Haushaltungsschulen opettajien kouluttamista varten. Föster kokeili myös kansakoulussa kotitalouden opetusta jo vuonna 1889. Hauswirtsschaftliches Unterricht -nimisenä siitä tuli kansakoulussa pakollinen oppiaine seuraavana vuonna eli 1890.[42]

Kotitalousopetuksen varhaisvaiheita selvittänyt koulutustarkastaja Katri Laine kirjoitti historiikit sekä Helsingin Kasvatusopillisen talouskoulun että muiden kotitalouskoulujen alkuvaiheista Suomessa.[43] Laineen mukaan kotitalousopetus oli nimityksenä tuntematon vielä 1800-luvun puolella. Silloin kotitalousopetuksesta käytettiin nimityksiä talousopetus, ruoanlaiton opetus, kodinpidon opetus, keitto-opetus, taloudenhoidon opetus sekä emäntäkoulut. Kotitalousopetus vakiintui terminä käyttöön vasta 1900-luvun ensimmäisillä vuosikymmenillä.[44] Merkillepantavaa on kuitenkin jo varhaisessa vaiheessa kotitalouden yhteyteen kiinnittyneen käsitteen kasvatusopillinen/pedagoginen käyttö. Se liitettiin myös monen perustettavan koulun nimeen, kuten esimerkiksi Kuopion Pedagogillinen Keittokoulu. Sysiharju arvelee, että termi pedagoginen olisi otettu korostamaan opetuksellisuutta erotuksena hyötytarkoituksessa annetusta keittiöopetuksesta. Sysiharju arvelee toisena selityksenä kas-

38 Sysiharju 1995, 9−12.
39 Sysiharju 1995, 10−11; Laine 1942, 14.
40 Sysiharju 1995; Laine 1942.
41 Sysiharju 1995, 10−12.
42 Sysiharju 1995, 12−16.
43 Sysiharju 1995; Laine1931: Laine 1942.
44 Laine 1942, 21.

vatuksellisuutta painottavan käsitteen käytölle sitä, että sanalla olisi voitu tarkoittaa opetustavoitteiden perusteella muodostettuja oppilasryhmiä ruoanvalmistuksessa.[45] Sysiharjun esittämiin tulkintoihin voinee lisätä vielä kolmannen selityksen. Kotitalousopetus on käytännöllisyytensä takia mahdollisesti haluttu erottaa kotikasvatuksesta. Kansakoulun perustamisen yhteydessä vastustettiin koulun liiallista kodinomaisuutta.[46] Opetustehtävä oli koulutyön painopisteenä, joten käsite pedagogillinen olisi voinut korostaa erityisesti kodin ja koulun kasvatustehtävien välistä eroa[47].

Suomalaisen kotitalousopetuksen käynnistämistä edisti naisjärjestöjen valitsema toimikunta, joka lähetti stipendiaatin tutustumismatkalle. Stipendiaatiksi valittu Anna Olsoni tutustui Ruotsin, Englannin ja Skotlannin kansakoulujen ja yksityiskoulujen ruoanvalmistuksen opettamiseen[48] sekä suoritti matkansa aikana opettajakurssin skotlantilaisessa, arvostetussa West-End Training School of Cookery -nimisessä oppilaitoksessa. Palttuaan Olsoni aloitti Suomessa kotitalousopetuksen järjestämisen.[49]

Vuonna 1991 perustettu Helsingin Kasvatusopillinen Talouskoulu valmisti ensimmäisen johtajattarensa Anna Olsonin luomalla, skotlantilaiseen perinteeseen pohjautuvalla opetustavalla lähes kolme vuosikymmentä kotitalousopettajat maan kaikkiin koulumuotoihin[50].

Vuoden 1979 yliopistouudistuksen yhteydessä kotitaloudenopettajan koulutusohjelma siirtyi Helsingin yliopiston alaisuuteen kasvatustieteellisen tiedekunnan yhteyteen, joten tuolloin alan tutkimuksen painopiste sijoittui pedagogiikkaan ja didaktiikkaan. Tutkimuskohteena ovat olleet ainedidaktiset kysymysten ohella kotitalouden eri osa-alueiden määrittely sekä niiden hahmottuminen osana kotitaloutta. Terttu Tuomi-Gröhn on tarkastellut tutkimuksissaan taitoaineisiin kuuluvan kotitalouden ainedidaktisia kysymyksiä. Tuomi-Gröhn on suunnannut tutkimustaan koulun ja työn rajapintaan. Kohteina ovat olleet työntutkimus ja työssäoppiminen. Kaija Turkki on tarkastellut kotitaloutta ekologisuuden ja kuluttajakäyttäytymisen näkökulmista. Myös kotitalouspedagogiikan kehittäminen on ollut Turkin tutkimusten kohteena.[51]

Kotitalouteen liittyvää tutkimusta on tehty viimeisen parinkymmenen vuoden ajan Helsingin ja Itä-Suomen yliopistoihin kasvatustieteiden alaan kuuluvissa *kotitalousopettajien koulutusyksiköissä*. Ensimmäinen kotitalousoppiaineen väitöskirja avasi kotitaloustieteen luonnetta muiden tieteiden kentässä. Kyseinen Liisa Haverisen vuodelta 1996 oleva väitöskirja tarkastelee arjenhallinta-käsitteen laadullisia piirteitä.

---

45 Sysiharju 1995, 9; Laine 1942; Korhonen, 1992.

46 Sysiharju 1995, 9; J.V. Snellmanin kootut teokset. 2004. osa 17.

47 J.V. Snellmanin kootut teokset. 2004. osa 16, 417; Halila 1949; Huuhka 1955; Sysiharju 1995 4−6; Laine 1942. Sysiharju 1995, 6−30; Laine 1942; Halila 1949.

48 Sysiharju 1995 4−6; Laine 1942.

49 Laine 1942, 14−20; Sysiharju 1995,14−28.

50 Laine 1942, 14−20; Sysiharju 1995,14−28.

51 Helsingin yliopisto 2010. Tuomi-Gröhn 2000; Turkki 1999.

Haverisen tutkimus keskittyy taitojen opettamisen problematiikkaan. Päivi Palojoen vuodelta 1996 oleva kotitalouden alan väitöstutkimus luonnehtii ruokakäyttäytymisen kompleksisuutta arjessa. Päivi Palojoen tutkimuskohteet liittyvät erityisesti ruoanvalinnan ja ravitsemustiedon väliseen suhteeseen kotitalouspedagogiikan kehittämisessä. Pirjo Korvelan väitöskirja vuodelta 2003 tuottaa ymmärrystä perheenjäsenten toiminnan yksilöllisestä ja yhteisöllisestä merkityksistä ja dynamiikasta.[52]

Maatalous-metsätieteellinen kotitaloustutkimus

Laura Harmaja oli kotitalousajattelun teoreetikko. Hänen kiinnostuksensa kohdistui kotitalouden tieteellistämiseen ja rationalisointiin. Harmajan mukaan kotitalous tarkoittaa kapeimmillaan kulutusta ja perheenemännän työtä. Harmajan määrittelyssä kotitalous jakautui kulutus- ja tuotantoyksiköksi, sillä kotitalous käsitti kaikki perheen omiin tarpeisiin tulevan sekä (tuotantoon lukeutuvan) myyntiin menevän valmistuksen.[53] Perheenemännän työ asettui hyvin tieteellisen määritelmän puitteisiin, mutta sen perusteella maatalonemännän toimiala ei enää sopinutkaan tuotantopainotteisuutensa takia kokonaisuudessaan siihen[54]. Emännän työ nähtiin suomalaisessa maataloudessa kuitenkin välttämättömänä edellytyksenä talon pidon kannalta. Tilan työt sisälsivät karjanhoidon ohella myös sellaisia maataloustöitä, joista emäntä teki automaattisesti osan. Tästä syystä emäntien ei ollut mahdollista omistautua vastaamaan pelkästään kodinhoidosta naisjärjestöjen suosittelemalla tavalla.

Kotitalouden tieteellistyminen on saanut alkunsa teollistuneista maista: Yhdysvalloista ja Englannista. Tieteellistymistä ja alojen lohkoutumista omiksi erityisalueikseen ohjasivat luonnontieteitä jäsentävät uudet käsitykset, kun Darwinin evoluutioteoria ja Linnén kasviluokitus alkoivat muokata perinteisiä ajattelutapoja. Mikrobiologiassa ja bakteriologiassa tehdyt keksinnöt liittyivät kotitaloudessa terveyteen ja puhtauteen.[55] Naisjärjestöt ottivat tehtäväkseen opastaa suomalaisia kotitalouksia puhtauteen ja siisteyteen liittyvissä kysymyksissä.

Tieteellistämistä pidettiin hyvänä strategisena ratkaisuna kotitaloustyön arvostuksen kohottamisen kannalta, sillä tieteen avulla tuli mahdolliseksi legitimoida erilaisia uudistuspyrkimyksiä. Ennen 1900-luvun alkua virinneeseen kansanvalistukseen verrattuna kotitaloustieteen läpimurto 1920-luvulla oli ratkaiseva muutos kotitalouskysymyksen kannalta, sillä tieteelliset perustelut tekivät valistuksesta objektiivista. Valistuksen tehokkuus lisääntyi, sillä tieteellisyys muutti asenteita valistusta vastaanottavaan suuntaan. Tieteellinen kotitalousajattelu siirsi pohdittavat asiat hyvin

---

52 Haverinen 1996; Palojoki 1996; Korvela 2003; Helsingin yliopisto.
53 Harmaja 1946, 11−14.
54 Ollila 1993.
55 Lavrence 1993, 33−36.

konkreettiselle tasolle, sillä sen tavoitteena oli käytännöllinen hyöty. Rationalisointiin, tehokkuuteen ja teknillisiin keksintöihin liittyi vahva usko niiden kehitystä eteenpäin ja parempaan vievästä voimasta. Tieteeseen pohjautuva kotitalousideologia alkoi juurtua neuvonnan ja tuolloin vielä vähäisen opetuksen sekä tiedottamisen kautta suomalaiseen kotitalousajatteluun. Suomalainen kotitaloustieteen uranuurtaja Elli Saurio luotsasi tieteellistä ajattelua tarmokkaasti eteenpäin. Eriävät äänet tulivat vaimennetuiksi kotitaloustieteen avulla siten, että 1930-luvulla kotitalous tuli hyväksytyksi kaikkien naisten erityisintressiksi puoluekannasta riippumatta.[56]

Kotitaloustieteen uudistukset suuntautuivat arkisessa toiminnassa kolmeen keskeiseen asiaan, jotka olivat työteho ja ruokatottumusten muuttaminen sekä perheenemännän työn ammatillistaminen[57]. Kotitalous tulkittiin yhteiset arvot, tavoitteet ja resurssit jakavaksi yksiköksi[58]. Kotitaloutta alettiin jaotella ja ryhmitellä entistä hienosäikeisemmin useisiin osa-alueisiin keskeisten tieteellisten ohjauskohteiden lisäksi. Husmor-lehti esitteli kotitalouden vuonna 1907 terveydenhoitona, lastenhoitona, ruoanlaittona ja käsitöinä. Kotitaloustieteen pohjalta 1930-luvulla tehdyn jaottelun peruselementit olivat kodin talous, ruokatalous, kodinhoito, terveydenhoito, puutarhanhoito ja käsityöt.[59] Kotitalouden arvostus kohosi merkittävästi kotitaloustieteen avulla. Sen asema vakiintui myös yhteiskunnallisesti, sillä kotitalouden näkyvyyttä lisäsi, kun sitä tuli yliopistossa opetettava aine 1940-luvulla. Tieteellistyvän kotitalouden tutkimustoiminta alkoi tuottaa uusia kehittyneitä ratkaisuja sekä maaseudun että kaupunkien kotitalouksia varten.

Varhaisimmat ajatukset kotitalouden ammatillistamisesta olivat heränneet jo 1800-luvun lopulla. Ajatuksia esitti muun muassa englantilainen Ellen Swallow Richards, joka kemistinä ajoi kotitalouden tieteellistämistä. Kotitaloustyötä haluttiin helpottaa uusien löytöjen ja kokeiden avulla liittämällä kemiaa kotitalouden arkisiin ilmiöihin. Tieteellistämisen suuntaan ohjasivat myös taloudenhoitoa ja kuluttamista käsittelevät kysymykset.[60] Naisten kotitaloustyön arvostuksen nousu oli lähtenyt liikkeelle Yhdysvalloista, jossa Catherine Beecher oli jo vuonna 1841 julkaissut tutkielman kodin taloudesta nuorille naisille. Beecherin ajatusten leviäminen vaikutti kotitaloudellisten koulujen syntyyn eri maissa.[61]

Nykyisin kotitalouteen liittyviä tutkimuksen osa-alueita ovat maa- ja metsätaloudellisen tiedekunnan *elintarvike- ja ravitsemustieteet*. Erityisen lähelle kotitaloustiedettä ja kotitalousopetusta tulee kuluttajaekonomian ja kuluttajakäyttäytymisen tutkiminen. Visa Heinosen (1998) talous- ja sosiaalihistorian alaan kuuluva väitöskirja

---

56 Ollila 1993, 104−106, Sysiharju 1995; Laine 1942.
57 Ollila 1993, 105−113; Salonen 1995, 72.
58 Harmaja 1946; Ollila 1993, 109.
59 Ollila 1993, 103−104.
60 Harmaja 1946; Ollila 1993, 104−106.
61 Löytty-Rissanen & Näveri 1998, 62; Salonen 1995, 27

”Talonpoikainen etiikka ja kulutuksen henki. Kotitalousneuvonnasta kuluttajapolitiikkaan 1900-luvun Suomessa” ilmentää aihealueen kehityslinjoja.[62] Johanna Varjosen tutkimuskohteina ovat olleet kotitalouden toiminta ja kotityö[63]. Varjonen tarkastelee kotitalouksia palvelujen tuottajina ja kuluttajina.

Kotitalouteen liittyvä tutkimus historiatieteessä

Naisjärjestöjä, maatalouskoulutusta ja sukupuolten välistä työnjakoa käsittelevillä historiatieteen tutkimuksilla on yhtymäkohtia kotitalouteen. Anne Ollila on suunnannut kulttuurihistoriallista tutkimustaan perheen ja naisen asemaan tarkasteluun[64]. Hän on tarkastellut väitöskirjassaan yli sata vuotta neuvontaa tarjonneen Marttajärjestön vaiheita. Ollilan mukaan osa naisasianaisista piti kotitalousneuvontaa täysin naisasiaan kuulumattomana, sillä he tavoittelivat korkeampia päämääriä yhteiskunnalliselta sektorilta. 1800-luvun lopulla syntyneistä laajemmille naisjoukoille tarkoitetuista järjestöistä ainoastaan Martta-Yhdistys muotoutui mittavaksi joukkojärjestöksi, joka otti vaikutuskanavakseen kotitalouksien ja perheiden olosuhteiden kohentamiseen suuntautuvan neuvonnan.[65]

Naisyhdistysten syntymisen ja naisasian esille nousemisen lisäksi kotitaloudet ja perheet tulivat tärkeiksi myös taloudellisen kehityksen kannalta. Naisjärjestöjen perustan muodostivat hyväntekeväisyyttä harjoittaneet rouvasväenyhdistykset, joiden perustaminen oli alkanut jo 1840-luvulla.[66] Naisjärjestöistä organisoitui ensimmäisenä Suomen Naisyhdistys vuonna 1884. Yhdistykset kohdensivat tukeaan vähäosaisille, kuten perheille, sairaille ja vanhuksille.[67] Vaikka kaikki naisjärjestöt keskittyivät käytännölliseen toimintaan, kotitaloudesta muodostui kuitenkin niiden sisällä ongelmakysymys. Kiista ratkesi siten, että kotitalousneuvonta jäi Martta-Yhdistyksen erityisalaksi, koska se ei kiinnostunut muita järjestöjä riittävästi.[68]

Vuonna 1899 perustettujen Marttojen keskeisiä toimintamuotoja olivat perheenemännille suuntautuva neuvonta kaikissa kodinhoitoon liittyvissä kysymyksissä sekä koululaisille virkistys- ja ruokailumahdollisuuksien järjestäminen[69]. Kotitalousneuvonnan tavoitteena oli ihmisten elämäntapojen kohentaminen muuttamalla arkipäivän tapoja ja tottumuksia. Tästä syystä puhtaus, terveydenhoito ja lastenhoito muodostuivat sekä perheenemännille että työläisnaisille suunnatun neuvonnan

62 Heinonen 1998; Helsingin yliopisto 2010.
63 Varjonen 1992; Varjonen 2005.
64 Ollila 1993; Turun yliopisto 2010; Ollila 1993 66.
65 Ollila 1993 66−68.
66 Häggman 1993; Sysiharju 1995.
67 Ollila, 1993; Sysiharju 1995; Laine 1942.
68 Ollila 1993, 65−66.
69 Ollila 1993, 63.

ydinteemoiksi. Neuvojat opettivat käytännön tilanteissa kodinhoitoa, ravitsevien ruokien valmistamista ja lasten hoitamista. Neuvontatilaisuuksien suuntaa ohjasivat Emäntälehden kirjoitukset, joissa asiat esitettiin varmoina totuuksina, jotta vältyttiin tulkintamahdollisuuksilta ja epäselvyyksiltä.[70] Martta-Yhdistys järjestäytyi alkuvaiheen Helsinki-keskeisyytensä jälkeen koko maan kattavaksi toimintaorganisaatioksi. Selkeästi maataloudelliseen kotitalousneuvontaan keskittynyt Maa- ja kotitalousnaisjärjestö kohdensi toimintansa maatilojen emännille.

Huuhka on tutkinut suomalaista maatalouskoulutusta, jonka pohjalta osittain kehiteltiin naisille tarkoitetut maa- ja kotitaloudelliset koulutukset. Suomen Talousseura aloitteesta ja senaatin myöntämillä varoilla päästiin aloittamaan maataloudellinen koulutus 1800-luvun puolenvälin jälkeen[71]. Alkuvaiheessa maanviljelyskoulujen tehtävänä oli valmistaa päteviä ja ammattitaitoisia työnjohtajia suurtiloille. Uusia kouluja avattiin 1880-luvulla.[72] Mustialan maatalousoppilaitos perustettiin antamaan korkeampaa maataloudellista koulutusta vuonna 1865. Mustialassa jatkui agronomien koulutus vuoteen 1908, jolloin se siirtyi Helsingin yliopistoon akateemisena loppututkintona opiskeltavaksi. Maatalouskoulutuksen aloittaminen osoittaa heräämistä siihen tosiasiaan, että luontaiseen elämäntapaan liittyvä maatalouskin edellytti tavoitteellista kehittämistoimintaa. Opetus painottui alkuvaiheessa kasvinviljelyyn ja sen painopiste oli miesten töissä.[73]

Karjatalouskoulutuksen merkitystä väheksyttiin, koska naisten tehtäviin kuuluvan karjatalouden nähtiin luontuvan itsestään, joten pääsuuntana pidettiin viljelyn opetusta[74]. Vuoteen 1892 mennessä Suomessa oli yksi varsinainen karjanhoitokoulu ja 18 meijerikoulua[75]. Tutkimusten mukaan maatalouskouluissa opiskelevien oppilaiden määrä oli riittämätön kohottamaan koko elinkeinon tasoa. Varsinaiset viljelijät hyötyivät koulutuksesta vasta siinä vaiheessa, kun koulujen yhteyteen saatiin talviaikana pidettäviä maamiestalvikursseja. Suurin osa maataloudessa työskentelevistä toimi kuitenkin ilman minkäänlaista koulutusta.[76]

Huuhkan mukaan maatalouskoulujen oppilaat olivat pääasiassa varakkaiden keskikokoisten tai suurtalojen poikia, joista vuoteen 1901 mennessä kaikkiaan 2164 oli ehtinyt käydä maanviljelyskoulun. Yksitalvisia pienviljelijyyteen suuntautuneita

---

70 Ollila 1993, 63-66.

71 Koulut toimivat Korsholman Mustasaaressa, Mikkelin pitäjän Otavassa, Muhoksen Koivikkossa,Kuopion Leväsessä, Viipurin pitäjän Maaskolassa, Tohmajärven Jauhkolassa ja Sipoon Söderkullassa.

72 Vilhola 2004, 198−203; Rantatupa 2004; Huuhka 1955. Koulut tulivat Saarijärvelle, Kurkijoelle, Piikkiöön, Isokyröön, Hämeenkyröön, Liperiin ja Virolahdelle.

73 Huuhka 1955, 122−155; Vilhola 2004.

74 Huuhka 1955, 139; Pietinen 1992; Markkola 1990.

75 Huuhka 1955, 139−141; Vilhola 2004. Karjanhoitokouluja tuli Mustialan, Kurkijoen, Harjun, Otavan, Korsholman ja Koivikon maanviljelyskoulujen yhteyteen.

76 Huuhka 1955, 122−136.

maamieskouluja alettiin perustaa kattamaan syrjäseutujen koulutustarvetta 1900-luvun alkupuolella. Maataloudellisen koulutuksen laajentuessa oli tarpeen perustaa maatalousnormaalikoulu, joka sai vastuulleen alan opettajien valmistamisen kaikkia Maanviljelysoppilaitoksia varten. Ammatillisia vaihtoehtoja tarjosivat alan koulutukseen keskikoulupohjaiset maanviljelyslyseot, joita voi pitää lukion ja maanviljelyspiston välimuotoina. Näiden koulujen idean toi Saksasta Suomeen Hannes Gebhard.[77] Maa- ja metsätieteellinen opetus keskittyi Helsingin yliopistoon. Tämän tiedekunnan yhteyteen perustettiin 1940-luvulla myös kotitalouden suunta.

Pirjo Markkola on keskittynyt sukupuolten välisen työnjaon tarkasteluun. Markkola luonnehtii tutkimuksissaan maalaisnaisen arkipäivän työtehtäviä. Eri tutkijoiden kirjoittama kolmiosainen maatalouden historia avaa koko elinkeinon kehitystä 1800-luvulta nykypäivään. Maatalouden kehityksessä koulutus sai keskeisen sijan.

Yhteiskuntatieteiden kotitalouteen liittyvä tutkimus

Kotitalouden ytimessä ovat koti, perhe ja kasvatus. Kasvatustehtävän kannalta perhe ja koti on nähty merkittävänä jo Snellmanin ajoilta. Perheen tehtävänä oli snellmanilaisittain ilmaistuna kasvatusvastuullisena instituutiona kasvattaa yhteiskunnan ja valtion tarvitsemat kunnon kansalaiset. Patriarkaalisista ideoista kumpuava perhemalli juurtui vahvasti suomalaisen yhteiskunnan perusrakenteeksi.[78] Vasta naisen tehtävien laajentuminen yhteiskunnalliseen suuntaan alkoi murtaa luonnolliseksi muotoutunutta perhemallia, kun tavoitteeksi nousi perheideaali, jossa *”tyyni isä, lempeä äiti ja iloiset lapset muodostivat harmonisen kokonaisuuden”* [79]. Uudenlainen ydinperhe asettui kodin suojaan, josta muodostui perheen yksityinen kotitalouden alue.

Takala luonnehtii perheinstituution muutosta kolmivaiheisena. Esiteollisen ajan (suur) perheessä useat avioperheet asuivat yhdessä. Suurperhe alkoi hävitä instituutiona 1800-luvulla, kun perheet tiivistyivät ydinperheiksi viljelytavan muuttuessa peltoviljelyksi.[80] Patriarkaalinen ydinperhe yleistyi agraarioloissa, joissa maataloudellinen elämäntapa edellytti isäntäväen lisäksi palvelu- ja työväen panosta tehtävien hoitamisessa[81]. Perhe koki suurimmat muutoksensa vasta teollistuvassa yhteiskunnassa 1800-luvun lopulla, kun nykyisenkaltaiset pienperheet alkoivat yleistyä yhteiskunnan modernisaatiokehityksessä ja hyvinvoinnin lisääntyessä. Perheinstituution yksityistymisen lisäksi perhettä määritteli sen jäsenten yhdessäasumismuoto.[82] Kotitalouksista muodostui perheinstituution muutoksessa pienperheiden pientalouksia, vaikka

---

77 Huuhka 1955, 66; L183/192; Löytty-Rissanen & Näveri 1992, 62; Salonen 1995, 27.
78 J.V. Snellmanin kootut teokset 2004, osa 16−17; Ollila 1993, 30−31.
79 Ollila 1993, 31.
80 Takala 1990, 204;Takala 1992, 578; Jallinoja 1985, 62-64; Karisto ym. 1991.
81 Takala1990, 204; Takala 1992, 579; Jallinoja 1985, 32; Karisto ym. 1991, 98.
82 Rauhala 1981, 254.

teollistumiskehityksessä yhtenäisiä talouden elementtejä vielä säilyi[83].

Toisen maailmansodan jälkeiselle vaiheelle on ominaista monimuotoistuvat perheet. Kehitystä kuvaa myös keskimääräisen lapsiluvun radikaali muutos 5–6 lapsesta nykypäivän 2–3 lapsen perheeseen. Yksityistyneen ydinperheen, jota yhdessäasuminen lähinnä määritteli, tilalle alkoi muotoutua eri uusperheiden jäsenten monimutkaisista sosiaalisista suhteista koostuva verkosto[84] moniarvoistuvassa yhteiskunnassa.

Monet tutkijat ovat painottaneet perheen funktiona ihmisen sitomista perheyhteisön jäseneksi. Takala näkee kehityksen kulkeneen yksilöllisyyttä arvostavampaan suuntaan erityisesti lapsen oikeuksien määrittelyjen kautta. Tämä tarkoittaa luopumista familistisesta yhteiskunnan perusyksikön asemasta, jossa hyvinkasvatettujen ja yhteiskuntakelpoisten kansalaisten tuottaminen oli tavoiteltavaa. Kodin merkitys painottuu lapsen sosiaalistajana ennen kouluikää, jolloin koulun osuus sosialisaatiotehtävässä tulee mukaan. Parsonsin[85] ajatteluun perustuvan funktionaalisen tulkinnan mukaan yhteiskunta rakentuu omat tehtävänsä käsittävistä osasista, joten perhe on osallinen oman tehtävänsä kautta sosiaalisen yhteisön kokonaistoimivuuden kannalta. Parsons painottaa kodin merkitystä sen yhteiskuntaan kytkeytyvänä sosiaalistumisen varhaisena kasvualustana.[86] Familistinen käsitys korostaa perheen yhteisöllistä merkitystä. Individualistinen käsitys perheestä nostaa yksilön pyrkimykset perheen edun yläpuolelle.[87]

Nykyisessä jaottelussa sosiaalistaminen käsitetään yhtenä perheentehtäväulottuvuutena. Perheen muut tehtävät muodostuvat fyysisestä hyvinvoinnista ja ympäristöstä huolehtimisesta, hoidon ja hoivan antamisesta sekä biologisesta, emotionaalisesta ja sosiaalisesta osa-alueesta.[88] Sosialisaatiotehtävää painottanut perheen funktio on muuttunut moniulotteisemmaksi. Yhteiskunnan järjestämä koulutus on ratkaisevasti muuttanut kodeille aiemmin suunnattua laajamittaista sosiaalistamistehtävää.[89]

Riitta Jallinojan luonnostelema perheen määrittely sisältää rakenteellisen, asumismuotoon liittyvän ja funktionaalisen ulottuvuuden. Yleisellä tasolla Jallinojan mukaan määriteltynä perhe on sosiaalinen yhteisö, johon kuuluu vähintään kahden sukupolven edustajia. Yhteisössä lapsella on keskeinen asema ja jäsenillä yhteisyyden tunne. Lisäksi yhteisasuminen on tyypillistä tälle yhteisölle.[90] Parsons näkee perheellä kaksi toisiaan täydentävää funktiota. Ensimmäisenä näistä on kasvatusvastuullisuuteen liittyvä ”lapsen sosiaalistaminen yhteiskunnan jäsenyyteen”. Toisena

---

83 Karisto ym. 1991, 99.
84 Jallinoja 1990, 115; Takala 1992, 579.
85 Parsons & Bales 1995, 16–36; Takala 1992, 591.
86 Parsons & Bales 1995, 16–36.
87 Jallinoja 1985, 22–28.
88 Nieminen 1983, 9–14; J.V. Snellmanin kootut teokset. 2004. osa 17.
89 Nieminen 1983, 9–14; J.V. Snellmanin kootut teokset. 2004. osa 17.
90 Jallinoja 1990, 459.

on kansalaisvastuullisuuteen kuuluva ”aikuisten tasapainottaminen yhteiskunnan jäseninä”.[91]

Riitta Jallinoja näkee palkkatyöhön siirtymisen perheen ykseyden hajottajana. Tämän prosessin käynnisti miesten ansiotyöhön lähteminen. Tuolloin naiset vielä huolehtivat kotitaloudesta, vaikkakin koulunkäynnin yleistyminen siirsi kasvatustehtävää jo osin pois kodilta. Vähitellen toteutunut naisten palkkatyön yleistyminen sekä kotona tehdyn hoidon ja hoivan siirtyminen laitoksiin supisti entisestään kodin merkitystä yhteisenä keskuksena.[92] Siirtyminen monihuoltajayhteiskuntaan, jossa molemmat vanhemmat käyvät ansiotyössä, on lisännyt kotitaloustyön arvostusta.

Lähtökohtia kotitalouden ammattikasvatuksen tutkimisen

Kaupungeissa virinnyt kotitalousopetus ja maatalouteen syntynyt koulutus sekä kansainväliset esikuvat voimistivat maaseudulla kotitalousopetuksen tarvetta. Tähän suuntaan ohjasivat myös kotitalouden määrittely tuottaja- ja kuluttajayksiöiksi sekä neuvontajärjestöjen kodin sisä- ja ulkotöihin jakautuvat ohjelmat. Näin kotitalousopetuksessa alkoi erottua kaksi linjaa: kaupunkitaloudellinen ja maataloudellinen niiden tarkoitusperien mukaisesti.[93]

Suomalaiseen kotitalouden opetukseen on saatu vaikutteita tanskalaisista, hollantilaisista ja belgialaisista maatalouskoulutuksista. Myös Englannin ja Skotlannin kotitalouden opetuksesta haettiin vaikutteita Suomeen perustettavia kotitalouden kouluja varten. Skotlannin koulutuksen tasokkuus vakuutti erityisesti siellä käytetyn opetusmenetelmän takia.[94] Monet maatalouskoulut olivat erityisesti käytännöllistä tarkoitusta varten rakennettuja mallitaloja. Belgialainen koulu oli suunniteltu maatilan emännän tehtäviä silmällä pitäen.[95]

Ensimmäisten Suomeen perustettujen *emäntä- ja talouskoulujen historiikit* kuvaavat

---

91 Parsons & Bales 1995, 23.

92 Jallinoja 1985, 97; Karisto, Takala & Haapola 1991, 111−112.

93 Laine 1942, 7; vrt. Harmajan määritelmä.

94 Pöyhönen 1992, 395−401; Maiju Pöyhönen teki kotitalousopetukseen liittyvän stipendimatkansa vuosina 1909-1910. Matkastaan hän laati kertomuksen Havaintoja talousopetuksesta Englannissa, Skotlannissa, Tanskassa ja Belgiassa. Maiju Pöyhönen oli Haapavedelle Kasvitarhakoulun vuonna 1892 avanneen ruustinna Pöyhösen tytär. Maiju toimi ruustinnan koulussa opettajana vuoteen 1930 asti. Pöyhösen mukaan Skotlannissa talousopetus oli korkeammalla kannalla kuin Englannissa. Koulukeittiöiden sisustuksen, opetusvälineiden ja hyvien oppikirjojen ohella opetustapa on etevämpi. Käytössä on yhdistetty opetustapa, (combined method) jossa tietopuolinen ja käytännöllinen opetus annetaan rinnakkain. Opettaja selittää ja demonstreeraa työn samalla kertaa kuin oppilaat sen suorittavat.

95 Pöyhönen 1992, 395−40; ”Ikkunoista oli näköala pihalle, pienestä luukusta toisella seinällä näki navettaan, toisella meijeriin, ovi johti karjakeittiöön, josta taas päästiin sekä varastohuoneisiin että navettaan, talliin ja sikolättiin. Erityisesti silmiinpistävää oli mallikelpoinen siisteys ja puhtaus joka paikassa.

kotitalouden kehittymistä kunkin koulun näkökulmasta. Emäntä- ja isäntäkoulujen toiminnan käynnistämiseen suunnattu valtionavustus innoitti 1800-luvun lopulla koulutuksen aloittamiseen.[96] Lähes kaikista maaseudun kotitalouskouluista tuli sisäoppilaitoksina toimivia ammatillisia koulutiloja, jotka mukauttivat opetuksensa maatalouden vuosirytmiin. 1900-luvun alkupuolella syntynyt opistokoulutus suuntautui valmistamaan neuvojia sekä järjestöjen että elinkeinon tarpeita varten. Talousopettajien valmistaminen käynnistyi Järvenpään Kotitalousopettajaopistossa vuonna 1928.[97]

Ensimmäisen suomalaisen kotitalousalan koulun perusti Kuopion läänin maamiesseura vuonna 1888 Nilsiään. Tämä Virran yksivuotinen karjanhoidon ja talousaskareiden opetukseen keskittyvä koulu toimi noin kymmenen vuotta.[98] Ruustinna Pöyhösen pappilassa käynnistämä Haapaveden kasvitarha- ja keittokoulu aloitti toimintansa vuonna 1893. Koulun ohjelma painottui puutarha- ja keittiökasvien viljelemiseen ja ruoaksi valmistamiseen. Lisäksi koulu tarjosi käsitöiden ja tietopuolisten asioiden sekä uskonnon opetusta. Orimattilan emäntäkoulu käynnistyi paikallisen Naisyhdistyksen aloitteesta vuonna 1893. Tämä opetussuunnittelun uranuurtajakoulu hyväksyttiin emäntä- ja isäntäkoulujen valtionavun piiriin. Koulussa alettiin valmistaa kotitalousneuvojia, kun kotitalousneuvonnan tarve konkretisoitui suuressa ruokapulassa vuosina 1917−1919.[99] Tuolloin rouva Hedvig Gebhard johti Valtion kotitaloustoimikuntaa, joka toimi yhteistyössä säännöstelyviranomaisten ja elintarvikehallituksen sekä kunnallisten elintarvikeviranomaisten kanssa[100]. Lapuan emäntä-, käsityö- ja kasvitarhakoulu aloitti vuonna 1897. Sen ohjelmassa yhdistyi aluksi kaikkien maalaiselinkeinoon kuuluvien askareiden opiskelu.[101]

Elias Lönnrotin Emännyyskoulun toiminta asettui yleissivistävän ja kotitalousopetuksen rajapintaan lähelle käytännöllistä kansanopiston opetusta. Emännyyskoulu on saanut mahdollisesti vaikutteita myös maatalousnormaalikoulutuksesta Orimattilan emäntäkoulusuunnittelun ohella. Suurmiehemme nimeä kantava koulu aloitti toimintansa Sammatissa vuonna 1897 Lönnrotin testamenttiin sisältyneen jälkisäädöksen perusteella Kouluylihallituksessa tehdyn suunnittelutyön tuloksena.[102] Tämän tutkimuksen tapauskuvaukset muodostuvat Elias Lönnrotin Emännyyskoulun ja Järvenpään Kotitalousopettajaopiston aineistoista. Kotitaloustyö linkittyy koulutuksen kehitysvaiheiden tarkastelun lomaan osaksi toimialan kuvausta.

---

96 Pietinen 1992, 70; Sysiharju 1995, 17.
97 Laine 1931, 11−12; Sysiharju 1995, 85.
98 Sysiharju 1995, 13; Pöyhönen 1992, 21.
99 Hosiaisluoma-Karppinen 1993.
100 Rantatupa 2004, 324−326
101 Ikola 1998, 16−40.
102 Vuosikertomus 1898, Dc, ELEA; Salonen 1995, 25.

3. Tutkimusmenetelmä ja -aineistot

> ”Historia tieteenä on jokaisena aikakautena erilainen. Mennyt nähdään uudessa valossa”, totesi Snellman vuonna 1841.

Historia kietoutuu osaksi ammattikasvatuksen kehityskulkuja, sillä kunkin aikakauden tapahtumat ovat muokanneet ammattikasvatuksen toimijoiden näkemyksiä. Kehitykseen ovat vaikuttaneet merkittävästi modernisaatio ja Suomen kansallinen historia. Modernisaatio tarkoittaa teollistumisesta alkanutta yhteiskunnallista kehitystä. Suomen kansallinen historia käsittää valtiolliseen kehitykseen ja kansalliseen identiteettiin ja kulttuuriin vaikuttaneet tapahtumat.[1] Tässä luvussa esitellään kasvatuksen historiaa menetelmäratkaisuna ja tutkimuksessa käytettyjä aineistoja sekä hahmotellaan tutkijan paikkaan liittyviä tekijöitä.

3.1 Kasvatuksen historia menetelmällisenä ratkaisuna

Kasvatuksen historiassa on kyse kasvatuksen ja kasvun, koulutuksen ja koulunkäynnin tai opettamisen ja oppimisen ilmiöiden tutkimisesta. Tarkoituksena on koulutukseen liittyvien ilmiöiden ymmärtäminen osana historiallista kehitystä.[2] Tähtisen mukaan kasvatuksen historia käsittelee monipuolisesti ihmisiin, kulttuuriin ja yhteiskuntaelämään liittyviä kanssakäymisen ja toiminnan pedagogisia elementtejä. Moninaisuutta lisää vielä historian tutkijoiden näkemys, ettei ole olemassa yhtä ainoata oikeata historiaa.[3] Kalelan mukaan historiantutkimus ei ole niinkään julistamassa totuuksia kuin avaamassa mahdollisuuksia maailman käsittämiseen[4]. Kasvatuksen historia käsitteen käyttämistä kasvatushistorian sijaan Tähtinen perustelee sen menneisyyden perspektiivistä ilmiöitä tarkastelevalla ydintehtävällä ja toisaalta sillä, että kasvatustieteessä ei ole kehitelty erillisiä kasvatuksen historian menetelmiä.[5] Muilla

---

1 Kalela 2000; Haapala 1989.
2 Rinne, Kivirauma & Lehtinen 2002, 78.
3 Tähtinen 2008.
4 Kalela 2000.
5 Tähtinen 2008.

tieteen aloilla vakiintuneet menetelmät ovat käytössä myös kasvatuksen historiassa. Tähtisen näkemys on hyvin perusteltavissa ja sovellettavissa tässä tutkimuksessa.

Historiankirjoituksen uusi aalto on syntynyt annalistisen koulukunnan (1929) ympärille. Sen seurauksena tutkimuksen piiriin ovat päässeet vähäiset ja arkiset kohteet sekä ihmiset valtioiden ja voittajien sijaan.[6] Kasvatuksen historian tutkimuksen traditio on käsittänyt kuvausta kasvatuksen uranuurtajista ja menneiden aikojen kasvatusvirtauksista sekä kasvatusjärjestelmistä eri maissa. Tyypilliset kasvatushistorialliset esitykset ovat rakentuneet henkilöhistorian ja aatehistorian sovelluksina tavallisesti vuosikymmenittäin kronologisessa järjestyksessä.[7]

Historia on toisaalta tapahtunutta menneisyyttä ja toisaalta siitä kirjoitettu kertomus. Huizingan toteamuksen mukaan *"historia on henkinen muoto, jossa kulttuuri tekee itselleen tilityksen menneisyydestään"*. Historia on aina subjektiivista; vaikka menneisyys ei muutukaan, niin sitä koskevat käsitykset muuttuvat. Asioiden laittaminen kronologiseen järjestykseen suhteuttaa asioita toisiinsa ja tuo kuvaan mukaan aikasidonnaisuuden.[8] Kronologia paljastaa asioiden välisen synty-yhteyden ja kohteena olevien toimijoiden aikajärjestyksen. Ajasta tulee historian aikaa vasta, kun se saa yhteiskuntaa ja kulttuuria koskevia määrityksiä. Historia on ajan ymmärtämisen väline, mutta samalla myös tapa järjestää ajalle annettuja merkityksiä.[9] Ajan ohella totuus on historian kirjoittamisen haaste, sillä se on tosiasioiden ja tulkinnan jatkuvaa sovittamista keskenään[10]. Ilmiön sitominen aikaan on historialle tyypillinen esityksen jäsennystapa. Kasvatuksen historiallinen tarkastelu on tässä tutkimuksessa sekä tutkimusstrateginen että menetelmällinen ratkaisu. Historia tuottaa perspektiivin kotitalouden alan ammattikasvatuksen tutkimiseen. Tarkastelujakson pituus (1890−2000) ja monikerroksisuus sekä kysymyksenasettelu puoltavat myös kasvatuksen historiallista tarkastelua. Tarkastelujakson alkamisajankohta määrittyy Elias Lönnrotin Emännyyskoulun perustamisen ja vielä täsmällisemmin suunnittelun aloittamisen mukaan. Tarkastelujakson päättymisajankohta on vuosi 2000, jolloin Laurea on otettu silloin vakinaistuneen ammattikorkeakoulun nimenä käyttöön. Laurea on tapauskoulujen yksi pääteasema.

Kasvatuksen historian tutkimus etenee kysymällä ja vastaamalla sekä testaamalla muodostuneiden käsitysten todenperäisyyttä aineiston avulla. Aineistolla on keskeinen asema, mutta tutkimusprosessi etenee kysymysten ja uusien vastausten herättämien kysymysten kulkuna. Vähitellen kysymysten ja vastausten vuoropuhelusta rakentuu kertomus, joka kuvaa menneitä tapahtumia. Kysymisen ja vastaamisen sarja tarkoittaa käytännössä olemassa olevan tiedon selvittämistä välillä vaatimattomienkin

---

6 Kalela 2000; Standford 1995; Peltonen 1999.
7 Heinonen 1989.
8 Huizinga 1967, 62; Collingwood 1946; Carr 1963.
9 Kalela 2000, 153. Kalela 1972.
10 Carr 1963, 32.

merkintöjen pohjalta. Lähtökohtaoletus on lähinnä tutkijan esiymmärrykseen pohjautuva käsitys asioiden kulusta. Oletuksia esitetään ja tarkistetaan tutkimuksen eri vaiheissa, eikä vain sen alussa. Tutkimuslaboratorio sijaitsee tutkijan päässä. Hän analysoi käytössä olevaa tietoa, esittää sille kysymyksiä, saa vastauksia ja rakentaa niistä ilmiön selityksen.[11] Kokonaisuutta rakennettaessa tutkimus sijoitetaan osaksi laajempaa yhteyttään. Historiallisen tarkastelun merkitys korostuu erityisesti murrosvaiheissa, kun sitä tarvitaan analysoimaan ympäröivää maailmaa, sen muutoksia, ihmisen toimintaa ja toiminnan seurauksia. Historiallinen tarkastelu palvelee murroskohtien tunnistamisessa, jotta kertomuksen vaiheistaminen on kytkettävissä ajan ilmiöihin ja tapahtumiin.

Tutkimusmenetelmänä on ensisijaisesti lähteidenlukutaito. Tutkija lukee lähdeaineistoa ja etsii siitä vastaavuuksia ja yksityiskohtia. Niiden avulla hän muodostaa tulkintoja. Lähteidenlukutapaan vaikuttaa myös monipuolinen aineisto, jossa on eri tavoin informatiivisia lähteitä. Lähde tulee ymmärrettäväksi vasta muun tiedon yhteydessä. Tutkija antaa lähteelle merkityksen sijoittamalla sen kontekstiinsa. Tutkija voi myös harhautua eri poluille kuin aikalaisten käsitykset ovat olleet. Merkityksien lukeminen siis moninkertaistaa sen informaation, jota lähteeseen kätkeytyy. Lähteiden vertaaminen lisää myös yksittäisen lähteen painoarvoa huomattavasti.[12] Tutkijan lähdetyöskentely sekä aikakauden tuntemus ovat edellytyksiä sille, että lähteiden tiedot ovat kontekstissaan asetettavissa ajalliseen yhteyteensä.[13] Kalela puhuu historiantutkimuksesta kirjoittamalla tapahtuvana päättelynä[14]. Metodi tarkoittaa suppeasti tulkittuna kykyä käyttää tiettyä aineistoa. Se on siis riippuvainen aineistosta. Metodi valitaan tutkimuskysymyksen ja aineiston mukaan. Metodeja ovat myös ne mallit ja teoriat, joiden avulla tutkija käsitteellistää ilmiötä, ihmisten toimintaa ja yhteiskuntaa.[15]

Tämän tutkimuksen esiymmärrys hahmottuu kuviossa 1 esitetystä ammattikasvatuksen paradigmasta. Se täsmentyy kuviossa 2 esitettynä kotitalousalan ammattikasvatuksen paradigmana, johon linkittyvät tutkimuskysymykset sekä paradigman osa-alueista rakentuvat kehityskertomukset. Tutkimuskysymysten valinta on jo sinällään selitystä tavoitteleva lähtökohta[16]. Tutkija joutuu jäsentämään ilmiötä ja määrittelemään siihen liittyviä tekijöitä ajatuksellisten työkalujen avulla. Näin käsitteistä muodostuu tutkimuksen tärkeimmät työkalut, sillä niiden avulla ilmiötä on mahdollista määritellä, analysoida ja selittää. Marjatta Hietala tähdentää käsitteiden ymmärrettävyyden merkitystä niiden välittämistehtävän kannalta, kun kirjoittaa nykypäivän

---

11 Lappalainen 2002; Kalela 2000; Haapala 1989.
12 Lappalainen 2002; Kalela 2000; Jordanova 2000.
13 Peltonen 1999.
14 Kalela 2000, 164.
15 Lappalainen 2002; Kalela 2000; Renvall 1983; vrt. ammattikasvatuksen paradigma.
16 Lappalainen 2002.

ihmiselle menneiden aikojen ilmiöistä. Käsitteiden tulisi sijoittua tutkittavien ilmiöiden menneisyyteen, mutta mahdollistaa myös ilmiöiden ajassa ja paikassa vertailtavuus.[17] Esitys konstruoituu lähteiden käytön, niiden tulkinnan ja tutkijan asettamien kysymysten vuoropuhelun tuloksena. Tutkija voi lähteä kääntämään menneisyyttä nykykielelle vasta, kun menneisyyden merkitykset ja kulttuuri ovat hänelle avautuneet. Käytännössä voi kysyä vasta sitten kuin tietää,[18] jotta menneisyys voi vastata.

3.2 Tutkimuksen aineistot

Kotitalouden alan ammattikasvatuksen tarkastelu on mahdollista lähteiden valossa autonomiankaudelta nykypäivään. Arkisto- ja kirjallisuuslähteitä on koulujen perustamisesta 1990-luvun puoleenväliin asti. 1990-luvun jälkipuoliskon aineisto muodostuu koulujen hallussa vielä olevasta dokumentaatiosta. Kasvatuksen historiassa menneisyyden tulkintaa rakennetaan erilaisten lähdeaineistojen pohjalta. Aiemmin pelkästään arkistoitu virallinen asiakirja- ja tekstimateriaali muodostivat tutkimuksissa käytettävän aineiston. Viime vuosikymmenten aikana lähdeaineiston käyttö on merkittävästi monimuotoistunut. Nykyisin kirjallisten asiakirjojen rinnalle ovat nousseet lehtikirjoitukset, kirjeet, piirrokset, kirjat, valokuvat, elokuvat, televisio- ja radio-ohjelmat sekä suullinen tieto.[19] Uudenlaistuneen tutkimusorientaation seurauksena myös kasvatuksen historian lähdeaineistot ovat monipuolistuneet.

Lähdeaineistoja ryhmitellään alkuperäisiin tai aikalaislähteisiin sekä julkisiin ja yksityisiin lähteisiin. Lisäksi käytetään termejä välitön jäämistö, esittävät ja jäänteenluontoiset sekä sekundaariset lähteet. Historiatieteessä puhutaan primaari- ja sekundaarilähteistä. Aikalaislähteet, kuten kirjeet, lehtiartikkelit, ihmisten kertomukset ja päiväkirjat, liittyvät suoraan tutkimuskohteena olevaan aikaan tai tapahtumaan. Jäänteenluontoisilla lähteillä tarkoitetaan toimenpiteiden ja tapahtumien yhteydessä niiden seurauksena syntynyttä materiaalia. Tuolloin asiakirjoja on luotu tilannesidonnaisesti ajattelematta mitenkään historiantutkimuksen tarpeita. Tämä tutkijan on syytä muistaa. Tutkimuskirjallisuus auttaa tutkijaa kytkemään oman tutkimuksensa aiempaan alan tutkimukseen. Sekundaariaineisto ei liity suoraan tutkittavaan ilmiöön, mutta on välttämätöntä sekä aihepiirin hahmottamisen että tulkintojen täydentämisen kannalta.[20] Tutkimus perustuu sekä kohteesta säilyneisiin jäänteisiin että siitä olemassa olevan tiedon varaan. Lähde ei sinällään luo mitään, vaan edustaa aikansa elämää ja kulttuurista käytäntöä.[21] Kalelan mukaan lähteet ovat mykkiä, joten tutkijan

[17] Hietala 2001, 25.
[18] Lappalainen 2002.
[19] Hyytiäinen & Tähtinen 2008.
[20] Hyytiäinen & Tähtinen 2008; Lappalainen 2002.
[21] Kalela 2000, 94; Renvall 1983.

on saatava ne puhumaan[22].

Tämän tutkimuksen aineisto on valittu tutkimuskysymysten ohjaamana. Keskeinen merkitys aineistovalinnan kannalta on tarkastelun kohteena olevalla ajanjaksolla. Se määrittyy konkreettisesti Elias Lönnrotin koulun suunnitteluvaiheen mukaan. 1890-luvulla alkoi kotitalousalan koulutus käynnistyä myös koko Suomessa. Päättymisajankohtana vuosi 2000 on luonteva Laurea-ammattikorkeakouluna käynnistyneen vakinaisen koulutuksen perusteella, sillä tapauskoulujen tiet kohtaavat korkea-asteen koulutuksen osalta Laureassa. Aineisto käsittää aikalais- ja jäänteenluontoisia sekä sekundaarilähteitä. Aineisto koostuu tapauskoulujen arkistoaineistoista, virallisista asiakirjalähteistä, tilastoista, lehtikuvista ja haastatteluaineistosta sekä tutkimuskirjallisuudesta. Aineistoa on havainnollistettu tutkimuskohteittain liitteessä 1[23].

Tapauskoulujen arkistoaineisto tarkoittaa Hämeenlinnan maakunta-arkistossa olevia Elias Lönnrotin Emännyyskoulun (ELEA) ja Järvenpään kotitalousopettajaopiston (JKOO) arkistojen ohella Espoo-Vantaan ammattikorkeakoulun (EVAMK /LAUREA) arkistoaineistoa. Jälkimmäinen voitaisiin luokitella osittain myös virallisiksi asiakirjoiksi. Tapauskoulujen nimien jäljessä olevat kirjaimet tarkoittavat koulujen nimistä eri vaiheissa käytössä olleita lyhenteitä. Näitä lyhenteitä käytetään, kun kyseisiin aineistoihin viitataan raportin tekstissä. Tapauskoulujen arkistoaineistojen luokittelu on esitelty kokonaisuudessaan lähdeluettelon ensimmäisellä sivulla. Laajasta asiakirjamäärästä aineistoksi on valittu tutkimuskysymysten kannalta olennaisimmat dokumentit mukaan. Tämä tarkoittaa vuosikertomuksia, johtokunnan ja opettajakunnan pöytäkirjoja, opetussuunnitelmia sekä päiväkirjoja. Käytössä ollut aineisto on merkitty sinisellä värillä ja kursivoituna lähdeluetteloon. Tekstissä niihin viitataan kunkin asiakirjaluokan koodilla ja koulunimikkeellä. Maakunta-arkistossa on tapauskoulujen aineistoa vuoteen 1995 asti. Vuosikymmenen jälkipuoliskoa käsittelevä aineisto löytyy pääsääntöisesti koulujen dokumenteista sekä niiden www-sivuilta.

Tutkimuksen *viralliset asiakirjalähteet* sisältävät ammatillista koulutusta käsitteleviä lakeja, asetuksia ja komiteanmietintöjä sekä määräyksiä. Aineistossa on keskiasteen koulutuksen kehittämissuunnitelmien lisäksi koulutusta käsitteleviä tiedotteita ja oppaita. *Tilastoaineistoissa* on hyödynnetty Tilastokeskuksen laatiman aineiston sekä Suomen tilastollisten vuosikirjojen ohella ammatillista toimialaa ja koulutusta koskevia ennusteita ja arviointeja. Arkistoaineistojen ja tutkimuskirjallisuuden pohjalta on rakenneltu tilastollista informaatiota yhdistelmällä eri lähteissä olevaa tietoa (esimerkiksi koulujen määrät ja opiskelijamäärät).

Lehtikuvat ovat vuosien 1928–2000 Kotiliesistä. Kyseisistä lehdistä on kuva-analyysin avulla valittu kotitaloustyötä esitteleviä kansikuvia. Niitä on otettu raporttiin kuusi kappaletta. Lupa kuivien käyttöön on saatu sekä Paletti Oy:ltä että Yhtyneiltä

---

22 Kalela 2000, 94;
23 Liite 1.

Kuvalehdiltä. Kotiliesien kannet ovat 1960-luvulle asti taiteilija Martta Wendelinin kuvittamia. Wendelinin kauden jälkeen kansikuvien idea muuttui, kun kansissa alkoi esiintyä kuvan ohelle mittavasti lehden sisältöjä esitteleviä tekstejä.

Haastatteluaineisto on koottu vuosien 1995−1999 aikana. Haastattelut ovat osa Amker-hankkeen eri vaiheissa koottua aineistoa, josta tähän tutkimukseen on valittu kotitalousalan ammattikasvatuksen paradigman eri ulottuvuuksia edustavia toimijoita. Haastatteluiden yksityiskohtainen esittely löytyy lähdeluettelon kohdasta 4. Nauhoitetuista haastatteluista on 160 sivua (1,5 rivinvälillä ja 12 fonttikoolla) tekstiä. Haastatelluissa on kaksi miestä ja kymmenen naista. Heistä seitsemän edustaa toimialaa: kaksi miestä maataloutta ja viisi naista kotitaloutta. Lisäksi mukana on kaksi hallinnon ja kolme koulutuksen tehtävissä toimivaa henkilöä. Neljä edellä esitellyistä puhuu myös omista opiskelijakokemuksistaan haastattelun yhteydessä. Haastatellut esiintyvät raportissa aakkosten mukaan otetulla etunimikoodilla. Nimet ovat Antti, Björn, Cecilia, Doris, Emilia, Floora, Gerdruth, Helvi, Iiris, Johanna, Kerttu ja Linnea.

Tutkimuskirjallisuus liittyy olennaisesti ammattikasvatuksen sekä maatalouden ja kotitalouden alojen kehitysvaiheisiin. Lisäksi käytössä on ollut suomalaisen yhteiskuntaa ja kulttuuria käsittelevää tutkimusta.

Lähdeaineiston valinnassa on keskeistä lähteiden funktio ja merkitys sekä asema tapahtuminen kulun kannalta[24]. Pitkän, monipolvisen ja -kerrosteisen tarkastelujakson takia on tarvittu eri tavoin informaatiota tarjoavia lähteitä kattamaan kysymyksenasettelut. Edellä esiteltyä aineiston käyttöä paikannetaan vielä kotitalousalan ammattikasvatuksen paradigman ulottuvuuksien: ammatillisen ja opettajankoulutuksen, toimialan sekä hallinnoinnin avulla.

Tapauskoulujen arkistoaineistoa ovat Elias Lönnrotin Emännyyskoulun (ELEA/ELKO/LO) ja Järvenpään kotitalousopettajaopiston (JKOO/TJK) arkistoistot. Lisäksi mukana on Elias Lönnrotin sivukouluna aloittaneen Espoon yksikön (ESA/ESKO/ESPA) sekä Espoon-Vantaan ammattikorkeakoulun (EVAMK/LAUREA) aineistoa. Lyhenteistä voi päätellä, että koulujen nimet ovat vaihtuneet tarkastelujakson aikana. Vastaavia lyhenteitä käytetään viitemerkinnöissä. Arkistoaineiston määrä on massiivinen. Ammatillisen ja opettajankoulutuksen kuvauksia varten on valittu opetussuunnitelmat, opettajakokousten ja johtokunnan pöytäkirjat, päiväkirjat, vuosikertomukset, kirjeet sekä oppilasvalintatiedot. Koulutuksen sisällöllinen osuus on hahmotettavissa opetussuunnitelmista. Johtokunnan pöytäkirjat kuvaavat johdon toimintaa ja koulua koskevia päätöksiä. Opettajankokousten pöytäkirjoista ja koulun päiväkirjoista on hahmotettavissa opettajien toiminta. Opiskelijoita koskeva informaatio löytyy oppilasvalintatiedoista, päiväkirjoista ja johtokunnan pöytäkirjoista sekä vuosikertomuksista. Koulujen arkistot käsittävät hyvin erilaista koulunpidosta

[24] Hyytiäinen & Tähtinen 2008.

syntynyttä materiaalia, joten vain sitä ristiinlukemalla ja asioita ajalliseen yhteyteen asettamalla voi rakennella kuvausta.

Toimialaa tarkastellaan maa- ja kotitaloutta käsittelevän tutkimuskirjallisuuden, haastatteluiden ja lehtikuvien pohjalta. Tutkimuskirjallisuus kattaa tarkastelujakson alkuvaiheen. Tästä syystä haastatteluilla on täydentävä funktio, joten Antti, Björn ja osittain myös Gerdruth myötäilevät kirjallisuudesta nousevaa ajattelua toimialaan liittyvässä osuudessa. 1970–1990 -lukujen kuvauksessa haastatteluiden merkitys muuttuu, sillä tutkimuskirjallisuuden kattavuus heikkenee koti- ja laitostalousalan osalta. Tästä syystä toimialaa luonnehditaan myös Cecilian, Dorisin, Emilian, Flooran ja joltain osin Gerdruthin haastattelupuheen pohjalta. 1990-luvun jälkeinen aika rakentuu tutkimuskirjallisuuden perustalle, sillä työelämän muutokseen liittyvää tutkimuskirjallisuutta löytyy myös kotitaloudesta. Näin haastattelut saavat täydentävän merkityksen. Valitut kuusi Kotilieden kansikuvaa heijastelevat kotitalouden historiallista ja kulttuurista kehittymistä vuosikymmenten varrelta. Kuvia yhdistävä kotitalouden työtehtäviin liittyvä teema pyrkii avaamaan visuaalisia kiinnekohtia tarkastelujakson eri vaiheisiin. Kotilieden 1920-luvulta lähtien ilmestyminen kattaa vuosikerroissaan monipuolisesti kotitalouden sisältöalueet, jotka kiteytyvät kansikuvissa.

Koulutuksen hallinnoinnin ja yleisen kehityksen kuvaus pohjautuu tilastoihin, virallisiin asiakirjalähteisiin ja tapauskoulujen hallinnointia käsitteleviin dokumentteihin sekä hallinnon vaikuttajien haastatteluihin. Tilastojen pohjalta on rakenneltu kokonaiskuvaa alan koulutuksesta eri vaiheiden aikana. Lakien, asetusten ja määräysten pohjalta nousevat eri vaiheissa käytössä olleet käsitteet ja nimikkeet. Tapauskoulujen arkistoaineistosta löytyy myös hallinnon kouluille lähettämiä kirjeitä, jotka ovat merkityksellisiä tämän paradigman osa-alueen rakentelussa. Myös paikallisen tason hallinnointiin liittyvää aineistoa on koulujen arkistoaineistossa. Haastatelluista Kerttu ja Linnea toimivat hallinnon tehtävissä. Heidän kokemuksistaan välittyy käytännöllistä tietämystä erityisesti koulutusjärjestelmään siirtymisvaiheesta.

Aineistossa olevia puutteita ja katoksia on pyritty ratkaisemaan tilannekohtaisesti. Opiskelijavalinta-aineisto löytyy arkistosta yhteisvalinnan alkamiseen asti. 1980-luvulta lähtien opiskelijoiden osuutta kuvataan tilasto- ja haastattelutiedon avulla. Tästä syystä Helvi, Iiris Johanna ja Linnea pääsevät puhumaan opettajaksi opiskelustaan omalla äänellään. Opiskelijoita koskevaa tilastotietoa löytyy johtokunnan pöytäkirjoista ja vuosikertomuksista sekä luokkien päiväkirjoista. 1990-luvulle tultaessa koulujen informaatio alkaa muuttua sähköiseen muotoon. Tämä vähentää paperisena säilytettävän aineiston osuutta. Esimerkiksi perinteisiä luokkien tai ryhmien päiväkirjoja ei enää ole käytössä. Sähköisenä tuotettu aineisto on suunnattu eri kohderyhmille, joten sen käytettävyys muuttuu, sillä perinteinen arkistointilogiikkaa katkeaa. Lähihistorian alueella tutkija joutuu liikkumaan vielä käynnissä olevien prosessien parissa, joten niiden tarkastelussa on pyritty löytämään tilanteeseen sopivia ratkaisuja esille nousseissa kysymyksissä. Raportissa on päädytty käyttämään monimuotoisista

lähteistä muodostuvan aineiston takia alaviitteitä.

3.3 Tutkijan paikka

Tutkijalla on keskeinen rooli kasvatuksen historian tutkimuksessa. Hän toimii oman esiymmärryksensä ohjaamana. Tutkija tekee tulkintoja aineistosta oman osaamisensa ja päättelykykynsä pohjalta. Tutkijan on jatkuvasti tarkkailtava sitä, ettei tuota menneen tulkintaa nykyisyyden kautta. Kalela painottaa, että lähteitä lukiessa kohdataan vieras kulttuuri, jonka ihmisiä on pyrittävä ymmärtämään. Kulttuuriset puhetavat ovat historiallisesti muuttuvia, joten tutkijan tulisi tiedostaa erot oman ja kohteen diskurssien välillä.[25] Tutkimiseen liittyvä subjektiivisuus tuottaa haasteen totuuden kirjoittamisen ja tavoitteen välille. Tutkimuskohteen määrittelyyn vaikuttavat sekä tutkijan esiymmärrys kohteesta että aineiston saatavuuteen liittyvät käytännölliset seikat. Tutkijan oma tietoisuus myös kehittyy tutkimuksen kuluessa.[26]

Oma kiinnostukseni kotitalouden alan ammattikasvatuksen tutkimiseen juontaa juurensa Amker-hankkeessa toimimisen ohella opetustyössä esiin nousseeseen muutokseen. Amker-hankkeessa käydyt keskustelut sekä tehdyt tutkimukset ovat avanneet ammattikasvatuksen eri ulottuvuuksia tarkastelukohteiksi. Tutkimuskeskustelut ovat avartaneet näkemystä muilla aloilla vallitsevista kulttuureista ja toimintavoista sekä alojen välisistä eroavuuksista.

Kotitalouteen liittyvää esiymmärrystäni ovat muokanneet perheenäidin roolin ohella koulutus ja työtehtävät. Olen valmistunut kotitaloustieteestä kasvatustiede pääaineena kotitalouden aineenopettajaksi. Päädyin aiemman työkokemuksen ohjaamana ammatillisen koulutuksen opetustehtäviin. Työskentelyni on jatkunut vuodesta 1986 lähtien opetustyön lisäksi opinto-ohjaajan, apulaisrehtorin ja koulutusjohtajan tehtävissä.

Työurani suurin muutos on ollut ammattikorkeakoulu-uudistuksen alkaminen 1990-luvun puolivälissä. Sen jälkeen muutos- ja yhdistymisprojektit ovat olleet osa työtäni. Jatkuva muutos ja muutosten perusteleminen ovat korostaneet entistä enemmän historian käsittämisen merkitystä.

Olen työskennellyt hotelli- ja ravintolaoppilaitoksen sekä palvelualojen oppilaitoksen lisäksi ammattikorkeakoulussa. Työurani aikana on opetettu ennen ja jälkeen keskiasteen uudistusta laadituilla opetussuunnitelmilla. Toisen asteen ja ammattikorkeakoulun aikaisissa koulutuksissa opetussuunnitelmat on tehty koulussa, eikä virkamiestyönä. Usein vaihtuneet tehtävät ovat mahdollistaneet asioiden tarkastelun eri

[25] Kalela 2000, 88–100.
[26] Kiviniemi 2007, 70–73.

rooleissa sekä pakottaneet perehtymään kunkin vaiheen taustoihin.

Tutkimustyössä ilmiön tunteminen sisältä päin asettaa haasteita tutkijaroolille. Miten voi säilyttää tutkivan otteen asiassa, josta itsellä on erilaisia omia kokemuksia. Tässä tilanteessa kokemusten tarkastelu eri näkökulmista on välttämätöntä, jotta niihin piileytyvät intressit voivat hahmottua. Kalela[27] korostaa historiaa tutkivan kaksisuuntaista vastuuta. Tutkijalla on vastuu oman aikansa yhteiskuntaa kohtaa ja vastuu tutkimuksen kohteena olevia menneisyyden ihmisiä kohtaan. Tutkijan tehtävä on tehdä *"vieraaseen kulttuuriin kuuluva tutkimuskohde käsitettäväksi omille aikalaisilleen"*. Kalela muistuttaa vielä, että tutkijan tulee päästä yhteisymmärrykseen sekä tutkittavien ihmisten että yleisön kanssa.[28] Oman tutkimustyöni haasteena tämä tarkoittaa menneisyyttä arvostavaa ja nykypolvelle ymmärrettävää kotitalouden alan ammattikasvatuksen tulkinnan tuottamista.

Tutkijan on oltava selvillä itselle tuttujen piirteiden korostumisesta ja vieraiden jäämisestä varjoon[29]. Taustani ja esiymmärrykseni perusteella en voi väittää olevani objektiivinen tutkimuskohteeni suhteen. Omat sitoumukseni tuntien voin kuitenkin pyrkiä suhtautumaan tutkimuksen eri vaiheessa reflektiivisesti itsessäni vaikuttaviin käsityksiin ja ajattelumalleihin.

---

27 Kalela 2000, 63.
28 Kalela 2000; Standford 1995,36.
29 Anttila 2000, 180.

4. Tapauskoulujen ammattikasvatus

Kotitalousalan ammatillisen koulutuksen ja opettajankoulutuksen kehitystä havainnollistetaan Elias Lönnrotin Emännyyskoulun ja Järvenpään Kotitalousopettajaopiston tapausten valossa. Tarkastelu lähtee liikkeelle koulujen perustamisesta ja etenee 2000-luvulle. Toimialan ja hallinnon kehitys nivoutuvat osaksi tapauskoulujen kertomuksia. Molempien koulujen kehityskulku kohtaa Laurea-ammattikorkeakoulussa. Luvussa 4.4 kootaan yhteen kotitalouden alan koulutuksen yleiset kehitysnäkymät.

4.1 Elias Lönnrotin koulun kehityskulku

> ”Sivistys ei pääty kouluun tai johonkin tiettyyn tutkintoon, vaan koko elämä on sitä koulua, jossa yksilö muokataan ihmiseksi”. J. V. Snellman.

Emännyyskoulun 50-vuotinen elinkaari sijoittuu molempien maailmansotien aikaan. Elias Lönnrotin kuolemasta ehti kulua lähes 13 vuotta, ennen kuin emännyyskouluksi muodostunut opinahjo valmistui antamaan Yleisen ohjelman mukaista *”ylhäisemmän kansakoulun perustalle rakennettua jatko-opetusta, etupäässä käytännölliseen suuntaan 15 vuotta täyttäneille kansa- ja rippikoulun käyneille oppilaille”.*[1]

Jälkipolvet muistavat Elias Lönnrotin suurena suomalaisena vaikuttajana monilta eri aloilta, kuten kansanrunouden kerääjänä, suomen kielen kehittäjänä, lääkärinä ja virsien sepittäjänä. Harva kuitenkaan tietää, että Lönnrot määräsi omassa testamentissaan suurimman osan omaisuuttansa perustettavalle tyttöjen kansakoululle, jossa *”emännänalut saisivat kaikinpuolisen, etenkin käytännöllisen koulutuksen, Sammatin ja Karjalohjan ilmaiseksi.”* [2] Koulu perustettiin pieneen Sammatin maalaispitäjään, jossa elettiin pääosin omavaraistaloudessa.

---

[1] Yleinen ohjelma Ea, ELEA; Luku 2.2 Kotitalous tieteenä.
[2] Anttila 1962, 98.

Maaseudun elämäntapa

Suomalaisten toimeentulo perustui pitkään pääosin agraariseen omavaraistalouteen. Agraarin elämänmuodon rinnalle alkoi muotoutua, muihin Pohjoismaihin verrattuna suhteellisen hitaasti, kapitalistinen tuotantotapa ja tehdasteollisuus[3]. Taulukon 2 mukaan kolmen miljoonan raja väestöluvussa ylittyi 1920-luvulla. Suurimmillaan maatalousväestön osuus koko väestöstä oli maailmansotien välisenä aikana.

TAULUKKO 2. Suomen väestö 1890−1970

Vuosi	Asukkaita	Maaseutu %	Kaupunki %
1890	2,4	90	10
1900	2,7	88	12
1910	2,9	85	15
1920	3,0	83	17
1930	3,5	79	21
1940	3,7	73	27
1950	4,0	68	32
1960	4,4	61	39
1970	4,6	49	51

Lähde: STV 1922, 1952, 1972; Sysiharju 1995, 64, 141[4].
Taulukosta 2 ilmenee, että kaupunkien asukasmäärä oli vasta puolen miljoonan paikkeilla 1920-luvulla.

Talo muodosti agraariajan perusyksikön. Tuolloin kotitalous tarkoitti lähes poikkeuksetta yhteisönä elävää (maa)tilaa, jolla asui isäntäväen lisäksi sukulaisia ja palvelijoita. Häggman[5] selittää Perheen vuosisata -tutkimuksessaan käsitteiden talo, ruokakunta, huonekunta ja perhekunta tulevan ruotsin vastaavista sanoista suomenkieliseen puheeseen. Taloon liittyvät käsitteet ovat käännöksiä hus-sanan johdannaisista hushåll, husfolk ja husförhör, jotka niin ikään sisältävät kaikki talossa asuvat. Nämä tavallisessa kielenkäytössä esiintyvät ilmaisut tarkoittivat kokonaisuudessaan taloa, perhettä ja kotitaloutta siihen asti, kun perheen ensimmäiseksi merkitykseksi alkoi vakiintua vanhemmista ja lapsista muotoutuva yksikkö 1800-luvun lopulla.

Suomi pysyi pitkään maatalousvaltaisena maana teollistumisen tuomista laajenevista mahdollisuuksista huolimatta. Teollisuus vapautui sivutyön roolistaan vasta koneellistumisen avulla. Patriarkaalisen käsityksen mukaan ihmiset olivat sidottuja asuinpaikoilleen. Vasta vuonna 1879 toteutunut elinkeinovapaus lisäsi liikkuvuutta

[3] Haapala 1995.
[4] STV 1922, 1952, 1972; Sysiharju 1995, 64, 141.
[5] Häggman 1993, 134−135.

laillisen suojelun ja vuosipalkallisuusvelvoitteen päättyessä. Nälkävuosien raskaiden kokemusten jälkeen agraariyhteiskunta alkoi omaksua uuden aikakauden pyrkimyksenä taloudellisen kasvun, kun liberalisoituva ajattelu ohjasi yrittämisen vapauteen. Muutoksesta seurasi kansantaloudellisten tuotantoalojen eriytyminen. Tämä tarkoitti nykyaikaistuvaa elinkeinorakennetta.[6] Viljely väheni ja karjatalous muodostui kannattavaksi. Lypsykarjavaltaiseen tuotantosuuntaan siirtymiselle oli ominaista erityisesti voin viennin kehittäminen. Sen tuotantoa pystyttiin lisäämään entisestään karjan kunnollisella ruokinnalla ja jalostuksella. Maatalouden käyttövarat lisääntyivät 1870−1910 karja- ja metsätalousvaltaiseen tuotantosuuntaan siirtymisen ansiosta.[7]

Itsenäisyysvaiheessa yhteiskunnan hajoaminen vaikutti myös taloudelliseen toimintaan. Maataloudellinen kriisi ajoi vuosina 1917−1919 suureen ruokapulaan. Kriisi oli suurimmillaan Venäjän viennin tyrehtyessä ja elintarviketuonnin katketessa, joten maan sisäinen kaaos jatkui taloudellisena katastrofina. Vakauttamisen vaiheesta tuli pitkä taival, sillä vasta 1920-luvun puolessavälissä elintaso palasi takaisin sotaa edeltäneisiin lukemiin.[8] Elintarvikeomavaraisuuden parantamiseen pyrittiin vuonna 1922 säädetyn Lex Kallion linjaamalla tavalla eli perustamalla uusia tiloja. Vuokratilojen nopea itsenäistyminen 1920-luvulla muutti maatalousväestön rakenteen maataomistaviksi viljelijöiksi ja työväeksi. Tämä muutos pudotti tilattomat liikaväestön asemaan.[9] Vaikeiden pulavuosien 1930−1931 jälkeen tuotanto kääntyi nousuun kivuten korkeasuhdanteeksi vuosina 1934−1937, kunnes kasvuvauhti kääntyi laskusuuntaan taas vuonna 1938.[10] Miehillä ja naisilla oli omat tehtävänsä agraaritaloudessa.

Maalaisnaisen elämänurat

Naisten tehtäviin kuului huolehtia kotona olemista edellyttävistä kodin toiminnoista. Ruoanlaitto, siivous, pyykinpesu ja vaatteiden ompelu olivat naisten tavallisimmat taloustyöt, joiden tekemiseen kuului vielä 1900-luvun alkupuolella olennaisena osana puiden ja veden kantaminen sisälle, sillä maalaistaloissa ei ollut nykyajan mukavuuksia. Lasten kasvatus oli naisten erityinen tehtävä, samoin naisten toimiin lukeutui kaikki muukin hoitoon ja hoivaamiseen liittyvä. He huolehtivat kotioloissa lapsista, vanhuksista ja sairaista. Yhteisöllisesti oli luotu ihannekuva naisesta äitinä, joka vaikutti hyveellisyydellään perheen kautta koko yhteiskunnan moraalisena selkärankana. Tätä ihannetta korosti omalla tavallaan myös naisasialiike, jonka toiminta alkoi vähitellen ulottua kaupungeista maaseudulle, sillä Suomen Naisyhdistys aloitti

---

6 Rastila 1982, 13−16; Soininen 1980, 27−29; Karisto & ym. 1991, 162−166.
7 Soininen 1980, 31−50; Pihkala 1982, 529.
8 Ahvenainen & Vartiainen 1982,175, 181−185; Haapala 1995, 13; Haapala 1986.
9 Ahvenainen & Vartiainen 1982,181−185; Haapala 1995, 78.
10 Ahvenainen & Vartiainen 1982, 186−196; Vilhola 2004, 139; Pihkala 1982, 317; Jutikkala 1982, 204−208.

maalaisnaisten aktivoimisen jo ennen Martta-Yhdistyksen perustamista.[11]

Emäntä vastasi talon sisätöiden ohella pihapiiriin kuuluvista karjataloudesta ja kasvitarhanhoidosta. Karjanhoito oli perinteisesti kuulunut naisten vastuulle. Emäntä hoiti tavallisesti karjan ruokinnan ja maidon käsittelyn, mutta avustavia karjataloustöitä tekivät myös piiat ja talon tyttäret. Karjanhoito ja kotitalous nivoutuivat yhteen siten, että niiden mukaan rakentui päivän töiden järjestys. Aamu- ja iltalypsyaika rytmittivät ruoka-ajat sekä muiden tehtävien sijoittumisen emännän jokaiseen päivään. Karjasta saatiin antimia päivittäiseen ruokapöytään sekä rahaa myyntiin jalostetuista tuotteista. Koska voi oli pitkään tärkein myytävä tuote, talon emäntä itse vastasi kirnuamisesta. Palvelusväen määrä oli riippuvainen tilan vauraudesta. Isoilla tiloilla tehtäviä oli hoitamassa lukuisa sisä- ja navettapiikojen joukko, kun taas mökin emäntä sai yksinään huolehtia kaikista toimista niin tuvassa kuin navetassa.[12] Maalaisnaisen elämänpiiri supistui usein kotipihan ympäristöön, sillä miehet vastasivat kodin ulkopuolelle suuntautuvista suhteista.

Emäntä piti huolen ruokatarvikkeista ja sai käyttöönsä karjasta saatavat tulot. Kaikkien ruokakuntaan kuuluvien tuli osoittaa kunnioitusta isäntäväkeä kohtaan ja noudattaa annettuja käskyjä. Talon omat lapset saivat kuitenkin palvelusväkeä paremman aseman ja kohtelun. Tästä piirteestä Häggman toteaa osuvasti: *”Samassa talossa asui kahdenlaisia ihmisiä, toisia yhdistivät tunne ja veriside, kun toisten yhteys taloon oli sopimuksellinen ja työntekoon liittyvä. Saman katon alla oli hem ja familj, toisaalta hus ja hushåll.*[13]*”* 1940-luvulta olevat Kotilieden kansikuvat ilmentävät maalaiselämää ja kotitaloustöiden oppimista.

---

11 Korkiakangas 2000; Östman, 2004; Ollila 1993, 28−29.

12 Haastattelu Gerdruth; Östman 2004 ,59−64, 68.

13 Häggman 1993, 43.

KUVA 1. Maatilan pihapiiri.
Kotiliesi 1941, no 20.

KUVA 2. Kotitöiden oppiminen.
Kotiliesi 1948, no 10.

Maalaisnaisten tehtävät muodostuivat taloustöiden ohella tilan töistä. Kotitaloustaidot siirtyivät sukupolvelta toiselle ennen koulutuksen alkamista. Miehet tekivät tilalla tyypillisesti raskaat metsä- ja maataloustyöt sekä huolehtivat eläinten rehujen ja polttopuiden kuljetuksista. Selkeästi miehille ja naisille kuuluvasta työnjaosta huolimatta naisten kuului osallistua tarvittaessa myös maataloustöihin, mutta hyvin harvoin miehet puuttuivat naisten töihin. Kaikkein työpanosta tarvittiin pelloilla ja vainoilla varsinkin kylvö- ja sadonkorjuuaikana, jolloin maatalous meni järjestyksessä kotitöiden edelle.[14]

Taitojen oppiminen sujui työhön osallistumalla, sillä koulutus juurtui sangen verkkaisesti suomalaiseen maaperään. Kansakoulua kävi 1890-luvulle tultaessa vasta noin joka viides kouluikäisistä ja heistä moni vain osan siitä. Kansakoulu vakiintui vasta, kun se pystyi tukemaan kansan eri kerrosten elinehtojen edistämistä.[15] Kansakoulun oppimäärän suorittaminen oli emännyyskouluun pääsyn edellytyksenä.

[14] Haastattelu Gerdruth; Östman 2004, 59–64.
[15] Sysiharju 1995, 4.

4.1.1 Emännyyskoulu 1897−1948

Sammatin Niemenkylään rakennetusta Lönnrotin koulusta tuli kansakoulun ja emäntäkoulun välimuoto[16]. Emännyyskoulun suunnittelua viivästytti testamentin epäselvän ilmaisun ohella vuonna 1892 käynnistynyt emäntä- ja isäntäkoulutoiminta. Siihen liittyvästä Orimattilan emäntäkouluhankkeen valmistelusta haluttiin saada kokemuksia Elias Lönnrotin emännyyskoulun perustamista varten.[17] Emännyyskouluun rakennettiin luokka- ja käsityöhuone, opettajien ja oppilaiden asunnot sekä varastotiloja. Talousrakennukseen valmistui toinen oppilasasuntola, palvelijan huone, keittiö ja leivintupa säilytystiloineen. Pihapiiriin kuuluivat lisäksi navetta- ja saunarakennukset.

Koulussa työtään aloittava opettaja harmitteli virkatyönä tehtyä suunnittelua, *"ettei tällaista naislaitosta suunnittelemassa yksikään nainen neuvoillaan ja kokemuksellaan ollut mukana*[18]*"*. Kouluylihallituksen johtama yli vuosikymmenen kestänyt koulun valmistelu- ja suunnitteluprosessi päättyi juhlalliseen avajaistilaisuuteen 14.1.1897[19]. Koulu ehti toimia kuitenkin vain pari kuukautta, kun Kouluylihallitus joutui sulkemaan sen johtajaksi valitun neiti Rehausenin sairastuttua. Lyhyen ensiyrityksen jälkeen Elias Lönnrotin Emännyyskoulun uusi avajaistilaisuus toteutui syyskuun ensimmäisenä päivänä vuonna 1897 huomattavasti vaatimattomammin muodoin kuin vihkiäisjuhlien avajaiset olivat olleet. Koulun seuraavatkin lukuvuodet alkoivat syksyllä keskeytyksestä seuranneen puolen vuoden katkon takia. Koulun ohjelman mukaan opetusta oli syksyllä 12 viikkoa ja keväällä 18 viikkoa eli yhteensä 30 työviikkoa,[20] joten koulutusaika oli kolme kuukautta lyhyempi vuoden kestävään emäntäkouluun verrattuna. Koulun johtokunta vastasi koulun toiminnasta.

Emännyyskoulun hallinnointi ja johto

Keskushallinto luotiin Suomeen vuonna 1809. Tuolloin keisarillisen senaatin kirkollistoimikunta vastasi opetusalan hallinnosta. Tehtävä jakautui itsenäistymisen jälkeen luoduille ministeriöille, joista kirkollis- ja opetusministeriölle kuului opetuksen valvonta. Kansakoulun hallinnollisia lähtökohtia pohjustettiin vuodelta 1866 olevalla kansakouluasetuksella sekä koululaitoksen irrottamisella kirkon hallinnosta ja koulutoimen ylihallituksen perustamisella. Vuonna 1869 perustetun Kouluylihallituksen tehtäväkenttää olivat kansa- ja oppikoulujen asiat omiin osastoihinsa jakautuneina. Kansakouluosastoon kuuluivat kansakoulujen lisäksi kansanopistot, työväenopistot

16 Vuosikertomus 1898, Dc, ELEA; Salonen 1995, 36−39.
17 Vuosikertomus 1898−1899, Dc, ELEA; Tommila 1992; Salonen 1995, 39.
18 Vuosikertomus 1897−1898, Dc, ELEA.
19 Vuosikertomukset 1897−1899, Dc, ELEA; Yleinen ohjelma Ea, ELEA.
20 Yleinen ohjelma Ea, ELEA.

ja ammattikoulujen opettajien valmistus.[21] Emännyyskoulu kuului tähän osastoon. Koulutuksen tarkastustoiminnasta muodostui hallinnossa merkittävä tehtäväalue. Emännyyskoulun tarkastusvastuu oli jaettu Kouluylihallituksen ja maataloushallituksen kesken.

Emännyyskoulun toimintaa määritteli Kouluylihallituksen laatima yleinen ohjelma, johon oli kirjattu kaikki koulunpitoon liittyvät keskeiset asiat. Kouluylihallitus seurasi opetusohjelman toteutumista. Kouluylihallituksen tarkastajat vierailivat emännyyskoulussa alkuun vuoden ja myöhemmin kahden vuoden välein tekemässä koulunpitoon liittyvät tarkastukset[22]. Ensimmäisen tarkastuskäynnin teki jo koulun suunnittelussa mukana ollut ylitarkastaja Floman. Vuoden 1906 tarkastuskertomuksessa kiinnitettiin huomiota siihen, että koulun opetus myötäili kansanopistojen toimintatapaa. Vuoden 1911 tarkastuskertomuksessa nousi esiin koulun teoreettisten opintojen runsas määrä sekä kysymys niiden tarpeellisuudesta. Kertomuksessa viitattiin suositusluontoisesti tietopuolisten aineiden karsimiseen opetusohjelmasta. *"Jättämällä ohjelmasta pois sellaiset aineet kuin maantieto, Suomen historia ja kaunokirjoitus"* tuskin syntyisi suurtakaan haittaa oppimisen kannalta, mutta opettajille vapautuisi aikaa muita tehtäviä varten.[23]

Käytännöllisten aineiden opetusta tarkastettiin maatalousopetusosastolta. Ensimmäisessä vuodelta 1920 olevassa tarkastuskertomuksessa ilmaistiin havaintoja koulun ruokatalouden ja käsitöiden opetuksen erinomaisesta tasosta, mutta karjan- ja puutarhanhoidon opetusta pidettiin puutteellisena. Vertailukohteena oli luonnollisesti toiminut perinteinen emäntäkoulu *"kasvitarhanhoidon käytännöllinen opetus on aivan riittämätön"*. Tarkastuksessa otettiin kantaa siihen, että oppilaat aloittivat koulun syksyllä ja päättivät sen keväällä, *"jolloin kaikki kasvitarhanhoidon tärkeimmät toimet jäävät heiltä oppimatta"*.[24] Johtokunta päätti jättää tarkastuskertomuksen muutosehdotukset huomiotta vähäisten rahavarojen takia. Myöhempinäkin toimintavuosina koululla vierailivat sekä kouluhallituksen että maataloushallituksen tarkastajat. Kouluhallituksen tarkastajat kiittelivät pääsääntöisesti koulussa tehtävää ansiokasta työtä. Maataloushallinnon ja kotitalousosaston tarkastuksissa palattiin karjatalouden ja puutarhapuolen opetuksen vähäisyyteen sekä koulun loppuaikoina koulutilan kiinteistöjen huononevaan tilaan sekä ahtauteen.[25]

Yleisen ohjelman mukaan vähintään kolmen jäsenen johtokunta tuli valita laitoksen johtoa pitämään[26]. Sammatin kunta asetti yhden jäsenistä ja Kouluylihallitus nimesi kaksi siten, että joko Sammatin tai Karjalohjan kappalainen oli mukana joh-

---

21 Sysiharju 1995, 4; Halila I 1949, 349; Huuhka 1955.
22 Yleinen ohjelma Ea, ELEA; Vuosikertomukset 1945−1947 Dc, ELEA.
23 Tarkastuskertomukset Eb, ELEA.
24 Tarkastuskertomukset Eb, ELEA.
25 Johtokunnan pöytäkirjat 1920−1925, Ca, ELEA.
26 Johtokunnan pöytäkirjat 1907, 1945, Ca, ELEA; Salonen 1995.

tokunnassa. Lähikunnat saivat edustajansa, mikäli osoittivat taipuvaisuutta rahallisiin avustuksiin koulun pitoa varten.[27]

Emännyyskoulun omistajuusasia oli jäänyt perustamisen yhteydessä tarkemmin sopimatta, sillä testamentin mukainen kohta oli ratkaistu luomalla koulua varten Kansakoulurahasto. Koulu miellettiin sen saaman aseman perusteella valtiolle kuuluvaksi. Omistajuuskysymys nousi esiin maakauppojen yhteydessä, kun lainhuuto piti hakea koulun ostamalle lisämaalle. Tässä tilanteessa omistajapulma ratkaistiin perustamalla säätiö, joka nimettiin koulun omistajaksi. Elias Lönnrotin Emännyyskoulun säätiö vahvistettiin vuonna 1935. Sen kotikunnaksi tuli Sammatti. Säätiölle laadituilla ohjesäännöllä korvattiin koulun alkuperäinen ohjelma, joka opetuksen suhteen säilytettiin jokseenkin muuttumattomana. Keskeisimmät muutokset olivat säätiöitymisen yhteydessä päätöksenteon siirtyminen omistajalle koulun talous- ja hallintoasioissa, sekä koulumuodon vahvistuminen yksityiseksi. Säätiön hallitukseen kuului koulun johtajan lisäksi yksi Sammatin kunnallishallituksen ja kaksi kouluhallituksen nimeämää edustajaa. Näin säätiön hallitus korvasi aikaisemmin tehtävään asetetun johtokunnan.[28] Säätiön pyrkimystä päästä vakaaseen omistajuussuhteeseen ohjasi varojen saaminen koulun kiinteisiin kuluihin sekä välttämättömiin investointeihin[29].

Emännyyskoulun opetushenkilöstö

Johtajatar, opettajatar ja palvelijatar muodostivat yleisen ohjelman mukaan koulun henkilökunnan. Johtajan ja opettajan valitsi Kouluylihallitus, mutta johtokunta otti palvelijan tehtäväänsä. Johtajatar Lyyli Bergman oli valittu koulun uuden alun luotsaajaksi. Ensimmäisen aloitusvaiheeseen valittu opettaja oli lopettanut koulun sulkemisen jälkeen, joten toista aloitusta varten oli valittava uusi opettaja. Koulunpidon perussuunnitelma rakentui kahden opettajattaren varaan, joten Lyyli Bergmanin lisäksi kouluun valittiin käsityönopettaja Elin Renvall. Johtokunta oli ottanut koulun ollessa suljettuna kevätkaudeksi 1898 tiloista huolehtimaan Serafia Björkqvistin, joka jatkoi palvelijana koulun uudelleen käynnistyminen jälkeen. Palvelijan tehtäviin kuului avustaa opettajia koulunpidossa. Perustamisen jälkeen henkilökuntaan saatiin vielä talonmies ja palvelijan tehtävät vaihtuivat karjanhoidon puolelle.[30]

Lyyli Bergman oli valmistunut Helsingin Kasvatusopillisesta Keittokoulusta kotitalousopettajaksi. Hän oli hankkinut opetus- ja johtajakokemusta Kuopion Pedagogillisesta Talouskoulusta. Lyyli Bergmanin opettamiin teoreettisiin ja käytännöllisiin aineisiin kuuluivat koulun uskontokasvatus, kirjallisuus, laulu, ravinto- ja

---

27 Yleinen ohjelma Ea, ELEA.
28 Vuosikertomus 1926–1927 Dc, ELEA; Vuosikertomus 1935–1936, Dc, ELEA.
29 Salonen 1995, 153–156.
30 Vuosikertomus 1897–1898 Dc, ELEA; Salonen 1995, 65–71.

ruokatalousoppi sekä myöhemmässä vaiheessa myös karjanhoito-opin teoreettinen osuus. Bergman ehti välittää yli 50 vuotta kestäneen uransa aikana lukuisille nuorille naisille koulutusen arvoja viitoittamaan heidän elämäänsä kulkua.[31] Elin Renvall toimi koulun toisena opettajattarena. Hänellä oli monipuolinen käsityökoulutus Turun ja Hämeenlinnan sekä Helsingin kouluista. Opettaja Renvallin vastuulla oli käsityöopetuksen lisäksi äidinkieli, historia ja laskento. Hän toimi emännyyskoulun opettajana 10 vuotta. Renvallin jälkeen opettajaksi valittiin Bertha (Eriksson) Ervilä. Hän oli perehtynyt monipuolisesti käsitöihin ja suorittanut talous-, käsityö-, kutomakoulutusten lisäksi opettajakoulutuksen. Opettaja Ervilästä Lyyli Bergman sai koko työuransa loppuajaksi kollegan, sillä Ervilä palveli päätoimisesti vuoteen 1949 asti. Hänen 50 vuotta kestänyt työuransa samassa koulussa päättyi vasta vuonna 1956 emäntäkoulun aikana. Koulun aloitusvaiheen jälkeen palkattiin tuntiopettaja opettamaan osa teoreettisista aineista.[32]

Emännyyskoulun oppilaat

Kouluun oppilaaksi pääseminen edellytti kansakoulun oppimäärän lisäksi 15 vuoden ikää ja rippikoulun suorittamista. Kansakoulun päästökirja toimi hakijan taitojen todisteena. Päästötodistukset olivat käsinkirjoitettuja oikeaksi todistettuja jäljennöksiä alkuperäisestä todistuksesta. Kansakoulun päästökirjasta tuli ilmetä, että hakija oli käynyt koulua kahdeksan lukukautta ja että edistymistä oli numeroin arvioitu kouluaineissa.[33] Pitkään odotettu säädös yleisestä oppivelvollisuudesta saatiin vasta vuonna 1921 ja opetussuunnitelma vuonna 1925 Mikael Soinisen myötävaikutuksella[34].

Pääsyehtona oleva rippikoulu rajasi ulkopuolelle alle 15-vuotiaat hakijat. Rippikoulun suorituksen hakija todisti papinkirjan avulla. Esimerkki papinkirjaotteesta kertoo, että *”palstatilallisen tytär Anni Aleksandra H. synt. 4/7 1888. Kuuluu tähän evankelis-luterilaiseen seurakuntaan on rokotettu H.p. ehtoollisella käynyt ja nauttii kansalaisluottamusta.”* Muut mainetodistukset olivat joko papinkirjoja tai palvelupaikan antamia todisteita. Hakijan hyvämaineisuutta osoittavan palvelutodistuksen mukaan *”muutoin on minulla kunnia puolustaa Ida A. Emäntäkoulun oppilaaksi erittäin siivona, Ahkerana ja Rehellisenä ihmisenä”*.[35]

Vähävaraisuustodistuksen vapaaoppilaspaikan hakua varten kirjoitti kunnallinen viranhaltija. Vähävaraisuustodistuksessa *”täten todistetaan, että tämän seurakunnan*

---

31 Vuosikertomus 1897−1898 Dc, ELEA; Salonen 1995, 67−68.

32 Vuosikertomus 1907−1908, Dc, ELEA; Johtokunnan pöytäkirjat 1907, Ca, ELEA.

33 Aineet olivat uskonoppi, äidinkieli a) lukeminen b) kirjalliset harjoitukset, maantiede, historia, laskento, muoto-oppi sekä pintain ja kappalten mittaaminen, luonnontiede, piirustus, kaunokirjoitus, laulu, voimistelu ja käsityö.

34 A101/1921; Stadius 1999.

35 Oppilashakemukset 1897−1922, Ef, ELEA.

Kuttilan kylästä räätälin tytär Martta Ulriikka H. on enemmän vähävarainen". Hakijat osoittivat omaa vähävaraisuuttaan vapaaoppilaspaikkaa varten selostamalla olevansa köyhiä sekä vetoamalla isänsä vähäiseen asemaan tai ammattiin sekä vanhempien heikkoon maksukykyyn. Vapaaoppilaspaikkaa hakeneet ilmoittivat isänsä ammateiksi vuonna 1922 seuraavia: työmies, puuseppä, mökkiläinen, palstatilallinen, torppari, renki, mäkitupalainen, eläkemies, loinen, räätäli, suutari, itsellinen ja lukkari. Hakijoina oli myös jo itsenäisissä ammateissa toimivia palvelijoita, palvelijattaria, meijerskoita ja meijerin palveluneitoja.[36]

Hakijoita riitti ensimmäisten vuosien jälkeen täyttämään 28 aloituspaikkaa. Keskeyttämisten varalta oli tapana valita kouluun 30−32 oppilasta.[37] Hakijoiden ikä vaihteli siten, että suurin osa heistä oli 17−21 vuoden ikäisiä. Emännyyskoulun oppilaat tulivat suurimmalta osaltaan Sammatista ja sen lähipitäjistä, mutta joka vuosi kouluun haki tyttöjä muiltakin Suomen paikkakunnilta. Vuonna 1922 kouluun pääsi 27 oppilasta. Valittuja oli Sammatin lisäksi kaikista alueen lähikunnista, joiden ohella kouluun tuli oppilaita Sumiaisista, Petäjävedeltä, Muuramesta, Iisalmesta ja Savonlinnasta. Lähialueelta koulumatka taittui hevoskyydillä tai polkupyörällä. Pitkämatkalaiset kulkivat junalla Lohjalle ja siitä kyytihevosella tai jalkapatikassa koululle. Linja-autoliikenteen käynnistymineni helpotti liikkumista merkittävästi. Suurin osa kaukaa tulevista oppilaista sai koululta asunnon, mutta osan oli hankittava itselleen majapaikka koulun lähitaloista. Emännyyskoulun 28 oppilasta 12 sai asunnon ja ruuan koulusta. Heistä kahdeksan Sammatista kotoisin olevaa, köyhää tyttöä sai lukuvuodeksi asumisoikeuden. Muut neljä asumispaikkaa vaihtelivat siten, että 20 ulko-oppilaasta kukin sai asua ja elää koululla kuusi viikkoa lukukauden kuluessa.[38]

Emännyyskouluun pyrkijät lähettivät hakemuksensa todistuksineen koulun johtokunnalle tai johtajatar Neiti Lyyli Bergmanille. Koulun ei ollut tarvetta tehdä "reklaamia" itsestään, vaan tieto sen olemassaolosta kiiri ihmisten välityksellä.

Emännyyskoulun opetusohjelma

Emännyyskoulun opetus pysyi hyvin samankaltaisena vuodesta toiseen. Koulun toimintaa määrittelevässä yleisessä ohjelmassa esitelty opetussuunnitelma jakautui käytännölliseen ja teoreettiseen opetukseen. Sen mukaan viikoittaiseen opetukseen sisältyi 46 oppituntia. Käytännölliset harjoitukset muodostuivat käsitöistä, talous- ja puhdistusaskareista, karjan- ja kasvitarhanhoidosta. Käsityöt painottuivat naisten osaamisena aina Elias Lönnrotin testamentista lähtien kaikissa koulun tärkeissä asiakirjoissa. Käsitöihin kuului kehruuta, kankaan laittamista ja kutomista,

---

36 Oppilashakemukset 1897−1922, Ef, ELEA.
37 Oppilashakemukset 1897−1922, Ef, ELEA; Vuosikertomukset 1897−1922, Dc, ELEA.
38 Oppilashakemukset 1897−1922, Ef, ELEA; Vuosikertomukset 1897−1922, Dc, ELEA.

sukankudontaa, vaatteen neulomista ja leikkaamista sekä vaatteiden ja sukan parsimista.[39] Opetustuntien lisäksi käsityöt olivat yhteisten vapaahetkienkin tärkein toimintamuoto.

Ruokaan liittyvät asiat esiintyivät yleisen ohjelmassa talousaskareiden nimellä. Niihin sisältyi *"yksinkertaista ruuanlaittoa, leipomista, sahdin ja kaljan panoa sekä aina tilanteen salliessa saippuan ja suovan tekoa."* [40] Ruoanlaitto kuului jokapäiväisiin harjoituksiin, sillä oppilaat huolehtivat vuorollaan päivän aterioiden valmistamisesta. Puhdistusaskareet muodostuivat huoneiden pesusta ja siivouksesta, kyökin ja astiain hoidosta sekä vaatteiden pesusta ja silotuksesta[41]. Puhdistustoimet kuuluivat päivittäisinä tehtävinä kunkin oppilaan töihin, sillä yhteinen koulu- ja asumisympäristö edellyttivät päivittäistä puhtaudesta ja siisteydestä huolehtimista.

Maatalouden opetusta ei emännyyskoulun ohjelmaan kuulunut, mutta karjanhoito tuli mukaan 1900-luvun alkupuolella. Ensin hankittiin kanoja ja sitten myös muuta karjaa. Tarkoituksena oli pienen lypsykarjan hoitamisen ohella oppia huolehtimaan maalaiselämän elinkeinoon kuuluvat karjataloustyöt. Sittemmin karjanhoitovuorot sisältyivät oppilaiden töihin koululle palkatun karjanhoitajan opastamina. Kasvitarhaan liittyvät tehtävät olivat lähinnä kyökkikasvien viljelemistä niinä aikoina lukukaudesta, kun se olosuhteiden osalta oli mahdollista. Vapaaoppilaat huolehtivat kesällä kasvitarhasta, mutta muokkaus-, kylvö- ja sadonkorjuutöihin ehtivät mukaan kaikki oppilaat.[42]

Yleinen ohjelma määritteli tietopuolisiksi aineiksi raamatunluvun ja sen yksinkertaisen selityksen päivittäisinä hartaushetkinä. Ohjelman mukaan suomenkielen opetuksen tuli sisältää tutustumista hyvään kirjallisuuteen ja harjoitusta kirjoitusten tekoon. Maantieteen ja historian tarkoituksena oli keskittyä etupäässä omaan maahan. Laskennon, kirjanpidon, luonnon- ja terveyden- sekä lastenhoito-opin avulla perehdyttiin käytännöllisiin kysymyksiin. Ohjelmaan sisältyi huomautus, että *"ovat tietopuoliset aineet opetettavat pääasiallisesti luentojen muodossa"*.[43] Koulun omat opettajat vastasivat alkuvuosina kaikesta teoreettisesta opetuksesta, mutta myöhemmin koulussa toimi tuntiopettajana alueelta oleva kansakoulunopettaja, joka tuli oman koulupäivänsä jälkeen emännyyskoululle pitämään äidinkielen, kirjallisuuden ja historian tunnit. Alkuaikoina opetusta oli suunnattava oppilaiden perusvalmiuksien lisäämiseen, sillä kaikilla heillä ei ollut vielä edes kansakoulun tarjoamaa oppineisuutta kouluun tullessaan.[44]

Yleisessä ohjelmassa esitetty opetussuunnitelma jaksottui viikkotunneiksi ja siitä

---

39 Yleinen ohjelma Ea, ELEA; ks. Salonen 1995, 71–73.
40 Yleinen ohjelma Ea, ELEA; ks. Salonen 1995, 74–75.
41 Yleinen ohjelma Ea, ELEA; Salonen 1995, 70–80.
42 Yleinen ohjelma Ea, ELEA; Salonen 1995, 70–80.
43 Yleinen ohjelma Ea, ELEA.
44 Vuosikertomus 1907–1908, Dc, ELEA.

edelleen viikkolukujärjestyksiksi[45]. Työviikossa oli kuusi päivää, sillä teoriaopetusta oli myös lauantaisin. Käytännölliset harjoitukset lomittuivat teoriaopetuksen rytmiin.[46] Käsityöllä oli suuri merkitys, koska sitä oli 21 viikkotuntia lukusuunnitelmassa, joten käsityötä oli lukujärjestyksessä kello 11−14 joka päivä. Muut käytännölliset askareet jakautuivat viikoittain pienemmille työkunnille, joten keittiö- ja navettavuorot eivät olleet jatkuvasti kaikkien opetusohjelmassa. Käytännön askareisiin liittyvää teoreettista tietämystä lisäsivät käsityö- ja keittoteorian sekä karjanhoidon tietopuoliset tunnit. Uskontokasvatus sisältyi päiväohjelmiin aamu- ja iltahartauksina sekä erilaisina tilaisuuksina.[47]

Vaikka maataloudelliset aineet eivät sisältyneet koulun alkuperäiseen ohjelmaan, karjanhoito alkoi kietoutua siihen jo hyvin varhaisessa vaiheessa, sillä koulun oli tuotettava osa päivittäisistä elintarpeista itse. Tästä syystä koululle perustettiin myös oma kanala tuottamaan käytännöllisten harjoitusten ohella vaihtelua ruokatalouden opetukseen.[48]

Koulupäivä

Oppilaat perehtyivät heti ensimmäisestä koulupäivästä lähtien kouluun ja koulun perustajan arvomaailmaan. Koulun ilmapiiri korosti lönnrotilaisia hyveitä ja juurrutti niitä oppilaisiinsa. Ahkeruus, puhtaus ja vaatimattomuus olivat koulussa arvossa pidettäviä ominaisuuksia, mutta ylpeyttä, tuhlaavaisuutta ja laiskuutta kuului karttaa. Emännyyskoulussa vallitsi kiitollinen ja kurinalainen henki, siellä monipuolinen työ antoi elämälle sisältöä ja vaihtelua. Tavoiteltavat asiat muuttuivat koulussa vallitseviksi käytännöiksi, joita säännöllinen työjärjestys rytmitti. Oppilaat aloittivat käytännölliset tehtävät aamulla jo ennen kello viittä. Ennen koulutunnin alkua pidettiin yhteinen aamuhartaus tai laulettiin hengellisiä lauluja. Ensimmäinen oppitunti alkoi kaikille kello 8.10. Päivän ensimmäinen ateria syötiin kello 9−10. Oppitunnit jatkuivat kymmenestä iltapäivälle kello kahteen saakka. Päivän pääateria tarjottiin iltapäivällä klo 14−16. Oppitunnit jatkuivat 19 asti, jolloin oli vielä tarjolla kevyt ilta-ateria. Oppilailla oli omaa aikaa ennen kello 21 alkavaa hiljaisuutta joko käsitöitä, läksyjä tai muita puuhia varten. Jokaiseen päivään kuuluvat keittiö- sekä karjanhoitotyöt oli jaettu oppilaiden kesken vuorotteleviksi työvuoroiksi siten, että ne tulivat tehdyiksi osana päivärytmin

---

45 Yleinen ohjelma Ea, ELEA; Viikkotunneista laskentoa oli neljä, äidinkieltä viisi, josta yksi tunti kaunokirjoitusta, laulua kaksi, Suomen historiaa kaksi, maantiedettä yksi, lastenhoito-oppia kaksi, karjanhoitoa yksi, keittoteoriaa kaksi ja käsitöitä 23 tuntia.

46 Yleinen ohjelma Ea, ELEA; Päiväkirja 1897, Aa, ELEA.

47 Yleinen ohjelma Ea, ELEA; Päiväkirjat 1897, 1907, Aa, ELEA.

48 Vuosikertomukset 1922−1945, Dc, ELEA; Salonen 1995, 80.

kulkua siten, että kaikki pääsivät osallistumaan koulutunneille.[49]

Koulupäivän kulku havainnollistuu alla olevista päiväkirjamerkinnöistä, jotka kuului kirjata säännöllisesti. Esimerkkiote taulukossa 2 on koulupäivän sisällöstä torstailta toinen syyskuuta 1897. Päiväkirjaan tallentui myös kunkin päivän ruokalista sekä käytännölliset askareet.

TAULUKKO 3. Päiväkirjaote 2.9.1897[50]

Aika	Oppiaine	Opettaja
8.10–9	Laskento	E Renvall
9–10	Ruokatunti	E Renvall
10–11	Äidinkieli	E Renvall
11.10–2	Käsitöitä	E Renvall
2–4	Päivällistunti	E Renvall
4–5	Sienien keruuta	E Renvall
5–6	Sienien keruuta	E Renvall
6–7	Laulua	L. Bergman
10 oppilasta läsnä		
Ruokalista: Lanttumuhennos, Paistettuja perunaa, Kauraryynipuurua,		
Hapanleivänteko		

Kuusipäiväisen kouluviikon tunnit jatkuivat lauantaisin iltapäivälle saakka. Monet oppilaat viettivät sunnuntaitkin koululla käyden kotonaan vain joulu- ja pääsiäislomilla, koska säännöllisiä kulkuyhteyksiä ei ollut vielä emännyyskoulun alkuaikoina.[51] Sunnuntaisin koululla vallitsi vapaa ohjelma, jota rytmittivät vain yhteiset ruoka-ajat. Tyypillisesti sunnuntaisin tehtiin käsitöitä ja ulkoiltiin. Osa oppilaista kävi opettajien kanssa kirkossa, mutta radiojumalapalvelun kuuntelu yleistyi jo vuosisadan alkupuolella. Käytännölliset vuorot oli jaettu viikon kaikille päiville, sillä ruoka oli valmistettava ja karja hoidettava myös viikonloppuisin. Käytännölliset harjoitukset sijoittuivat suureksi osaksi asumaoppilaiden tehtäviin. Vapaaoppilaat jäivät koululle vielä kesän ajaksi huolehtimaan karjasta ja kasvimaasta. He kutoivat myös koulun tarvitsemia kankaita ja valmistivat niistä käyttötekstiilejä.[52]

Viikoittain toistuvat työtehtävät, kuten leipominen, siivous ja pyykinpesu jäsensivät päivärytmin lisäksi koulutusta. Ne oli sijoitettu eri päiville ja jaettu oppilaiden

[49] Vuosikertomus 1897–1898, Dc, ELEA; Salonen 1995, 112.
[50] Päiväkirja 1897, Aa, ELEA.
[51] Yleinen ohjelma Ea, ELEA; Vuosikertomukset 1897–1920 Dc, ELEA; Salonen 1995, 48–47.
[52] Vuosikertomukset 1897–1920 Dc, ELEA; Salonen 1995, 73. Yleisradio perustettiin vuonna 1926.

kesken suoritettaviksi. Harvoin toistuvia toimia edustivat syksyllä sadonkorjuu ja säilöminen sekä keväällä puutarha- ja peltotyöt. Arkista aherrusta virkistivät vuosittaisten juhlien valmistelu ja viettäminen.[53]

Poikkeusolot emännyyskoulun toiminta-aikana

Suomen koulutusjärjestelmän suunnittelu oli edennyt vasta rakennusvaiheeseen 1900-luvun alkupuolella. Koulutuksen kattavuuden suhteen Suomi oli muita Pohjoismaita ja läntisen Euroopan maita selvästi jäljessä. Vain puolet aikuisväestöstä osasi kirjoittaa ja kansakoulun ylemmän oppimäärän oli suorittanut alle viisi prosenttia väestöstä vuonna 1910 suoritettuun väestölaskentaan perustuvien tietojen mukaan.[54] Lukuvuonna 1915 maalaiskunnissa oli yhteensä 3250 kansakoulua ja niissä 4318 opettajaa ja 15100 oppilasta. Näiden ohella toimi 5077 kiertokoulupiiriä, joissa seurakunta antoi alkeisopetusta niille lähes 200 000 lapselle, jotka eivät olleet kansakoulussa. Maaseudulla vähäiseksi jäänyttä koulutustarvetta selittävät toisaalta kansakoulun perustamisesta kunnalle aiheutuvat kustannukset sekä toisaalta lasten perinteinen osallistuminen maatilojen päivittäisiin työtehtäviin. Tästä syystä vain puolet maalaislapsista ehti säännöllisesti opetukseen.[55] Koulujen perustamisen suhteen kaupungit toimivat paljon maaseutua ripeämmin, sillä kaikissa kaupungeissa oli kunnallinen kansakoulu sekä lukuisia yksityisiä kouluja jo vuosisadan alussa. Kaupungeissa oli kansakoululaisia 42 000 vuonna 1915. Kaupunkilaislapset kävivät kansakoulun lähinnä siitä syystä, että heidän oli mahdollista päästä työhön vasta suoritettuaan kansakoulun. Vaikka koulupakkoa ei ollut, ymmärsivät kaupunkiyhteisössä asuvat koulutuksen sosiaalisen nousun väyläksi.[56] Kaupunkeihin perustetut talouskoulut tarjosivat opetusta koulunsa päättäneille tytöille sekä omassa kodissa että palvelutehtävissä tarvittavia taitoja varten.

Sodat aiheuttivat paljon vahinkoa koulunpitoon, mutta ne eivät missään vaiheessa uhanneet koulun olemassaoloa. Emännyyskoulun toiminta-aikana käytiin kaksi maailmansotaa. Ensimmäisen maailmansodan alkuvuodet kuluivat koululla hiljaisen varuillaan olon merkeissä. Vuonna 1917 alkaneet levottomuudet näkyivät koulun arjessa elintarpeiden pakko-ottoina. Suuren ruokapulan aikana koulu selvisi jotenkuten oman viljely- ja karjatuotannon varassa. Sisällissodan aikana Sammattiin perustettiin punakaarti. Pitäjä oli välillä punaisten ja välillä valkoisten hallinnassa. Huhtikuussa 1918 valkoiset saivat alueen haltuunsa. Sota-ajan levottomuuksia seurasi pitkä pulakausi, josta selvitäkseen koulu joutui lyhentämään lukuvuotta ruokavarojen

---

53 Päiväkirjat 1897–1946 Aa, ELEA; Salonen 1995, 73–75.
54 Haapala 1995, 37.
55 Haapala 1995, 39–40.
56 Haapala 1995, 39.

loputtua.[57]

Toiseen maailmansotaan liittyvät tapahtumat vaikuttivat emännyyskoulun toimintaan eri tavoin. Vuonna 1939 normaalisti alkanut lukuvuosi jouduttiin keskeyttämään lokakuussa yleisen evakuoinnin vuoksi. Silloin oppilaat lähetettiin koteihinsa ja kouluun otettiin vastaan sodanuhkaa paenneita helsinkiläisiä. Koulutyö jatkui marraskuussa. Se jouduttiin keskeyttämään kuitenkin taas joulukuussa, kun kouluun sijoitettiin Kumpulan sairaalan toimintaa. Sairaala toimi koululla maaliskuuhun asti. Levottomuuksien takia lukuvuoteen 1939–1940 sisältyi vain noin 50 koulupäivää. Lyhyeksi muodostuneen kouluvuoden oppilaat eivät palanneet seuraavana vuonna uudelleen kouluun, vaan kaikki valitut olivat uusia. Seuraavina vuosina koulu saattoi jatkua lähes normaalisti, sillä sotatoimet eivät ulottuneet Sammattiin asti. Välillisesti sota heijastui koulun oppilaisiin huolena heidän läheisten ihmisten selviämisestä. Ankarimmin koulunpitoa koettelivat sodanjälkeiset pulavuodet, jolloin emännyyskoulu joutui luovuttamaan valtiolle elintarpeiden lisäksi rehua. Säännöstelyn aikoina ruokatalouden ja käsitöiden opetus supistui minimiin tarvikkeiden huonon saatavuuden takia.[58]

Tavoitteena pääsy emäntäkouluksi

Erityinen, omaleimainen Elias Lönnrotin Emännyyskoulu oli toisesta näkökulmasta tarkasteltuna yksityinen koulu, joka ei kuulunut mihinkään olemassa olevaan koulumuotoon. Se ei täyttänyt emäntäkoulun kriteereitä eikä ollut perinteinen kansanopistokaan. Emäntäkoulu määriteltiin omaksi koulumuodokseen ensimmäisessä kotitalousalalle vahvistetussa laissa vasta vuonna 1929, joten kaikki sitä aikaisemmin perustetut kotitalouskoulut edustivat jossain suhteessa kehityksen varhaisvaihetta. Emäntäkoulun vuoden kestävä opetus oli suunnattu erityisesti maatalon emänniksi aikoville. Koulutus tarjosi *”tarpeellisia tietoja ja taitoja kodin talouden hoidossa sen kaikilla erikoisaloilla”*. Emäntäkoulu tuotti kelpoisuuden kotitalousharjoittelun jälkeiseen alan jatkokoulutukseen.[59]

Emäntäkouluja oli alkanut syntyä ripeään tahtiin eri puolelle Suomea kotitalousalan koulutuksen merkityksen kasvaessa. Kotitalouden eri alueille suuntautuneet koulut pyrkivät vähitellen säännösten mukaiseen toimintaan, joten emäntä- tai talouskoulu alkoi yleistyä koulujen nimissä. Elias Lönnrotin Emännyyskoulun varat olivat riittäneet niukasti toiminnan aiheuttamiin kuluihin, mutta se ei ollut pystynyt kehittämään koulutustaan ajan vaatimusten muuttuessa. Oppilaitoksen toiminta oli jatkunut 50 vuotta samoissa vaatimattomissa ennen 1900-luvun alkua rakennetuissa

---

57 Vuosikertomukset 1917–1918, Dc, ELEA; Salonen 1995, 125.
58 Vuosikertomukset 1939–1945, Dc, ELEA; Oppilashakemukset 1939–1945, Ef, ELEA.
59 A443/1929; Yleinen ohjelma Ea, ELEA.

tiloissa, joiden kunnostus ja peruskorjaaminen olivat jääneet varojen puutteessa tekemättä. Emännyyskoulun pitkään jatkunut huono taloudellinen tilanne pakotti säätiön hallituksen tutkimaan erilaisia ratkaisuja, joiden avulla toimintaa olisi mahdollista jatkaa. Tarve päästä säännöllisen valtionavun piiriin ohjasi siis selkeästi koulutuksen hakeutumista maataloushallituksen alaisuuteen.[60]

Siirtyminen maataloushallituksen piiriin edellytti emännyyskoululta emäntäkoululle asetettujen kriteereiden täyttämistä. Tämä tarkoitti koulutusajan pidentämistä vuoden kestäväksi sekä aloitusajan muuttamista tammikuulle. Maa- ja karjatalousopintojen järjestämistä varten koululle oli hankittava havaintotila ja kunnolliset karjanhoitomahdollisuudet. Koulun puutteellisista ja huonossa kunnossa olevista tiloista huolimatta maataloushallinnon alainen emäntäkoulutoiminta aloitettiin Sammatissa tammikuussa vuonna 1949. Oli täysin ennakoitavissa, että koulun rakennus- ja korjaustyöt tulisivat kestämään useita vuosia. Siksi ei harkittu edes koulun tilapäistä sulkemista siitä seuraavan oppilaskadon pelossa. Ensimmäisenä vuonna emäntäkoulutukseen valittiin 24 oppilasta, joille pystyttiin järjestämään asuminen ja opetus.[61]

Maataloushallinnon piiriin pääseminen tuotti resurssin toimintaa varten, mutta sillä ei ollut mahdollista ratkaista koulukiinteistöön liittyviä uudistamistarpeita. Saatu rahoitus kattoi vain koulunpidosta syntyvät kustannukset. Koulutilojen kunnostaminen oli kuitenkin välttämätön toimenpide, johon oli ryhdyttävä ensitilassa. Tästä syystä yksityisessä omistuksessa olevaa emäntäkoulua ryhdyttiin hakemaan valtion omistukseen, sillä valtion kouluilla oli mahdollisuus saada erillisiä määrärahoja koulutilojen rakentamis- ja kunnostustöitä varten. Hankalan ja monivaiheisen hakuprosessin, jossa tarvittiin henkilökohtaisia suhteitakin, tuloksena emäntäkoulu onnistuttiin saattamaan valtion omistukseen vuonna 1955. Valtiollistamisprosessin aikana koulutilojen kunnostus- ja korjaustyöt oli aloitettu jo lainojen ja avustusten turvin. Aivan ensimmäisenä rakennettiin puutarhaan kasvihuone. Seuraavana olivat vuorossa navetan korjaaminen sekä lisämaan hankkiminen maatalousopetuksen tarpeisiin. Näiden perustoimien ohella oli aloitettu uuden koulurakennuksen suunnittelu. Vuonna 1958 valmistunut koulukartano rakennettiin alkuperäisen emännyyskoulun tontille.[62]

4.1.2 Emäntäkoulu 1949–1987

Lönnrotin elämäntyötä kunnioitettiin koulun kulttuurissa eri tavoin. Tärkeitä arvoja olivat vaatimattomuus, ahkeruus ja nöyryys. Koulun opettajat välittivät myös omalla esimerkillään oppilailleen työn tekemisen ja nöyryyden arvostamista. Lönnrotin

---

60 Vuosikertomukset 1948–1953, Dc, ELEA; Salonen 1995, 146–152.
61 A443/1929; Vuosikertomus 1948–1949, Dc, ELEA; Oppilashakemukset 1949, Ef, ELEA.
62 Johtokunnan pöytäkirjat 1947–1957, Ca, ELEA; Salonen 1995, 182–185.

elämäntyö tuotiin opetuksessa esille eri tavoin. Päivittäisessä opetuksessa oppilaita tutustutettiin Lönnrotiin eri yhteyksissä. Kirjallisuudessa luettiin Kalevalaa, jonka avulla perehdyttiin muuhun kansanrunouteen. Lönnrotin käsityksen mukaan työn vaihtelevuus itsessään sisälsi levon. Oppilaiden koulutusohjelma rakentui ajatuksen mukaisesti päivittäin ja viikoittain vaihtelevista tehtävistä. Vaikka koulupäivistä muodostui pitkiä, ohjelmaan kuuluvat vaihtelevat elementit tuottivat mielekkyyden tekemiseen.

Oppilaiden järjestämien toveri-iltojen ohjelmat käsittelivät usein Lönnrotin elämään liittyneitä vaiheita. Koulun oma kirjastokokoelma muodostui Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran lahjoittamista Lönnrotille kuuluneista kirjoista. Kunkin lukuvuoden oppilaat tekivät retken Paikkarintorpalle sekä järjestivät kalevalajuhlat, joiden tarkoituksena oli muistella ja elävöittää Lönnrotin elämäntyötä. Oppilaiden kunniatehtäviin kuului Lönnrotin haudan hoitaminen Sammatin kirkkomaalla.[63]

Käsityön opetus oli ollut emännyyskoulun erityinen painopiste. Ne mainitaan tärkeällä sijalla jo Lönnrotin testamentissa, jossa hän hahmottelee tyttöjä varten perustettavaa koulua. Opetusohjelman 21 tunnin lisäksi oppiaineen asema oli otettu myös emännyyskoulun opettajien valinnassa huomioon, sillä toisen opettajan osaamisalueena olivat juuri käsityöt. Monipuolinen opetus sisälsi kudontaa, kehräämistä, ompelua, neulomista, kirjailua, kaavojen laatimista sekä paikkaamista ja parsimista.[64] Koulun alkuaikoina valmiiden kankaiden saanti oli vielä huonoa. Yleensä taloudessa tarvittavat kankaat kudottiin itse. Oppilaat kutoivat kaikki koulussa tarvittavat liinavaatteet, pyyhkeet ja muut taloustekstiilit sekä kirjoivat ne koulun monogrammein. Jokainen emännyyskoulun käynyt oppi kutomisen lisäksi luomaan kankaan. Kudonnassa valmistui palttina- ja puuvillakankaiden ohella villakankaita miesten ja naisten pukuja varten. Myös erilaiset liina-, peite-, saali-, ja mattokankaat syntyivät koulutöinä. Villa vaati monta käsittelyvaihetta, jotka kaikki kuuluivat kouluharjoituksiin. Oppilaat pesivät, karstasivat ja kehräsivät villasta lankaa. Langoista he neuloivat sukkia, käsineitä ja neulevaatteita.[65]

Ompelukoneita ei vielä koulun alkuvaiheessa ollut, joten kaikki liina- ja pitovaatteet ommeltiin käsin. Voi vain arvailla, kuinka monta työtuntia kuluu esiliinan ja suojahihojen valmistukseen. Ne jokainen oppilas teki ensimmäisenä käsityönään koulun alkaessa. Tavallisesti lukuvuoden aikana ommeltiin ainakin paita, housut, yöpaita ja tyynynpäällinen sekä pienten lasten vaatteita. Ompeluun kuului erillistä kaavaoppia, joka tarkoitti ensin teoreettista perehtymistä kaavojen piirtämistekniikkaan. Oppilaat harjoittelivat piirtämään mittojen pohjalta vaatteiden kaavoja sekä sommittelemaan kankaan leikkaamisen niillä. Opettaja Renvallin käsityksen mukaan

---

63 Yleinen ohjelma, Ea, ELEA; Vuosikertomukset 1939–1945 Dc, ELEA.
64 Yleinen ohjelma Ea, ELEA; Vuosikertomukset Dc, ELEA; Päiväkirjat Aa, ELEA.
65 Yleinen ohjelma Ea, ELEA; Vuosikertomukset Dc, ELEA; Päiväkirjat Aa, ELEA.

kaavojen laatiminen oli monille oppilaille vaikeasti opittava asia. Renvall oli kirjoittanut aiheesta pienen opaskirjasen helpottamaan kaava-asian ymmärtämistä. Käsitöissä tehtiin paljon tarpeellisia uusia tuotoksia, mutta opittiin myös parsimis- ja paikkaamistekniikoita.[66]

Sammattiin perustettu tyttöjä varten tarkoitettu emännyyskoulu lisäsi monen naisen kotitaloudellisia valmiuksia. Koulusta ehti valmistua yli 1400 emännyyskoulutuksen saanutta. Heistä moni vei oppimaansa uusille seuduille, mutta myös moni sammattilainen tila sai emännän koulun oppilaiden joukosta. Koulu on tuottanut paikkakunnalleen henkistä pääomaa olemalla elävä muistomerkki perustajastaan. Kasvatusihanteen sekä pysyvän henkilökunnan varaan rakentunut emännyyskoulun toiminta kamppaili lähes koko olemassaolonsa ajan taloudellisissa vaikeuksissa, jotka johtuivat osaltaan koulun erityisestä luoneesta, mutta toisaalta muun ammatillisen koulutuksen kehityksestä toimialakohtaisessa ohjauksessa. Emännyyskoulu joutui 50 vuotta kestäneen toimintansa jälkeen tarkastelemaan tulevaisuuttaan hyvin erilaisista lähtökohdista. Koulun kehittämistä palveleva ratkaisu tehtiin hakemalla kouluhallinnosta maataloushallinnon ohjaukseen. Ratkaisu edellytti koulun muuttamista ”oikeaksi” emäntäkouluksi[67].

Emännyyskoulusta emäntäkouluksi

Emäntäkoulun uusi, yli 1500 neliön päärakennus kohosi H-kirjaimen muotoisena läheiseen mäenrinteeseen. Sen opetussiiven pohjakerroksessa sijaitsivat varastot ja huoltotilat. Ensimmäisessä kerroksessa oli puutarhaluokka ja kodinhoidon harjoituksissa tarvittavat pesula-, silitys- ja mankelihuoneet. Siellä toimi myös ruokatalouden opetuksen käyttöön suunniteltu opetuskeittiö ruokaloineen, leipomo, ruokalan keittiö, oppilas- ja opettajien ruokailuhuone sekä lastentarha. Opetussiiven toiseen kerrokseen oli sijoitettu eri ammattiaineiden luokkahuoneet työtiloineen sekä kirjasto. Opetussiipi yhdistyi asuntosiipeen yksikerroksisena aula- ja kerhohuonetiloina. Asuntosiiven yhteiset tilat oli suunniteltu pohjakerrokseen. Ensimmäisessä ja toisessa kerroksessa sijaitsivat henkilökunnan ja oppilaiden asunnot sekä vierashuone. Päärakennuksen kanssa samaan aikaan valmistui rivitaloasuntoja koulun henkilökunnalle.[68]

Uuteen koulurakennukseen muutettiin kesällä 1958, vaikka sitä ei silloin vielä otettu koko laajuudessaan käyttöön. Vanha koulurakennus purettiin nykyaikaisen ja käytännöllisen koulutalon valmistumisen jälkeen. Uuden talon vihkiäiset pidettiin Eliaksen päivänä 9. huhtikuuta 1959. Vihkiäistilaisuus oli samalla Elias Lönnrotin koulun 60-vuotisjuhla. Monet arvovaltaiset vieraat kunnioittivat tilaisuutta läsnäolollaan.

---

66 Vuosikertomus 1897−1898, Dc, ELEA; Vuosikertomukset Dc, ELEA.
67 Vuosikertomus 1897−1898, Dc, ELEA; Vuosikertomukset Dc, ELEA.
68 Vuosikertomus 1959, Dc, ELEA; Salonen 1995, 183.

Kunniavieraina olivat presidentin puoliso rouva Sylvi Kekkonen, ministeri Vieno Simonen ja maaherra Väinö Meltti. Juhlapuheen piti kotitalousneuvos Sirkka Kouki maataloushallituksesta.[69]

Maataloushallinnon ohjaukseen

Maataloushallinnon tehtäväalue ei ollut ehtinyt järjestäytyä vielä ensimmäisten kotitalouskoulujen aloittaessa 1890-luvulla toimintaansa. Tästä syystä koulut kiinnittyivät aiemmin organisoituneen kouluhallinnon alaisuuteen. Suomen Talousseura oli huolehtinut maatalouden valvonnasta vuoteen 1892, jolloin perustettavan maanviljelyshallituksen tehtäviin sisällytettiin maataloudellisten koulujen kehittämisen ohella koulutuksen valvonta. Kotitalouden toimintalohkon tehtävät organisoitiin maatalousministeriössä aluksi osaksi maatalouden opetusosastoa, jonka toiminnasta vastasi osastopäällikkö. Kotitalousopetuksen asemaa vahvistettiin nimittämällä maataloushallituksen koulutusosastolle kotitalousalan osaajia.[70] Anni Lagus valittiin hoitamaan ensimmäistä kotitalousalan tehtävää. Ensimmäisenä kotitalouden tarkastajana aloitti Edit Reinilä vuonna 1918.[71] Vähitellen kotitalousopetuksen määrällinen lisääntyminen kasvatti painetta selkiyttää edelleen hallinnoinnin tehtäväjakoa ministeriössä. Kotitalouden eriyttäminen omaksi tehtäväalueekseen tuli ajankohtaiseksi vuonna 1937. Silloin kotitalous muuttui täysivaltaiseksi maataloushallituksen osastoksi.[72]

Kotitalousosaston ensimmäisenä päällikkönä toimi Katri Laine. Maataloushallituksen koulutusosastolla toimineiden kotitalouden tarkastajien tehtävät siirrettiin perustettuun kotitalousosastoon.[73] Kotitalousosaston aikana tarkastajina toimivat Katri Anttila, Tyyne Alanko, Sievä Karttunen, Sirkka Kouki, Sointu Rinnemaa ja Eila Palsanen[74]. Oman osaston perustaminen maataloushallitukseen merkitsi kotitalousopetuksen arvostuksen lisääntymisen ohella kotitalouden kehitystä toimialaksi. Kotitalouden aseman muutos maataloushallinnossa oli merkittävä edistysaskel myös naiskasvatuksen kannalta tarkasteltuna.

Kotitalouskoulutuksen kehittäminen keskittyi opetuksen uudistamiseen ja yhdenmukaistamispyrkimyksiin kotitalousosaston perustamisen jälkeen. Sota- ja pulavuodet katkaisevat kehityksen, mutta niiden jälkeen opetussuunnitelmallinen kehittäminen jatkui edelleen. Kotitalousosasto hoiti keskitettyä ohjausta kiertokirjeiden ja kouluihin tehtyjen tarkastusten avulla.[75] Hallinnon tehtävänä oli vahvistaa koulujen

---

69 Kutsuvieraslista; Ohjelma; Vuosikertomus 1959, Dc, ELEA.
70 Pietinen 1992, 51.
71 Pietinen 1992, 80; Korkiakangas 1999, 86.
72 Pietinen 1992.
73 Pietinen 1992, 80; Korkiakangas 1999, 86.
74 Pietinen 1992; Korkiakangas 1999.
75 Vuosikertomukset 1937–1949, Db, JKOO.

esityksestä ohjeet, opetussuunnitelmat sekä muut toimintaan liittyvät asiakirjat. Lisäksi hallinto hyväksyi harjoittelutilat sekä piti yllä yhteyksiä työelämää edustavien organisaatioihin ja järjestöihin. Virkamiehet tekivät vuositarkastuksia kouluihin ja osallistuivat opetusnäytteiden arviointeihin. Koulujen taloushallinto oli organisoitu lähes täysin keskusviraston tehtäväksi. 1920-luvulla saatiin koulutusta määrittelevä lainsäädäntö.

Lainsäädännön kehittyminen

Yhtenäinen kotitalousalan koulutuksen lainsäädäntö puuttui aina 1920-luvulle asti, vaikka lukuisia kouluja oli jo toiminnassa. Kotitalousoppilaitoksista vuonna 1920 annettu väliaikainen ohjesääntö oli tarkoitettu palvelemaan siihen saakka, kunnes tarpeelliset lait ja asetukset saataisiin laadituiksi. Kotitalousopettajaopiston kiirehtiminen oli johtanut siihen, että kotitalousopettajaopistosta annettiin laki ja asetus vuonna 1922. Niiden perusteella käynnistyi Järvenpään kotitalousopettajaopiston suunnittelu. Uusi kotitalousopettajaopiston laki ehti valmistua vielä koulutuksen alkamisvaiheeseen eli vuodeksi 1928. Säädökset linjasivat koulunpitoon liittyvät asiat. Koulutusta yleisesti ohjaavat puitteet määriteltiin laissa. Asetuksessa taas annettiin yksityiskohtaiset oppilaita, opettajia ja opetuksen järjestämistä koskevat kehykset. Erillinen ohjesääntö laadittiin koulunpidon käytännön toiminnan selkiyttämistä varten. Muut koulutusta jäsentävät ohjeet ja säännöt valmisteltiin koulussa ja hyväksytettiin aluksi maataloushallituksen kouluosastolla ja myöhemmin kotitalousosastolla.[76]

Laki kotitalousoppilaitoksista saatiin vasta vuonna 1929. Lainsäädännöllisen perustan ohella koulujen tehtäviä selkiytti niiden siirtyminen maataloushallituksen kouluosaston valvonnasta kotitalouden tarkastajien vastuualueelle. Vuonna 1929 tulivat voimaan myös asetukset emäntä-, talous- ja kotitalouskouluista sekä kotitalousopistoista. Lainsäädäntö (L186/1929) määritteli edellä luetellut maataloushallinnon valvontaan ja ohjaukseen kuuluvat koulumuodot. Koulumuotojen nimeäminen selkiytti useisiin erityisalueisiin suuntautuneen koulutustarjonnan.[77]

Kotitalousosaston perustamisen yhteydessä oli asetettu komitea yhdenmukaistamaan ja uudistamaan kotitalouskoulutuksen opetusta. Komitea aloitti työskentelynsä vuonna 1945 tuottaen työnsä tuloksena vuonna 1962 uusiutuvan kotitalouskoulutuksen lainsäädännön. Komitea joutui ottamaan kantaa ennen lainsäädäntötyötä kunnallisten kodinhoitajien pätevöittämiskoulutukseen. Kunnallisen kodinhoitoavun tarjoaminen liittyi uudistuneeseen sosiaalilainsäädäntöön, jonka tarkoituksena oli perheiden hyvinvoinnin lisääminen perustamalla kunnallisia kodinhoitajien virkoja.[78]

---

[76] A83/1928; L186/1929.
[77] L186/1929; A443/1929.
[78] L272/1950.

Kodinhoitajakoulutus järjestettiin maataloushallinnon ja sosiaaliministeriön yhteistyönä siten, että kotitalous- ja emäntäkoulut tuottivat ja sosiaaliministeriö valvoi koulutuksen.

Vuosi 1962 oli lainsäädännöllisesti merkittävä kotitalousopetuksen kannalta. Silloin tuli voimaan uusi oppilaitoslaki[79] ja viisi kotitalousopetusta koskevaa asetusta[80]. Asetukset olivat kotitalousopettajaopistosta, kotitalousopistosta, emäntäkoulusta, talouskoulusta ja kotitalouskoulusta. Lainsäädännön perusteella kotitalousopetusta yhdenmukaistettiin koulumuotokohtaisesti. Niiden opetussuunnitelmia uudistettiin siirtämällä opetuksen painopisteitä vastaamaan ajan haasteita, sillä elinkeino muuttui ripeään tahtiin.[81]

Maalaiselämänmuodosta elinkeinoksi

Sota-ajan jälkeisen maatalouspolitiikan keskeisenä tavoitteena oli edelleen omavaraisuuden turvaaminen[82]. Keskeinen piirre maataloudessa oli vahva luottamus työn tekemiseen. Maataloustyö muutti luonnettaan hyvin nopeassa tahdissa, kun tilojen oli erikoistuttava johonkin tuotantosuuntaan aiemman monialaiseen tuottamiseen perustuvan idean sijaan. Koneellistuminen ja sähköistyminen tuottivat maatalouden suurimman muutoksen: elämänmuodosta tuli elinkeino. Maaseudulla työt oli tehty hevosvoimalla ennen traktoreiden aikaa. Miestyövoiman ja käsityön häviämisen lisäksi maalaismaisemasta hävisivät ladot, riihet ja tallit, kun niiden tilalle nousi massiivisia säilörehutorneja ja konesuojia.[83]

Sodanaikainen järjestelmä vaikutti seuraavien vuosikymmenten maatalouspolitiikkaan, sillä säännöstelyn aika liitti elintarviketeollisuuden ja maataloustuottajajärjestöt osaksi valtiollista toimintaa. Säännöstelyorganisaatio oli asetettu turvaamaan kansanhuoltoa, mutta sodan päätyttyä tavoitteena oli säännöstelyn purkaminen ja pyrkimys normaaleihin oloihin mahdollisimman nopeasti. Asuttamistoiminta pystytttiin käynnistämään ripeästi pika-asutuslain avulla ja vuoteen 1950 mennessä siirtoväki saatiin sijoitettua.[84] Suomen kansan jakautuminen itsenäistymisen jälkeen oli jättänyt yhteiskunnan tasolla suuren haavan. Tästä johtuen suomalaisen hyvinvointivaltion rakentaminen lähti liikkeelle sodan kärsimysten ja heikon taloudellisen tilanteen sekä epäluottamuksen ilmapiirin perustalta.[85]

Maa- ja metsätalouden asema oli vielä vahva Suomen kansataloudessa 1950-luvun

---

79 L62/1962.
80 A430−434/1962.
81 L186/1929; L62/1962.
82 Rantatupa 2004, 451; Granberg 2004, 185−186.
83 Markkola, 2004, 14; Markkola 2004, 19−22.
84 Granberg 2004, 10; Roiko-Jokela 2004, 27; Markkola 2004, 16; Granberg 2004,105.
85 Haapala 1995; Karisto & ym. 1991, 166−168.

alussa, kun raju elinkeinorakenteen muutos lähti käyntiin. Vuonna 1950 maa- ja metsätalousväestöä oli noin 1,67 miljoonaa. Vielä 1940-luvulla alkutuotanto työllisti 64 prosenttia väestöstä, kun 35 vuoden kuluttua (vuonna 1975) tämä osuus oli enää 14 prosenttia. Vastaava kehitys esimerkiksi Ruotsissa oli vaatinut kaksikertaisen ajan.[86]

Maaseudun tyhjeneminen oli alkanut monissa Länsi-Euroopan maissa, kun Suomi vielä panosti raivaamiseen ja maaseudun rakentamiseen[87]. Säännöstelytalouden ja yleislakon päätyttyä säädettiin vuonna 1956 ensimmäinen kolmivuotinen maataloustulolaki. Sittemmin maataloustulolait ohjasivat maatalouspolitiikkaa, kunnes maatalous kytkettiin vuonna 1969 tulopoliittisen kokonaisratkaisun osaksi. Samalla käyttöön tulivat maataloustuet sekä kuluttajia että tuottajia varten.[88] 1960-luvun lopulla Suomen oli supistettava maataloutta ylituotanto-ongelmien takia. Aluksi tämä muutos johti perheviljelmävaltaisen tuotannon lisääntymiseen. Monet pientilat pysyivät jonkin aikaa elinvoimaisena metsätöiden ja rakentamisen tarjoamien sivuansioiden turvin. Niiden ahdinko purkautui seuraavana vuosikymmenen vaihteessa rajuna rakennemuutoksena. Ylituotannoksi muuttuvaa maataloustuotantoa pyrittiin aluksi ohjaamaan tuotantokiintiöiden avulla, kunnes sitä oli ryhdyttävä rajoittamaan vuonna 1969 pellonvarausjärjestelmästä, peltopaketeista ja teurastuspalkkiosta annettujen lakien nojalla. Tilat saivat lakien perusteella korvausta siitä, että eivät harjoittaneet viljelyä ja karjanhoitoa. Autiotilat, pakettipellot ja lehmäntapporahat piirtyivät monien suomalaisten mieliin vahvasti näiden aikojen keskusteluista. Alasajon jälkeen Suomen maatalous alkoi kehittyä yritystoimintapainotteiseen suuntaan 1960−1970-luvuilta lähtien.[89]

Muuttuva työnjako

Talonemännän työn ohella maatalous työllisti maaseudun naisia erilaisiin palvelutehtäviin. Neuvojan työ oli monen maalaistytön toiveammatti. Maatalousjärjestöjen palkkaamat neuvojat kiersivät oman piirinsä alueella pitämässä lyhytkursseja ajankohtaisista maa- ja kotitalouteen liittyvistä töistä. He antoivat työnäytöksiä ja opastivat tiloilla tehtävissä ratkaisuissa. Myös talousopettajasta tuli arvostettu ammatti maatilojen tyttöjen keskuudessa. Talousopettajista valmistui ammattisuuntautuneita alan osaajia, jotka toimivat koulujen, järjestöjen ja elinkeinon tarjoamissa työtehtävissä. Myös erilaista palvelusväkeä ja aputyövoimaa tarvittiin maaseudun töissä.

Sotien aika muodosti hyvin erilaisen tilanteen sukupuolisidonnaiseen työnjakoon. Miesten siirryttyä maanpuolustustehtäviin naiset joutuivat ottamaan vastuun

---

86 Pihkala 1982, 387−389; Widman 1982, 495−496; Markkola 2004, 16.
87 Granberg 2004, 141; Pihkala 1982, 317, 122−124.
88 Haastattelu Antti; Granberg 2004, 118−122.
89 Pihkala 1982, 528−529, 389−390; Granberg 2004, 170; Hjerppe & Pihkala 1982, 481.

kotirintaman töistä. Maataloudessa naisten oli huolehdittava raskaista peltotöistä vanhojen miesten ja nuorukaisten avustuksella. Teollisuudessa naiset työllistyivät sahoille ja sotatarvikkeiden valmistamiseen. Naisten vastuulle jäi myös tietoliikenteen hoitaminen. Monet naiset osallistuivat sotatoimien huoltojoukkoihin, joissa muonitus, hoito ja lääkitys vaativat kaiken liikenevän työpanoksen. Poikkeustilanteen päätyttyä naisten osuus kasvoi jonkin verran teollisuudessa ja tietoliikenteessä sekä maataloudessa leskiksi jääneiden naisten vaihtuessa tilanhoitajiksi.[90] Vaikka työnjako oli tavallaan selkeästi miesten ja naisten töihin jaettu, siinä esiintyi monia vaihtelevuuksia. Sukupuolijaottelun ohella myös ikä ja siviilisääty vaikuttivat työnjakoon. Niinpä jo pienet tytöt ryhtyivät auttamaan naisten töissä osallistumalla erilaisiin kodin tehtäviin. Näissä toimissa tytöille siirtyi taloudenpitoon liittyvä osaaminen. Tekemällä kodin arkisia askareita lapset samalla sosiaalistuivat vallitsevaan työkulttuuriin. Ikäjärjestyksen mukaan nuoret naiset lähtivät ensimmäisenä ulkotöihin ja vanhemmat naiset jäivät huolehtimaan sisätöistä. Myös tilakoolla oli merkitystä tehtävien jakautumiseen.[91]

Äiteydestä ja emännän tehtävästä haaveili lähes jokainen maalaisneito. Emännäksi pääsemisen ehtona oli avioituminen talollisen kanssa.[92] Avioituminen oli usein käytännön sanelema valinta, jossa tunteilla ei ollut niin ratkaisevaa merkitystä. Puolison valinnassa talon ja suvun etu oli otettava huomioon. Viljelijäpariskunta muodosti työparin, joten perheen tulevaisuus riippui heistä molemmista.[93] Perhe oli sukupuoleen sidotun maailmankäsittämisen keskeisin instituutio. Naisen kutsumuksen toteutuspaikka oli perheessä, lasten äitinä ja aviovaimona. Juuri perheessä tytöt ja pojat oppivat naisena ja miehenä olemisen kulttuuriset ja yhteiskunnalliset sisällöt. Biologinen ja yhteiskunnallinen sukupuoli muodostivat vielä pitkään suomalaisessa kulttuurissa kiinteän ja elimellisen kokonaisuuden, koska miehen ja naisen erilaisuus korostuivat myös kasvatuksellisesti. Julkisesti muotoutumassa olevia sukupuolten suhteita vahvisti naisen perhevastuun laajentaminen yhteiselle alueelle.[94]

Maanviljelijöiden elämäntapaa ohjasi sukutilan jatkuvuuden ihannointi, joka kantoi ja auttoi jaksamaan. Viljelijöitä motivoi ja kannusti ajatus oman työn jatkajasta.[95] Emännät kokivat itsensä harvoin alistetuksi, sillä niin itsestäänselvyytenä sukupuoliin sitoutunut työnjako toimi arkiaskareissa. Muodollinen tasa-arvo vallitsi usein, mutta se ei toteutunut käytännössä. Tilan johtoon miellettiin perinteisesti isäntä. Toivottavin asetelma oli edelleen pariskunnan yhteisvastuullisesti viljelemä tila sekä sukupuolen

---

90 Satka 1993.
91 Haastattelu Björn; Östman 2004, 68.
92 Haastattelu Gerdruth; Ollila 1993, 30.
93 Högbacka 2003, 82–90.
94 Satka 1994, 261–270; Häggman 1993, 188.
95 Markkola 2004, 18–25.

mukainen työnjako.[96] Suosiostaan huolimatta maatilan emännän ammatti on voitu rekisteröidä tilastoihin vasta 1980-luvulla[97].

Alkava maatalouden rakennemuutos 1950-luvulla lisäsi naisten kiinnostusta ammatin hankkimiseen koulutuksen avulla, sillä vallitsevan ajattelutavan mukaan koulutus paransi mahdollisuuksia työmarkkinoilla.[98] Emäntäkouluun hakijat tulivat vielä 1950−1960-luvuilla pääsääntöisesti maatiloilta, mutta 1960 jälkeen maatiloilta tulevien oppilaiden osuus alkoi laskea.

Emäntäkoulun oppilaat

Emäntäkouluun tulevien oppilaiden isän ammattina esiintyi maanviljelijän lisäksi talollinen, tilallinen tai pienviljelijä. Kiinnostus emäntäkouluopintoja kohtaan oli alkanut kasvaa työväestön piirissä, sillä hakijoiden isän ammattina esiintyi muun muassa rakennustyömies, autoilija, metallityömies, myyntimies ja talonmies.[99] 1970-luvulta lähtien muut kuin maataloustaustaiset oppilaat olivat jo enemmistönä. Oppilaiden koulutustaustassa alkoi ilmetä muutoksia emäntäkoulun loppuaikoina, sillä keskikoulun käyneiden oppilaiden määrä lisääntyi 1960-luvulta lähtien ja 1970-luvulla keskikoulutodistuksella haki jo puolet oppilaista. Hakijoissa oli vuosittain jonkin verran kansanopiston suorittaneita, mutta harvoin ylioppilaita.[100] Keskikoulun käyneiden osuuden lisääntymistä selittää koulutusmahdollisuuksien parantumisen ohella kotitaloudellisten opisto- ja opettajaopiston jatkokoulutusväylien avautuminen[101].

Suurin osa emäntäkoulun oppilaista tuli Sammatista tai sen lähipitäjistä. Alueelta olevien suosiminen valinnassa sekä emäntäkoulujen yleistyminen olivat vaikuttaneet rekrytointialueen muuttumiseen paikalliseksi. Paikkakuntalaisten etusijaisuus perustui Lönnrotin testamenttiin. Sammatin lisäksi oppilaiden kotikuntina esiintyivät Lohja, Vihti, Nummi, Suomusjärvi ja Karjalohja. Hakemuksia tuli paljon myös Somerolta, Perniöstä, Salosta ja Tammelasta sekä koko Uudenmaan alueelta. Oppilaiden ikä vaihteli emäntäkoulun alkuvuosina 17−30 vuoteen, mutta ikäjakauma tasaantui muun koulutuksen yleistyessä.[102]

Oppilasvalinta toteutettiin emäntäkouluasetuksen määrittelemällä tavalla. Kouluun päästäkseen hakijan tuli olla 17[103] vuotta täyttänyt, kansakoulun käynyt sekä hyvämaineinen ja terve. Oppivelvollisuuslain mukaan kansakoulun jälkeen lapsen tuli

---

96 Markkola 2004, 18−25.
97 Högbacka 2004.
98 Pihkala 1982, 270−310; Högbacka 2004.
99 Oppilashakemukset 1968, Ef, ELEA.
100 Oppilashakemukset 1968−1970, Ef, ELEA.
101 Oppilashakemukset 1968−1970, Ef, ELEA.
102 Oppilashakemukset 1968−1970, Ef, ELEA.
103 Ikäraja muuttui 16 vuoteen vuonna 1962 uudistuneessa asetuksessa.

osallistua kahden vuoden ajan jatko-opetukseen, mikäli hän ei mennyt muuhun koulutukseen. Kiinnostus kasvoi myös oppivelvollisuutta pitemmälle vievää koulutusta kohtaan.[104]

Emäntäkoulutusta markkinoitiin paikallisissa lehdissä sekä maataloushallituksen tiedotuksen yhteydessä. Oppilasvalinnoista päättäminen kuului johtokunnan tehtäviin, mutta valintaprosessi hoitui käytännössä opettajakunnan toteuttamana. Johtokunta oli päättänyt kokouksessaan, että *"oppilaiden valinta jätetään opettajakunnan suoritettavaksi."* Hakuaika kouluun oli yleensä marraskuussa vain kerran vuodessa. Hakemukset osoitettiin koulun johtajalle yhteisvalinnan alkamiseen eli vuoteen 1979 asti. Oppilasvalinnassa saivat etusijan paikkakunnalta olevat, joten hakemuksensa muualta lähettäneet karsiutuivat ensin hakijamäärän ollessa valittavien määrää suurempi.[105]

Koulun oppilasmäärä kasvoi koko emäntäkouluajan. Toiminnan käynnistymisvuonna 1949 aloitti 24 oppilasta, joille riitti opetus- ja asumistilat puutteellisissa olosuhteissa. Vuodesta 1951 alkaen valittiin jo 30 oppilasta. Uuden koulutalon valmistuttua oppilasmäärä kohosi 48:aan, jolloin kaikki asuinpaikat olivat käytössä. Vuonna 1961 valittavien määrä lisääntyi vielä, kun uusia oppilasasuntopaikkoja vapautui henkilökunnalle varatuista asunnoista. Vuonna 1982 kouluun pääsi 80 oppilasta, joka oli perinteisen emäntäkoulun enimmäismäärä. Koulutukseen valittavien määrän lisääntyminen johtui hakijamäärän kasvusta. Lisääntyneet hakijamäärät taas olivat seurausta 1970-luvulla emäntäkoulun ohjelman uusiutumisesta ja jakautumisesta yleis- ja talouslinjoiksi.[106] Talouslinja oli perustettu antamaan valmiuksia erityisesti palvelutehtäviin, kun kiinnostus maatilan emännän koulutukseen oli alkanut heikentyä.

Emäntäkoulun opettajakunta

Emännyyskoulussa toimineet opettajat eivät siirtyneet emäntäkoulun palvelukseen. Johtaja Lyyli Bergmanin jäätyä eläkkeelle vuonna 1946 oli emännyyskoulun tehtäväjako muuttunut siten, että kouluun oli palkattu kolmas opettaja. Lyyli Bergmanin jälkeen johtajaksi valittu Elli Malmberg ja kaksi muuta opettajaa lopettivat kesällä 1948, kun emännyyskoulun viimeinen lukuvuosi päättyi. He eivät halunneet jäädä odottamaan puoleksi vuodeksi tammikuussa 1949 käynnistyvän emäntäkoulun alkamista. Tästä syystä opettajiksi valittiin uudet henkilöt emäntäkoulun säännösten mukaisen toiminnan käynnistyessä vuoden 1949 alussa.[107]

Emäntäkoulun opettajilta vaadittavat pätevyydet oli määritelty

---

104 Halila I, 1949; Sysiharju 1995; Huuhka 1955, 42.
105 A443/1929; Johtokunnan pöytäkirjat 1949–1968, Ca, ELEA.
106 Vuosikertomukset 1949–1968, Dc, ELEA; Oppilashakemukset Ef, ELEA.
107 Johtokunnan pöytäkirjat 1946–1948, Ca, ELEA.

maataloushallitukseen perustetussa kotitalousosastossa. Valtioavun saaminen edellytti asetuksen mukaisten kelpoisuusehtojen noudattamista, vaikka emäntäkoulu oli edelleen yksityisessä omistuksessa. Emäntäkouluasetuksen mukaan yksi koulun opettajista toimi johtajana. Hänellä tuli olla maatalousalan koulutus sekä opettajapätevyys. Agronomi Maija-Liisa Mikkola valittiin Elias Lönnrotin emäntäkoulun ensimmäiseksi johtajaksi. Hän vastasi opetustyönään maatalousaineiden opetuksesta. Kotitalousopettajaopiston tutkinto edellytettiin sekä talousopettajalta että puutarhaopettajailta. Käsityönopettajalta vaadittiin käsityönopettajakoulutus. Kouluun valittiin puutarhaopettajaksi Kanerva Yrjö-Koskinen, käsityöopettajaksi Vappu Kiiski. Sylvi Lamminkoski nimitettiin varsinaiseksi talousopettajaksi ja kodinhoidon opetusta varten Anja Koivukoski.[108] Nämä edellä luetellut viisi virkaa perustettiin vuonna 1955 emäntäkoulun valtiollistamisen yhteydessä. Silloin virat täytettiin hakumenettelyllä. Tehtäviä hoitaneista neljä tuli valituiksi, mutta käsityönopettaja vaihtui.

Maataloudellisia aineita opetti Maija-Liisa Mikkolan jälkeen Raija Oittila, joka toimi opetustyön ohella myös johtajana. Sylvi Lamminkoski teki pitkän uran emäntäkoulussa.[109] Hän jäi eläkkeelle vuonna 1977. Puutarhaopettajina toimivat Yrjö-Koskisen jälkeen Annikki Alestalo, Eevi Laaksonen ja Tuulikki Haltia. Bertha Ervilä, joka oli palvellut emännyyskoulussa yli 40 vuotta, jatkoi sivutoimisena käsityönopettajana. Käsitöitä opettivat emäntäkoulussa myöhemmässä vaiheessa Annikki Mattila ja Hilkka Uittamo. Kodinhoidon opetuksessa toimi eri henkilöitä vuoteen 1955 asti, jolloin tehtävän otti vastaan Hannele Salonen vuoteen 1968 asti. Hänen seuraajansa oli Hilkka Ketola. Oppilasmäärän lisääntyminen mahdollisti uuden talousopettajan toimen vuonna 1960. Vakinaisten opettajien lisäksi koulussa kävi paljon tuntiopettajia, jotka huolehtivat muun muassa terveyden- ja lastenhoidon sekä myöhemmin perhekasvatuksen opetuksesta. Tuntiopettajat pitivät laulu- ja liikuntatunnit.[110]

Emäntäkoulu pärjäsi koko toiminta-aikansa lähes alkuperäisessä suunnitelmassa olleiden opettajavakanssien voimin. Tuntiopettajien työpanoksena saatu resurssi huojensi lisääntynyttä työmäärää oppilasluvun kasvaessa. Opettajakunnan ammatillistuva kehitys nousee esiin emäntäkoulun alkamisvaiheesta lähtien muun muassa vakansseihin liittyvien pätevyysvaatimusten muodossa. Kaikki opettajat olivat naimattomia ja asuivat alkuvuosina koulun asuntolassa. 1960-luvulla opettajatehtävissä toimivat alkoivat hakeutua koulun ulkopuolelle asumaan.[111] Opettajien lisäksi koulussa toimi alkuvuosina karjakko ja talonmies. Valtiollistamisen yhteydessä koulutilan talous erotettiin koulun taloudesta ja sille palkattiin työnjohtaja ja maataloustyöntekijä. Emäntäkouluksi muuttumisen yhteydessä koulun ruokalaan saatiin emäntä vastaamaan

---

108 A443/1929; Johtokunnan pöytäkirjat 1947–1948, Ca, ELEA.
109 Johtokunnan pöytäkirjat 1954–1955, Ca, ELEA; Vuosikertomus 1955, Dc, ELEA.
110 Vuosikertomukset 1955–1968, Dc, ELEA; Johtokunnan pöytäkirjat Ca, ELEA.
111 Vuosikertomukset 1960–1968, Dc, ELEA; Johtokunnan pöytäkirjat 1949–1968, Ca, ELEA.

lisääntyneen oppilasmäärän ruokailuista. Lastenhoitaja vastasi emäntäkoulun uuden rakennuksen yhteyteen perustetun lastenkodin toiminnasta. Johtaja hoiti perinteisesti kaikki hallinnolliset tehtävät vuoteen 1970 asti, jolloin koululla aloitti osapäiväinen toimistoapulainen.[112]

Emäntäkoulun opetusohjelma

Oppilaiden koulupäivä pysyi jokseenkin samankaltaisena koko emäntäkoulun toiminta-ajan. Suurin muutos oli koko koulutuksen aikana vuonna 1971 viisipäiväiseen työviikkoon siirtyminen, kun työelämä oli alkanut noudattaa viisipäiväistä työaikaa. Tämä tarkoitti koulussa sitä, ettei lauantaisin pidetty opetustunteja.[113] Emäntäkoululaisen työpäivä alkoi aamulla noin kello kuusi. Seitsemältä tarjottiin aamupala, jonka jälkeen kuunneltiin tavallisesti radioista aamuhartaus joko luokissa tai ruokasalissa. Teoriatunnit sijoittuivat aamupäivään, ja käytännön harjoitustyöt olivat vuorossa iltapäivän tunneilla. Kaikki koulun oppilaat osallistuivat vuoteen 1959 asti samoille teoriatunneille, kunnes teoriaopetus oli jaettava kahdeksi toteutukseksi oppilasmäärän kasvaessa. Oppilaat tekivät harjoitustöitä ryhmissä, joille oli määritelty omat viikonmittaiset tehtävänsä. Osa ryhmien työtehtävistä oli suoritettava jo ennen teoriatuntien alkamista tai niiden välillä. Aamupäivän lukujärjestykseen sopi kolme teoriatuntia ennen lounasta sekä kello 12 alkavia harjoitustöitä, jotka jatkuivat päivälliseen eli kello 17 asti. Päivällisen jälkeen oppilailla oli aikaa läksyjen tekemistä varten kello puoli kahdeksaan asti, mikäli heillä ei ollut iltatunteina pidettävää laulua tai voimistelua. Iltapalalle sekä iltahartauteen kokoonnuttiin vielä puoli kahdeksalta tai iltatuntien päätteeksi.[114]

Elias Lönnrotin Emännyyskoulun opetussuunnitelman muokkaaminen oli aloitettu lisäämällä siihen kodinhoitoa ja puutarhaoppia sekä kokonaan siitä puuttuvaa maatalouden opetusta. Ruokatalous ja käsityöt sitä vastoin olivat jo emännyyskoulussa olleet emäntäkoulua vastaavalla tasolla. Emäntäkoulun käytäntöön painottuva opetus muodostui maatalouden, puutarhanhoidon, karjanhoidon ja ruokatalouden osa-alueiden sisällöistä. Näiden ohella kodinhoidolla, käsitöillä ja lastenhoidolla oli tärkeä asema opetuksessa. Teoria-aineiden tavoitteena oli tukea käytännön oppimista.[115] Kotitalousosaston tavoitteena oli *yhdenmukaistaa maan emäntäkouluissa annettavan opetuksen sisältöjä ja tasoa* opetussuunnitelman avulla. Sen *”perusperiaatteita olivat tehokkuus, tarpeellisuus, taloudellisuus ja miellyttävyys.”* Tehokkuus tarkoitti toisaalta työn järjestämistä sen etenemisen mukaisesti sekä toisaalta koneellistuvaa kotitaloutta.

---

112 Johtokunnan pöytäkirjat 1949−1968, Ca, ELEA.
113 Vuosikertomus 1971, Dc, ELEA.
114 A443/1929; Vuosikertomukset 1950−1961, Dc, ELEA; Päiväkirjat 1952−1962, Ad, ELEA.
115 A443/1929; Emäntäkoulun ohjesääntö 318/1928, D, ELEA.

Perheenemännän työtä helpottamaan suunnitellut koneet ja laitteet olivat alkaneet muuttaa kotityön luonnetta. Uusien ratkaisujen omaksumista perheenemäntien työhön oli tarkoitus edistää koulutuksessa saatavien kokemusten avulla. Tarpeellisuus käsitti periaatteena sen, että vain oleellinen oli nostettava opetussisällöksi. Tästä johtuen pieniä yksityiskohtaisia asioita yhdistettiin perhekasvatuksen, kodintalouden ja työopin kehysten sisään. Näissä oppiaineissa painottui tietoperustaisen opetuksen merkitys. Taloudellisuudella pyrittiin hyviin tuloksiin pienillä kustannuksilla. *"Taloudellisuus ei ollut kuitenkaan saituutta,"* vaan kestävien valintojen harkintaa ja pohdintaa. Miellyttävyys tarkoitti esteettisyyden lisäksi maukkautta ja siistiyttä.[116]

Esitellyistä periaatteista johdetut muutokset lisäsivät kodinhoidon osuutta aiemmasta. Kodinhoidossa perehdyttiin asunnon hoitoon ja sisutukseen. Kotitalouden työopissa selviteltiin työn suunnittelun ja yksinkertaistamisen periaatteita, työpaikkojen sisustamista, työvälineiden valintaa ja käyttöä sekä työntekijän sopeutumista työoloihin. Kodin talousopissa käsiteltiin perheen taloutta, kustannusten laskentaa, kotitalouskirjanpitoa sekä ostosten suunnittelua. Sotavuosien jälkeen koulujen yhteyteen perustetut lastenkodit tarjosivat lastenhoidon opetusta emäntäkoulujen yhtenäistyvään opetussuunnitelmaan. Perhekasvatusoppi käsitteli *"perheenjäsenten välisiä suhteita osana yhteiskunnan toimintaa."* Lastenhoito ja terveydenhoito sekä yhteiskunnalliset aineet niveltyivät perhekasvatukseen.[117]

Edellä esitetyillä lisäyksillä jouduttiin vähentämään käsitöiden ja puutarhaopin opetusta. Käsityöhön kuuluivat käytännön aineina kudonta, ompelu ja vaatteiden hoito-oppi. Vaikka puutarhanhoito väheni, säilytti maatalouden opetus merkittävän roolinsa emäntäkouluopetuksessa.[118] Tärkeän sijan opetusohjelmassa sai edelleen ruokatalous, johon sisältyi ravinto-oppi, ruokatavaraoppi ja ruoanvalmistuoppi sekä käytännössä ruoan hankinta, säilytys, valmistus ja tarjoilu. Vuoteen 1958 saakka oppilaiden käytännön työryhmät toimivat kiertävinä opetuskeittiön, maatalouden, kodinhoidon, puutarhan, ruokalan keittiön ja käsityön harjoitustöissä. Oppilasmäärän lisääntyessä ryhmien kokoa aluksi kasvatettiin sekä perustettiin lastenkotiryhmä lastenkodin aloittaessa toimintansa. *"Koulun ohjelmassa virkistystä tarjosivat voimistelu ja laulu"*, jotka olivat perinteisiä emäntäkoulun oppiaineita.[119]

Koulutuksen 1960-luvulla uudistetun tuntiohjelman[120] pääpaino sijoittui edelleen käytännölliseen opetukseen. Joitakin muutoksia tuli eri oppiaineiden tuntijakoihin. Uusi koulutalo oli varustettu ajanmukaisin opetusvälinein niin ruokatalouden, kodinhoidon kuin käsitöidenkin opetusta varten. Uudet laitteet keittiöissä mahdollistivat monipuolisen ruoanvalmistuksen. Pyykinpesuun ja silitykseen saatiin myös

---

116 A443/1929; Emäntäkoulun ohjesääntö 318/1928, D, ELEA; Lähdeoja 1970.
117 Emäntäkoulun ohjesääntö 318/1928, D, ELEA; Vuosikertomukset 1950−1957, Dc, ELEA.
118 Vuosikertomus 1955−1959, Dc, ELEA; Emäntäkoulun ohjesääntö 318/1928, D, ELEA.
119 Vuosikertomus 1955−1959, Dc, ELEA; Emäntäkoulun ohjesääntö 318/1928, D, ELEA.
120 L62/1962; A432/1962.

helpotusta koneellistumisesta. Käsitöiden tekeminen muuttui olennaisesti ompelukoneiden, saumureiden ja neulekoneiden ansiosta. Kankaan kutominen tapahtui edelleen perinteisillä kangaspuilla. Maataloustöiden koneellistumisen seurauksena koululle hankittiin lahjoitusvaroin traktori.[121] Koulun teoriaopetus pohjautui hyvin perinteisiin menetelmiin. Lähes kaikkiin oppiaineisiin oli jo saatavilla oppikirja. Luokassa opettajalla oli käytössään liitutaulu, joka oli tavallisin opetusväline. Opetus eteni opettajajohtoisena: opettaja puhui ja oppilaat kuuntelivat sekä kirjoittivat muistiinpanoja. Kaikissa oppiaineissa pidettiin kirjallisia kokeita. Arvostelu ja todistusnumerot muodostuivat kirjallisista kokeista sekä oppilaiden työvihkojen arvioinneista. Harjoitustyöt sujuivat pienissä ryhmissä, joten niissä opettajan oli mahdollista ohjata oppilaita yksilöllisesti autenttisen työn äärellä.

Vuoden kestävä kotitalousharjoittelu oli mahdollista tehdä emäntäkoulun jälkeen, mikäli halusi jatkaa opintoja opistossa tai opettajaopistossa. Sammattiin hyväksyttiin 10 emäntäkoulun piiriin kuuluvaa harjoittelutilaa, joilla oppilaat saivat jatkaa kouluvuotensa jälkeen kotitalousalalle suuntautuvaa ammatillista kehittymistään.[122] Koulutustarkastajat ja harjoittelutilojen emännät sekä koulun johto ja opettajat päätyivät yksimielisesti kannattamaan vuoden kestävää harjoittelua, sillä ”lyhyempi aika ei riittäisi, koska suuri osa vuoden alusta kuluu työhön ja taloon tutustumisessa[123].”

Emäntäkouluaikana tarkastajina toimivat Sievä Karttunen, Sirkka Kouki ja Sointu Rinnemaa sekä Eila Palsanen, jotka kaikki kävivät koulussa eri vaiheissa tekemässä tarkastuksia tai muuten vierailukäynneillä. Sievä Karttusen aikana menossa oli suuri korjausten ja rakentamisen vaihe, joten tarkastusten päähuomio kiinnittyi koulun tarvitsemiin muutoksiin. Uuden koulutalon valmistumisvaiheessa tarkastajana toimi Sirkka Kouki. Hänen kiinnostuksen kohteenaan olivat koulun oppilasmäärän ja koulutuksen sisällöllinen ja opetuksellinen kehittäminen sekä harjoittelutilojen saaminen koulun yhteyteen. Koulutoiminnan vakiinnuttua tarkastajat Rinnemaa ja Palsanen tekivät erityisiä huomiota koulun mahdollisuuksista tarjota lisäkoulutusta. Näiden havaintojen perusteella muun muassa käynnistettiin Elias Lönnrotin emäntäkoulusta hoidettava Espoon sivukoulutoiminta. Myös emäntäkoulun linjajaon mahdollisuudet nousevat esiin tarkastuskertomuksista.[124]

Välivaiheen koulutuslinjat

Emäntäkoulusta oli kehittynyt merkittävä alan koulutusta antava oppilaitos 1970-luvulle tultaessa. Koulun tilanne oli kohentunut 1950-luvulla valtiollistamisen ja

---

121 Salonen 1995, 216.

122 Johtokunnan pöytäkirja 2/1961, Ca, ELEA; Päiväkirjat 1965−1968, Ad, ELEA; Salonen 1995, 221−222.

123 Johtokunnan pöytäkirja 3/1961, Ca, ELEA; Opetussuunnitelmat 1949−1968, D, ELEA.

124 Vuosikertomukset 1949−1955, Ca, ELEA.

maataloushallinnon piiriin siirtymisen seurauksena. Lisäksi opetustilat oli uusittu ja kunnostettu ajan vaatimusten mukaisiksi. Koulun saavuttama hyvä maine sekä omaperäinen toimintatapa takasivat riittävästi hakijoita lisääntyneistä aloituspaikkaluvuista huolimatta. Maatalouden asema elinkeinona alkoi heikentyä merkittävästi 1960-luvulta lähtien. Suuntaus oli nostanut esille keskustelun perinteisen emäntäkoulun vetovoimaisuuden heikkenemisestä. Vuoden 1962 lainsäädännössä oli jo ennakoitu näkyvissä olevaa muutosta, sillä laki antoi kouluille mahdollisuuden järjestää työelämän tarpeista nousevaa kurssitoimintaa. Elias Lönnrotin emäntäkoulu otti kurssitoimintahaasteen vastaan. Se tarjosi työssäkäyville iltaopetuksena järjestettäviä maatilanemäntien ja pitoemäntien sekä kudonnan kursseja. Lisäksi nuorille oli tarjolla kaksi kuukautta kestäviä kotitalouskursseja kesäisin. Kurssitoiminta ei kuitenkaan riittänyt ratkaisemaan oppilaiden vähenevää kiinnostuneisuutta maalaisemännän opintoja kohtaan.[125]

Ammattikasvatushallituksen emäntäkoulujen oppilaille järjestämässä laajassa kyselyssä kotitalous nousi selvästi halutuimmaksi oppiaineeksi. Seuraavina olivat lastenhoito, käsityöt ja puutarhanhoito, joten kaikista vähiten kiinnosti maatalous. Kartoituksen kanssa samaan aikaan oli lähtenyt liikkeelle aloite emäntäkoulujen linjajakoisuudesta. Emäntäkoulun linjajakoa esitettiin kouluille ensin kokeilumuotoisena. Kokeilu johti linjajakoisen koulutuksen alkamiseen vuonna 1972.[126]

Yleislinja jatkoi jokseenkin emäntäkoulun maatalouteen, puutarhanhoitoon ja karjatalouteen painottuvalla opetuksella. Maatalous suuntautui muuttuvan viljelytekniikan opetukseen. Myös karjanhoidon tuottavuuteen liittyvistä seikoista muodostui keskeinen osa opetusta.[127] Talouslinjalla opiskeltiin hyvin vähän maataloudellisia aineita, mutta siinä päästiin huomattavasti pidemmälle ruokatalouden ja kodinhoidon opetuksessa. Emäntäkoulun linjajakoa perusteltiin erityisesti pohjakoulutuksena alan jatko-opintoihin.

Elias Lönnrotin emäntäkoulussa aloitti vuonna 1976 yleislinjalla 32 ja talouslinjalla 40 oppilasta. Vuonna 1977 hakijoita oli 144, joista valittiin edellisen vuoden tavoin 72 koulutukseen.[128] Vuoden kestävää maatalousharjoittelua oli uudistettu siten, että oppilaat tekivät kolme neljän kuukauden harjoittelujaksoa, joista yksi sijoittui maatilalle, toinen laitostalouksiin ja kolmas ravintolaan. Harjoittelut toteutettiin koulun ja työpaikan harjoittelusopimuksen mukaisiin kohteisiin, sillä harjoittelu valvottiin koulusta. Maatilat oli hyväksytty jo ennen harjoittelun muuttumisvuotta 1971, jolloin laitosharjoittelupaikoiksi vahvistuivat Lohjan ja Salon sairaalat. Harjoitteluravintoloita olivat Lohi, Tähkä ja Anttila.[129] Linjajakoinen emäntäkoulutus alkoi murtaa

125 L62/1962; Vuosikertomukset 1970–1975, Dc, ELEA.
126 Ikola 1998, 274.
127 Vuosikertomus 1973, Dc, ELEA.
128 Opettajakokouksen pöytäkirja 11/1975, 12/1976, Cb, ELEA.
129 Johtokunnan pöytäkirja 10/1971, Ca, ELEA.

perinteistä emäntäkoulutustraditiota. Silti valmisteilla oleva keskiasteen uudistus herätti jo kokeiluvaiheessa ennakkoluuloja.

Elinkeinorakenteen murros

Maaltamuuton syynä oli maatalouselinkeinon alasajon ohella lisääntynyt koulutus. Vähitellen oli vääjäämättä vuorossa vaihe, jolloin tilojen tyhjeneminen alkoi. Mullistus toteutui 1970-luvulla, jolloin maatila ei ollut enää tulevaisuutta takaava elinkeino, ”vaan moninaisten luopumisten näyttämö.[130] ”Väkiluvun lasku jatkui maaseudulla 1990-luvulle asti, kuten taululukko 3 osoittaa.

TAULUKKO 4. Suomen väestö 1970−2000. Lähde: STV 1972; 1982; 1992[131].

Vuosi	Asukkaita (Milj.)	Maaseutu (%)	Kaupunki (%)
1970	4,6	39	61
1980	4,9	30	70
1990	5,0	22	78

Maataloudesta poistui kaikkiaan miljoona ihmistä kolmen vuosikymmenen aikana, kun mukaan oli laskettu tilakuolemien ja palkkatöiden häviämisen vaikutukset. Maaseudun nuoret muuttivat kaupunkeihin, mutta eivät välttämättä suurkaupunkeihin, vaan oman kotiseudun lähistöllä oleviin taajamiin ja työtä tarjoaviin keskuksiin.[132]

Maa- ja metsätalouden supistuminen muutti elinkeinorakennetta. Palkansaajien osuus oli vuoteen 1982 mennessä kohonnut jo 84 prosenttiin.[133]Palveluammattien määrä lisääntyi sosiaali- ja terveysaloilla sekä koulutuksessa, jotka olivat kasvavia sektoreita. Toimihenkilöiden tarvetta lisäsivät myös valtakunnallisesti perustettavat yhteiset organisaatiot, kuten kuluttaja- ja kehitysyhteistyövirastot. Palveluihin kuuluvat kauppa- ja toimistotehtävät tarjosivat myös runsaasti uusia työpaikkoja.[134]

Maatalous oli perinteisesti perustunut perheiden ja sukujen jatkamaan työhön, joten tilaa jatkava peri yleensä kokonaisuuden siihen liittyvine perinteineen ja arvomaailmoineen. Nuoren polven viljelijät alkoivat olla vanhempiaan paremmin koulutettuja. Heille *maatalous tarjosi yhden mahdollisuuden elannon hankkimiseen*. Maatalouden harjoittaminen tuli mahdolliseksi myös osa-aikaviljelynä monimuotoistuvassa elinkeinorakenteessa.[135]

Lainsäädännöllisesti rakennepoliittinen kehitys koottiin vasta vuonna 1977

---

130 Haapala 2004, 244−249.
131 STV, 1972, 1982, 1992.
132 Haapala 2004, 250; Vihinen 2004, 255−260.
133 Karisto, Takala & Haapola 1991, 109.
134 Sysiharju 1995, 228−229; Karisto ym. 1991, 109−110.
135 Haastattelu Björn; Vihinen 2004, 255−257.

annetulla maatilalailla. Sen tavoitteena oli kohdentaa tukitoimet perheviljelmätyyppiselle toiminnalle. Lakiin sisältyi *sukupolvenvaihdosta suosiva linja*. Lisäksi maatalousyrittäjien eläkelaki ohjaili sukupolvenvaihtamisen suuntaan.[136] Viljelijän työ muuttui ammatinharjoittamiseksi, kun avustavan työvoiman tarve tilalla väheni. *"Maatilan päämuodoksi vakiintui yhden sukupolven perheviljelmä.*[137]*"* Maatilatalouden toinen kehityssuunta kulki palkkatyötä sekä yrittäjyyttä suosivaan suuntaan. Se saattoi olla tilan yhteydessä harjoitettava täysin eri alaan liittyvä liiketoimintakin.[138] Somerolainen emäntä kertoi maatilamatkailun aloittamisesta: *"Vaikka tässä on 60 hehtaaria peltoa, ei se oikein elätä kuin yhden isännän. Vuonna 1972 aloitettiin matkailua. Ensin peruskorjattiin talon vanha rantasauna. Sitte melkein vuosi per mökki niitä tuli. Nyt (1999) meillä on kahdeksan lomahuvilaa ja noin 40 vuodepaikkaa. Tää matkailu alkoikin meillä mennä tosi hyvin.*[139]*"* Maatilamatkailusta tuli monen viljelijäperheen sivuelinkeino.

Maatilanemännistä tuli maatalousyrittäjiä yritystoimintakehityksessä. Maatilan emännän aseman epäkohtia tutkinut tasa-arvoasiain neuvottelukunta kiinnitti huomiota 1970−1980-luvuilla tehdyissä tutkimuksissa emäntien asemaan liittyviin epäkohtiin.[140] Tutkimusten perusteella keskustelut johtivat emännän aseman tunnistamiseen maatalousyrittäjäksi myös ammattinimikkeenä. Emännän asema muuttui, kun eläke, äitiysloma, sairausajan sijaisapu sekä muut työelämään liittyvät etuudet laajenivat myös maatalousyrittäjyyteen. Ajattelu pohjautui siihen, että perheen harjoittama maatalous muodosti maatilayrityksen, vaikka sen tuotanto oli valtiovallan ohjailemaa ja säätelemää sekä erillisen maatilatalouden verolainsäädännön alaista.[141] Uudistuneessa työnjaossa emännistä ja isännistä tuli yrittäjäkumppaneita, joten he pystyivät myös vuorottelemaan tehtäväjaon kesken. 1970-luvun aikana emännistä tuli tasavertaisempia kumppaneita.[142]

Peruskoulun uudistus ja elinkeinorakenteen muutos haastoivat ammatillisen koulutuksen kehittymään. Eri toimialaministeriöihin asettunut ammattikoulutus palveli tiukasti kunkin elinkeinohaaran toimintaa, joten sen irrottaminen hallinnollisesta alayhteydestään tuli myös ajankohtaiseksi.[143] Keskiasteen uudistus tarkoitti hallinnoinnin ja koko ammatillisen koulutusrakenteen uudistamista.

---

136 Haastattelu Antti; Vihinen 2004, 272−281.
137 Vihinen 2004, 277.
138 Vihinen 2004, 277−281.
139 Haastattelu Gerdruth.
140 Siiskonen 2004, 289−295; Markkola 1990.
141 Siiskonen 2004, 302; Högbacka 2003, 4−20.
142 Haastattelu Gerdruth; Siiskonen 2004, 308; Högbacka 2003.
143 L487/1987; KM1/1970.

4.1.3 Keskiasteen uudistus: Kotitalousoppilaitos 1988−1994

Elias Lönnrotin emäntäkoulussa ei täysin mukauduttu yhtenäiseen ”valtakunnalliseen” emäntäkoulujen opetussuunnitelmaan, sillä koulu pyrki jatkamaan saamaansa kulttuuriperintöä. Säätiön rooli oli muuttunut valtiollistamisen yhteydessä, joten sen tehtäviin kuului erityisesti pitää yllä lönnrotilaista henkeä ja arvoja. Säätiö hoiti tehtävänsä palkkaamalla opettaja Ervilän pitämään Kalevala-tunteja koulussa. Ervilän jälkeen tehtävää hoiti emännyyskoulussa pitkään toiminut tuntiopettaja Tuulikki Haltia. Näin perinne siirtyi emäntäkoulun henkilökunnalle. Säätiö tarjosi Kalevalan ja kansanrunouden ohella koululle uskonnonopetusta, joka ei liittynyt varsinaiseen emäntäkoulutukseen. Näistä paikallista nyansseista johtuen Elias Lönnrotin emäntäkoulun oli hyväksytettävä vuosittain opetussuunnitelmansa koulutusosastolla ja vielä myöhemmin ammattikasvatushallituksessakin.[144]

Elias Lönnrotin elämäntyö jatkui koulun hengessä ja toiminnassa. Opettajat ja oppilaat omaksuivat vaatimattomuutta, ahkeruutta ja rehellisyyttä korostavan ilmapiirin. Sisäoppilaitoksella oli kasvattava vaikutus jäsentensä yksilöllisessä ja yhteisöllisessä kehityksessä. Työn tekeminen oli keskeinen oppimisen muoto. Koulussa maataloustöitä opiskeltiin kesälläkin. Oppilailla oli vuorollaan omat lomaviikkoonsa, mutta muuten koulutyöskentely jatkui katkeamatta koko kesän heinänteon sekä kasvitarhan kitkemis- ja harventamistöiden merkeissä. Syksyllä oli sadonkorjuun aika.

Yli 700 suppeaksi opintolinjaksi eriytynyt kapea-alaista ammattitaitoa tuottava ammatillinen oppilaitosjärjestelmä ei vastannut enää 1970-luvulle tultaessa työelämässä alkaneen uudistumisprosessin vaatimuksia. Työelämässä suuntaus oli kulkenut kohti laaja-alaista ammatillista osaamista edellyttävää työnjakoa aiemmin kapeisiin tehtäviin asettumisen sijaan. Ammatillisen koulutuksen kehittämisvaatimus nousi esille työelämän suunnalta koulutuspoliittisten intressien lisäksi.[145] Ammatillista koulutusta koskevat ajattelutavatkin olivat alkaneet muuttua. Tämä ilmeni pyrkimyksenä koulutukselliseen tasa-arvoon siten, että koulutusväylät avautuivat kaikille koko ikäluokkaa koskevana mahdollisuutena. Tavoitteena oli monipuolistaa työelämän ja koulutuksen välisiä suhteita. Erityinen haaste liittyi koulutustarjonnan rationalisointitarpeeseen sekä koulutuksellisten umpiperien poistamiseen.[146]

Ammatillisen koulutusjärjestelmän perusteellinen muutostyö oli vuorossa peruskoulu-uudistuksen jatkoksi 1970-luvun alkupuoliskolla. Rinnakkaiskoulujärjestelmässä kansakoulun neljä ensimmäistä luokkaa oli yhteistä kaikille lapsille. Kansakoululaisista valikoitui pieni osa oppikouluun neljän kouluvuoden jälkeen. Suuri osa oppilaista jatkoi kuusi luokkaa kansakoulua ja meni sen päätteeksi joko jatkokouluun

144 Vuosikertomukset 1962−1968, Dc, ELEA; Päiväkirjat 1965−1968, Ad, ELEA.
145 Lampinen 1998, 83; Lehtisalo & Raivola 1999, 118; Kivinen ym. 1980.
146 Lampinen 1998, 83; Lehtisalo & Raivola 1999, 118; Kivinen ym. 1980.

tai myöhemmässä vaiheessa kaksivuotisen kansalaiskouluun. Kaikille tarkoitetusta oppivelvollisuudesta muodostui yhdeksänvuotinen peruskoulu, jossa oli kuusivuotien ala-aste ja kolmevuotinen yläaste. Uudistuksessa viisi vuotta kestänyt keskikouluvaihe kapeni kolmivuotiseksi yläasteeksi.[147]

Uudistus huolestutti opettajia, sillä *"se merkitsi monelle opettajalle työn luonteen ja sisällön huomattavaa muuttumista"* [148]. Emäntäkoulun rehtorin mukaan *"kehittämistyö asetti opettajakunnalle aivan uudenlaisia haasteita, jollaisiin ei vanhan, vuodesta toiseen varsin samankaltaisena toistuneen, emäntäkouluopetuksen aikana osattu varautua"* [149]. Ammatillisen koulutuksen siirtyminen ammattikasvatushallinnon tehtäväksi kokosi eri alojen koulutukset saman hallintoviranomaisen alaisuuteen.

Ammattikasvatushallintoon

Kotitalouskoulutuksesta kuului suurin osa maatalousministeriössä olevan kotitalousosaston toimialaan vuoteen 1968 asti. Lisäksi kotitalousalan ammatillisen koulutuksen valvontaa oli opetus-, sosiaali-, kauppa- ja teollisuus- sekä kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriöiden alaisuudessa.[150] Eri viranomaistahoilla oli tavoiteltu pitkään ammatillisen koulutuksen hallinnon keskittämistä yhden toimielimen alaisuuteen–tuloksetta. Yhtenä vaihtoehtona oli ollut esillä alueellinen hallintomalli jo ennen keskusviraston suunnittelua. Keskitetyn hallinnon suunnittelua hidasti eri toimijoiden haluttomuus muutokseen, sillä esimerkiksi toimialaministeriöiden koulutusosastojen sekä työelämän organisaatioiden välille oli ehtinyt rakentua molempien osapuolten intressejä palveleva yhteistoimintaverkosto.[151] Toimialakohtaisesti hajautuneesta hallinnoinnista aiheutuvat hankaluudet ilmenivät koulutustarjonnan ja työvoiman kysynnän yhteensovittamisen ohella alojen välisenä kilpailevana koulutuksena.

Keskitettyä hallintoa suunnittelemaan ryhtyneen opetushallintokomitean tavoitteena oli vaiheittain toteutettava kokonaisratkaisu sekä viranomaisten välillä toimivan neuvottelukunnan perustaminen[152]. Ammattikasvatushallituksen perusta muodostettiin kauppa- ja teollisuusministeriössä vuodesta 1942 toimineesta ammattikasvatusosastosta, josta keskusvirasto ryhtyi käynnistämään laajentuvaa toimintaansa vuonna 1966. Ammattikasvatushallitus siirtyi opetusministeriön toimialaan kuuluvaksi vuonna 1968. Perustetun ammattikasvatushallituksen tehtävä laajeni vähitellen käsittämään koko ammatillisen koulutuskentän hallinnoinnin.[153] Hallinnon kokoaminen

147 L 467/1968; Meinander 1999, 384. Lehtisalo & Raivola 1999, 116.
148 Johtokunnan pöytäkirja 4/1985, Ca, ELEA; Haastattelu Linnea.
149 Johtokunnan pöytäkirja 10/1990, Ca, ELEA; Salonen 1995, 275.
150 Lähdeoja 1970; Heikkinen & al. 1999.
151 Heikkinen & al 1999.
152 KM 7/1963, 72.
153 Heikkinen 1999; Järvinen 1997.

toteutui eri toimialaministeriöistä uuteen keskusvirastoon sitä mukaa, kun koulutuksen hallintoyksiköt olivat valmiita irrottautumaan toimistoineen toimialansa piiristä sekä liittymään osaksi keskitettyä järjestelmää.

Ammattikasvatushallinnon uusi keskusvirasto organisoitui koulutusalojen mukaan osastoiksi, jotka jakautuivat edelleen toimistoiksi. Alakohtainen eriytyneisyys säilyi hallinnossa organisoitumisen perustana olleen osastojaon takia. Keskusvirastoon perustettiin yleisen osaston lisäksi ammattiopetuksen, hoito- ja talousopetuksen, kauppa-, maatalous-, metsä- ja teknillisen opetuksen osastot sekä erillisinä toimistoina merenkulkuopetuksen, ammattikurssi- ja suunnittelutoimistot. Kotitalousosasto irrottautui ensimmäisenä maatalousministeriön koulutuksen piiristä. Se sijoittui keskusvirastossa aluksi hoito- ja talousopetuksen osaston alaisuuteen. Siellä kotitalousalan koulutus järjestyi omaksi toimistoksi.[154] Kotitalousosaston virat siirtyivät maatalousministeriöstä uuteen keskusvirastoon, johon alkoi kerääntyä myös erityisasiantuntemusta verrattuna toimialaministeriöiden osaamisprofiileihin[155].

Hallinnon rakenteissa tapahtui muutoksia vuonna 1982, kun eri osastoihin ja toimistoihin järjestäytyneet toimialat organisoituivat uudelleen. Kotitalousalan toimistona palvellut yksikkö siirtyi muutoksessa perustettavaan maa- ja metsäopetuksen osastoon. Luonnonvara-alat muuttivat vasta viivyttelyn jälkeen ammattikasvatushallintoon. Ne muodostivat siellä oman osastonsa. Tuolloin kotitalousalan koulutus vaihtoi hoitoalojen yhteydestä perustettuun maa- ja metsäopetuksen osastoon. Yhdistymisten jälkeen yksikön nimeksi tuli maa-, metsä- ja kotitalousopetuksen osasto.[156] Uudistuvassa hallinnossa kollegiaalinen päätöksentekomalli sai vähitellen väistyä liike-elämästä omaksuttujen johtamisperiaatteiden yleistyessä toimintatavaksi[157].

Ammatillisen koulutuksen hallinnointi jakautui alueellisesti ja paikallisesti. Piirihallintoviranomaisina toimivat lääninhallitusten kouluosastot, jotka laativat keskiasteen suunnittelulautakuntien kanssa läänin keskiasteen suunnitelmat. Läänien tehtäviin sisältyi alueensa koulutusalakohtainen määrällinen suunnittelu aloituspaikkojen osalta. Läänien kouluosastot perustivat myös oppilasvalintalautakunnat yhteisvalintajärjestelmän toteuttamista varten.[158] Paikallishallinnon asema vahvistui, sillä kunnat saivat velvoitteen koota alueiltaan keskiasteen kehittämissuunnitelmat[159]. Kunnallisella koulutussektorilla työskennelleen Pirjo Raitasen mukaan kaupungissa nimettyjen toimielinten tehtävänä oli keskiasteen koulutuksen edistäminen ja kehittäminen, mutta pääpaino esimerkiksi Espoon koulutussuunnittelussa sijoittui silti lukioiden

154 Järvinen 1997; Vasara 1992; Lehtisalo 1992.
155 Heikkinen 1999, 32; Savolainen 1996, 295.
156 Haastattelu Linnea; Korkiakangas 1992, 90; Lähdeoja 1970.
157 Haastattelu Linnea.
158 Haastattelu Kerttu; L474/1987.
159 L474/1987; OPM 1985, Kehittämissuunnitelma.

rakentamiseen peruskoulu-uudistuksen jälkeenkin.[160] Kuntien kiinnostus ammatilliseen koulutukseen alkoi vähitellen lisääntyä uudistuvan rahoituslain takia. Valtion oppilaitosten kunnallistamisvelvoite lisäsi niin ikään kuntaorganisaatioiden halukkuutta muodostaa kuntaliittoja ja -yhtymiä ammatillisen koulutuksen järjestäjiksi.[161]

Kouluissa hallintoa hoitivat johtokunta, neuvottelukunnat, opettajakunta, rehtori, apulaisrehtori ja oppilaskunta. Valtion ja yksityisten ylläpitämissä oppilaitoksissa tuli olla johtokunta, mutta kunnallisissa oppilaitoksissa johtokunta ei ollut lakisääteinen. Johtokunnan tehtävänä oli vastata oppilaitoksen toiminnasta, opetuksen kehittämisestä ja valvonnasta.[162] Keskushallinnon edustajien suhtautuminen opettajiin ja oppilaitoksiin ilmeni kaksijakoisena; toisaalta ammattikasvatuksen asiantuntijuuteen luottamisena sekä toisaalta pätevyysvaatimusten valvontana ja nimityspäätöksinä.[163] Rehtorit olivat keskeisiä vaikuttajia keskushallinnon ja oppilaitoksen yhteistyön kannalta. Käytännössä keskushallinnon ja koulun välinen yhteistyö toteutui valtakunnallisten koulutusammattikohtaisten opetussuunnitelman perusteiden ja toimintaa ohjaavien kiertokirjeiden sekä tarkastuskäyntien avulla. Ammatillisen koulutuksen kokoaminen toimialoilta sekä sen rakenteen ja sisällön yhdenmukaistaminen toteutettiin keskiasteen uudistusprojektin avulla.[164]

Keskiasteen koulutuksen uudistusprosessi

Keskiasteen koulunuudistus toteutettiin kehittämislain (L474/1978) nojalla ja vahvisteltiin projektin päätteeksi ammatillisia koulutusta määrittelevällä lainsäädännöllä. Ammatillisen koulutuksen kehittämistyö jatkui kehittämissuunnitelmien ja -ohjelmien linjaamassa suunnassa. Suunnittelu käynnistyi valtioneuvoston antaman periaatepäätöksen pohjalta vuonna 1974.

Keskiasteen koulutuksen uudistamistavoitteet jakautuivat neljään ryhmään. Ensimmäisenä tavoitteena oli ammatillisen koulutuksen laadullinen uudistaminen vastaamaan työelämän edellyttämiä ammattitaitovaatimuksia. Toiseksi tavoitteeksi nousi koko ikäluokan koulutusoikeus. Kolmas tavoite suuntautui määrälliseen suunnitteluun. Neljäntenä tavoitteena oli pyrkimys parantaa etenemistä korkeakouluopintoihin.[165]

Ensimmäisen tavoitteen toteuttaminen eteni koulutuksen sisällöllisenä suunnitteluna koulutusalakohtaisissa työryhmissä. Opetusministeriö asetti yhteensä 14 työryhmää opetussuunnitelmien uudistustyöhön. Opetussuunnitelmatyöryhmien jäseniksi oli nimetty 200 varsinaista jäsentä, joiden lisäksi työskentelyyn osallistui lukuisia

---

160 Raitanen 2005, 119.
161 Haastattelu Linnea.
162 L487/1987; Johtokunnan pöytäkirja 9/1987, Ca, ELEA.
163 Heikkinen 1999, 157.
164 Haastattelu Kerttu.
165 L474/1978; Lehtisalo & Raivola 1999, 115–123; Kivinen ym. 1980.

asiantuntijoita ja sihteereitä.[166]

Opetussuunnitelmajärjestelmään sisällytettiin valtakunnalliset perusteet sekä oppilaitoskohtainen toteutussuunnitelu[167]. Uudistuksen käsitteistö siirrettiin kouluihin opetussuunnitelman perusteissa olevien koulutusrakenne ja -tavoitekuvausten välityksellä. Myös aine- ja tuntijaot määriteltiin opetussuunnitelman perusteissa. Opetussuunnittelun sisällön jäsentämistä ohjasi koulutusammatti-käsite. Sen tarkoituksena oli muodostaa hyvä perusta toimia ammatissa.[168] Opetussuunnitelma voidaan nähdä keskeisenä asiakirjana, jolla yhteiskunta ilmaisee oppilaitosten tehtävää koskevan tahtonsa. Opetussuunnitelma kohosi keskiasteen uudistuksen avaintyövälineeksi, jonka avulla oli pyrkimys edistää kokonaisvaltaisen ajattelun syntymistä opetussuunnitteluun.[169] Opetussuunnitelma pyrki kuvaamaan opiskelun etenemistä myös opiskelijan näkökulmasta[170]. Oppilaitosten tarpeita varten opetussuunnitelma tarjosi liikkumavaratunnit[171].

Keskiasteen opetussuunnitelman perusteissa painotettiin laaja-alaisuutta. Tällä pyrittiin vahvistamaan liikkumavaraa työelämässä ja syventämään ammattitaitoisuutta sekä luomaan kyvykkyyttä työn kehittämiseen.[172] Opetussuunnitelman perusteissa tavoitteet ryhmiteltiin koulutuksen ja oppimäärän sekä kurssien tasoille. Tavoitteet oli jaoteltu tietoihin, taitoihin ja asenteisiin liittyviin osa-alueisiin. Ne oli ilmaistu osaamisen suhteen Bloomin taksonomian perusteella sekä suhteutettu suoraan tyydyttävään, hyvään ja kiitettävään tasoon.[173]

Uudistuksen toisen tavoitteen tarkoituksena oli varmistaa, että kaikilla koulunsa päättävillä tuli olla mahdollisuus päästä joko ammatilliseen oppilaitokseen tai korkeakouluun. Kolmannen tavoitteen avulla opiskelijapaikkojen jako määrittyi vastaamaan alakohtaisesti ja alueellisesti yhteiskunnan koulutustarvetta ja työelämän vaatimuksia. Määrällisen suunnittelun tehtävä delegoitiin läänien kouluvirastoille. Neljännen tavoitteen taustalla oli lisääntyneen lukiokoulutuksen seurauksena syntynyt mittava lukion suorittaneiden määrä (ylioppilassuma). Oppilasvirtoja haluttiin ohjailla enenevässä määrin ammatillisiin oppilaitoksiin, mutta pyrkiä samalla parantamaan väyliä korkeakouluihin. Koulutuksen merkitys alettiin ymmärtää yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisijana, sillä koulu nähtiin myös opiskelijoita yhteiskuntaan sosiaalistavana instituutiona.[174]

Laajamittainen keskiasteen koulunuudistukseen liittyvä ammatillisen koulutuksen

---

166 Lappalainen 1991, 72.
167 AKH 1989, Opetussuunnitelman perusteet; ks. Atjonen 1992, 80; Doll 1998, 9.
168 AKH 1989, Opetussuunnitelman perusteet; Atjonen 1993, 76−84.
169 Rastila 1990, 33; Toikka 1984; Malinen 1993; Ekola 1991
170 Ekola 1991, 53−56; ks. Glatthorn 1990; English 1987; Uusikylä & Kansanen 1998.
171 AKH 1987, Opetussuunnitelman perusteet; ks. Syrjäläinen 1992.
172 AKH 1989, Opetussuunnitelman perusteet 33−59; Rastila 1990, 33−35.
173 Haastattelu Kerttu; AKH 1989, Opetussuunnitelman perusteet.
174 Lampinen 1998, 85; Lampinen & Numminen 1998.

yhtenäistäminen edellytti myös lainsäädännön kokoamisen. Vuonna 1987 voimaan tullut uusi laki ammatillisista oppilaitoksista selkiytti keskiasteen uudistuksen mukaisen ammatillisen koulutuksen tavoitteet[175]. Lakia (L487/1987) täydensivät koulutusalakohtaiset asetukset. Keskusjohtoisessa suunnittelussa pyrittiin niveltämään ammatillinen koulutus peruskoulun ja lukion opetussuunnittelun kanssa. Työelämän ääni pääsi kuuluviin valtakunnallisten opetussuunnitelman perusteiden kautta, mutta muuten työelämä siirtyi koulutusprosessista etäälle, sillä koulutustehtävä sijoittui hyvin konkreettisesti oppilaitosten vastuulle. Valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet yhtenäistivät koulutusrakenteen sekä määrittelivät sisällölliset ratkaisut ammatillisen koulutusjärjestelmän mukaisiksi.[176]

Koko ammatillista koulutusta määrittelevää lainsäädäntöä uudistettiin. Rahoituksesta annettuun lakiin liittyi lainsäädännön yhtenäistämispyrkimys. Rahoitusjärjestelmän uudistaminen noudatti samoja periaatteita kuin peruskoulun, lukion ja yleisen kirjaston rahoittamista ohjaamaan annettu laki. Kaikkien oppilaitosmuotojen valtionosuuksia ja avustuksia koskevat perusteet yhtenäistettiin porrastamalla ne kuntien kantokykyluokituksen mukaan.[177] Rahoitusjärjestelmän uudistus siirsi ammatillisen koulutuksen järjestämisvastuuta kunnille[178]. Ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevat pääsivät laajennetun opintotukijärjestelmän piiriin oppilaiden opintososiaalisista eduista annetun lainsäädännön perusteella. Opintososiaalisia etuja tuottivat maksuttomina opiskelijapalveluina tarjottavat kouluruokailu ja opiskelija-asuntolassa asuminen.[179] Merkittävä osittaisuudistus oli ammatillisen koulutuksen lainsäädännössä oppisopimuslain väliaikaisesta muuttamisesta annettu laki. Sen perusteella oppisopimuskoulutuksen rinnalle valmistui toiseksi työpaikkakoulutuksen muodoksi koulutussopimusjärjestelmä, joka käytännössä *täydensi hyvin ammatillisen koulutuksen järjestelmää*.[180] Lakien voimaantuloa oli lykätty valtiontaloudellista syistä useaan otteeseen, sillä kustannukset olivat välillä muodostua ylipääsemättömän suureksi kynnykseksi niiden hyväksymiselle[181].

Keskiasteen uudistus jalkautettiin oppilaitoksiin toimeenpanokoulutuksella, jota toteuttivat suunnittelussa mukana olleet asiantuntijat. Pitkään ammattikasvatushallinnossa työskennellyt vaikuttaja toteaa jälkeenpäin keskittämisestä: *”viraston johdolta puuttui eri alojen tuntemus, et siinä saatto tulla vähän suoraviivaisia oikaisuja ja yleistyksiä* [182]*.”* Koulujen tuntemus ei ollut enää hallinnossa yhtä luontevaa kuin toimialahallinnon

---

175 Haastattelu Linnea; L 474/1978.
176 Haastattelu Kerttu; L487/1987.
177 Haastattelu Kerttu; L 494/1983.
178 Haastattelu Linnea; L 494/1983.
179 L 498/1983.
180 Haastattelu Kerttu; L 647/1982.
181 Räty 1987; Lehtisalo & Raivola 1992.
182 Haastattelu Kerttu.

aikoina, jolloin yhteistyö sujui kitkattomasti läheisiksi muodostuneiden suhteiden avulla.

Yhtenäinen koulutusrakenne

Keskiasteen uudistuksessa koulutusrakenne muodostettiin rinnakkaisina koulu- ja opistoasteina sekä peruskoulu- että lukiopohjaisena. Koti- ja laitostalouden peruslinjan muodostivat kaikille yhteinen, vuoden kestävä yleisjakso, kolme kouluasteen erikostumislinjaa ja kolme opistoasteen erikoistumislinjaa. Yleisjakso oli koko peruslinjan alaan orientoiva ja erikostumislinjoja pohjustava kokonaisuus. Yleisjakso sisälsi kaikille peruslinjoille yhteisiä aineita sekä koti- ja laitostalouden peruslinjan koulutusammateille yhteisiä ammattiaineita. Lisäksi yleisjaksolla oli aineita, joiden tarkoituksena oli auttaa opiskelijaa erikoistumislinjan valinnassa perehdyttämällä hänet erikoitumislinjojen keskeisimpiin sisältöalueisiin.[183] Seuraavana olevasta taulukosta 5 hahmottuu koti- ja laitostalousperuslinjan rakenne.

TAULUKKO 5. Koti- ja laitostalouden peruslinjan rakenne [184]

Peruskoulupohjainen koulutus	Peruskoulupohjainen koulutus
KOULUASTE	OPISTOASTE
YLEISJAKSO 1v	YLEISJAKSO 1v
Laitoshuoltaja 1v Ruokataloudenhoitaja 1v Maatilanemäntä 1v	Kotitalousteknikko 3v Ravitsemusteknikko 3v Siivousteknikko 3v Koti- ja laitostalousopettaja
Ylioppilaspohjaiset linjat	Ylioppilaspohjaiset linjat
KOULUASTE	OPISTOASTE
Laitoshuoltaja 1v Ruokataloudenhoitaja 1,5v Maatilanemäntä 1v	Kotitalousteknikko 3v Ravitsemusteknikko 3v Siivousteknikko 3v Koti- ja laitostalousopettaja

Koti- ja laitostalouden peruslinjan kouluasteiset erikoistumislinjat olivat laitoshuoltaja, ruokataloudenhoitaja ja maatilanemäntä. Peruskoulupohjaisen kouluasteen tutkinnon suorittaminen kesti yleisjakso mukaan luettuna yhteensä kaksi vuotta. Ylioppilaille oli tarjolla kouluasteella laitoshuoltajan-, ruokataloudenhoitajan- ja maatilanemännän tutkintoon johtavaa koulutusta ylioppilaspohjaisilla opintolinjoilla,

183 AHK 1989, Opetussuunnitelman perusteet.
184 AKH 1989, Opetussuunnitelman perusteet.

joilla ei ollut erillistä yleisjaksoa. Ylioppilaspohjaiset opintolinjat kestivät kouluasteella laitoshuoltajakoulutuksessa yhden vuoden ja ruokataloudenhoitajan ja maatilanemännän koulutuksissa puolitoista vuotta. Opistoasteella oli tarjolla kotitalous-, ravitsemus- ja siivousteknikon koulutukset, jotka kestivät peruskoulupohjalta neljä ja ylioppilaspohjalta kolme vuotta.[185] Opiskelijavalinta toteutui kaksivaiheisena siten, että opiskelijat tulivat yleisjaksolle yhteishaun kautta, mutta tekivät uuden haun erikoistumislinjavalintaa varten yleisjakson päättymisvaiheessa. Ylioppilaspohjaisille opintolinjoille opiskelijat hakivat suoraan yhteisvalinnassa.

Kouluasteen tutkinnolla oli mahdollista pyrkiä opistoasteelle, mutta ylioppilaspohjaiseen opistoon pääsy edellytti kuitenkin lukiotodistuksen. Peruskoulupohjaisen opiston suorittaneiden oli mahdollista osallistua ylioppilaskirjoituksiin yksityisopiskelijana. Peruskoulupohjainen opistokoulutus oikeutti pyrkimään omassa kiintiössään maatalous- ja metsätieteellisen tiedekunnan kotitalouden ja elintarvikealan koulutusohjelmien, kasvatustieteellisen koulutusalan kotitalousalan opettajan koulutusohjelman sekä kauppatieteellisen koulutusalan koulutusohjelmien mukaisiin opintoihin.[186] Opisto avasi myös väylän opettajaopintoihin. Uudelleen organisoituvassa oppilaitoksessa tarjottiin yleisjakson lisäksi kouluasteisia erikoistumis- ja koulutuslinjoja.

Elias Lönnrotin kotitalousoppilaitoksen toiminta

Elias Lönnrotin emäntäkoulu muuttui kotitalousoppilaitokseksi vuonna 1988. Keskiasteen uudistuksen mukainen koulutus alkoi kuitenkin jo vuonna 1985 päällekkäin käynnissä olevan emäntäkoulutuksen kanssa. Laajentuneen johtokunnan tehtäviin kuului henkilöstövalintoihin ja palkkaukseen liittyvien päätösten tekeminen. Lisäksi johtokunta käsitteli erilaisia koulunpitoon liittyviä kysymyksiä. Opettajienkokoukset täyttyivät alkuvuosina suunnitteluun liittyvistä pohdinnoista, kunnes kasvatukselliset kysymykset järjestyksen ja poissaolojen hallintaan saamisesta ilmaantuivat asialistalle. Henkilöstön kokouksissa tarkasteltiin työhyvinvointiin liittyviä aiheita. Oppilasneuvosto ahkeroi alkuun vapaa-ajan toiminnan järjestämisen parissa, mutta kiinnostui koulun yhteisistä asioista johtokunnan toivomuksesta.[187]

Vähitellen kotitalousoppilaitoksessa alettiin tottua olemassa olevien resurssien uudelleenjärjestelyiden kautta opettamaan yleisjaksoa sekä erilaisia erikoistumislinjoja niille säädeltyjen viikkotuntien, lukusuunnitelmien, tavoitteiden, kurssien ja oppimäärien mukaan. Uusi muutos seurasi kuitenkin nopeasti, sillä vuonna 1988 kokeiluina alkanut tuntikehysjärjestelmä herätti tarkoin säädeltyyn koulutusajatteluun uudelleensuuntaamisen mahdollisuuksia. Tuntikehysajattelu tavoitteli erilaisella

185 AHK 1989, Opetussuunnitelman perusteet; Malinen 1993.
186 Haastattelu Linnea; AKH 1989, Opetussuunnitelman perusteet.
187 Johtokunnan pöytäkirja 1/1989, Ca, ELEA.

kokonaistuntimäärien jakamisella resurssien uudentyyppistä kohdentamista. Tuntikehyksen määrittelyllä oli tarkoitus suunnata voimavaroja tarpeellisiksi ilmenneiden toimintojen, kuten tukiopetuksen, oppilaanohjauksen sekä erityisopiskelijoiden huomioon ottamiseen.[188]

Oppilaanohjaus tarkoitti sitä, että yksi koulun opettajista otti vastuulleen tämän tehtävän hoitamisen. Hänen oli käytävä tehtävää varten siihen pätevöittävä ammattikasvatushallituksen järjestämä vuoden kestävä 20 opintoviikon laajuinen koulutus. Oppilaanohjaukseen kuului kasvatuksellinen ja opiskelun sekä uranvalinnan ohjaus. Kasvatuksellisella ohjauksella tarkoitettiin kouluyhteisössä toimimista ja ammatti-identiteetin vahvistumisen ohjausta. Opiskelun ohjaamiseen kuului opiskelutaitojen vahvistaminen. Urasuunnittelu liittyi tulevien työtehtävien ja opintojen sekä harjoittelun suunnitteluun. Urasuunnitteluun liittyi mahdollisiin työammatteihin tutustumista.[189] Tukitoimien tarvetta lisäsi muuttuva oppilasaines.

Kotitalousoppilaitoksen oppilaat

Vuonna 1979 oli siirrytty yhteisvalintaan, joten ammatillisten opintojen aloittaminen yleistyi suoraan peruskoulun jälkeen. Kouluun tulevien oppilaiden ikä oli alentunut, sillä aiemmin pääsyvaatimuksena ollut 17-vuoden ikä oli muuttunut 16 vuodeksi, mutta toisaalta taas aikuiskoulutuksen lisääntyminen sekä ylioppilaiden tulo koulutukseen korottivat opiskelevien keski-ikää.[190] Ammatilliseen koulutukseen hakeutui suoraan peruskoulusta oppilaita. Monia hakijoita motivoi sisäoppilaitoksen valintaan kotoa poispääsy, joten nuoren kasvuvaiheeseen kuuluva itsenäistymisprosessi siirtyi osaksi ammatillisia opintoja.[191]

Elias Lönnrotin kotitalousoppilaitoksen nuorentunut oppilasjoukko tuotti uusia haasteita koulun järjestyksenpitoon. Aiemmassa vaiheessa koulun historiassa olivat järjestys ja kuri olleet itsestäänselvyyksiä. Niiden suhteen ei ollut juuri ongelmia esiintynyt, sillä oppilaiden päivät ja illat täyttyivät koulutehtävillä. Sisäoppilaitoksen asuntolassa asuminen liittyi opiskeluun, joten siitä muodostui osa koulun kasvatus- ja opetustyötä. Nuorentunut opiskelijapolvi ei täysin sopeutunut aiemmin laadittuihin järjestyssääntöihin, joten tunneilta poissaoloja alkoi esiintyä.[192]

---

188 Johtokunnan pöytäkirja 1/1989, Ca, ELEA.
189 AKH 1987 Opetussuunnitelman perusteet; Opettajakokouksen pöytäkirjat 1986–1987, Cb, ELEA.
190 Vuosikertomus 1988–1989, Dc, ELEA.
191 Opettajakokouksen pöytäkirja 9/1987, Cb, ELEA.
192 Opettajakokouksen pöytäkirja 11/1988, Cb, ELEA.

Kotitalousoppilaitoksen henkilöstö

Emäntäkoulussa toiminut opettajakunta jatkoi kotitalousoppilaitoksessa lähes sellaisenaan, sillä uusia virkoja ei perustettu[193]. Koulun rehtorina toimi vuoteen 1979 saakka Marja-Leena Mikkola. Hänen jäätyä eläkkeelle valittiin väliaikaiseksi rehtoriksi Taina Hokka. Rehtorina aloitti 1.8.1981 Raija Oittila, joka jatkoi tehtävässään vuoden 1990 elokuuhun saakka. Hänen tilalleen valittiin koulussa jo maatalousaineita opettamassa ollut Raija Riikonen-Laakso. Uudistuneessa lainsäädännössä kotitalousoppilaitoksista annetun asetuksen mukaan kouluun kuului valita myös vararehtori. Ensimmäiseksi kolmivuotiskaudeksi vararehtoriksi valittiin Eila Honkasola.[194]

Keskiasteen uudistuksessa lisääntyvät yleisaineet sisällytettiin ammatinopettajien toimenkuviin sekä hankittiin tuntiopettajia sellaisiin aineisiin, joiden opettamiseen ei koulusta löytynyt osaajaa. Käsityönopettajan tunnit vähenivät, sillä käsityötä oli merkittävästi enää vain maatilanemännän koulutusohjelmassa.[195] Peruskoulupohjaiseen koulutusrakenteeseen kuuluvalla yleisjaksolla opetettiin yksi viikkotunti taide- ja kulttuurikasvatusta sekä tekstiilityötä. Käsityönopettaja Uittamon lopetettua hänen tilalleen ei valittu enää uutta käsityönopettajaa. Kielten ja ATK-opetuksen järjestäminen edellyttivät aivan uudenlaisen osaamisen saamista kouluun. Tuntiopettajia palkattiin lähialueen muiden koulujen opettajavoimista, sillä opettajan saaminen muutamaksi tunniksi viikossa Sammattiin todettiin jokseenkin hankalaksi.[196]

Opettajat hoitivat asuntolatoiminnan valvontaa oppilaiden avustuksella siihen asti, kunnes vuonna 1992 saatiin vakituinen asuntolanhoitaja. Asuntolanhoitaja järjesti oppilaille myös vapaa-ajantoimintaa. Koulun yhteydessä toimivan lastenkodin henkilökunta vaihtui. Lastentarhaopettaja Marja-Liisa Heikkilän lopetettua tehtävää hoidettiin tilapäisjärjestelyillä siihen saakka, kun toiminta vuonna 1992 lopetettiin.[197] Havaintotilan merkitys väheni emäntäkoulun päätyttyä. Maataloutta opetettiin jonkin verran yleisjaksolla. Sen lisäksi maatalous kuului vielä maatilanemännän ja sittemmin maa- ja kotitalousyrittäjäksi vaihtuvan erikoistumislinjan opetukseen, joten emäntäkoulun aikaan verrattuna maatalousopetuksen osuus oli vähentynyt huomattavasti. Rehtori Raija Oittila vastasi myös koulutilasta lähes koko toimintansa ajan muuttuneiden talousvastuujärjestelyiden takia.[198]

---

193 Johtokunnan pöytäkirja 9/1987, Ca, ELEA.
194 Vuosikertomukset 1987–1990, Dc, ELEA; Johtokunnan pöytäkirja 9/1987, Ca, ELEA.
195 Johtokunnan pöytäkirja 9/1987, Ca, ELEA.
196 Vuosikertomukset 1987–1990, Dc, ELEA; Johtokunnan pöytäkirja 9/1987, Ca, ELEA.
197 Vuosikertomukset 1990–1992, Ca, ELEA.
198 Vuosikertomukset 1990–1992, Ca, ELEA.

Kotitalousoppilaitoksen opetusohjelmat

Koulutusammattikäsitteen nimeäminen oli yksi keino pyrkimyksessä kohti koulutuksen laaja-alaistamista. Koulutusammattinimikkeen avulla murtui ammattiperinteen mukainen ryhmittely, jonka perusteella ammatteja olivat vain elinkeinonharjoittajien elinkeinot, joihin saattoi valmistua oppimalla tehtävän vaatimat tiedot ja taidot. Tämän käsityksen mukaan elinkeinossa toimivien apulaisten ja työntekijöiden ei katsottu toimivan ammatissa, joten kotiäidin ja tilanemännän ammatit jäivät ammattiperinteen mukaisen luokituksen ulkopuolelle. Koulutusammattinimike pohjautui yli 9000 ammattinimikettä sisältävään pohjoismaiseen ammattiluokitukseen[199].

Kotitalouden opetussuunnitelmissa oli uutta koulutusammattien ohella ammattitaitoa painottava ajattelu. Ammattitaidosta puhuttiin kvalifikaatioina. Broady`n mukaan kvalifikaatioilla ymmärrettiin opiskelussa ja työssä hankittavia ominaisuuksia, tietoja, taipumuksia ja toimintatapoja[200]. Opetussuunnittelussa kvalifikaatioilla pyrittiin ilmaisemaan ammattitaidon laaja-alaisuutta. Aluksi ne jakautuivat tuotannollisiin, normatiivisiin eli mukautumis- ja innovatiivisiin kvalifikaatioihin. Sittemmin puhuttiin tuotannollisista ja teknisistä, motivaatio-, mukautumis-, sosiokulttuuris- ja innovatiivisista kvalifikaatiosta, kun normatiivisen eli mukautumiskvalifikaation sisältöä jaettiin kolmeen eri ryhmään.[201] Uudistuneet ammattitaitovaatimukset toivat muun muassa kieltenopetuksen täysin uutena kaikkiin kotitalousalan koulutusammattien opetussuunnitelmiin ja muuttivat emäntäkoulujen luonteen perinpohjaisesti.

Elias Lönnrotin kotitalousoppilaitoksen opetustarjontaan kuului yleisjakson lisäksi lähes vuosittain vaihtuva kooste kotitalouden alan erikoistumislinjoja, joita olivat maatilanemännän, ruokataloudenhoitajan ja laitoshuoltajan erikoistumislinjat. Maatilanemännän erikoistumislinja pysyi ohjelmassa jatkuvasti sekä peruskoulu- että ylioppilaspohjaisena. Linjan nimi vaihtui vuonna 1991 maa- ja kotitalousyrittäjäksi. Aloitusvaiheen lisäksi laitoshuoltajan opintoja tarjottiin myöhempinäkin vuosina. Myös ruokataloudenhoitajan erikoistumisopinnot kuuluivat useina vuosina ohjelmaan.[202]

Peruskoulupohjaiseen koulutukseen kuuluvan lukuvuoden kestävän yleisjakson opetussuunnitelma muodostui alkuvaiheessa 1444 tunnin opintojen kokonaismäärästä. Kun viikkotuntimäärää leikattiin 38 tunnista 35 tuntiin, kokonaistuntimääräksi jäi 1330 tuntia. Yleisjakson opetussuunnitelma sisälsi yleis- ja ammatillisia aineita.[203] Ruokatalousopintoja oli 342 tuntia ja puhdistusopintoja 266 tuntia. Perhekasvatus, maatilatalous ja tekstiilityöt edustivat aiempien ammatillisten opintojen perinteitä. Ammattiekonomiaa ja ympäristöhuoltoa lähestyttiin uudistuneista näkökulmista.

---

199 Räty 1987, 113; vrt. Arhinmäki & Rauhala 1992, 117−118.
200 Broady 1986, 219.
201 Opetussuunnitelmat 1986−1992 , Db, ELEA; Vuorinen 1988, 39; Väärälä 1995, 444−445.
202 Vuosikertomukset 1986−1992, Dc, ELEA.
203 Opetussuunnitelmat 1986−1992 , Db, ELEA.

Ammatillisten opintojen kursseja oli yhdestä kahteen viikkotuntiin ohjelmassa.[204] Oppilaitos sai käyttöönsä yksityiskohtaiset ainejaot, tuntimäärät ja tavoitteet opetussuunnitelman perusteissa.

Koulussa voitiin päättää itsenäisesti liikkumavaratuntien käytöstä. Ensimmäisellä kerralla kotitalousoppilaitoksessa päädyttiin ratkaisuun, jossa maatilanemännän koulutukseen lisättiin 20 tuntia ammattiekonomiaa sillä perusteella, että opetusta voitiin tarjota samanaikaisesti molemmille ryhmille. Maatilatalouteen sijoiteltiin 55 tuntia, jotta aineen opetuksessa ehdittäisiin tutustua uusiin yritysmuotoihin. Ympäristöhuoltoon laitettiin myös 55 tuntia, että uusien sovellutusten ja vaatimusten, kuten kompostoinnin ja kierrätyksen opettaminen onnistuisi. Seuraavana vuonna siirryttiin käytäntöön, jossa koko liikkumavara tasattiin ammatillisiin aineisiin.[205]

Yleisjakson ja erikoistumislinjojen opetussuunnitelmat jakautuivat oppimääriin ja kursseihin. Yleisjaksolla alkaneet yleisaineet jatkuivat erikoistumislinjoilla.[206] Myös liikunta ja oppilaanohjaus sisältyivät kaikkien linjojen ohjelmiin. Erikoistumislinjalla oli kuitenkin pääpaino ammatillisten aineiden opinnoissa. Maatilanemännän opinnoissa ne olivat ruokataloudenhoito, maatalous, puhdistuksen teknologia, perhekasvatus, ympäristöhuolto, tekstiilityö ja ammattiekonomia. Ruokataloudenhoidossa oli ammatillisten aineiden suurin tuntimäärä, joka oli liikkumavaralla lisättynä yli 500 tuntia kahden vuoden aikana. Maatilatalouteen tunteja käytettiin 312 erikoistumislinjan aikana.[207]

Maatilanemännän erikoistumislinjalla opiskeltavan maatilatalouden oppimäärän tavoitteena oli, että oppilas saa valmiuksia maatilatalouden eri tehtäviin ja häntä ohjataan kehittämään ja arviomaan työtään maatilalla. Kotieläintalouden hallinnan nähtiin edellyttävän kotieläinhoitotyön periaatteiden ymmärtämistä ja kykyä valita oikeat toimenpiteet muuttuvissa olosuhteissa. Opiskelijan tuli saada tietoa erilaisten tuotantoyksiköiden toiminnasta ja siitä, miten *"tuotantoyksiköiden toiminta ohjaa kotieläintuotannon tavoitteita"*. Opiskelijan tuli päästä selvyyteen Suomessa vallitsevista kasvituotannon yleisistä edellytyksistä. Hänen tuli myös *"olla selvillä metsätuotannon merkityksestä"*. Lisäksi opiskelijan tuli *"ymmärtää maatilatalouden yhteiskunnallinen ja kansantaloudellinen merkitys"*.[208] Mittavilta vaikuttavat tavoitteet olivat kirjattuina linjakohtaiseen opetussuunnitelman perusteisiin.

Maatilanemännän erikoitumislinjalla opiskeltavan maatilatalouden oppimäärä jakautui lukuisiksi kursseiksi,[209] joilla oli opetussuunnitelmassa erikseen ilmaistut

---

204 Opetussuunnitelmat 1986−1992 , Db, ELEA.
205 Opetussuunnitelmat 1986−1992 , Db, ELEA.
206 Opetussuunnitelmat 1986−1992 , Db, ELEA.
207 AKH 1987, Maatilanemännän opetussuunnitelman perusteet, Db, ELEA.
208 AKH 1987, Maatilanemännän opetussuunnitelman perusteet, Db, ELEA.
209 Kursseja olivat 35 tunnin maatilatalouden perusteiden, 35 tunnin kasvituotannon ja 175 tuntia käsittävään kotieläintuotannon sekä 53 tunnin maatalousteknologian kurssit. Lisäksi tähän oppi-

tavoitteet. Muun muassa maatalousteknologian 53 tuntia käsittävän kurssin tavoitteena oli, että oppilas ”tuntee koneiden ja laitteiden toimintaa. Oppilas suoriutuu kotieläintuotannon konetöistä ja osaa ajaa traktoria.” Näiden lisäksi tuli oppia käyttämään huoltopalveluita.[210] Maatilanemäntien (myöhemmin maa- ja kotitalousyrittäjän) koulutukseen kuului myös kolmen kuukauden harjoittelu. Maatilaemänniksi opiskelevat tekivät harjoittelun koulun hyväksymillä harjoittelutiloilla. Harjoittelussa arvioitiin opiskelijan työtaitoa, huolellisuutta ja ahkeruutta, oma-aloitteisuutta sekä sopeutumiskykyä työhön.[211]

Muiden kouluasteen erikoistumislinjojen opetussuunnitelmat muuttuivat suhteessa maatilanemännän koulutukseen siten, että laitoshuoltajan koulutuksessa painopiste oli puhdistuksen teknologiassa. Opintoihin sisältyi muita ammatillisia opintoja paitsi maatilataloutta. Kymmenen viikkoa kestävä harjoittelu[212] tehtiin koulun hyväksymissä Lohjan ja Salon sairaaloissa sekä myöhemmässä vaiheessa myös muissa laitoksissa[213]. Ruokataloudenhoitajan opinnoissa pääaineena oli ruokataloudenhoito. Kuusi viikkoa kestävä harjoittelu tehtiin laitosten ruokatuotantotehtävissä.[214]

Emännyyskoulun alkuaikoina moninaiset yleisaineet olivat kuuluneet opetusohjelmaan. Emäntäkoulussa opetus oli muuttunut käytännönläheiseksi painottuen karjatalouteen, puutarhanhoitoon, asumiseen ja ruokahuoltoon. Keskiasteen uudistuksessa teoreettinen opiskelu taas lisääntyi ja palasi lähes emännyyskoulun käytäntöön. Opetussuunnitelmanormit yhdenmukaistivat lukusuunnitelmat muun ammatillisen koulutuksen kanssa, joten emäntäkoulujen maalaiskodin elämänmuotoa myötäilevää oppimisympäristöä oli muutettava koulumaiseen suuntaan. Muutoksen jälkeen *”koulutilalle jäi kymmenkunta lehmää ja saman verran nuorta karjaa”*.[215] Opetus jatkui käytännöllisten ammattiaineiden osalta opetuskeittiössä, maatilalla, pesulassa ja käsityösalissa. Teoriatuntien sijoittaminen lukujärjestyksiin tuotti haasteen tuntiopettajien vaihtuvien aikataulujen takia. ATK-opetuksen järjestäminen edellytti tietokoneita. Ensin koululle hankittiin neljä konetta, joilla opetus päästiin aloittamaan.[216] Lisääntyvää ja alueellisesti laajentuvaa koulutustarvetta pyrittiin ratkaisemaan väliaikaisen koulutuksen avulla.

määrään oli sovittu käytettäväksi 23 tuntia liikkumavaraa.

210 AKH 1987, Maatilanemännän opetussuunnitelman perusteet, Db, ELEA.

211 AKH 1987, Maatilanemännän opetussuunnitelman perusteet, Db, ELEA.

212 AKH 1987, Laitoshuoltajan opetussuunnitelman perusteet, Db, ELEA.

213 AKH 1987, Ruokataloudenhoitajan opetussuunnitelman perusteet, Db, ELEA; Johtokunnan pöytäkirja 5/1986, Ca, ELEA.

214 AKH 1987, Maatilanemännän opetussuunnitelman perusteet, Db, ELEA.

215 Johtokunnan pöytäkirja 1/1989, Ca, ELEA.

216 Vuosikertomus 1986−1987, Dc, ELEA.

4.1.4 Espoon sivukoulu: Koti- ja laitostalousoppilaitos 1989–1996

Osa kotitaloustyöstä siirtyi 1960–1970-lukujen yhteiskuntamurroksessa julkishallinnon ylläpitämiin laitostalouksiin. Monet naiset pitivät ansiotyötä toissijaisena ja perhettä ensisijaisena. Naisten varhaisimmista ammateista palvelijattaren ja pyykkärin työ edustivat kotitaloustyön tekemistä toisten talouksissa. Nämä työt taas perustuivat naisille opetettuihin taitoihin. Naisilla olikin parhaat edellytykset saada avustavia ja rutiiniluontoisia töitä, joissa tarvittava ammattitaito liittyi käytännölliseen osaamiseen. Kotilieden kansikuvat 1950–1960-luvuilta ennakoivat yhteiskunnan ja työelämän muutoksessa alkavaa kotitaloustyön ammatillistumista.

KUVA 3. Kotitaloustyön rationalisoituminen. Kotiliesi 1964, no 18.

KUVA 4. Käytännöllinen osaaminen. Kotiliesi 1958, no 8.

Kotitaloustöiden koneellistuminen helpotti naisten työelämään siirtymistä. Naiset sijoittuivat käytännöllistä osaamista vaativiin tehtäviin. Tehtävissä vaadittava ammattitaito käsitettiin naisille kuuluvaksi ja heillä luonnostaan olevaksi osaamiseksi, kuten hoitaminen, siivoaminen ja ruoanvalmistaminen.[217] Työ alkoi tarkoittaa vähitellen ainoastaan palkkatyötä, joten naisen kotona aamusta iltaan jatkuvat askareet eivät olleet työtä, jos siitä ei maksettu. Tämän katsantokannan mukaan kotityötä ei laskettu oikeaksi työksi.[218] Tilastot eivät myöskään ennen 1980-luvua tunnistaneet

217 Markkola 2004, 360–400; Häggman 2003; Haapala 1995; Kuusisto 2004.
218 Markkola 2004, 350; Markkola 1990.

emännän ammattia. Käsitys miehelle kuuluvasta perheenelättäjäroolista vaikeutti pitkään omalta osaltaan naisten lähtemistä työhön kodin ulkopuolelle.

Vuonna 1960 naisten osuus työssäkävijöistä oli 39 prosenttia, mikä oli eurooppalaisella tasolla tarkasteltuna huippuluokkaa. Kun äitien lähtemisestä palkkatyöhön nousi merkittävä kansantaloudellinen kysymys 1960-luvulla, keskustelu käsitteli sitä, miten naiset onnistuisivat järjestämään lastenhoidon työpäivän ajaksi. Vaatimukset yhteiskunnan vastuulla toimivasta päivähoidosta alkoivat tiukentua vasta, kun ”avainlapset” pääsivät lehtiotsikoihin.[219] Kiistelty ja paljon puhuttanut lasten päivähoitolaki tuli voimaan vuonna 1973. Tämä laki avasi uudenlaisten perhepoliittisten tukimuotojen mahdollisuudet[220]. Muuttuvassa tilanteessa useimmat perheet lakkasivat tarvitsemasta kotiapulaisia, kun kunnallinen päivä- ja perhepäivähoito 1970-luvulla yleistyvät. Aiemmin maalta kaupunkiin muuttavalle tytölle kotiapulaisen tehtävä oli ollut työuran ensimmäinen vaihe.[221] Palveluista tuli naisten suurin työllistäjä 1960-luvulla.

Koti- ja laitostalousalan tehtäväkenttä ja ammatit

Naisten siirtyminen tuotannolliseksi työvoimiksi syntyi aiemmin näkymättömäksi jääneen huolenpitotyön muuttuessa työksi muiden töiden joukossa. Vähitellen alkoi vakiintua uusi käsitys siitä, että tuotannollista ja väestöä uusintavaa työtä tekevän äidin huolenpitoa oli mahdollista korvata toisella naisella. Aiemmin naisten keskinäinen työnjako oli rajoittunut vain ylempien luokkien kodeissa tehtäviin töihin.[222] Uusia tehtäviä avautui ravitsemis-, laitos- ja siivous-, neuvonta- ja kuluttaja- sekä pesulapalveluihin. Koti- ja laitostaloudella tarkoitettiin kodinomaisesti ja laitosmaisesti toimivia yksityisen ja julkisen sektorin organisaatioita. Alasta muodostui naisia työllistävä matalapalkka-ala, jonka työtehtävien ammatillinen osaaminen oli käsitetty pitkään sukupuoleen liittyvänä. Siivous- ja keittotaito nähtiin tuolloin vielä jokanaisen perusvalmiuksiin kuuluviksi.[223]

Kodinomaisesti ravitsemispalveluja tuottavat yksiköt alkoivat hahmottua vähitellen erilleen suur- ja ravintolatalouksista. Pienten yksiköiden, kuten päiväkotien ja palvelutalojen ravitsemispalvelut käynnistyivät aluksi julkishallinnon palvelutuotannon osana. Ravitsemispalvelujen lisätarvetta tuotti lounassetelijärjestelmän käyttöön ottaminen. Sen seurauksena kodin ulkopuolella tapahtuva ruokailun määrä kasvoi entisestään. Työpaikkaruokailun uudelleenorganisoituminen ja catering-toiminnan yleistyminen jouduttivat alan kehitystä. Tässä muutoksessa työpaikoilla järjestettävät ravitsemispalvelut alkoivat siirtyä ulkopuolisille palvelutuottajille enenevässä

---

219 Lähteenmäki 2006, 143−145, 165.
220 Esimerkiksi miesten mahdollisuus vanhempainlomaan vuodesta 1978 lähtien.
221 Lähteenmäki 2006, 170−176; Rahikainen 2006, 225−247.
222 Satka 1993, 64−66.
223 AKH 1989, Opetussuunnitelman perusteet.

määrin.[224]

Ravitsemispalveluihin lukeutui ateria- ja ruokapalvelujen tuottaminen julkishallinnon yksiköissä sekä kaupallisissa yrityksissä. Työtehtävät muodostuivat sekä asiakaspalvelu- että tuotantotehtävistä. Ravitsemispalveluiden tehtäväalue jakautui valtakunnallisesti kahden suuryrityksen kesken lähes kokonaan, ja vain pieni osuus toiminnasta jäi julkisen sektorin haltuun. Kouluruokailu edusti tyypillistä julkisen sektorin toimintaa aina 1980-luvulle asti, jolloin sen siirtyminen liiketoimintaorganisaatioiden hallintaan alkoi edetä ripeään tahtiin. Ravitsemispalveluiden tuottaminen toisille organisaatioille yleistyi, kun monet yritykset alkoivat keskittyä omaan ydintoimintaansa ja ulkoistivat tukipalveluitaan, kuten ravitsemis- ja siivouspalvelunsa.[225]

Siivouspalveluihin sisältyi siivous- ja kiinteistöhuoltoalojen muodostama kokonaisuus. Organisaatioissa tehtävä siivoustyö noudatteli kotisiivouksen perinnettä. Työpaikoilla siivoustyö tarkoitti näkyvää puhtautta näkymättömien ja kouluttamattomien naisten tekemänä. Siivouksen tuloksen tuli näkyä puhtautena, mutta siivoojan kuului olla *näkymätön ilta- ja yöaikaan tehtävänsä hoitava toimija*. Siivoojilla harvoin oli omaa esimiestä, joten työnjohto tyypillisesti annettiin lisätehtäväksi työpaikan jollekin esimiehelle.[226]

Siivouspalvelut yhdistyivät osaksi kotitalousalaa vasta 1980-luvulla, vaikka laitossiivouskehitys oli alkanut jo 1950-luvulla. Silloin, kun ensimmäiset siivousliikkeet aloittelivat toimintaansa. Julkinen sektori alkoi organisoida siivoustoimintaansa jo 1960-luvulla perustamalla siivoustyötä varten siivouspäälliköiden virkoja. Siivoustyön tavoitteeksi nousi *edullisin kustannuksin tuotettava näkyvä puhtaus*.[227]

Organisaatioiden omien siivoojien tuottamat siivouspalvelut siirtyivät osaksi siivousyritysten liiketoimintaa, kun *siivoustyö muuttui ammattimaisiksi siivouspalveluiksi*. Sitä ryhtyivät tuottamaan siivousalalle keskittyvät palveluyritykset sekä ammattitaitoiset henkilöt. Alalle syntyvät siivousliikkeet pyrkivät hakeutumaan omille markkina-alueilleen. Näin siivousalalle muodostui neljä eri tehtäväalueisiin suuntautunutta, valtakunnanlaajuisesti toimivaa suuryritystä sekä niiden lisäksi noin tuhat pienyritystä. Vaikka puhdistuspalvelusektori kehittyi ennen 1980-lukua julkishallinnossa osana teknistä ja kiinteistötoimialaa, suosi palvelukehitys sielläkin siivous- ja toimitilapalvelujen ulkoistamista.[228] Niinpä puhdistus- ja toimitilapalvelujen tuottaminen ostopalveluina yleistyi varsin nopeasti.

Pesula-alan tehtäväkenttä alkoi keskittyä suuriin pesuloihin, kun monet organisaatiot, kuten sairaalat ja hotellit lopettivat omat pesulansa. Kun tekstiilien huollattaminen pesuloissa yleistyi, kehitys alkoi kulkea samoihin aikoihin tekstiilien vuokrausta

---

224 Haastattelu Emilia; Heinonen 1998, 131–134.
225 Haastattelu Emilia.
226 Haastattelu Floora; AKH 1989 Opetussuunnitelman perusteet.
227 Haastattelu Floora; AKH 1989 Opetussuunnitelman perusteet.
228 Haastattelu Floora.

suosivaan suuntaan. Yksi siivouspalveluita tuottavista suuryrityksistä profiloitui tekstiilipalvelujen tuottamiseen. Muuten pesula-alan markkinat jakautuivat parin suuryrityksen ja lukuisten pienyritysten kesken.[229]

Yhdistykset, järjestöt ja kauppa tarjosivat kotitalousneuvonnalle toimintakentän. Neuvonnan keskeisiä sisältöalueita olivat talous- ja velkaneuvonnan ohella tuotteisiin ja laitteisiin liittyvät kysymykset. Tyypillisesti neuvontaa oli tarjolla lyhytkursseina ja puhelinpalveluna sekä tuote-esittelyinä. Kuluttajapalveluiden tuottamisesta vastasivat julkisella sektorilla toimivat organisaatiot, järjestöt ja tutkimuskeskukset. Keskeisiä tehtäväalueita olivat suunnittelu-, neuvonta-, tiedottamis- ja viestintätehtävät kuluttajan ja palvelutuottajan näkökulmasta. Kuluttajapalvelut keskittyivät *tutkimuksiin ja testauksiin perustuvien tiedotteiden ja materiaalien tuottamiseen* kuluttajille erilaisista käyttö- ja kulutushyödykkeistä.[230] Kuluttajapalvelujen toteuttamistapoja olivat tiedottamisen ja neuvonnan avulla vaikuttaminen.

Koti- ja laitostalousala muotoutui tarkoittamaan perinteisten kotitalouksien lisäksi kodinomaisesti toimivia peruspalveluita sekä siivous- ja pesulatoimintaa. Kehitys työelämässä vaikutti työtehtävien muuttumiseen sekä uudenlaisen ammatillisen osaamisen painottumiseen. Alan toiminnalle muodostui haasteeksi kyky tehdä omaa työtä toisten omistamissa yrityksissä ja organisaatioissa.

Ammattien määrä lisääntyi, kun muodostuva uusi toimiala alkoi vastata julkisen ja yksityisen puolen koti- ja laitostaloutta käsittävän palvelutarjonnan hoitamisesta. Palveluammattien määrän kasvu lisäsi myös työnjohtotehtäviä. Siivoussektorilla esimiehinä toimi siivouspäälliköitä, siivoustyönjohtajia, palvelupäälliköitä ja aluevastaavia. Vastaavasti ravitsemispalvelut tarvitsivat suurtalousosaajia keittiötoimintojen esimiestöihin. Tehtävänimikkeitä edustivat ravintolapäällikkö, ruokahuoltopäällikkö ja emäntä.[231] Neuvontasektorin pienentyminen johti siihen, että järjestöt tarjosivat entistä vähemmän työtä. Kaupalliset yritykset palkkasivat tuote-esittelijöitä ja -kehittelijöitä, kun kuluttajaneuvonnan tarve lisääntyi. Myös kuluttajaviestinnän ja -neuvonnan tarjoaminen kuntien palveluna avasi uusia työ- ja uramahdollisuuksia. Näin maatalouteen suuntautunut neuvonta pirstaloitui useiksi työelämän tehtäviksi.[232]

Uudet ammatit ja ammattialat muotoutuivat vähitellen. Kotitalousalan ammateille on ollut ominaista ristiriitainen status. Kotitalousammatit ovat olleet lähes täysin naisvaltaisia ja niiden yhteiskunnallinen arvostus on ollut perinteisesti melko alhainen, samoin palkkataso. Toisaalta niihin on liittynyt kutsumusammatteihin kohdistettua idealisointia ja yhteiskunnallisesti tärkeän työn korostamista (perheenemäntä, kotiäiti, kodinhoitaja, kotitalousneuvoja).[233] Keskiasteen uudistuksen yhteydessä

---

229 Nietosvaara 1992, 70–71; Vasara 1992, 73–74

230 Haastattelu Doris; Nietosvaara 1992, 63–68; Heinonen 1998.

231 Haastattelu Emilia.

232 Haastattelut Cecilia; Emilia; Doris.

233 Heinonen 1998, 131–134.

syntyneen koti- ja laitostalousalan tehtäviin tarvittiin lisää koulutusta.

Sivukoulu Espooseen 1982

Kotitalousalan koulutuksen tarve lisääntyi pääkaupunkiseudulla muuttoliikkeen ja palvelukehityksen seurauksena 1980-luvun alkupuolella. Tämän johdosta Elias Lönnrotin emäntäkoulu anoi lupaa ammattikasvatushallitukselta talouskoulun aloittamista varten. Myöntävän päätöksen perusteella Elias Lönnrotin emäntäkoulun[234] tuli käynnistää väliaikainen talouskoulu Espoossa joulukuussa 1982. Ensimmäinen talouskoulukurssi aloitti Espoon kaupungilta vuokratussa Suvelan koulun opetuskeittiössä.

Vähitellen väliaikainen koulutus laajeni. Talouskoulun jälkeen aloitettiin laitoshuoltajien kouluttaminen. Vuonna 1984 käynnistyi opistotasoinen ylioppilaspohjainen siivousteknikkokoulutus. Laajentuvaan sivukoulutoimintaan perustettiin vielä kodinhoitajakoulutus vuonna 1985. Tässä vaiheessa Elias Lönnrotin emäntäkoulun sivukoulu toimi jo kolmessa eri toimipisteessä. Opintoryhmiä oli seitsemän ja opiskelijoita yhteensä 206. Koulutuksen järjestäminen Sammatista Espooseen oli erityisen hankalaa siitä syystä, ettei koululla ollut vakituista toimipaikkaa, vaan tiloja oli vuokrattu Espoon kouluviraston myötävaikutuksella Espoon eri kouluista. Vuonna 1985 saatiin yhteiset vuokratilat koko väliaikaista toimintaa varten Karamalmilta Tallbergin kiinteistöstä. Oppilaita haki alkaviin talouskouluopintoihin runsaasti. Siivousalan koulutus kiinnosti niin ikään. Siivousteknikon kolmivuotinen koulutus oli vetovoimainen, sillä julkishallinnossa avautuvat siivouspäälliköiden paikat edellyttivät alan koulutuksen, jota ei ollut aiemmin ollut tarjolla.[235]

Sivukoulutoiminta kuului Elias Lönnrotin emäntäkoulun hallinnoinnin piiriin kokonaisuudessaan. Sen hallinnoinnista vastasi rehtori Raija Oittila. Opettajat oli kuitenkin palkattu pelkästään sivukoulussa olevaa opetusta varten, joten he eivät liikkuneet Sammatin ja Espoon väliä. Talouskoulun ruokatalouden opetuksesta vastasi Tuula Pokkinen, käsitöitä opetti Helena Sirkiä, kodinhoidon opettajana toimi Hilkka Ketola ja lastenhoitoa piti Leena Tarkka. Talouskoulun opetussuunnitelma noudatti olemassa olevaa talouskoulujen ohjelmaa, jossa pääpaino oli ruokatalouden, kodinhoidon, käsitöiden ja lastenhoidon opetuksessa.[236] Siivousalan koulutuksessa sovellettiin keskiasteen uudistuksessa luotua kokeiluohjelmaa. Syyslukukaudesta 1986 lähtien Espoon sivukoulu oli alkanut siirtyä keskiasteen koulunuudistuksen mukaiseen opetukseen yleisjaksoineen. Siivousalan koulutuksessa opettivat alkuvaiheessa Sirkka-Liisa Haikonen, Pirkko-Liisa Iivari, Hilkka Ketola ja Marja-Liisa Päivinen.

---

234 Vuosikertomukset 1982–1987, Dc, ELEA.
235 Vuosikertomukset 1982–1983, Dc, ELEA; Johtokunnan pöytäkirja 10/1982, Ca, ELEA.
236 Vuosikertomus 1988–1989, Dc, ELEA.

Kodinhoitajakoulutuksesta vastasi Eeva Timonen.[237]

Monet toiminnalliset vaikeudet hankaloittivat Sammatista Espooseen organisoitavaa koulutusta. Tästä syystä sivukoulutoiminnasta pyrittiin luopumaan, joten sille haettiin Espoosta uutta omistajaa ja valtioneuvostolta perustamislupaa. Valtioneuvosto myönsi luvan Espoon koti- ja laitostalousoppilaitokselle. Elias Lönnrotin kotitalousoppilaitos esitti, että Espoon seudun ammatillisen koulutuksen kuntainliitto *"päättäisi Valtioneuvoston luvan mukaisesti perustaa Espoon koti- ja laitostalousoppilaitoksen 1.1.1989 lukien"*.[238] Elias Lönnrotin kotitalousoppilaitos tarjosi siis valmista toiminnassa olevaa koulua Espoon koulutuskuntayhtymälle. Toteutetuista valmisteluista huolimatta ESAn kuntayhtymän liittohallitus äänesti marraskuussa pitämässään kokouksessa asiasta. Kokouksen esittelijän ehdotus koulutuksen aloittamisesta kuntayhtymän toimintana 1.1.1989 lähtien tuli hyväksytyksi äänin viisi puolesta ja kaksi vastaan.[239]

Koti- ja laitostalousoppilaitoksen käynnistäminen

Elias Lönnrotin sivukoulutoiminta päättyi sen koulutustehtävän siirtyessä Espoon seudun ammatillisen koulutuskuntayhtymän ylläpitämille oppilaitoksille. Sosiaalialaan liitettävä kodinhoitajakoulutus siirtyi ensin sivukoululta Espoossa aloittavaan sosiaalialan oppilaitokseen. Vuoden 1989 alusta lähtien kotitalousalan koulutus jatkui Espooseen perustetussa Espoon koti- ja laitostalousoppilaitoksessa, jonka rehtorina aloitti 2.12.1988 Aino Martinmaa ammattikasvatushallituksesta. Sivukoulussa opettaneet opettajat jatkoivat alkavan lukukauden tehtävässään. Espoon koti- ja laitostalousoppilaitoksessa oli sen aloittaessa toimintaansa 32 talouskoulun, 18 yleisjakson, 16 siivousteknikkolinjan ja 20 sosiaalialalle siirtyvää kodinhoitajakoulutuksen aloituspaikkaa. Jatkavia siivousteknikko-opiskelijoita koulussa opiskeli 50.[240]

Opistoasteiseen siivousteknikon tutkintoon opiskelu kesti kolme vuotta ylioppilasja neljä vuotta peruskoulupohjaisena. Työelämän muutokset asettivat koulutukselle laaja-alaisuuden vaatimuksen ammatinhallinnan suhteen. Laaja-alaistuvan ammattitaidon voi nähdä ammatillisuuden kehittymisenä kohti asiantuntijuutta. johon liittyy joustavuus ja kriittisyys.[241] Kolmen vuoden opetukseen sisältyi yhteensä 3268 tuntia, josta oppilaitoskohtaisen liikkumavaran osuus oli 228 tuntia. Peruslinjan opistoasteen koulutusammatteja olivat kotitalous-, ravitsemis- ja siivousteknikko. Siivousteknikon koulutuksen tavoitteena oli antaa opiskelijalle valmiudet erilaisiin siivousalan tehtäviin. Koulutuksen tavoitteena oli edistää opiskelijan kokonaispersoonallisuuden kehitystä sekä antaa yhteiskunnassa ja työyhteisössä tarvittavia tietoja ja taitoja.

---

237 Vuosikertomukset 1982−1987, Dc, ELEA; Johtokunnan pöytäkirjat 1982−1986, Ca, ELEA.
238 Oittilan esitys Espoon kuntayhtymälle 1988, Ca, ELEA.
239 Ote Espoon kuntayhtymän liittohallituksen kokouspöytäkirjasta 19.11.1988, Ed, ELEA.
240 Johtokunnan pöytäkirja 1/1989, Ca, ELEA.
241 Vuorinen 1988, 61−62; Ekola 1992, 12.

Tavoitteena oli ohjata opiskelijaa itsenäiseen päätöksentekoon ja yhteistyöhön sekä luovuuteen. Opiskelijan tuli saavuttaa kyky toimia joustavasti uusissa tilanteissa, kantaa vastuuta työtehtävistä sekä ylläpitää jatkuvaa ammatillista kasvuaan.[242]

Valtakunnallisen opetussuunnitelman perusteiden mukaan yleisaineiden oppimääriä olivat äidinkieli, vieras kieli, toinen kotimainen kieli, tietotekniikka, fysiikka ja kemia, talous- ja työelämätieto, liikunta ja terveystieto, taide ja ympäristökulttuuri sekä oppilaanohjaus. Ammatillisia oppimääriä olivat puhdistuksen teknologia, mikrobiologia ja hygienia, henkilöstöhallinto ja johtaminen, psykologiset aineet, ammattiekonomia ja yritystoiminta sekä ruokataloudenhoito. Opetuksen pääpaino oli puhdistuksen teknologiassa sekä siihen liittyvissä ammatillisissa aineissa. Henkilöstöhallinto ja johtaminen liittyivät työnjohtotehtäviin valmistuvien opiskelijoiden esimiesvalmiuksien opiskeluun. Harjoittelua kuului koulutukseen yhteensä kahdeksan kuukautta eri lukuvuosille jakautuneena siten, että loppuvaiheen harjoittelussa painottui työnjohdollinen oppiminen.[243]

Siivousteknikon opinnoissa keskeisen sijan saivat ammatillisten aineiden lisäksi asiakaspalvelun merkitys sekä taloudellisuuteen, tuottavuuteen ja työturvallisuuteen tähtäävä ajattelutapa. Koulutuksen päätyttyä opiskelijan oli mahdollisuus työskennellä alan johtamis-, kehittämis-, suunnittelu-, koulutus-, markkinointi- ja myyntitehtävissä sekä lisäksi hänellä oli valmiudet toimia (siivous)alaan kohdistuvassa tutkimus-, tuotekehittämis- ja tiedostustehtävissä.[244] Siivousteknikoksi vuonna 1990 valmistunut kertoo uranvalinnastaan: *”Eikä kyllä oo sen jälkeen tarvinnu katua sitä valintaa, että se osu kyllä nappiin. Sit taas kun miettii sitä miten oma työura on kehittyny, niin se on kyllä ollu tosi keskeises roolis, että on ollu se oman alan koulutus”*.[245] Siivousala tarjosi teknikoiksi valmistuville kiinnostavia työuria.

Siivousteknikkokoulutuksen kehittämisestä vastasi Espoossa Tarja Gustafsson-Toivola. Perustetun oppilaitoksen koulutustehtävä laajeni siten, että työelämässä toimiville aloitettiin laitoshuoltajaopintojen tarjoaminen sekä opistokoulutuksen aikuiskoulutustoteutukset. Espoon koti- ja laitostalousoppilaitoksen toiminta laajeni edelleen opistokoulutuksen osalta, kun Vantaalla toimineen koti- ja laitostalouskoulun kotitalousteknikon aloituspaikat siirtyivät Espooseen vuonna 1992.[246]

Kotitalousteknikon koulutusammatti tuotti valmiuksia neuvoa kotitalouksia yhteiskunnan muuttuvissa olosuhteissa. Kotitalousteknikon laaja-alainen koulutus pohjautui alan perustietojen ja -taitojen hallintaan sekä niiden soveltamiseen käytännön työtilanteissa. Alan ammatillisten opintojen lisäksi kotitalousteknikon koulutukseen sisältyi laaja-alainen neuvonnan oppimäärä, jonka tavoitteiden mukaan opiskelija

---

242 AKH 1989, Siivousteknikon opetussuunnitelman perusteet.
243 AKH 1989, Siivousteknikon opetussuunnitelman perusteet.
244 AKH 1989, Siivousteknikon opetussuunnitelman perusteet.
245 Haastattelu Floora.
246 ESA kuntayhtymän hallitus 1992, ESA.

harjaantui suunnittelemaan ja toteuttamaan neuvonta- ja asiakaspalvelutilaisuuksia *"yksilöllisesti asiakkaiden tarpeiden ja ongelmien mukaisesti"*. Kotitalousteknikot työllistyivät järjestöjen, kuntien ja kaupunkien sekä elinkeinoelämän neuvonta-, tiedotus-, koulutus-, markkinointi- ja tuotekehitystehtäviin.[247]

Espoon koti- ja laitostalousoppilaitoksen toiminta jatkui useita vuosia vielä Karamalmilla, mutta siirtyi Espoon keskustaan sosiaalialan koulun valmistuttua. Koti- ja laitostalousalan koulutus sai väliaikaiset tilat sosiaalialan oppilaitoksesta siihen saakka, kunnes sille valmistui oma koulutalo vuonna 1996 sosiaalialan sekä terveysalan oppilaitosten kanssa samalle tontille Espoon Lehtimäelle.

4.1.5 Toisen asteen uudistus: Lönnrot Opisto ja Omnia 2000

Peruskoulu- ja keskiasteen uudistukset oli viety läpi keskitetysti kattavien suunnittelu- ja päätöksentekomallien mukaan. 1990-luvulla käynnistyvän koulutusuudistuksen leimaavana pyrkimyksenä oli voimakas suuntautuminen hajautettuun hallintoon ja joustaviin ohjaus- ja päätöksentekomenettelyihin.[248] Ammattikasvatushallinnon hajauttamisella pyrittiin keventämän keskushallintoviranomaisten ohjausta ja säätelyä siirtämällä päätösvaltaa huomattavassa määrin paikalliselle tasolle ja toimintayksiköille. Muutosprojekti käynnistyi yleiskoulua ja ammatillista koulutusta hallinnoivien instituutioiden yhdistämisellä, kun koulu- ja ammattikasvatushallinnon yhdistämisprosessin tuloksena muodostettiin opetushallitus. Peräkkäiseksi muuttuva koulutusrakenne haastoi myös koulutuksenjärjestäjäorganisaatiot uudistamaan hallintorakenteita paikalliselle tasolle siirtyvien tehtävien takia. Nuorisoasteeseen kokeilut etenivät opetushallituksen alaisuudessa.[249]

Nuorisoasteen uudistukset

Keskeisiä linjauksia 1990-luvun koulutuspoliittisissa uudistuksissa olivat koulutuksen laaja-alaistaminen, ammatillisten koulutusasteiden eriyttäminen ja peräkkäiseen koulutusrakenteeseen siirtyminen, oppilaitosten yhteen kokoaminen monialaisiksi toiminnallisiksi ja/tai hallinnollisiksi keskittymiksi. Tavoitteena oli myös poistaa koko ammatillista koulutusjärjestelmää vaivanneita rakenteellisia epäkohtia, toiminnallisia häiriötekijöitä ja epätaloudellisuuksia. Ajankohdan yhteiskunnallinen tilanne, talouden murros ja kansainvälisyyden vaatimukset asettivat paineita koulutuksen rakenteille. Oppilaitosmuotoihin ja alarakenteisiin kiinnittyvä ammatillisen koulutuksen

---

247 AKH 1989, Kotitalousteknikon opetussuunnitelman perusteet.
248 Salminen 1997, 313.
249 A392/1991; Lampinen 1998.

järjestelmä koettiin jäykästi toimivana, kehitystä rajoittavana ja yhteistyön esteenä, joten koulutusjärjestelmän uudelleenorganisoinnilla pyrittiin poistamaan oppilaitosmuotojakoon liittyviä ongelmia.[250]

Ammatillisen koulutustehtävän organisointia kehiteltiin kokeiluvaiheissa yhteistoimintasopimusten avulla. Voimavaroja yhdistettiin kokoamalla alueen eri ylläpitäjien ammatilliset koulut kuntayhtymien hallinnoinnin piiriin. Muodostetut monialaiset oppilaitokset vastasivat eri koulutusalojen opetuksen toteuttamisesta. Koulutuskonsernin hallinnointivastuu sijoittui koulutustehtävän saaneille järjestäjäorganisaatioille.

Nuorisoasteen koulutuskokeilut käynnistyivät samaan aikaan ammattikorkeakoulukokeilujen kanssa. Molemmat uudistukset tavoittelivat keveitä rakenteita, joustavuutta ja valinnaisuutta aikaisemman keskusjohtoisen suunnittelukeskeisen toimintatavan tilalle. Nuorisoasteen kokeilujen tavoitteena oli koko peruskoulun jälkeisen koulutuksen uudistaminen. Nuorisoasteen kokeilut käynnistyivät 16 paikkakunnalla. Niihin osallistui yhteensä 134 oppilaitosta.[251]

Uusien lakien perusteella siirryttiin toiminnan säätelyyn koulutusinstituutioiden säätelyn sijaan. Kutakin koulumuotoa koski sama laki riippumatta siitä, mitä varten järjestävä oppilaitos oli olemassa. Sääntelyn painopiste siirtyi tavoitteisiin, sisältöihin, koulutusasteisiin ja -muotoihin sekä opiskelijoiden oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Merkittävää oli valtiollisen koulutuspolitiikan ohjausotteen keventäminen ja vastuun siirtyminen kunnille ja oppilaitoksille. Uutena ohjausmuotona laki nosti esiin järjestelmällisen arvioinnin, jonka tarkoituksena oli toimia uutena kehittämismuotona. Käyttöön otettu arviointi ohjausmuotona vahvistettiin tällä uudella lainsäädännöllä.[252] Hallinnon uudistusten ohella työelämä muuttui ripeästi kohti palveluyhteiskuntaa.

Palvelusektorin kehittyminen

Työelämämuutoksen seurauksena suurin osa työpaikoista on siirtynyt palvelusektorille. Palvelusektori on kehittynyt nykylaajuuteensa vähitellen viimeisen sadan vuoden kuluessa, joten lähes kaikissa OECD-maissa palvelusektori on edustanut määrällisesti tärkeintä talouden sektoria 1970-luvulta lähtien. Nykyisellään palvelusektorin osuus tarkoittaa keskimäärin noin 70 prosenttia OECD-maissa.[253] Palvelualat ovat kehittyneet Suomessa suhteellisen hitaasti kansainvälisten vertailujen mukaan[254]. Palvelujen kasvu on muuttianut kotitalousalaa ja kotitalouksien työnjakoa. Kotilieden kansikuvat 1990-luvulta ilmentävät myös sukupuolten välisen työnjaon muutosta.

---

250 Salminen 1997, 10−12.
251 Lampinen 1998, 93−96.
252 L630/1998; L255/1995; A256/1995.
253 EK Palvelut 2020; Ojasalo 2007; Ojasalo 1999; Ek, Palvelut 2020; Sitra 2006.
254 EK Palvelut 2020.

KUVA 5. Työnjako.
Kotiliesi 1993, no 16.

KUVA 6. Kotiäiti.
Kotiliesi 1995, no 3.

Sukupuolten välinen työnjako on muuttunut myös kotitöiden osalta. Kotiäitiys on nykyään harvinaista. Vuonna 2003 yksityisten palvelujen osuus merkitsi jo 43 prosenttia Suomen kokonaistyöllisyydestä, kun taas julkisten palvelujen osuus vastasi noin neljäsosaa sekä muiden alueiden osuudeksi jäi myös neljäsosa. Suomessa palvelujen työllisyysvaikutus on suuntautunut yksityisten palvelujen sijaan julkiselle sektorille, joten yksityisissä palveluissa on edelleen merkittävää hyödyntämätöntä kasvupotentiaalia.[255] Yksityiset palvelut ovat kasvaneet Suomessa vuodesta 1975 lähtien, mutta erityisen voimakkaasti yksityiset palvelut kasvoivat 1990-luvun lopussa. Tilastokeskuksen mukaan palvelualojen kasvu oli vuonna 2006 keskimäärin 6,9 prosenttia. Palvelualojen tuotannon kasvuksi on ennakoitu vuoteen 2015 mennessä noin kolmannesta ja palvelualojen työpaikkojen lisäykseksi noin 20 prosenttia. Käytännössä tämä merkitsee noin 300 000 uuden työpaikan syntymistä palveluelinkeinoihin.[256]

Kotitalousalalle on kehittynyt erilaisia palvelukonsepteja huolehtimaan yritysten ja yksityisten talouksien tukipalveluista. Lounasruokailu-, ateria-, kokous-, kahvila-, siivous- ja aula- sekä kiinteistöpalvelut olivat ensimmäisiä kotitalousalan omikseen valtaamia toimialueita. Ulkoistaminen tuottaa uudenlaisen konseptin, jossa palvelutuottajat myyvät palvelusopimuksella ostajayrityksille sen tilaamat palvelutuotteet.

255 EK Palvelut 2020; Alasuutari 2007.
256 Ek, Palvelut 2020; Sitra 2006; Ruohotie 2000, 17–30; Laurila 2004, 349.

Työ tehdään ostajayrityksen tiloissa, joten palveluntuottaja ei tarvitse paljon omia toimitiloja. Nykyisin laajasti verkostoitunut palvelutuotanto lähti liikkeelle hyvin pienistä aluista. Julkiselta sektorilta nopeasti yksityistyneiden kotitalouspalvelujen kasvavat alueet tulevat olemaan edelleen yksityiset kuluttajapalvelut sekä yksityisen ja julkisen sektorin yhdessä tuottama palvelutarjonta. Kotityön teetättäminen tuotteistettuina palveluina ilmentää markkinatalouden laajentumista voittoa tuottavaksi taloudelliseksi toiminnaksi. Kotitalouspalveluita tarjotaan ostajille koti-, hoiva-, ateria-, tuki-, siivous-, perus- ja kotityöpalvelun sekä remontin nimikkeillä.[257]

Kotipalvelu on vakiintunut nimikkeenä käyttöön julkisella sektorilla, jossa se tarkoittaa kunnallisia arkielämästä selviämiseen suunnattuja palveluita. Kotipalvelu muodostuu useimmiten terveydenhoidon sekä kodinhoidon osa-alueista. Hyvinvoinnin purkaminen ohjaa julkista rahoitusta terveydenhoitoon, kun taas kodinhoitopalveluita purkautuu yksityiselle sektorille.[258] Kotipalvelut lukeutuvat huolenpitotyöhön sellaisissa tilanteissa, joissa asiakas ei selviydy niistä omatoimisesti. Muussa tapauksessa kyseessä on palvelu. Kotipalvelutyöhön sisältyy pääsääntöisesti ruokahuollosta, puhtaanapidosta ja vaatehuollosta huolehtiminen. Kotipalvelutyössä siivous saa alhaisen statuksen. Se on työnä aliarvostettua, koska sen ei katsota edellyttävän ammattitaitoa. Kotipalveluista kuitenkin juuri siivoustyön kysyntä kasvaa eniten väestön ikääntyessä. Kotipalvelujen saatavuus lisää vanhusten riippumattomuutta läheisistään sekä tuottaa heille keinoja omatoimiseen selviämiseen kotioloissa. Siivouspalvelujen käyttö on lisääntynyt viimeisten 15 vuoden kuluessa merkittävästi. Myös muun kotipalvelun teetättäminen ulkopuolisella on lisääntynyt.[259]

Julkisina tarjottavien palvelujen on taipumusta muuttua nopeasti osaksi arkinormeja. Näin on käynyt jo edellisessä luvussa esillä olleiden lasten päivähoidon ja työpaikkaruokailun suhteen. Niitä ei nähdä enää kotona tuotettujen toimintojen vaihtoehtoina, sillä ne ovat saaneet selkeän aseman ja paikan ihmisten ajattelussa.[260] Mikäli kotitalouspalvelujen käyttö laajenee nykyisellä vauhdilla, entistä useampi tottuu niihin jo lapsena ja siirtää palvelujen käytön mallin omaan kotiinsa. Muuttuvat elämäntilanteet tulevat lisäämään palvelujen käyttöä. Palvelukartoitusten perusteella kuluttajien keskuudessa on runsaasti piilevää kotitalouspalvelujen kysyntäpotentiaalia. Ennakointien muuttuminen konkreettiseksi palvelujen käytöksi riippuu kuluttajien tarpeiden ohella myös kotitalouspalvelumarkkinoiden kuluttajalähtöisestä kehittymisestä.[261] Hyvät kokemukset ammattitaidolla tehdystä kotipalvelusta tulevat laajentamaan sen markkinoita sekä kotitalousosaamisen tarvetta.

---

257 Haastattelu Emilia; Varjonen, Aaltonen & Leskinen 2005; Korventausta 2007.
258 Varjonen ym. 2005; Korventausta 2007.
259 Varjonen ym. 2005; Korventausta 2007.
260 EK, Palvelut 2020.
261 Korventausta 2007; Ek, Palvelut 2020; Varjonen ym. 2005.

Kotitalouspalvelut

Kotitalous on edustanut hyvin perinteistä naisalaa, jolle palveluammatillisuuskehitys avaa uusia mahdollisuuksia ja kehitysnäkymiä. Palveluiden osuuden kasvu joudutti erillisinä toimineiden alojen yhdistymistä. Koti- ja laitostalouden osalta tämä tarkoitti työelämässä kokonaisvaltaistuvaa palvelutuotantoa. Ala luo edellytyksiä ihmisten elämänlaadulle, jossa korostuvat terveys, puhtaus ja viihtyisyys. Toiminnan tavoitteen muodostavat luotettavuus palvelujen tuotannossa, palvelujen korkea laatu, ammattimaisuus, turvallisuus ja ympäristömyönteisyys. Alan toimintaan sisältyy kotitalouteen, ravitsemiseen ja puhdistukseen kuuluvia tehtäviä julkishallinnon organisaatioiden sekä kaupallisten yritysten erityyppisissä toimipisteissä.[262]

Kotitalouspalvelut käsittävät osan kotityöpalvelujen sekä kotitalouksien tarvitsemien hyödykkeiden myynti- ja neuvontapalvelujen kokonaisuudesta. Kotipalvelutyö on auttamista sellaisissa tehtävissä, joissa ei tarvita sairaanhoitoalan ammattikoulutusta. Perinteisen kodinhoitajan lisäksi kotipalvelua ovat alkaneet tuottaa muutkin ammattiryhmät, sillä hyvinvointipalveluja tarjoavat yksityisyritykset lisääntyvät jatkuvasti.[263] Alalla tuotettavien palvelujen tarkoituksena on tukea ihmisten selviämistä kotona ja kodinomaisissa laitoksissa.

Neuvonnan ja ohjauksen tarvetta on lisännyt kodin perinteisten tehtävien osittainen siirtyminen ulkopuolisten organisaatioiden toimenkuviin. Neuvonnan tarve nousee alan substanssin vahvasta sidonnaisuudesta ihmisen perustarpeisiin, kuten ruokaan, asumiseen ja elämiseen.[264] Kuluttajaneuvojat työskentelevät kotitaloushyödykkeitä myyvissä ja esittelevissä vähittäis- ja tukkukaupoissa, maahantuontiliikkeissä sekä verkkokaupoissa kulutukseen liittyvissä kysymyksissä. Tuotekehitystyö ja tuote-esittelyt elintarviketeollisuuden palveluksessa sekä kuluttajien neuvonta ja opastaminen neuvontajärjestössä ovat tyypillisiä kuluttajaneuvojan tehtäväalueita.[265]

Siivoustyö on palvelutyötä, jonka tuote on asiakkaan tilaama ja maksama palvelu. Siivousalan yritykset, majoitusliikkeet, sosiaali- ja terveydenhuollon laitokset, erilaiset teolliset tuotantolaitokset sekä muut toimitilat tarvitsevat siivouspalveluja. Siivooja tekee tyypillisesti erilaisten kohteiden ylläpito- ja perussiivoustöitä, huoltaa laitostekstiilejä, avustaa toimistohenkilökuntaa, järjestää kokouskahvituksia sekä huolehtii kiinteistön viihtyisyydestä ja kunnosta.[266]

Siivous muodostaa usein ulkoistetun palvelun perustan. Sen lisäksi asiakassopimukseen kuuluu monesti muita toimitilapalveluita, kuten aula-, postitus- ja lähettipalveluja, kokouspalveluja, kahvi- ja juoma-automaattien täyttöä ja huoltoa sekä

---

262 Hentilä 2006; EK Palvelut 2020; OPH Opetussuunnitelman perusteet, Marata 2000.
263 OPH Opetussuunnitelman perusteet, Marata 2000.
264 Nuotio ym. 2001, 158.
265 OPH Opetussuunnitelman perusteet, Marata 2000.
266 OPH Opetussuunnitelman perusteet; Marata 2000,

turvapalveluita. Tehtävät voivat vaihdella *siivoamisen ohella puhelinvaihteenhoitajana, huoltomiehenä, lähettinä, toimistoemäntänä, palveluesimiehenä, kiinteistönhoitajana, vastaanottoapulaisena tai toimitilahuoltajana toimimiseen.*[267] Vuonna 1995 siivoustyössä työskenteli 51 000 henkilöä. Määrän ennustetaan vähenevän vuosittain vajaan prosentin verran. Pesulasektorilla työskentelevien määrän arvioidaan pysyvän jokseenkin samana tai kasvavan kotitalouksien käyttämien palvelujen lisääntyessä.[268]

Nykyisin henkilöstö-, opiskelija- tai lounasravintoloissa, palvelutaloissa, päiväkodeissa, sairaaloissa, kahviloissa, pikaruokapaikoissa sekä pito- ja juhlapalveluyrityksissä tarjottavista ravintola- ja ruokapalveluista käytetään yhteisnimitystä catering-palvelut.[269] Catering-palvelujen opetus kokosi aiemmat ravitsemispalvelujen koulutukset toisen asteen oppilaitoksissa.

Lönnrot Opistoksi 2001

Kotitalousoppilaitoksen oppilasmäärä kohosi yli 120 oppilaaseen 1990-luvulla. Tytöille suuntautuvaan koulutukseen alkoi hakeutua myös poikaoppilaita, joiden osuus kasvoi vähitellen lähes kymmeneen prosenttiin.[270] Samana vuonna, kun Elias Lönnrotin kotitalousoppilaitos juhli 100 vuoden mittaista taivaltaan, koulun ylläpitäjäksi vaihtui 1.1.1997 Työtehoseura ry. Oppilaitoksen kiinteistöt ja maa-alueet siirtyivät Työtehoseuralle joulukuussa 1999. Kesäkuussa 2001 koulun uudeksi nimeksi vahvistettiin Työtehoseuran Lönnrot Opisto.[271]

Elias Lönnrotin kotitalousoppilaitos oli emäntäkouluna tarjonnut alkusysäyksen sivukoulutoiminnan muodossa Espoon koti- ja laitostalousoppilaitoksen syntymiselle. Saateltuaan sivukoulun itsenäisenä matkaan Elias Lönnrotin kotitalousoppilaitos jatkoi toimintaansa Sammatissa, kunnes kunnallistamisvelvoite pakotti sen etsimään jälleen uutta omistajaa 1990-luvulla. 1990-luku oli muutosten aikaa. Silloin aloitettiin talouskouluopetus, jota toteutettiin myös saksankielisenä. Yhteistyö saksalaisen Berufsbildende Schulen I Leer'in kanssa lisäsi kansainvälisiä kontakteja ja osaamista saksalaisen kulttuurin ja yhteiskunnan tuntemuksessa.[272]

Koulutusalan muuttuminen matkailu-, ravitsemis- ja talousalaksi laajensi koulutustarjontaa hotelli-, ravintola- ja suurtalousalan perustutkinnon lisäksi matkailun opetukseen. Alkaneelta matkailualan perustutkintolinjalta valmistui matkailupalvelujen tuottajia. Matkailun ohjelmapalvelujen koulutusohjelma sisälsi matkailijoiden peruspalvelujen järjestämistä sekä elämysten ja mielihyvän tuottamista asiakkaalle.

---

267 OPH Opetussuunnitelman perusteet, Marata 2000; Nuotio ym. 2001.
268 Nuotio ym. 2001, 187.
269 OPH Opetussuunnitelman perusteet, Marata 2000; Nuotio ym. 2001.
270 Vuosikertomukset 1996–1999, Dc ELEA.
271 Lönnrot Opisto.
272 Lönnrot Opisto.

Matkailupalvelujen tuottajat suuntautuivat alan työntekijöiksi, alihankkijoiksi tai itsenäisiksi yrittäjiksi. Matkailupalvelujen tuottaja tekee ohjelma- ja oheispalveluja matkailun ohjelmapalveluyrityksissä sekä suunnittelee ja toteuttaa matkailijoiden tarpeisiin elämyksiä tuottavia ohjelmapalvelukokonaisuuksia.[273]

Opiston rehtorina vuodesta 2001 toiminut Terttu Louhikoski-Alasuutari tarkastelee koulun tarkoitusta, tavoitteita ja arvoja vuosikertomuksessa: *"Lönnrot Opiston elämäntehtävä tuo esiin olemassa olomme perustarkoituksen. Se erottaa meidät muista ja antaa oman leimallisen tehtävän. Sen ajatus on siinä määrin kantava, että se pystyy ohjaamaan toimintaa pitkälle tulevaisuuteen. Elämäntehtävä on kuin tähti jossakin kaukana horisontissa. Se ei muutu, mutta se innostaa toiminnan jatkuvaan kehitykseen."* [274] Emännyyskoulun alkuperäinen arvomaailma ei ole kadonnut, vaan se välittyy edelleen yli sadan vuoden jälkeen Lönnrot Opiston missiosta.

Espoon palvelualojen oppilaitokseksi 1996

Espoon palvelualojen oppilaitos syntyi Espoon koti- ja laitostalous- sekä Espoon hotelli- ja ravintolaoppilaitosten yhdistymisessä. Molempien yksiköiden opistokoulutukset liittyivät Espoon-Vantaan ammattikorkeakouluhankkeeseen. Palvelualojen oppilaitokseen muodostetut yksiköt tarjoavat alansa toisen asteen perustutkintoihin johtavaa koulutusta. Koti-, laitostalous- ja puhdistuspalvelualojen yksikössä on nuorten ja aikuisten ammatillista koulutusta. Espoon palvelualojen oppilaitos on sulautunut osaksi Omnia-yhtymää, joka vastaa Espoon ammatillisen toisen asteen koulutuksen järjestämisestä yhdessä Kirkkonummen ja Kauniaisen kanssa.

Espoon koti- ja laitostalous- sekä hotelli- ja ravintolaoppilaitosten yhdistyminen Espoon palvelualojen oppilaitokseksi tuli ajankohtaiseksi Espoon-Vantaan ammattikorkeakouluhankkeen vaatimuksesta vähentää toimilupaa hakevien koulujen määrää. Oppilaitoksia yhdistämään nimetty työryhmä suoritti vuoden määräajan puitteissa saamansa tehtävän. Työryhmän tehtävänä oli suunnitella uusi oppilaitos ja luoda sille organisaatio sekä valmistella tarvittavat päätökset siten, että uusi oppilaitos voisi aloittaa toimintansa 1.8.1996.[275]

Koulujen yhdistymisprosessi eteni ripeästi valmistelujen pohjalta. Uuden oppilaitoksen johtosääntö hyväksyttiin kuntayhtymän hallituksessa kesäkuussa 1996, jolloin valittiin myös rehtori. Hallintomenettelyjen joustavuutta tuotti kuntayhtymässä oleva aiempi kokemus sosiaali- ja terveysalan oppilaitosten yhdistämisestä. Espoon palvelualojen oppilaitoksen organisaatiossa rehtorista tuli yhdistetyn oppilaitoksen hallinnollinen johtaja. Kolme perustettavaa tulosyksikköä saivat nimikseen

---

273 Vuosikertomukset 1996−1999, Dc ELEA.

274 Lönnrot Opiston vuosikertomus 2005−2006. Lönnrot opisto.

275 Espa,1996, ESA.

perustutkinto- ja aikuiskoulutus- sekä opisto/AMK-osasto. Perustutkinto- ja opisto/AMK-osastojen koulutus- ja linjanjohtajien toimet muodostettiin lehtoraattien pohjalle määräaikaisiksi. Aikuiskoulutusosastoon valittiin vakinainen johtaja. Muut toimihenkilöt muodostivat yhdistetyn oppilaitoksen hallinnossa yhteisen vastuualueen, johon toimistohenkilöstö sijoittui kokonaisuudessaan. Opettaja kuului siihen osastoon, josta hän sai määrällisesti eniten opetusta.[276]

Koulutus- ja linjanjohtajien palvelusuhteiden määrittelystä oli sovittava erikseen, sillä kyseessä olivat uudet tehtävänimikkeet. Koulutusjohtajan tehtävän muodosti koko osastosta vastaaminen sekä oman alansa toiminnan johtaminen. Linjanjohtajan tehtävänä oli johtaa edustamansa alan toimintaa. Vanha ja uusi organisaatio vaihtuivat siten, että tehtäviinsä valitut henkilöt jatkoivat niissä heinäkuun loppuun asti ja aloittivat elokuun alussa uuden organisaation palveluksessa.[277] Yhdistymisessä ei vähennetty henkilöstöä, joten "todellisilta" irtisanomisilta vältyttiin, sillä kaikki prosessissa irtisanotut palkattiin uuteen organisaatioon.

Espoon kaupungin, Kauniaisten kaupungin ja Kirkkonummen kunnan muodostaman kuntayhtymän toiminta oli alkanut vuonna 1982, jolloin siihen kuului yksi oppilaitos. Ammatillisen koulutuksen lisääntyessä 1980-luvulla oppilaitoksia syntyi hoito- ja palvelualoille. 1990-luvulla terveys- ja sosiaalialan oppilaitokset yhdistyivät ensin. Seuraavana muodostui Espoon palvelualojen oppilaitos 1.8.1996. Vuonna 2000 kuntayhtymän omistukseen siirtyi kaikki alueella oleva toisen asteen ammatillinen koulutus. Omniaksi muuttuneessa kuntayhtymän neljässä oppilaitoksessa opiskeli 6000 opiskelijaa ja työskenteli 500 henkilöä vuonna 2005.[278]

Omnia-yhtymässä toimii nykyisin kaksi rehtoria, joista toinen vastaa nuorten ja toinen aikuisten ammatillisesta koulutuksesta. Koulutusalajohtajat johtavat toimintaa oppilaitoksissa. Espoon palvelualojen oppilaitos jakautuu hotelli-, ravintola- ja suurtalous sekä koti- laitostalous- ja puhdistuspalvelujen yksiköihin, jotka toimivat omissa kiinteistöissään. Koti-, laitostalous- ja puhdistuspalvelujen yksikössä vastaa toinen koulutusalajohtaja nuorten ja toinen aikuisten koulutuksesta.[279] Yksikkö tarjoaa nykyään nuorten ja aikuisten ammatillista koulutusta alalle. Perustutkintojen lisäksi ohjelmassa on lukukauden kestävät talouskouluopinnot. Alan viidestä perustutkinnosta tarjolla on catering-alan, kotitalous- ja kuluttajapalvelujen sekä puhdistuspalvelujen koulutusohjelmiin kuuluvia opintoja.[280] Kotitalous- ja kuluttajapalvelujen perustutkintoon sisältyy kuluttajapalvelujen koulutusohjelma, josta valmistuu tuoteneuvojia. Kotitalous- ja kuluttajapalvelujen perustutkinnon suorittanut saa monipuoliset valmiudet kotitaloustöiden tekemiseen, kuluttajien neuvontaan sekä erilaisten

276 Espa 1996, ESA.
277 Espa 1996, ESA.
278 Vuosikertomus 1999–2000, ESA.
279 Vuosikertomus 2005–2006, ESA: Omnia.
280 Koulutustarjonta 2000, ESA.

tuotteiden ja kotitalouslaitteiden markkinointiin ja myyntiin. Perustutkinnon suorittanut osaa myös palvella ja auttaa erilaisia ja -ikäisiä asiakkaita kotitalouteen liittyvissä asioissa. Koulutuksen tavoitteena on, että opiskelija oppii esittelemään ja myymään kotitaloustuotteita, -laitteita ja -palveluja sekä neuvomaan kuluttajia niiden hankinnassa ja käytössä.[281]

Palvelualojen oppilaitokseksi yhdistämisellä oli jo pyritty edistämään ammattikorkeakoulun toimiluvan saamista vähentämällä hakijoiden määrää. Yhdistämisessä muodostetun opisto- ja amk-osaston tavoitteena oli siirtyä suoraan osaksi ammattikorkeakoulua sen tullessa ajankohtaiseksi. Opistokoulutusten osuuteen palataan tarkemmin luvussa 4.3. Ennen sitä kuitenkin tarkastellaan opettajankoulutusta, jonka yhteyteen kuuluneet opistot myös liittyivät osaksi ammattikorkeakoulua.

4.2 Järvenpään Kotitalousopettajaopiston kehitysvaiheet

Vuonna 1928 Järvenpäähän avattu Kotitalousopettajaopisto oli merkittävä edistysaskel kotitalousopetukselle. Kotitalouskysymystä oli ehditty pohtia pitkään, sillä naiskansanedustajat olivat tehneet Hedvig Gebhardin johdolla aloitteen opiston perustamisen puolesta jo vuonna 1907. Myös vuonna 1915 toiminut komitea[282] piti välttämättömänä kotitalousopettajia valmistavan seminaarin perustamista opettajien pätevöittämistä varten. Komitean laatima mietintö jäi unohduksiin, kunnes naiskansanedustajat nostivat kotitalousasian esille taas vuonna 1919, jolloin se johti kotitalousopetuksen kokonaisvaltaisen kehityksen alkamiseen.[283]

Opiston perustaminen vahvistui eduskunnan hyväksymällä lailla ja asetuksella vuonna 1922. Katri Laineen luotsaama kotitaloudellisen koulutuksen hallinnollinen valmistelu käynnistyi maataloushallituksessa vuonna 1923. Vuonna 1925 asetettu komitea sai tehtäväkseen käynnistää opiston rakentamishankkeen. Opettajakoulutusta koskevat säädökset valmistuivat ennen kotitalousopettajaopiston avaamista vuonna 1928. Säädöksissä esitettiin kotitalous- ja puutarhaopettajien valmistusta samassa koulussa järjestettäväksi.[284]

Kaksivuotinen, sisäoppilaitoksena toimiva opisto määrättiin asetuksessa maataloushallituksen toimialaan kuuluvaksi. Professorin rouva Hedvig Gebhard toimi opiston perustamishankkeen vahvana puolestapuhujana sekä vaikuttajana kotitalousalan kehittämisessä. Vielä neljännesvuosisata opiston perustamisen jälkeen Hedvig

---

281 Koulutustarjonta 2000, ESA

282 Komitean kokoonpano: puheenjohtaja Bruno Granit-Iloniemi, ruustinna Nora Pöyhönen, vapaaherratar Iida Yrjö-Koskinen, puutarhakoulun johtaja Jenny Elfing sekä kansanopistonjohtaja J.H. Hakulinen.

283 KM5/1915.

284 Maataloushallitus 3.8.1927, E, JKOO.

Gebhard muistelee onnittelusähkeessään *”lämmöllä opiston perustamista ja sen ensimmäisiä toimintavuosia.”* [285]

4.2.1 Kotitalousopettajaopiston käynnistyminen 1928

Uusi opisto oli nähtävyys ja kiinnostuksen kohde jo rakentamisvaiheessa. Kotitalousopettajaopistosta suunniteltiin korkeatasoinen kouluympäristö valtion omistukseen hankitun Järvenpään kartanon maille. Kolmikerroksisessa päärakennuksessa sijaitsivat opettajakoulutusta varten luokkatilat, opetuskeittiöt, laboratoriot, leipomo, pesula, ruokala ja muut työtilat. Havaintotilalle valmistui asuinrakennuksen lisäksi karjanhoito- ja varastorakennukset. Emäntäkoulu varustettiin harjoituskouluksi tarpeellisilla teoria- ja käsityöluokilla sekä opetuskeittiöillä. Puutarha-alan opetusta varten suunniteltiin viljelyalueet ja kasvihuoneet sekä muut opetustilat. Koulupuistoon rakennettiin myös opettajien, oppilaiden ja henkilökunnan asunnot.[286]

Marraskuun 11. vuonna 1928 vietettiin koulun avajaisia. Varsinainen vihkiäistilaisuus järjestettiin vasta sitten, kun koulurakennusten ympärillä oleva puutarha-alue oli saatu kuntoon. Syyskuun 10. vuonna 1930 pidettyyn vihkiäistilaisuuteen osallistui suuri joukko arvovaltaisia edustajia hallituksesta, maataloushallituksesta, lukuisa joukko kotitaloustyön uranuurtajia ja monta kotitalouden alalla ansioitunutta henkilöä. Presidentti puolisoineen muisti tehtäväänsä vihittävää Kotitalousopettajaopistoa sähkösanomalla.[287] Opistoon tehtiin virallisia vierailuja ja käyntejä sekä tarkastuksia runsaasti ensimmäisten toimintakausien aikana, sillä valtion omistama maataloudellinen koulutuskeskus oli erityisesti maataloushallituksen opetusosaston silmäterä. Kotitalousopettajaopiston työvuosi alkoi tammikuun puolivälistä ja jatkui joulukuun keskivaiheille asetuksen (83/1928) ja sen pohjalta laaditun ohjesäännön mukaisesti. Ensimmäinen lukuvuosi alkoi poikkeuksellisesti syksyllä 1928 heti rakennusten valmistuttua. Hedvig Gebhard luonnehti kotitalousopettajaopistolle asetettua vaativaa tehtävää: *”se pystyy ei ainoastaan kasvatusopillisesti, tietopuolisesti ja käytännöllisesti täyttämään ajan vaatimat tehtävänsä, vaan myöskin pystyy vaikuttamaan opettajien henkiseen ajatussuuntaan ja henkiseen luonteenkehitykseen”*.[288]

Talousopettajakoulutuksen opettajakunta

Opettajat aloittivat oppilaiden koulukäyttäytymistä ohjaavan säännöstön laatimisen

---

285 Onnittelusähke 9.12.53, H, JKOO; L190/1922; A191/1922.
286 Vuosikertomus 1928−1933, Db, JKOO.
287 Vuosikertomus 1928−1933, Db, JKOO.
288 A83/1928; Vuosikertomus 1930, Db, JKOO.

jo ensimmäisissä opettajakokouksissaan. Ensimmäistä oppilasryhmää varten saatiin ohjesääntöehdotus, joka hyväksyttiin vasta myöhemmässä vaiheessa viralliseksi kotitalousoppilaitosten oppilaiden järjestyssäännöksi. Ohjesääntöehdotuksessa otettiin kantaa oppilaan velvoitteisiin kuuluvista tehtävistä ja toimista, kuten esimerkki osoittaa: *"Oppilas olkoon määräajalla sekä oppitunnilla että valmiina lähtemään hänelle määrätylle työpaikalle, josta hän älköön työajan kestäessä poistuko."* [289]

Jo ennen avajaisia valittuun koulun opettajakuntaan kuului kuusi vakituista opettajaa ja kaksi tuntiopettajaa, joiden virkanimikkeet olivat kasvatus- ja opetusopin lehtori, luonnontieteiden ja ruokatalousopin lehtori, kotitalousopin lehtori, maatalous- ja yhteiskunta-aineiden lehtori. Lisäksi oli puutarhanhoidon lehtori ja käsitöiden opettaja, joiden tehtävät keskittyivät lähinnä puutarhaosaston opetukseen. Johtajana toimi 31.7.1929 asti Saara Koponen, joka oli valittu määräaikaiseksi tehtäväänsä rakennusvaiheen ajaksi. Hän jatkoi emäntäkoulun johdossa, kun opettajaopiston johtoon siirtyi 1.8.1929 Aino Voipio. Opettajakuntaan valittiin Ella Kitunen, Saara Hyrkäs, Ilta Sunila, Hanna Karttunen, Emmi Seppälä ja Mirja Hiidenheimo. Maataloushallituksen opetusosasto nimitti opettajat virkoihinsa.[290]

Opettajat sopivat yhteisistä koulunpitoon liittyvistä asioista opettajankokouksissa. Opettajien tehtävänä oli laatia ehdotukset oppilaiden ohjesäännöistä, opetusohjelmasta ja lukujärjestyksistä sekä työnjaosta. Opettajat valitsivat ja hyväksyivät opiskelemaan otettavat oppilaat. Opettajien asuntola sijaitsi koulupuiston alueella, joten opettajuudesta muodostui hyvin kokonaisvaltainen tehtävä. Niinpä aamusiivousten valvonta, joululoman aikainen koulutalojen silmälläpito ja kesälomalla käytännöllisen opetuksen järjestäminen tulivat kunkin tehtäväksi vuorollaan. Opettajien tärkein tehtävä oli opetus, mutta koulunpitoon liittyviä toimia kuului heidän työnkuvaansa ympärivuotisesti. Tästä syystä *"siivouksen valvonta jaettiin tasapuolisesti kaikille rehtorista lehtoreihin."* [291]

Järvenpään opettajaopistolla ja sen yhteydessä harjoittelukouluna toimivalla emäntäkoululla oli myös yhteisiä opettajia. Näitä molempia koulumuotoja varten oli maatalousministeriön hyväksymät ohjesäännöt, joissa oli opettajien tehtävien lisäksi määritelty johtajalle kuuluvat toimet. Ohjesäännössä todettiin muun muassa, että *"opettaja on velvollinen ennen oppikauden alkamista ja sen päätyttyä toimimaan koulussa niin kauvan kuin hänelle kuuluvat tehtävät vaativat."* [292] Opettajaopiston alkuvaiheessa tuntiopettajana toimi yhden lukuvuoden maisteri Katri Laine, jonka opetusalueeseen kuului kasvatus- ja

---

289 Opettajakokouksen pöytäkirja 11/1928, Cb, JKOO.
290 A191/1922; Vuosikertomukset 1928−1929, Db, JKOO.
291 A191/1922; Opettajakokouksen pöytäkirja 11 /1 928, Cb, JKOO.
292 Ohjesääntö 318/1928, E, JKOO; Vuosikertomus 1928, Db, JKOO.

opetusoppiin liittyvä sielutiede ja kotitalousalan kasvatushistoria[293].

Ensimmäiset talousopettajaoppilaat

Kotitalousopettajaopiston ensimmäiseen oppilasryhmään pyrkineestä 35 hakijasta valittiin koulutukseen 15 ja varalle viisi[294]. Opistoon pääsy edellytti 20 vuoden ikää. Pohjakoulutusvaatimuksena oli keskikoulu ja emäntäkoulu, joiden lisäksi tuli olla suoritettuna emäntäkoulun jälkeen tehty vuoden kestävä maatalousharjoittelu. Opettajaoppiin pääsyyn vaadittiin vuoden kestävän emäntäkoulun käymistä, joten talous-, kotitalous- ja emännyyskoulu eivät riittäneet pohjakoulutukseksi. Maatalousharjoittelu tarkoitti kokovuotista valvonnanalaista kotitalousharjoittelutilalla suoritettavaa harjoittelua. Kotitalousharjoittelutiloiksi pääsivät vain ministeriön asettamat ehdot täyttävät edistykselliset maatilat.[295]

Ylempi koulutus oli vielä harvojen ulottuvilla vuonna 1910, jolloin oppikoulun aloitti seitsemän prosenttia ikäluokasta ja kaksi prosenttia suoritti lukion. Suomenkielisten oppikoulujen määrä lisääntyi lukuvuoteen 1891 mennessä siten, että kaikista 92 oppikoulusta suomenkielisiä oli jo 39. Vastaavat luvut 20 vuotta aikaisemmin olivat olleet kolme suomenkielistä 75 oppikoulusta.[296] Suomen ensimmäinen koulutettu sukupolvi muodostui 1910-luvulla aikuistuvista, jotka olivat merkittävästi koulutetumpia kuin vanhempansa[297]. Oppikoulutuksen kehitykseen vaikutti sen saavuttama hyvä arvostus. Keskikoulu oli pohjakoulutusvaatimus moniin ylempiin koulutuksiin, kuten talousopettajakoulutukseen. Vuonna 1921 ikäluokasta yhdeksän prosenttia siirtyi oppikouluun, mutta vuonna 1951 määrä oli miltei nelinkertaistunut, sillä oppikoulun aloitti 34 prosenttia ikäluokasta. Vaikka monet päättivät koulunkäyntinsä oppikouluvaiheeseen, ylioppilastutkinnon suorittaneiden määrä lisääntyi myös.[298]

Kotitalousopettajaopiston ensimmäiset oppilaat aloittivat poikkeuksellisesti 12.11.1928 päärakennuksen valmistuttua. Heidän kaksivuotinen oppijaksonsa päättyi päästötodistusten jakoon 14.11.1930. Kotitalousopettajaopistosta ensimmäisenä valmistuneesta oppilaasta neljä oli Helsingistä, kaksi Tampereelta ja kaksi Porista. Muut saapuivat Turusta, Raumalta, Mikkelistä, Viipurista ja Uudestakaupungista. Maalaiskuntien oppilaat olivat Tammelasta, Perniöstä, Sääminkistä, Kauhavalta, Janakkalasta, Virroilta ja Messukylästä. Valmistuvien ikä vaihteli 22 vuodesta 31 vuoteen. Kotitalousopettajaopiston hakijamäärät lisääntyivät vuosi vuodelta, joten sisäänpääsykokeen järjestäminen tuli harkittavaksi. Vuonna 1934 toteutettiin ensimmäinen

293 Päiväkirja 1929, Ab, JKOO; A83/1928; Opetussuunnitelma, Dc, JKOO.
294 Opettajakokouksen pöytäkirja 10/1928, Cb, JKOO.
295 Opettajakokouksen pöytäkirjat 1928, Cb, JKOO; A83/1928.
296 Sysiharju 1995, 4.
297 Haapala 1995, 39; Iisalo 1988.
298 Sysiharju 1995, 70; Halila I, 1949.

sisäänpääsykoe. Siihen kuului kirjallinen, suullinen ja käytännöllinen osuus. Opiston opettajat valmistelivat kokeen, jonka toteutusversion maataloushallituksen opetusosasto hyväksyi.[299]

Oppilaiden koulupäivät sujuivat opettajakokouksessa hyväksytyn päivärytmin mukaan. Koska oppilaat asuivat sisäoppilaitokseksi suunnitellussa koulussa, heidän päiväänsä kuului koulutehtävien ohella arkiaskareita ja harrastustoimintaa. Kaikille oli herätys puoli seitsemän. Sen jälkeen oli varattu tunti aikaa siivousta varten ennen puoli kahdeksaa tarjottavaa aamuteetä. Koulupäivä alkoi aamuhartaudella kello kahdeksalta. Oppitunnit jatkuivat iltakuuteen saakka.[300] Päivän yhteiset ateriat sijoittuivat koulupäivän oppituntien lomaan. Illalla oli vuorossa läksyt ja tuntien valmistelu. Voimistelua pyrittiin järjestämään parina iltana viikossa, koska aamuvoimistelu oli jouduttu jättämään pois. Iltaohjelmaan kuului myös yhteistä toimintaa kaikille oppilaille. Opistolla toimi toverikunta, joka järjesti vapaa-ajan ohjelmaa. Yhteiset illanvietot ja lähialueeseen tutustuminen olivat usein toverikunnan järjestämiä.[301]

Talousopettajakoulutuksen opetus

Kotitalousopettajaopiston opetussuunnitelma oli tarkoitettu toteutettavaksi kahden vuoden aikana. Opetussuunnitelma jakautui kahteen pääalueeseen, jotka olivat tietopuolinen opetus ja opetusharjoitus. Vuosittain pidettävien tuntien määrät oli ilmaistu konkreettisina lukuina opetussuunnitelmassa. Ensimmäiselle kouluvuodelle oli sijoitettu yleiset aineet ja pääosa ammatillisista aineista sekä opetuksen kuuntelua. Toisen kouluvuoden opetuksessa pääpaino oli opetuksen käytännöllisten harjoitusten pitämisessä ammatillisiin aineisiin rinnastettuna. Esimerkiksi ruoanvalmistusoppia opiskeltiin ensimmäisenä vuonna 32 tuntia. Toisena vuonna ruoanvalmistusopin sisällöistä oli neljä tuntia havaintotuntien pitämistä sekä kaksi tuntia ruoanvalmistuksen opetusmenetelmiin perehtymistä.[302] Tietopuoliset opetusaineet on koottu liitteeseen kaksi[303].

Kasvatus- ja opetukselliset sisällöt muodostuivat sekä kehityspsykologiaan kuuluvasta aineksesta että selkeästi erillisestä opetusopillisesta osuudesta. Ensimmäiseen alueeseen kuului muun muassa käsitteellisen ajattelun kehitys, tahto-, tunne- ja viettitoiminnot sekä asenteet. Toista aluetta edustivat kurinpitoon liittyvät ohjeet, opetussuunnitelma ja metodioppi. Voipio piti teoreettisia luentojaan syventäviä tuntiharjoituksia. Harjoitusten aiheina olivat esimerkiksi uuden esityksen havainnollistaminen ja oppilaan omatoimisuus. Opetus- ja kasvatusopin teoreettinen opiskelu

---

299 Oppilashakemukset 1928–1930, B, JKOO; Vuosikertomus 1928–1930, Db, JKOO.
300 Opettajakokouksen pöytäkirja 11/1928, Cb, JKOO.
301 Opettajakokouksen pöytäkirjat 1928, Cb, JKOO.
302 Vuosikertomukset 1929–1934, Db, JKOO.
303 Liite 2.

jatkui opetusharjoituksissa ja kasvatusopillisissa keskusteluissa.[304]

Talousopettajiksi valmistuvien kasvatus- ja opetusopin opetuksesta vastasi Katri Laineen lyhyen vierailun jälkeen Aino Voipio aina vuoteen 1950 asti. Kodinhoito-opin opetuksesta vastasivat lehtorit Hyrkäs ja Hiidenheimo. Alkuvaiheessa ruokaan ja ravitsemukseen perehtyneitä opettajia olivat Ella Kitunen ja Saara Koponen sekä myös Hiidenheimo. Ilta Sunila ja Hanna Karttunen opettivat maataloudellisia aineita. Hanna Karttunen vastasi maitotalouteen liittyvästä osuudesta[305]. Yleisaineiden opetuksesta vastasivat koulun omien opettajien lisäksi koulun ulkopuoliset luento-opettajat. Äidinkieltä ja yhteiskuntaoppia opetti Aino Voipio ja laulua Saara Koponen. Osa yleisaineista integroitui opetusharjoitukseen. Opetussuunnitelman teoreettiset aineet muodostivat kotitalousopettajakoulutuksen kaksivuotisen koulujakson ammatillisen tietoperustan. Opettajaksi kasvun käytännöllinen osuus toteutui opetusharjoituksina ja muun muassa keittiötyövuoroina, johon sisältyi lisäksi 12 päivää käytännöllisen keittiötyön johtovuoroja työselityksineen. Kokelaat saivat hyviä eväitä opetusharjoitusten pitämistä varten kasvatusopillisista keskusteluista.[306]

Talousopettajakoulutuksen pedagogiset opinnot

Koulutukseen kuuluvat pedagogiset opinnot muodostuivat kasvatusopillisesta keskustelusta, opetusharjoituksesta ja opettajaharjoittelusta sekä opetusnäytteiden antamisesta. Kasvatuksellisia kysymyksiä pohdittiin yhdessä kotitalous- ja puutarha-alan opettajiksi valmistuvien kokoontumisissa. Kokoukset etenivät opettajakokelaiden valmistelemien alustusten pohjalta. Tilaisuuden sihteeri kirjoitti käydyn keskustelun kokouspäiväkirjaan. Kasvatus- ja opetusopin opettaja toimi kokousten puheenjohtajana.[307]

Kasvatuskeskusteluiden teemat vaihtuivat jonkin verran eri vuosina. Keskeisiä aiheita olivat opetusmenetelmät, opetuksen tekniset apukeinot, oppilaiden aktivointi, oppimateriaali ja opetusympäristö. Yksittäisiksi alustuksiksi muokattuna nämä esiintyivät muun muassa aiheina opetuksen rinnastaminen, liitupiirustuksien käyttäminen, oppilaiden tieto- ja harrastuspiirien tutkiminen, aineiston hankkiminen opetusta varten ja koulujuhlien järjestäminen. Opiston alkuvuosina aiheet olivat hyvin neutraaleja ja käytännönläheisiä, mutta mukana oli myös syvällisiä pedagogisia kysymyksiä tarkastelevia teemoja, kuten opettajan uskonnollinen ja poliittinen toiminta.[308]

Kasvatuskeskusteluiden kiinnostava ja suosittu aihe oli opetuksen rinnastaminen, sillä se sopi usean lukukauden aikana parikin kertaa esityslistalle. Rinnastuksesta

---

304 Päiväkirja 1929, Ab, JKOO; Vuosikertomus 1929, Db, JKOO.
305 Opetussuunnitelma Dc, JKOO; Vuosikertomukset 1929–1930.
306 Opetussuunnitelma Dc, JKOO; Vuosikertomukset 1929–1930.
307 Kasvatusopilliset päiväkirjat Cd, JKOO.
308 Kasvatusopilliset päiväkirjat Cd, JKOO.

esitettävät ponnet olivat hyvin konkreettisia ehdotuksia siitä, miten ammatillisia aineita tuli yhdistää keskenään sekä opetuksellisesti. Ponsissa todettiin, että *"rinnastuksen on oltava selvää ja oppilaalle hyödyksi"*.[309] Kokelaat päätyivät siihen, että kaikkien aineiden rinnastaminen oli mahdollista. Rinnastaminen helpottui käytännön työssä, jos opettajalla oli opetettavanaan toisiaan lähellä olevia aineita. Rinnastaminen edellytti opettajien välistä yhteistyötä. Opetuksen suunnitteluvaiheessa oli jo välttämätöntä sopia siitä, miten kukin aine oli tarkoitus opettaa, jotta kaikille ehti muodostua kokonaiskäsitys koulutuksen etenemisen ideasta.[310]

Kotitalouden osa-alueista kodinhoito, ruoka ja ravitsemus sekä maataloudelliset asiat muodostivat kasvatus- ja opetusopillisessa ajattelussa keskeisen ammatillisen substanssin, jonka oikeaoppinen tekemään oppiminen oli opettamisen keskeisin tarkoitus. Kasvatusajatus perustui ammatillisen painopisteen ohella hyvin teknispainotteiseen käsitykseen. Tästä syystä opettajan tuli hallita hyvin opettamansa asia, jotta hän kykeni siirtämään mallikkaasti taitoja mutta myös tietoja oppilailleen.[311]

Opetusharjoitus painottui opetussuunnitelmaan kuuluvassa käytännöllisessä opetuksessa. Harjoitus alkoi jo ensimmäisen kouluvuoden kuluessa, mutta toisena vuonna sitä oli määrällisesti huomattavasti enemmän. Toisten kokelaiden pitämien tuntien kuuntelu oli keskeisessä roolissa opettajaksi kasvamisessa. Kuuntelua sisältyi toisen kouluvuoden opintoihin 87 tuntia. Lisäksi kukin kokelas piti kodinhoidosta, ruokatalousopista, ruuanvalmistuksesta tai vaihtoehtoisesti terveysopista havaintotunnit.[312]

Kokelaan tuli laatia harjoitustunnistaan yksityiskohtainen suunnitelma, jonka ohjaajat tarkistivat ennen esityksen pitämistä. Tunnit pidettiin emäntäkoululaisille, mutta joskus myös opettajiksi valmistuville alemman vuosikurssin oppilaille. Tuntia seuraamassa olevat oppilaat osallistuivat myös kunkin pidetyn tunnin arvosteluun. Kokelaat valmistautuivat huolellisella suunnittelulla ja aiheeseen liittyvällä tiedonhankinnalla opetusharjoituksina pidettäviin tunteihin ja havaintoesityksiinsä. Tunnin pitämistä edisti täsmällisen suunnittelun ohella substanssin ammatillinen hallinta, tehdyt havainnot toisten kokelaiden pitämistä tunneista, kasvatus- ja opetusopin teoreettinen opiskelu ja saadut kokemukset kasvatusopillisista keskustelukokouksista. Opettajaksi kasvua ohjasi omien kokemusten lisäksi pidetyistä tunneista saatu arvostelu. Opetusharjoitus kiinnittyi teoreettisesti Mikael Soinisen kirjoittaman opetusopin ajatteluun. Sitä syvennettiin kasvatusopillisissa keskusteluissa.[313] Vuonna 1901 ilmestynyt Soinisen opetusoppi perustui herbartilaiseen opetusoppiin. Soinisen opetusopin keskeiset painotukset liittyivät käsitteellisen selkeyden vuoksi jaksottaisen esityksen periaatteelle. Lisäksi siinä korostui havainnollisuuden ja oppilaiden itsetoiminnan periaatteet.

---

309 Kasvatusopilliset päiväkirjat Cd, JKOO.
310 Kasvatusopilliset päiväkirjat Cd, JKOO.
311 Kasvatusopilliset päiväkirjat Cd, JKOO.
312 A83/1928; Ohjesääntö 318/1928, E, JKOO; Vuosikertomus 1937, Db, JKOO.
313 Ohjesääntö 318/1928, E, JKOO.

Näitä periaateita pidettiin kotitalousopettajaopiston menetelmien kulmakivinä.[314]

Opetukselliset metodit esiintyivät käytännön harjoituksena siten, että jaksottaisen esittämisen periaate sisältyi johdonmukaisesti ryhmiteltyyn otsikointiin, jotka kuului kirjoittaa luokan taululle. Kunkin oppilaan oli helppo merkitä ne sieltä omaan muistivihkoonsa.[315] Havainnollisuus tarkoitti sitä, että kokelaan tuli varata tunninpitoa varten välineistö, joka ilmensi mahdollisimman monipuolisesti kohteena olevan aiheen pääkohdat. Demonstraatiossa tarvittavat työvälineet ja tekemisen johdonmukainen järjestys avasivat oppilaille ydinkohdat opetettavasta asiasta. Tietysti, *"jos voidaan näyttää ulkosalla, pesutuvassa y.m. työpaikoissa, on havainnollisuus sitä paremmin saavutettavissa,"*[316] ohjasi Voipio.

Oppilaiden itsetoiminnalla tarkoitettiin oppilaiden aktivoimista esittämään omia kokemuksiaan ja havaintojaan sekä itsenäisesti tutkimaan asioiden kulkuja sekä tekemään havainnoistaan johtopäätöksiä. Itsetoimintaan aktivoimisen nähtiin kuitenkin sujuvan vasta kokemusta saaneelta opettajakokelaalta, sillä vuorovaikutukseen antautuminen oppilaiden kanssa helposti sekoitti kokelaan valmiiksi laaditut suunnitelmat. Kokelaan kyky alkoi kehittyä opetettaviensa ajatuksenjuoksun seuraamiseen vasta opettajaharjoittelun aikana. Voipio toteaa kirjoituksessaan, että *"vaikeampaa on nuoren, tottumattoman opettajan herättää oppilaansa tutkimaan, kysymään, keksimään ja päättelemän. Puhumattakaan siitä, että hän pystyisi antamaan oppilaalleen todellisia sysäyksiä itsenäiseen harkintaan"*.[317]

Kotitalousopettajaopistosta olevassa asetuksessa säädettiin puolen vuoden opettajaharjoitteluaika ennen opetusnäytteiden antamista. Opettajaharjoitteluaika nähtiin hyvin tärkeäksi ajaksi opettajaopiston jälkeen, sillä silloin koulutuksen aikana saatu harjoitus joutui koeteltavaksi käytännön kouluelämässä. Kokelaat lähtivät opiston ulkopuolisiin kouluihin tekemään puolen vuoden harjoittelujaksonsa.[318] Maataloushallituksen hyväksymään opetusnäytteiden ohjelmaan kului kolme ainetta, jotka olivat ruokatalousoppitunti, kodinhoidon havaintotunti ja ruoanvalmistushavaintotunti. Tämän tapaiset tunnit olivat siis opettajakokelaiden toiveissa heidän tehdessään harjoitteluaan opiston jälkeen. Harjoittelussa oli mahdollista kokeilla opistossa opittuja erilaisia menetelmällisiä suosituksia ja saada kokemusta opetustyöhön. Vuonna 1947 kokelas sai esimerkiksi opetusnäytteen tehtävinä tietopuolisen tunnin aiheeksi aineenvaihdon ja ruoanvalmistuksen havaintotunnin pidettäväksi omenakiisselistä sekä kodinhoidon havaintotunnin aiheeksi hellan puhdistuksen. Arviointilautakunta kiinnitti huomiota tekemässään arvostelussa opettajataitoon ja taipumukseen

314 Voipion esitelmä 1932, Hc, JKOO.
315 Voipion esitelmä 1932, Hc, JKOO.
316 Voipion esitelmä 1932, Hc, JKOO.
317 Voipion esitelmä 1932, Hc, JKOO.
318 Voipion esitelmä 1932, Hc, JKOO.

kotitaloudellisten oppilaitosten opettajatehtävissä.[319]

Poikkeusolot talousopettajakoulutuksessa

Opiston kehittämiskausi, joka oli jatkunut yli kymmenen vuotta, katkesi Suomen jouduttua sotatilaan. Sota-aika, sen jälkeinen pula ja jälleenrakentamisen vaihe eivät voineet olla vaikuttamatta opiston toimintaan. Opiston tilat jouduttiin luovuttamaan vuoden 1939 joulukuun alusta seuraavan vuoden huhtikuuhun asti maanpuolustuksellisiin käyttötarkoituksiin. Koulunpitoon syntyneen katkon aikana opettajat ja oppilaat osallistuivat lotta-, väestösuojelu- ja huoltotoimintaan. Menetettyä kouluaikaa pyrittiin korvaamaan kesäloman aikaisella opiskelulla.[320]

Koulua pystyttiin pitämään vuoden 1941 alkupuoli normaaliin tapaan. Loppuvuodeksi koulutoiminta lakkasi, kun opisto muuttui sotilassairaalaksi. Suurin osa oppilaista siirtyi joko kokonaan tai osittain maanpuolustustoimiin. Muutamat oppilaat osallistuivat opistolla tai omilla kotitiloillaan tuotantotöihin. Opettajat toimivat lähinnä paikallisissa huoltotöissä tai sotilassairaalan tehtävissä. Opiston rakennukset palautettiin vuoden 1941 joulukuussa taas koulukäyttöön. Vaikka sotatila vallitsi maassa, jatkui koulunpito koko 1942 vuoden. Uusia oppilaita otettiin vain kymmenen, sillä opetuksessa oli paikattavana puolen vuoden katkos. Vain osa oppilaista oli palannut jatkamaan koulunkäyntiään, sillä monet jäivät edelleen sota-ajan tarpeista nouseviin tehtäviin. Tässä tilanteessa oppilaat jaettiin opintovaiheensa mukaisiin pienempiin ryhmiin, jotta opetus saatiin sujumaan.[321]

Opetuksesta välillä poissa olleita opiskelijoita valmistui poikkeuksellisesti sodan takia vuoden 1943 kesällä. Kesälomat jaksotettiin siten, että toimintaa pystyttiin jatkamaan koko kesäkauden ajan. Vuoden 1943 kesällä koulun tiloissa toimi tilapäisesti lastenkoti. Koulu joutui jälleen poikkeusjärjestelyihin tilojen osalta vuoden 1944 huhtikuusta marraskuuhun, kun päärakennus muutettiin sotilassairaalaksi. Vuodesta muodostui raskas, kun kaikki osallistuivat ahtaissa oloissa järjestettävän koulutyön ohella mittaviin tuotanto- ja talkootöihin. Sodan päättymisen jälkeen seurasi vielä pitkä pula-aika, jolloin kaikesta opetuksessa tarvittavista materiaaleista oli huutava puute. Ruuan ja elintarvikkeiden vähyys näkyi toisaalta kotitalousopettajien kouluttamisen lisäämistarpeena.[322] Opiston alkuvuosina luotu kasvatus- ja opetusopillinen perusrakenne joutuivat suurten ulkopuolisten muutosten takia kovalle koetukselle. Noin vuosikymmenen kestäneistä poikkeuksellisista olosuhteista huolimatta

---

319 A83/1928; Ohjesääntö 318/1928 E, JKOO; Päiväkirjat 1947, Ab, JKOO.
320 Vuosikertomukset 1939–1942, Db, JKOO.
321 Vuosikertomukset 1940–1943, Db, JKOO.
322 Vuosikertomukset 1943–1945 Db, JKOO.

kotitalousopettajien valmistaminen onnistui omaksutun kasvatuksellisen ajattelun pohjalta.

4.2.2 Kotitalousopettajaopiston vakiintuminen 1950-luku

Sotatoimien ja säännöstelyn päätyttyä opiston toiminta taas vakiintui koulutustehtävän toteuttajaksi. Merkittäviä uudistuksia 1950−1960-luvuilla edustivat talouskouluopetuksen aloittaminen ja lastenkotitoiminnan käynnistäminen, uuden opistorakennuksen valmistuminen, talousopettajaksi opiskelevien määrän kasvu sekä uudistuva kasvatuksellinen ja opetuksellinen ajattelu.

Kotitalousopettajakoulutuksen toiseksi harjoittelukouluksi perustettiin emäntäkoulun rinnalle vuonna 1955 talouskoulu. Viisi kuukautta kestävä talouskoulu painottui opetuksessaan kodinhoitoon, käsitöihin, lastenhoitoon ja ruokatalouteen. Emäntäkouluun verrattuna erona oli lyhyemmän keston lisäksi se, ettei talouskoulussa opetettu ollenkaan maataloudellisia aineita. Tästä syystä kaupunkilaistytöt suosivat talouskoulun tarjoamaa kotitaloudellista opetusta.[323] Lastenkotitoiminnan aloittaminen nähtiin opistossa tarpeelliseksi talouskouluopetukseen kuuluvan lastenhoidon harjoittelun takia. Ympärivuotisesti toimivassa lastenkodissa palveli harjoittelijoiden lisäksi vakituisena henkilöstönä terveyssisar ja lastenhoitaja. Lastenkotitoiminta muuttui myöhemmin 1970-luvulla päiväkodiksi.[324]

Talouskoulun perustaminen liittyi osaltaan kotitalousopettajiksi valmistuvien harjoittelutarpeeseen. Talouskoulu tarjosi lisää soveltuvia tunteja opetusharjoitusta varten. Samalla se mahdollisti muissa kotitalousalan kouluissa tehdyn ulkopuolisen puolen vuoden harjoittelun siirtämisen opistossa tehtäväksi. Hankaluutta aiheuttaneiden opetusnäytteiden järjestämiseen saatiin väljyyttä toisesta ”omasta” harjoittelukoulusta. Aiemmin perustetut tilat olivat alkaneet käydä ahtaiksi koulutuksen lisääntymisen ja monipuolistumisen vuoksi. Vuonna 1955 valmistuneeseen koulutaloon muutti opettajaopisto, jonka tilat taas periytyivät talouskoulun ja emäntäkoulun käyttöön. Koulupuistossa sijainnut vanha Järvenpään kartanon päärakennus hävitettiin tämän uudisrakennusvaiheen aikana. Uuden koulutalon lisäksi alueelle nousi asuntoja opettajille.[325]

Opettajakunta vaihtuu

Pitkäaikaisen johtajan Aino Voipion jäädessä eläkkeelle koko alkuperäinen

---

323 Vuosikertomukset 1954−1955, Db, JKOO.
324 Vuosikertomus 1955, Db, JKOO.
325 Vuosikertomus 1955, Db, JKOO.

opettajakunta oli ehtinyt vaihtua. Myös uusia virkoja oli perustettu toiminnan laajentuessa. Vuonna 1951 kotitalousopettajakoulutuksen kannalta keskeisiä toimijoita olivat johtajaksi valittu agronomi Auli Tare, jonka opetusalueeseen kuuluivat maataloudelliset aineet ja yhteiskuntaoppi. Kasvatus- ja opetusopin opettajana toimi Martta Kasurinen, ravintotalouden opetuksesta vastaavat Esteri Mikkola, Hilkka Raukola ja Airi Männikkö sekä kodinhoitoa opetti Inkeri Hämäläinen.[326]

Eläkkeelle siirtynyttä Aino Voipiota muisteltiin vielä vuosikertomuksessa hänen ansiokkaasta kasvatustyöstään, *"joka vielä kauvan on tuntuva maataloudellisen kotitalousopetuksen piirissä"*.[327]

Talousopettajakoulutuksen oppilaaksi pääsy

Kotitalousopettajaksi pyrkivien hakijamäärät pysyivät korkeina vielä 1950-luvulla, vaikka Jyväskylään oli perustettu opettajaopisto vuonna 1947. Pääsykokeiden käyttöä kokeiltiin muutamina vuosina parhaimpien hakijoiden löytämistä silmällä pitäen. Kaksi päivää kestävät valintakokeet käsittivät tietopuolisia ja käytännön tehtäviä. Vuoden 1949 valintakokeeseen kuului kirjallinen koe, ainekirjoitus, suullinen esitys, tarkkuus- ja huomiokykyä mittaavia testejä sekä käytännöllisiä ruokatalouskokeita.[328]

Kirjallisessa kokeessa oli kuusi kodinhoitoa, ruokataloutta ja taloudellisuutta mittaavaan tehtävää, joissa muun muassa kysyttiin *"Miten hoidan alumiinikasarit ja miksi näin?"* Ainekirjoituksen aiheena olivat *"Maalaiskodin kirjaston tärkeimmät kirjat"*. Suullisessa kokeessa hakijat saivat tehtäväkseen pitää viiden minuutin esityksen perunan käytöstä ruokataloudessa. Tarkkuuskokeessa hakijat saivat seurata laboratoriossa kahden pullon täyttämistä ja selostaa havaintonsa tapahtumasta. Tarkkuutta ja huomiokykyä testattiin myös varastoitavan säilykepurkin kunnostamis-, pöydän kattamis-, separaattorin ja lihamyllyn kokoamis- ja vuoteen sijaamistehtävillä. Ruokataloustehtäviin kuului kiisselin valmistaminen sekä leivosvuokien voiteleminen ja täyttäminen pursottamalla.[329]

Pääsykokeeseen pyydettiin kaksi kertaa koulutukseen valittavien määrä, jota oli nostettu 20 oppilaasta 24:ään pulavuosina lisääntyneen kotitaloudellisen osaamistarpeen vuoksi. Hakijamäärä oli noin nelinkertainen valittavien määrään verrattuna aina 1960-luvulle asti. Välillisesti emäntäkoulun runsaat hakijamäärät ilmensivät kiinnostuneisuutta kotitalousopettajaopintoihin, sillä emäntäkoulu oli edelleen pohjakouluvaatimuksena opettajaopistoon pääsylle. Emäntäkoulun 30 aloituspaikkaa tavoitteli lukuisina vuosina yli 200 hakijaa. Huippuvuosina hakijoita oli lähes 300.

---

326 Vuosikertomus 1951, Db, JKOO.
327 Vuosikertomus 1951, Db, JKOO.
328 Vuosikertomukset 1949–1955, Db, JKOO.
329 Pääsykoe 1949 Hc, JKOO; Vuosikertomus 1949, Db, JKOO.

Ylioppilaiden määrän lisääntyminen kotitalousopettajakoulutuksen hakijoina herätti kysymyksen koulutuksen muuttamisesta ylioppilaspohjaiseksi, mutta koulutus jäi edelleen vuonna 1962 uudistuneessa laissakin keskikoulupohjaiseksi.[330]

Opetusohjelman uudet pedagogiset haasteet

Jo ennen 1950-lukua oli käynnistynyt keskustelu opettajiksi valmistuvien opetusohjelman muuttamisesta. Vuonna 1936 maataloushallitukseen perustetussa kotitalousosastossa oli asetettu komitea pohtimaan kotitaloudellisia kysymyksiä. Tämän vuonna 1945 työskentelynsä aloittaneen komitean työn tuloksena uudistui kotitaloudellisia oppilaitoksia koskeva lainsäädäntö vuonna 1962. Sen perusteella opetussuunnitelmassa olevien oppiaineiden nimityksiä uudenaikaistettiin. Osa ammatillista aineista sai erilaisen painotuksen uudistuneen nimensä kautta. Esimerkkinä modernisoituvista oppiaineiden nimistä olivat kodinhoito-opin laventuminen asunto- ja kodinhoito-opiksi sekä ravintofysiologiaan sisältyneen bakteriologian vaihtuminen mikrobiologiaksi. Keskeisin muutostendenssi koski kuitenkin maataloudellisen opetusosuuden vähentämistä ja sen tilalle otettavien perhekasvatuksen ja neuvonnan osuuksien lisäämistä. Kasvatukselliset keskustelut opetusmuotona jatkuivat entiseen tapaan, vaikka perinteiset teemat olivat muuttumassa.[331]

Kasvatuskeskusteluiden toteutusidea muuttui 1950-luvun alussa siten, että samasta aiheesta oli kaksi peräkkäistä alustusta, jotka käsittelivät aihetta hiukan eri näkökulmista. Esimerkiksi magnetofoniin liittyvät aiheet oli otsikoitu niin, että ensimmäinen alustaja puhui magnetofonin käytöstä yleensä, ja toinen jatkoi magnetofonin käytön soveltuvuudesta opetustyöhön. Tämä muutos johtunee puutarhaopettajiksi valmistuvien pienentyneestä määrästä. Keskusteluissa nojauduttiin kasvatuksen auktoriteetteina Koskenniemeen ja Haavioon, joiden molempien kirjat luettiin kurssin oppimateriaalina. Haavio oli vieraillut opistolla luennoimassa, joten hänen vaikutuksensa välittyi keskustelusta.[332] Keskusteluissa oli ryhdytty käyttämään jaottelua uuteen ja vanhaan kouluun, jossa Haavion mukaan oli kyse opettajan ja oppilaan välisen suhteen muutoksesta. Vanhassa koulussa oli vallalla opettajakeskeisyys ja uuden tavoitteena olivat oppilaskeskeisyys sekä opettajan pyrkimys lähemmäksi oppilasta. Uudessa koulussa käytettiin myös uudistuneita opetusmenetelmiä, joiksi luettiin oppilas- ja opetuskeskustelut, oppilastehtävät, ryhmätyöskentely, retkeilyt ja audiovisuaalisten välineiden käyttö. Tärkeintä opetusmenetelmän valinnassa oli sen soveltuvuus opetettavaan asiaan. Menetelmäkeskusteluiden merkittäväksi aiheeksi nousi

330 Oppilashakemukset 1958−1962, B, JKOO; Vuosikertomukset 1959−1962, Db, JKOO.
331 L182/1962; Opetussuunnitelma Dc, JKOO; Vuosikertomus 1962, Db, JKOO.
332 Kasvatusopilliset päiväkirjat Cd, JKOO.

audiovisuaalisten välineiden käyttö 1950-luvun puolivälissä.[333] Syksyllä 1956 pidettiin kahdeksan eri alustusta audiovisuaalisista välineistä. Alustukset käsittelivät magnetofonin, opetuselokuvan, rainojen ja heijastuskuvien käyttöä opetuksessa. Aiemmin oli puhuttu taulun, kuvataulujen ja piirrosten käytöstä havainnollistamisessa.[334]

Audiovisuaalisten välineiden ja materiaalin ehdottomina etuina nähtiin opetuksessa luokkahuoneen asettamien rajoitusten poistuminen, teorian, ammattitaidon ja -tapojen nopeutuva opettaminen, mahdollisuus runsaampiin opetussisältöihin, oppimisen pysyvyyden sekä oppilaiden tarkkaavaisuuden ja ajattelukyvyn lisääntyminen.[335] Kasvatuskeskusteluiden perusteella filmien käytöstä päädyttiin suosituksiin, joiden mukaan opettajan kuului katsoa filmi useita keroja ennen sen esittämistä luokassa. Hänen tuli valmistella kysymykset, joita oppilaat pohtivat filmiä katsoessaan. Filmin jälkeen oli vielä käytävä keskustelu, jossa opettaja varmisti oikeat vastaukset. Tämän jälkeen filmi katsottiin vielä kertaalleen.[336] Opetusfilmien avulla koettiin saatavan uusia näkemyksiä aikaisempaan opettajakeskeiseen opetukseen. Lyhytfilmejä olivat tuottaneet kotitalouden alueelta maatalousministeriö, kauppa- ja teollisuusministeriö, Pellervo-seura, Tapaturmayhdistys ja Työtehoseura, joilta oli mahdollista tilata tarvitsemiaan lyhytelokuvia ja rainoja. Neljästi vuodessa ilmestyvä Opetuselokuva-ammattilehti tarjosi ajankohtaisinta filmitietoa. Opetuselokuvan tärkeimmiksi ominaisuuksiksi nousivat keskustelussa todellisuuspohjaisuus, kannustavuus ja rytmisyys, sopivuus aiheeseen sekä lyhytkestoisuus (enintään 10 minuuttia). Erityisen hyödyllisinä filmit koettiin kotitaloudessa *”rationalisointiin liittyvissä aiheissa sekä pienten yksityiskohtien opetuksessa.”* Magnetofonin parhaat puolet taas tulivat esiin haastattelujen tekemisessä ja radio-ohjelmien nauhoittamisessa. Haastattelemalla oli mahdollista rakentaa esimerkiksi valmiiden kysymysten pohjalle asiantuntijaluentoja, joita oli mahdollista kuunnella useitakin kertoja. Mielenkiintoinen yksityiskohta keskusteluissa oli visiointi television mahdollisuuksista opetuksen tarkoituksiin. Tuolloinhan televisio oli vasta yleistymässä Suomessa.[337] 1950-luvun jälkipuoliskolla kasvatuskeskusteluiden teemat alkoivat vaihtua oppilaan tuntemukseen ja opettajan persoonallisuuteen sekä opetuksen arviointiin. Oppilaiden tuntemusta pohdittiin eri suunnista ja listattiin ajatuksia siitä, miten opettajan olisi mahdollista lisätä tietämystään opetettavistaan. Hakemukset, havainnot eri tilanteissa ja opettajien väliset keskustelut kirjattiin muistiin. Nähtiin, että opettajan ja oppilaan suhteessa *”molemmin puoleinen tahdikkuus voi pelastaa sisäsoppilaitoksessa hankalankin tilanteen”*.[338]

Haavion mukaan oppilaantuntemus nähtiin toisaalta intuitiivisena, jolloin opettaja

---

333 Kasvatusopilliset päiväkirjat Cd, JKOO.
334 Kasvatusopilliset päiväkirjat Cd, JKOO; Koskenniemi 1967.
335 Kasvatusopilliset päiväkirjat Cd, JKOO.
336 Kasvatusopilliset päiväkirjat Cd, JKOO.
337 Kasvatusopilliset päiväkirjat Cd, JKOO.
338 Kasvatusopilliset päiväkirjat 2/1959, Cd, JKO; Haavio 1946.

toimi synnynnäisen ihmistuntemuksensa pohjalta. Oppilaantuntemus käsitettiin toisaalta diskursiivisena, jolloin opettaja käytti apunaan kyselykaavakkeita ja testauksia. Opettaja saattoi tietysti toimia tarkentamalla intuitiivista menettelyään testein. Opettajan kannalta oli keskeistä pyrkiä ymmärtämään oppilastaan. Haavion mukaan *"oppilaskeskeisen opetuksen tavoitteena on kasvattaa nuorista itsenäisesti ajattelevia ja yhteiskunnan parhaaksi toimivia kansalaisia."* [339]

Opettajakeskeisyyden murenemista pohdittaessa todettiin, että autoratiivisuus voi ilmetä joko opettajan yksinvaltiutena tai henkisenä johtamisena, mutta kurinpidon perustuvan opettajan auktoriteettiin. Haavio on perustellut, että *"kasvatuksessa täytyy sen oman olemuksen vuoksi vallita opettajan ja oppilaan oikeuksien dualismi."* [340]

Opettajuuteen liittyvät aiheet sisälsivät pohdintoja opettajan auktoriteetista. Opettajan auktoriteetilla ymmärrettiin Haavion käsityksenä *"kunnioitettavaa henkilöä, jonka mielipiteellä on johtava vaikutus toisen ihmisen elämänkäsityksiin"*.[341] Ihmiset käsitettiin taipuvaisiksi liittymään henkilöihin, joiden arvostuksen he kokivat omaansa ylempänä olevaksi. Opettajalla tuli olla sekä virallista että persoonallista auktoriteettia. Jos opettajalla ei ollut herkkää vaistoa, hänen tuli pyrkiä lujalla itsekasvatuksella kehittämään itsetuntemustaan, mutta ennen kaikkea omaa persoonallisuuttaan.[342] Itsetuntemus tuotti opettajan työhön etua, sillä opiskelijat olivat tarkkanäköisiä huomaamaan opettajan eri puolet. Oppilaan esikuvaksi päästäkseen opettajalla tuli olla *"siveellistä suuruutta oppilaan silmissä"*.[343]

Arviointi nousi kasvatuksellisten keskusteluiden pohdintoihin 1960-luvulla. Tuolloin ryhdyttiin käyttämään nimitystä arviointi ennen arvosteluna puhutusta toiminnasta. Alustukset olivat erilaisia arvioitiin liittyviä tilanteita, jotka avasivat keskustelua. Ammatillisen osaamisen arviointi jäsentyi taitojen kautta. Erityisen hankalina koettiin huolellisuuden ja oivaltamisen arvioiminen. Kysymyksiä heräsi siitä, pitäisikö oppilaiden osaamista ollenkaan verrata keskenään.[344] Keskusteluiden teemat siirtyivät vähitellen käsittelemään opettajuuteen liittyviä asioita.

4.2.3 Kotitalousnormaalikouluksi nimeäminen 1963

Kotitalousopettajaopisto määrättiin valtioneuvoston päätöksellä vuonna 1963 toimimaan kotitalousnormaalikouluna, jossa korkeakoulusta valmistuneiden oli

339 Kasvatusopilliset päiväkirjat 2/1959, Cd, JKOO; Haavio 1946.
340 Kasvatusopilliset päiväkirjat Cd, JKOO; Haavio 1946.
341 Kasvatusopilliset päiväkirjat 4/1959, Cd, JKO; Haavio 1946.
342 Kasvatusopilliset päiväkirjat Cd, JKOO.
343 Kasvatusopilliset päiväkirjat Cd, JKOO.
344 Kasvatusopilliset päiväkirjat Cd, JKOO.

mahdollista opiskella opettajapätevyys[345]. Maa- ja metsätieteellisestä tiedekunnasta kotitalousaineista valmistuvat sekä muutkin yliopistotutkinnon suorittaneet saivat uuden uramahdollisuuden ammatillisen koulutuksen opetustehtäviin. Koulutuksen kehittämisen kannalta oli positiivista, että korkea-asteen osaamista alkoi virrata alalle. Korkeakoulusta tulevien auskultointiin kuului opetusharjoittelu sekä opetusnäytteiden antaminen.

Vuonna 1962 uusiutunut lainsäädäntö oli tuonut kotitalousopettajaopiston toimintaan joitakin muutoksia. Asetuksen mukaan opistolle kuului valita kolmivuotisen kauden toimiva viisihenkinen johtokunta. Johtokuntaan maataloushallitus määräsi kolme edustajaa. Kotitalousopettajaopiston rehtori kuului johtokuntaan. Lisäksi opettajat valitsivat yhden edustajan keskuudestaan. Ensimmäisessä johtokunnassa toimivat MMT Maija Pekkarinen, MMK Terttu Lyytikkä ja talousopettaja Vilma Elo. Opettajakunta valitsi edustajakseen lehtori Vappu Seppälän. Rehtori Auli Tare oli ensimmäisen johtokunnan puheenjohtaja.[346] Johtokunta jatkoi samassa kokoonpanossa aina vuoteen 1971 asti, ainoastaan opettajaedustaja vaihtui, kun talousopettaja Esteri Mikkolasta tuli johtokunnan jäsen. Johtokunta antoi tarvittaessa lausuntoja maataloushallitukselle. Sen kuului ottaa kantaa oppilasasioihin sekä keskustella opiston kehittämiseen liittyvistä asioista kokouksissaan. Johtokunnan tehtävät keskittyivät paljolti henkilöstökysymyksiin, sillä johtokunta täytti virat sekä palkkasi tuntiopettajat.[347]

Opistoon tuli uusia opettajia. Kasvatusaineiden lehtorina aloitti Aune Kolehmainen vuonna 1968, kun Martta Kasurinen päätti virkauransa. Rehtori Auli Taren jäädessä eläkkeelle opiston rehtoriksi valittiin vuonna 1972 Maija Järventaus. Hän erosi tehtävästä vuonna 1975, jolloin kasvatusaineiden lehtori Aune Kolehmainen otti vastaan rehtorin tehtävän. Maija Järventaukselta vapautuvaan virkaan valittiin Leena Peltosaari. Hänestä tuli opiston rehtori vuonna 1984.[348] Kotitalousopettajaopisto oli kuulunut maataloushallituksen kotitalousosaston ohjaukseen ammattikasvatushallituksen perustamiseen asti. Kotitalousosaston tarkastajat jatkoivat ammattikasvatushallituksessa, joten yhteistyön rakentaminen uudessa toimintamuodossa sujui mutkattomasti.

Opiston tehtäväksi jäi pelkästään talousopettajien valmistaminen, sillä puutarhaopettajien valmistus päättyi Järvenpäässä koulutustehtävän siirtyessä Lepaalle vuonna 1967. Maatalouden heikentyvä asema elinkeinona vaikutti myös kotitalousopettajaopistoon maataloudellisen opetuksen uudelleenjärjestelyinä. Maatalousopetus päätettiin lopettaa kokonaan, joten havaintotilan maat luovutettiin naapurissa toimivan maatalousnormaalikoulun käyttöön. Maatalous- ja puutarhaopetusten loppuessa

345 Vuosikertomus 1964–1965, Db, JKOO.
346 A420/1962; Johtokunnan pöytäkirjat 1962–1963, Ca, JKOO.
347 Johtokunnan pöytäkirjat 1971, Ca, JKOO; Vuosikertomus 1971–1972, Db, JKOO.
348 Johtokunnan pöytäkirjat 1968–1984, Ca, JKOO.

opistolle jäi enää vain pieni puutarha-alue emäntäkoululaisten puutarhahoidon opetusta varten.[349] Maatalouden merkityksen oleellisesti muuttuessa tuli ajankohtaiseksi tarkastella opiskelemaan pääsyn ennakkovaatimuksena olevaa maatalousharjoittelun asemaa. Vuoden pituinen maatalousharjoittelu vaihtuikin monipuolisemmaksi kolmessa eri tehtävässä suoritettavaksi harjoitteluksi. Kolme neljän kuukauden harjoittelujaksoa oli mahdollista suorittaa elintarvikealan organisaatioissa, ravintoloissa ja neuvontajärjestöissä vuodesta 1971 lähtien.[350]

Opetusharjoittelu muuttui myös siitä, kun se oli talouskoulun perustamisen yhteydessä päätynyt kokonaan Järvenpäässä tehtäväksi. Kaksi vuotta kestävän opettajakoulutuksen jälkeen tehtävä puolen vuoden harjoittelu muuttui siten, että siihen sisältyi neljän viikon kenttäjakso jossain maan emäntä- tai talouskoulussa. Kenttäkoulussa auskultantin tuli kuunnella vähintään kaksitoista valmistuneen opettajan pitämää tuntia. Lisäksi auskultantin kuului pitää kahdeksan arvioitavaa harjoitustuntia sekä neljä itsenäistä opetustuntia. Loppuosa puolenvuoden harjoittelusta suoritettiin opistolla. Harjoitteluun kuului neuvontaan perehtyminen, joka oli tullut uutena mukaan opettajakoulutuksen ohjelmaan. Auskultantti suunnitteli ja toteutti neuvontatilaisuuden esimerkiksi neuvontajärjestön tilaisuudessa tai koulussa tai vaikkapa tavaratalossa.[351]

Talousopettajakoulutuksen sisällölliset muutokset

Talousopettajiksi auskultoiville muodostui hyvin yksilöllisesti suoritettava ohjelma. Ohjelmaan kuuluvien erilaisten harjoitustöiden kirjaamista varten oli käytössä lokikirja, johon auskultantit kirjoittivat päiväkohtaiset tehtävänsä. Kirjassa esiintyi runsaasti merkintöjä tavarataloihin tehtyjen neuvontatilaisuuksien lisäksi järjestöjen koulutustilaisuuksissa annetusta neuvonnasta.[352]

Uusien käytännöllisten aineiden opettamisen tarve nousi työelämässä tapahtuneesta muutoksesta. Vuonna 1970 opintonsa aloittavalle ryhmälle pidettiin neuvonnan opetusta osana koulutusta sekä valmennettiin heitä neuvontatehtävään. Neuvonnan merkitys lisääntyi, kun kuluttaja-asiat nousivat pinnalle yhteiskunnan järjestämän kuluttajavalistuksen kautta. Kunnissa avautui kuluttajaneuvojien paikkoja, mutta myös kaupallinen sektori oli kiinnostunut konsulenttien palkkaamisesta uutuustuotteiden esittelyyn ja markkinointiin.[353]

Neuvonnasta pitämässään luentosarjassa Aune Kolehmainen käsitteli neuvojan rooliin liittyviä aiheita sekä erilaisia neuvonnan kohderyhmiä. Luennoissa oli esillä

---

349 Johtokunnan pöytäkirja 4/1970, 1968–1984, Ca, JKOO.
350 Johtokunnan pöytäkirja 1/1971, 1968–1984, Ca, JKOO.
351 Opetussuunnitelmat 1971, Dc, JKOO.
352 Auskultanttien päiväkirja, Ac, JKOO.
353 Opetussuunnitelma 1970, Dc, JKOO; Päiväkirja 1970, Ab, JKOO.

neuvonnan menetelmälliset ratkaisut, joita edustivat muun muassa ryhmätyö, retkeilyt ja näyttelyt. Neuvontatilaisuuden järjestämistä tarkasteltiin eri näkökulmista. Neuvonnan voimakasta lisääntymistä opetuksessa selittää työelämän neuvonnallisten tehtävien uudelleen avautumisen ohella myös se, etteivät opettajiksi valmistuvat sijoittuneet enää pelkästään kouluihin. Tästä syytä neuvonnan opetus sai merkittävän sijan opettajakoulutuksessa.[354]

Toinen opetuksessa ajankohtaiseksi tullut uusi tehtäväalue oli siivouspalvelut. Siivousalalle ei ollut tarjolla mitään koulutusta sen käytännönläheisyyden ja arkisuuden takia. Ammattisiivouksen erilaisuus verrattuna tavalliseen kotisiivoukseen havaittiin julkishallinnon organisoidessa toimitilojensa siivoustyötä ja siivouspalveluyritysten käynnistäessä toimintaansa. Ammatillistuvan siivoustyön lyhytkursseja alettiin järjestää kotitalousopettajaopistossa paljon ennen keskiasteen uudistuksessa avautuvaa siivousalan koulutusväylää.[355]

Talousopettajakoulutuksen pedagogiset muutokset

Kahden vuoden opettajakoulutuksen kasvatuksellisiin opintoihin kuuluivat edelleen tuntien kuunteleminen ja havaintotuntien pitäminen. Pedagogiset keskustelut jatkuivat vielä koko 1960-luvun ja osan 1970-lukuakin. Keskustelujen idea oli muuttunut siten, että alustuksen jälkeen ensin opponentti käytti puheenvuoron. Lopuksi kaikki osallistuivat keskusteluun. Ponsien kirjaamien oli jäänyt pois. Pedagogisesta opetuksesta vastasi kokonaisuudessaan Aune Kolehmainen. Alustusten teemat myötäilivät hänen kasvatusluentosarjassa esille ottamia aiheita, joissa oli kehityspsykologisia, pedagogisia ja opetuksen käytäntöihin sekä koulutusjärjestelmään liittyviä sisältöjä. Hyvin tyypillinen aihe, josta pidettiin monia alustuksia, oli kodin ja koulun yhteistyö. Koulutuksen kentällä menossa olevat monet muutokset vaikuttivat siihen, että erilaiset koulutusjärjestelmää käsittelevät aiheet olivat listalla useiden lukukausien aikana. Työrauhaa ja erilaisia oppilaita eli poikkeavia, kuten asia silloin ilmaistiin, käsiteltiin paljon. Opetussuunnitelma ja opetusmenetelmät toistuivat aiheissa lukukausittain. Vakioaiheena oli myös arvostelu. Edellisessä vaiheessa esiintynyt opetusteknologian muuttuminen oli jäänyt täysin pois listalta, mutta oppilaantuntemuksen ja opettajapersoonallisuuteen liityttäviä teemoja esiintyi edelleen. Auktoriteettina nojauduttiin lähinnä Koskenniemeen. Oppikirjana käytetty Koskenniemen Opettamisen taito oli suunnattu myös toisen asteen koulujen opettajan työhön, joten teoksessa käsitellyt hyvin käytännönläheiset pohdinnat soveltuivat kasvatuskeskusteluissa käytettäviksi

354 Päiväkirja 1970, Ab, JKOO.
355 Päiväkirjat 1975–1980, Ab, JKOO, Vuosikertomukset 1975–1980, Db, JKOO.

perusteluiksi.[356]

1960-luvun lopulla käydyissä kasvatuskeskusteluissa opetussuunnitelman esitettiin jakautuvan ainejakoiseen ja kokonaissuunnitelmaan. Ainejakoisen opetussuunnitelman heikkouksina pidettiin kapeaa näkökulmaa ja hajanaisuutta, sillä *"oppilas joutuu asennoitumaan uudelleen joka tuntia varten"*. Kokonaissuunnitelman nähtiin soveltuvan vain sellaisissa tilanteissa, joissa opetus tapahtuu käytännöllisessä elämässä esiintyvien kokonaisuuksien puitteissa. Kokonaissuunnitelma oli siten mahdollinen ala-asteella, koska siellä oli riittävän vähän eri opetettavia aineita. Kokonaissuunnitelman käsitettiin tarjoavan niiden kokemusten sarjan, jotka oppilas koulutyössään kohtaa.[357]

Opetusmenetelmät jaettiin opettajakeskeisiin ja oppilaskeskeisiin sekä yhteistoiminnallisiin. Opettajakeskeisen esittävän opetuksen todettiin edellyttävän kiinnostavaa aihetta. Oppilaskeskeisellä kysymys- ja vastausmenetelmällä pyrittiin kehittämään oppilaan ajattelua. Oppilaskeskeistä edusti tietysti ohjelmoitu opetus, jossa oppilas eteni työohjeen pohjalta. Silloin opettaja pystyi asettumaan ohjaavaan rooliin, kun perinteinen opettajatyö jäi kulissien takana tehtäväksi. Yhteistoiminnallisena menetelmänä esiintyi ryhmätyö, jossa mahdollistui yhteistyö- ja sosiaalisten taitojen oppiminen. Opetuskeskustelun todettiin antavan kyselyä tasa-arvoisemman tavan asioiden käsittelyyn luokassa.[358]

Arvioinnista muodostui kiinnostava keskusteluaihe, sillä arvostelusta puhuminen väheni ja tilalla alkoi esiintyä lähes pelkästään käsitteenä arviointi. Arvioinnissa erotettiin absoluuttinen ja suhteellinen. Absoluuttinen tarkoitti tietyn arvosanan antamista tietyn tasoisesta suorituksesta. Suhteellisessa arvioinnissa annettiin määrätty prosentti kutakin numeroa asettamalla vastaajat paremmuusjärjestyksen perusteella normaalijakaumaan. Oppilaan suoritusta verrattiin silloin koko luokan tasoon.[359]

Arviointia ohjaavina periaatteina olivat oppilaiden eniten arvostama oikeudenmukaisuus sekä pedagogiset näkökohdat. Arviointiin liittyi prognostisuus ja yhdenmukaisuus. Arvioinnissa *"on opittava taito katsoa sormien läpi oikealla tavalla"*, kiteytti eräs ryhmä keskustelunsa. Keskustelussa heräsi ajatus siitä, että oppilas olisi opetettava arvioimaan oman työnsä tuloksia, jotta hän osaisi tarvittaessa parantaa tahtia.[360]

Vuonna 1963 Järvenpäästä opettajaksi valmistunut kertoo haastattelussa opettajakoulutustaan pitkän opettajauransa jälkeen: *"Opettajakoulutus oli silloin opistoasteen koulutuksen suora jatke, viimeinen puoli vuotta, varsinainen auskultointi. Ennen auskultointia aloitettiin vähän emäntäkoululaisten ja talouskoululaisten ohjaamista ja tuntien pitoa. Alkuaika oli sisällön opistotason opiskelua. Varsinainen opettajakoulutus oli vielä siihen aikaan kovin autoritaarista. Opettajat olivat opiskelijoita korkeammalla. Teititeltiin opiskelijoita. Tunnit olivat*

---

356 Kasvatusopillinen päiväkirja 1963−1971, Cd, JKOO; Koskenniemi 1968.
357 Kasvatusopillinen päiväkirja kevät 1969, Cd, JKOO; Koskenniemi 1967.
358 Kasvatusopillinen päiväkirja kevät 1969, Cd, JKOO.
359 Kasvatusopillinen päiväkirja kevät 1969, Cd, JKOO.
360 Kasvatusopillinen päiväkirja kevät 1969, Cd, JKOO.

muodollisia. Toiseen suuntaan on ollut paljon oppimista. Opiskelijoista oltiin etäällä. Kaavoja oli paljon tuntien pidossa. Tarkat suunnitelmat tunneille piti olla. Kysymykset ja oletetut vastaukset piti kirjata suunnitelmaan. Opettaja näytti, miten esim. joku ruoka valmistetaan ja sitten tuli yllätyksiä, kun oppilaat eivät toimineetkaan odotetulla tavalla".[361] Opettajakoulutus on jäänyt Helvin mieleen hyvin strukturoituna ja mallioppimiseen pohjautuvana. Muistikuvissa myös sisällöllinen opiskelu painottuu, kun taas pedagoginen jää taaemmalle. Autoritaarisuus, hierarkkisuus ja muodollisuus välittyvät vahvoina kokemuksiin kiinnittyneinä teemoina Helvin puheesta.

Vuonna 1979 talousopettajaksi valmistunut puhuu opettajakoulutuksestaan: *"Oppilaitos oli perinteessä kiinni, silti myönteinen kuva jäi. Kun mietiskelen näin jälkeenpäin, niin tekninen osaaminen oli keskeistä. Sen ajan koulutusta arvostellaan edelleen paljon. Kuitenkin siinä oli jotakin erittäin hyvää. Korostettiin, ettei riitä, että itse osaat, pitää osata opettaa se myös toisille. Aika on mennyt eteenpäin, eikä se voi säilyä samanlaisena. Oppimisnäkemys oli behavioristinen. Erityisopetuksesta ja oppilaan kohtaamisesta ei puhuttu mitään. Säännöt, miten kuuluu tehdä olivat tarkkoja. Oppilas jäi vähälle. Oppilaat olivat massa. Ei korostettu, että he voivat olla erilaisia, ajatella ja tavoitella tai tietää jotakin etukäteen. Sisällön opettamiseen keskityttiin. Sisällöt olivat tärkeitä ja laajoja. Lyhyessä ajassa piti opettaa paljon asiaa. Kasvatustiedettä oli ihan liian vähän. Opetusmenetelmät olivat keskeisiä, pop-asia suorastaan. Kursseja suorastaan nimettiin menetelmien mukaan. Opettajan persoona jäi taka-alalle. Menetelmien käyttö piti vaan olla monipuolista, muuten ei tullut hyviä arviointeja".*[362] Iiris muistaa opettajakoulutusajan mieluisana ja positiivisena, vaikkakin säännöt ja substanssin mittavat sisällöt ovat myös jääneet mieleen. Hän harmittelee sitä, miten vähälle oppilaiden osuus jäi oppimisprosessissa. Menetelmien nostaminen keskiöön kutistaa helposti opettajapersoonallisuuden osuutta.

Opetusharjoittelu oli kuulunut aina yhtenä osana opettajakoulutukseen. Se ei jäänyt pois opistokoulutukseen siirtymisen jälkeenkään, vaan sai hyvin selkeän aseman opintojen kokonaisuuden rakenteessa. Kenttäharjoitteluaan Kauhajoella 1980-luvun lopulla tekevä auskultantti puhui kokemuksestaan: *"Mun tehtäväni oli opettaa kotitalousteknikoita, jotka oli hyvin motivoituneita ja nimenomaan nää neuvontatehtävät oli heille läheisiä. Ja sitten mä pystyin omaa työtäni hyödyntämään sen takia, et mä oli ollu paljon neuvontajärjestöjen kanssa ja olin hyvin paljon ollu Marttojen ja Maa- ja kotitalousnaisten kans tekemisissä. Nii se kokemus, kun mulla ei ollu pedagogista kokemusta, mut mul oli tää neuvontatyön kokemus."* [363] Linnean aiemmin työelämässä hankkima ammatillinen osaaminen muodosti luontevan pohjan kenttäharjoittelussa pidettävälle opetukselle. Samalla työelämästä saatu kokemus tuotti opetukseen yhtymäkohdat käytännön neuvontatyöhön.

Toinen kokemus harjoittelupaikasta liittyi opetusteknologiaan, joka oli

---

361 Haastattelu Helvi.
362 Haastattelu Iiris.
363 Haastattelu Linnea.

tositilanteessa kuitenkin haasteellista: *”Siihen aikaan videot oli uusia ja enhän mä osannut videoita käyttää−niin ne kyllä vaivautuu opettaan mulle, koska me käytettiin sitä tossa neuvontaopin opetuksessa paljo hyväksi”*.[364] Käytännön tilanteessa opettajakoulutuksessa saatu laitteiden käyttäminen osoittautui kuitenkin Linnealle hankalaksi ilman avustusta.

1990-luvun alussa valmistunut opettaja selosti käsitystään ammatillisen osaamisen laaja-alaisuuden hyödystä: *”Et siihe olis joku rinnasteinen alaosaaminen esimerkiks niin että puteopettaja (puhdistuksen teknologia), et sillä olisi joku tukiala, josta olis käsitystä tai osaamista, niin silloin pystys suhteuttamaan sitä muutosta, et onkos ne muutokset mitä tapahtuu jollain toisella alalla, niin löytämään ne myös siit omasta pääasiallisesta alasta. ...eli tarkoitan semmost tietynlaista ennaltaehkäisyy, et saadaan pysäytettyä se huono kehitys. ...tai hyvä juttu, joka on monistettavissa toisille aloille et ne palvelualojen sisällä siirtyis mahdollisimman nopeesti”*.[365] Kapea-alaiseen opistotutkintoon valmistunut teknikko kaipasi omaan substanssiosaamiseensa toisen alan tarjoamaa peilauspintaa. Floora näki työelämän muutoksessa laaja-alaisen osaamisen hyötyjä ja kehittymisen mahdollisuuksia. Ajatus on kiinnostusta herättävä siinä mielessä, että paljon esiintyy alaan sisäänpäin kääntyneitä näkemyksiä ja koulutustarpeita. Floora puhuu monialaisen opettajavalmistuksen hyödyllisyydestä käytännön toiminnan kannalta.

4.2.4 Kotitalousopettajaopiston päättyminen 1997

Keskiasteen uudistuksen lainsäädäntö ei ottanut suoraan kantaa opettajakoulutukseen. Vuonna 1981 toiminut projektiryhmä oli pohtinut opettajakoulutuksen kehittämistä. Toisessa vuosilta 1984−1985 olevassa kehittämissuunnitelmassa käsiteltiin sitä, minkälaisia muutosvaatimuksia uudistus asettaa opettajakoulutukselle.[366] Koulutusrakenteen muuttuminen vaikutti siihen, että pääsyvaatimuksia oli muutettava, sillä opettajakoulutuksen molemmat pohjakoulutukset, keskikoulu ja emäntäkoulu lakkautettiin, eikä vuoden maatalousharjoittelukaan enää ollut käytössä. Keskiasteen muutoksen jälkeen pääsyvaatimuksena opettajakoulutukseen oli joko oman alan opistotutkinto tai korkeakoulututkinto sekä tutkinnon jälkeinen työkokemus. Pedagogien koulutus rakentui uudistuvassa ohjelmassa joko ammatillisen tai korkeakoulutuksen pohjalle. Syntyneessä toteutusmallissa ammatillinen ja kasvatuksellinen osuus erottuivat eri koulutusten piiriin.[367]

Järvenpäähän suunniteltiin keskiasteen koulutuksessa aloitettavaksi yleisjakson ohella kouluasteisista erikoistumislinjoista laitoshuoltaja ja ruokataloudenhoitaja

---

364 Haastattelu Linnea.
365 Haastattelu Floora
366 OPM 1981, Kehittämissuunnitelma.
367 Opetussuunnitelma 1987, Dc, JKOO.

sekä opistoasteelta siivous-, ravitsemus- ja kotitalousteknikko. Pesula-alan koulutus lisättiin jälkeenpäin keskiasteen koulutusohjelmaan.[368]

Koti- ja laitostalousopiston suorittaneille opettajakoulutus rakentui siten, että siihen sisältyvät 40 opintoviikon opinnot oli mahdollista suorittaa kahden lukuvuoden aikana. Neljä yleisopintojen opintoviikkoa oli ensimmäisenä. Seuraavaksi tarjottiin 10 opintoviikon yleiset pedagogiset opinnot. Ammattipedagogiset opinnot sekä opetusharjoittelu limittyivät loppuajalle.[369] Opettajakoulutuksen yleisenä tavoitteena oli antaa ajanmukaista tietoa yhteiskunnan asettamista koulutuksen ja koulutyön tavoitteista sekä herättää opiskelijan kiinnostus alaan. Tavoitteena oli perehdyttää opiskelija kasvatustieteelliseen ajatteluun siten, että hän *"saa oman alansa opetuksellisen soveltamisvalmiuden"* sekä varmistaa, että opiskelijalla on *"opettamisessa tarvittava hyvä ammattitaito"*. Tavoitteisiin kuului alan ammattikulttuurin välittäminen, perustietojen antaminen Suomen koulujärjestelmästä, ammattikasvatuksen osa-alueisiin perehdyttäminen, yhteistyö- ammattitaidon kehittäminen, taloudellisen aktiivisuuden lisääminen sekä opiskelijan valmiuksien edistäminen koulutuksellisen tasa-arvon ja kansainvälisyyskasvatuksen suhteen.[370]

Koti- ja laitostalousalan opettajakoulutuksen tavoitteena oli ammatillisen pätevyyden ja vakaan ammatti-identiteetin luominen sekä jatkuva kehittäminen. Lisäksi pyrittiin välittämään kotitalousalan ammattikulttuuria ja yhteiskunnan arvoja opettajiksi valmistuville. Koulutuksessa haluttiin vahvistaa koulutettavan kykyä seurata itsenäisesti alan sekä yhteiskunnan kehitystä.[371]

Lukusuunnitelma muodostui neljän opintoviikon yleisopinnoista, joihin kuuluivat orientoivat opinnot, viestintä ja tietotekniikka. Kymmenen opintoviikkoa käsittäviin yleispedagogisiin opintoihin kuului johdatus kasvatustieteeseen, kasvatussosiologia, kasvatuspsykologia, koulujärjestelmä ja koulutuspolitiikka sekä didaktiikka. Yleispedagogiset opinnot oli mahdollista korvata suoritetulla kasvatustieteen approbatur -arvosanalla.14 opintoviikon ammattipedagogisiin opintoihin sisältyi ammattikasvatuksen perusteet, ammattididaktiikka, erityisopetus ammatillisessa oppilaitoksessa, oppilaanohjaus ja oppilashuolto, koulun hallinto, seminaarityö sekä ammattipedagogiikka.[372] Opetusharjoittelu kesti 10 opintoviikkoa. Se jakautui perus-, kenttä- ja päättöharjoitteluun. Kenttäharjoittelu tarkoitti ulkopuoliseen oppilaitokseen tehtävää harjoitusta. Päättöharjoitteluun kuului vähintään viisi näytekertaa, joissa opiskelijan oli mahdollista osoittaa opetustaidon hallintansa. Arviointiasteikon mukaan opetustaito oli kiitettävää 5−4, hyvää 3−2 ja tyydyttävää 1 arvosanoilla.[373] Koti- ja

368 Vuosikertomus 1986, Db, JKOO.
369 Opetussuunnitelma 1987, Dc, JKOO.
370 Opetussuunnitelma 1987, Dc, JKOO.
371 Opetussuunnitelma 1987, Dc, JKOO.
372 Opetussuunnitelma 1987, Dc, JKOO.
373 Opetussuunnitelma 1987, Dc, JKOO.

laitostalousopettajan ammattikuvaa jäsensivät pedagoginen, ammatillinen, sosiaalinen ja hallinnollinen sekä taloudellinen tehtävä. Pedagoginen tehtävä käsitti oppilaan persoonallisuuden kokonaisvaltaisen kehittämisen. Tämä perustui opettajan oman ammatti-identiteetin muodostumiseen sekä sen reflektointiin osaksi omaa kuvaa itsestä opettajana. Opettaja arvioi jatkuvasti omaa ammatillista käyttäytymistään ja asettaa itselleen sitä koskevia ihanteita.[374]

Ammatillisella tehtävällä tarkoitettiin ammattitaidon ylläpitämistä ja jatkuvaa kehittämistä. Tämä edellyttää mahdollisuutta seurata oman alan kehitystä sekä myös itse kehittää ammattikäytäntöjään. Koulutuksen ja työelämän vuoropuhelu oli merkittävässä asemassa myönteisten työasenteiden muodostumisen kannalta. Koti- ja laitostalousopettajan pätevyys perustui *”teoreettisen tiedon syvälliseen hallintaan ja syvästi omaksuttuihin taidollisiin perusvalmiuksiin”*. Sosiaalisten ja hallinnollisten tehtävien tarkoituksena oli luoda mahdollisimman hyvät ammattikasvatukselliset ja opetukselliset edellytykset sekä koulun sisällä että koulusta ulos avautuvassa yhteistyössä. Taloudellisella tehtävällä tähdennettiin opettajan taloudellista aktiivisuutta ja vastuuntuntoa sekä osallistumista yrittämisen kehittämisessä.[375]

Kasvatuksellisessa opetuksessa alkoi hahmottua kokonaisvaltaiset linjat. Tämä ilmeni Aune Kolehmaisen luentojen jäsentymisenä kasvatukseen, koulutukseen ja opetukseen. Luennoissa tarkasteltiin ammattikasvatuksen didaktiikkaa sekä tieteen käsitystä oppimisesta. Koskenniemen rinnalle alkoi tulla ammattikasvatuksellista ainesta muun muassa Ekolan teoksista. Opettajankoulutuksen painopiste siirtyi kasvatuksellisuuteen, sillä ammatillinen osuus tuli opisto- ja korkeakoulututkinnoista.[376] Ammattikasvatuksellisten opintojen osuus sai merkittävän paikan opettajankoulutuksessa.

Opettajankoulutusosastoksi

Järvenpään kotitalousopettajaopiston opettajakoulutus uudistui joustavaan ja monimuotoiseen suuntaan ennen koulutuksen siirtämistä Jyväskylän opettajakorkeakouluun. Koulutustoiminnan laajentumisen ja monipuolistumisen johdosta kotitalousopettajaopisto oli organisoitunut aikuiskoulutus- ja nuoriso- sekä opettajankoulutusosastoiksi, joiden toimintaa koordinoivat osastonjohtajat. Kasvatusaineiden lehtori Aune Kolehmaisen jäädessä eläkkeelle hänen tilalleen haettiin sekä yliopettajaa että lehtoria huolehtimaan kasvatusainekokonaisuudesta. Tarkoituksena oli lisäksi, että yliopettaja vastaisi pedagogisen toiminnan ohella koko opettajakoulutusosastosta. Johtokunta nimitti yliopettajaksi Kirsti Weissmanin ja lehtoriksi Anne

374 Opetussuunnitelma 1987, Dc, JKOO; Koskenniemi 1978.
375 Opetussuunnitelma 1987, Dc, JKOO.
376 Opetussuunnitelma 1987, Dc, JKOO; Päiväkirja 1982, Ab, JKOO.

Hakkaraisen keväällä 1991.[377] Weissman johti opettajakoulutusosastoa sen päättymiseen saakka ja siirtyi Jyväskylän yksikköön vuonna 1997.

Kunnallistamisvelvoite herätti vastustusta valtion kouluna toimineessa Järvenpään kotitalousopettajaopistossa. Johtokunta esitti vastustavan kantansa kuntaliitolle siirtymisestä. Vastalauseista huolimatta Järvenpään kotitalousopettajaopisto siirtyi Keski-Uudenmaan ammattikoulutusyhtymän omistukseen vuonna 1995. Opiston hallinto muuttui kunnallistamisen yhteydessä siten, että hallinnoinnista vastasivat yhtymävaltuusto, yhtymähallitus ja johtoryhmä. Muutos tuotti alkuvaiheen vastustuksesta huolimatta lisää alueellisia yhteistyömahdollisuuksia.[378]

Monimuotoinen opettajakoulutus

Opettajakoulutusta oli uudistettu joustavaan suuntaan opetushallituksen määräyksellä vuonna 1991. Vuonna 1992 käyttöön otettua oppilaitoskohtaista opetussuunnittelun muutosta täydennettiin vuonna 1993 annetulla opetushallituksen[379] määräyksellä. Uudistuksessa tavoiteltiin monimuotoiseen koulutukseen siirtymistä sekä joustaviin ratkaisuihin ohjaavan toiminnan järjestämistä. Uudistuksessa korostui opiskelijan itsearviointiin perehdyttämisen merkitys. Muutokseen johti oppilaitosten siirtyminen tulosohjaukseen ja oppilaitosten itsenäistyminen. Vaikuttavuuden arviointi nähtiin varsinaisena talousarviointina, mikä tarkoitti keskeisten muutosten arviointia toiminnasta kerättyjen tietojen perusteella. Vaikeutena vaikuttavuuden arvioinnissa oli kuitenkin koulutuksella aikaansaadun tuloksen erottaminen.

Vuosina 1991–1993 uusiutuvan opettajakoulutuksen lähtökohtana olivat työelämämuutokset kohti joustavia tuotantomalleja sekä ammattien muuttuminen. Opettajalta alettiin edellyttää tuotantoprosessien hahmottamista ja työelämäyhteistyötä sekä oman ammattitaidon jatkuvaa kehittämistä. Opinnot muodostuivat samoin kuin jo edellisessä vaiheessa, joten ne käsittivät kokonaisuudessaan 40 opintoviikkoa. Koulutukseen kuului yleiset, kasvatustieteen ja ammattikasvatuksen opinnot sekä opetusharjoittelu.[380]

Opettajakoulutuksen 40 opintoviikon kokonaisuus oli mahdollista suorittaa vaihtoehtoisia väyliä käyttäen. Opiskelun saattoi suorittaa päätoimisena yhden vuoden aikana tai usealle vuodelle jaettuna opiskelijan henkilökohtaisen opetussuunnitelman mukaan. Suoritus oli mahdollista tehdä myös monimuotokoulutuksena opetus- tai muun työn ohessa. Se oli suoritettavissa kokonaan tai osittain näyttökokeella. Opettajakoulutuksen saattoi tehdä myös työpaikallaan opettajakoulutuksen ja työpaikan

377 Johtokunnan pöytäkirja 5/1991, Ca, JKOO.
378 Johtokunnan pöytäkirjat 1991, Ca, JKOO.
379 OPH 16/011/1993.
380 Opetussuunnitelmat 1991, Dc, JKOO.

edustajien sekä opiskelijan sopimukseen pohjautuvana.[381] Muutos vähensi kontaktiopetuksen määrää ja lisäsi opiskelijan itsenäistä työtä. Koulutuksen keskeinen tavoite sisälsi itseohjautuvuuteen tukemisen sekä tutkivaan oppimiseen ohjaamisen. Opettajakoulutuksen muutosvaatimukset nousivat työelämäkehityksen ohella koulutusjärjestelmässä tapahtuneista uudistuksista. Opettajakoulutuksen painoalueet sijoittuivat ympäristökysymyksiin ja kansainvälistymiseen sekä sukupuolten tasa-arvoon.[382]

Koulutuksessa tavoiteltavat pätevyysalueet liittyivät kulttuurin ja yhteisöllisen perustan tuntemiseen sekä työelämän ja ammattien tuntemukseen. Niihin sisältyi yhteistyötaidot ja vastuunotto oppilaitoksen ja koulutuksen yhteisistä tavoitteista ja kehittämisestä. Keskeisen sijan sai oppimisprosessin ohjaaminen ja johtaminen. Koti- ja laitostalousalalle opettajaksi opiskelevan tavoitteena oli kiinnostuminen tiedon jatkuvasta hankkimisesta, perehtyminen kasvatustieteen ja ammattikasvatuksen sisältöihin sekä koti- ja laitostalousalan ammattikulttuurin tiedostaminen. Opiskelijan kasvu opettajaksi edellytti tutustumista koulutuksen filosofisiin ja historiallisiin perusteisiin sekä yhteiskunnallisiin käytäntöihin. Koulutuksessa opettajakokelas rakensi kuvaa omasta alastaan ja ammatistaan osana globalisoituvaa talouskehitystä. Oppimisprosessin johtaminen ja ohjaaminen tarkoitti syventävää itsetuntemusta, opiskelijan tuntemusta, kykyä suunnitella oppimisprosessia, valita menetelmiä sekä arvioida prosessia ja omaa työtään kokonaisuutena.[383]

Kirsti Weissman toteaa vuoden 1995 tulosraportissa yksilöllisten ratkaisujen yleistyneen opintojen suorittamisessa ja jaksottamisessa lukuvuoden aikana. Opiskelijat kokivat mieluisana heidän mahdollisuuksiensa parantumisen suunnitella koulutustaan oman elämäntilanteensa kannalta sopivalla tavalla. Samalla opiskeluajat olivat joissakin tapauksissa pidentyneet ja pitkittyessään hajottaneet opettajakoulutuksen tavoitteena pidettyä opettajan kasvuprosessia.[384] Yhtenä avainalueena oli ollut opiskelija-arvioinnin kehittäminen. Weissmanin mukaan opiskelijoita oli ohjattu itsearviointiin oppimispäiväkirjojen ja yksilöhaastattelujen avulla. Lisäksi opiskelija-arviointia oli kehitetty avoimempaan suuntaan ja itsearviointia painotettu kokonaisuuden kannalta. Kasvatustieteen opintoja oli tarjottu yhdessä Uudenmaan maaseutuopiston kanssa yhteensä 14 opintoviikkoa, jatkaa Weissman.[385]

Opiskelijan kokemuksia monimuotoistuvasta opettajakoulutuksesta

Vuonna 1993 opettajakoulutuksessa opiskeli kuusi ravitsemusteknikon, viisi siivousteknikon ja neljä kotitalousteknikon koulutuksen saanutta sekä kuusi

381 Opetussuunnitelmat 1991, Dc, JKOO.
382 Opetussuunnitelmat 1991, Dc, JKOO.
383 Opetussuunnitelmat 1991, Dc, JKOO.
384 Tulosraportti 1995, Db, JKOO.
385 Tulosraportti 1995, Db, JKOO.

yliopistotutkinnon suorittanutta. (21) Lisäksi koulutuksessa jatkoi edellisenä vuonna aloittaneista yhdeksän. (yhteensä 30) Siivousteknikon koulutuksen saanut Johanna suoritti opettajakoulutuksen monimuotokoulutuksena Järvenpäässä.[386]

Koulutuksestaan Johanna kertoo: *"Olin kypsä ottamaan kaikki tiedot ja taidot vastaan. Loppuarvioinnissa annoin Järvenpäälle paljon kiitoksia. He olivat tukeneet sitä kehitystä, mikä minulla oli kesken. Sain enemmän kuin ikinä osasin kuvitella, varmuutta. Rupesin katselemaan asioita uudelta kantilta."* Johanna toteaa oppineensa, että *"opiskelijat piti saada tekemään työtä. Omia aivoja ei tarvitse yrittää siirtää kenellekään toiselle. Tässä työpaikassa kohtaan sen, että olen myöhään saanut opettajakoulutuksen ja toiset aikaisemmin. Meillä menee vähän ristiin nämä oppimiskäsitykset. Olen itse kognitiivis-humanistinen, toiset jotain muuta. Ristiriitaa on. Olen tyytyväinen, että sain nämä kognitiiviset ja humanistiset käsitteet ihmiskäsitykseen ja muuhun"*.[387]

Monimuotokoulutuksessa toteutetuista järjestelyistä Johanna kertoo seuraavaa: *"viikko paikalla ja viikko pois, etäopiskelua siis. Suuria etätöitä tehtiin ryhmissä. Yksi työ oli nimeltä Koulu, oppimiskeskus. Niistä sai paljon"*. Monimuotokoulutus sopi Johannan elämäntilanteeseen ja opiskelutyyliin, sillä opettajaksi kasvu on yksilöllinen prosessi. Johannan tilanteessa *"ensimmäinen näytetunti oli masentava: ohjaaja haukkui. Ajattelin, että on kaksi tietä: lähteä pois tai nousta ylöspäin. Onneksi valitsin jälkimmäisen"*.[388] Opettajakoulutusrakenne tuki Johannan ammatillista kasvua sekä tuotti valmiuksia itseohjautuvuuteen.

Jyväskylän opettajakorkeakouluun

Viimeiset koti- ja laitostalousopettajat valmistuivat keväällä 1997, jolloin opettajien valmistaminen päättyi Järvenpäässä. Järvenpään kotitalousopettajaopiston opettajanvalmistus siirtyi vuonna 1995 Jyväskylän opettajakorkeakoulun alaisuuteen. Uudistusprosessissa ammatillinen opettajakoulutus siirtyi viiteen opettajakorkeakouluun, jotka toimivat Helsingissä, Hämeenlinnassa, Tampereella, Jyväskylässä ja Oulussa.[389]

Opettajanvalmistuksessa siirryttiin alakohtaisuudesta yhtenäiseen ammatilliseen opettajakorkeakoulutukseen, josta valmistuttiin ammatilliseksi opettajaksi eri aloille. Uudistuksissa koti- ja laitostalouden koulutusala yhdistyi laajempaan kokonaisuuteen, johon liittyivät lisäksi matkailu-, suurtalous- sekä hotelli- ja ravintola-alojen koulutukset. Ammatilliseksi opettajaksi pätevöityminen edellyttää ammatillisuuden ja työkokemuksen pohjalle rakentuvia 35 opintoviikon pedagogisia opintoja[390]. Opettajakoulutus muodostaa vain lyhyen vaiheen elinikäisen oppimisen ketjussa antamalla

386 Vuosikertomus 1994−1994, Db, JKOO.
387 Haastattelu Johanna.
388 Haastattelu Johanna.
389 Vuosikertomus 1995−1996, Db, JKOO.
390 Honka 2000, 135.

laaja-alaisen lähtökohdan opettajaksi kasvulle.

Tuusulanjärven ammattiopistoksi 1997

Järvenpään kotitalousopettajaopiston kouluaste jatkui ammatillisen koulutuksen toisen asteen perustutkintoihin johtavana Tuusulanjärven ammattiopistossa, joka liittyi Keski-Uudenmaan ammattikoulutuskuntayhtymään. Kotitalousopettajaopiston opistokoulutukset siirtyivät ammattikorkeakouluhankkeeseen.

Järvenpään kotitalousopettajaopisto oli suurten muutosten edessä 1990-luvulla. Valtion kouluna toiminut yksikkö liitettiin Keski-Uudenmaan ammattikoulutuskuntayhtymään vuonna 1995. Kotitalousopiston toiminta lohkesi kolmelle eri tasolle, kun opettajakoulutus lakkasi sen siirtyessä Jyväskylään osaksi ammatillista opettajakorkeakoulua. Kaikki neljä teknikkokoulutusta sisältänyt opistotoiminta liittyi Espoon-Vantaan ammattikorkeakouluhankkeeseen, jonka kokeilutoiminnan käynnistyessä vuonna 1997 ammattikorkeakoulu sekä toisen asteen koulutus asettuivat eri taloihin. Toisen asteen nuoriso- ja aikuiskoulutusosastot käsittävän koulutuksen nimeksi tuli Tuusulanjärven ammattiopisto. Sen rehtoriksi valittiin Riitta Narko. Kotitalousopettajaopiston rehtori Leena Peltosaari jatkoi ammattikorkeakouluyksikön johtajana.[391]

Toisen asteen koulutus pyrkii laajaan opetustarjontaan sekä nuorten että aikuisten koulutuksessa. Perustukinnoista on tarjolla catering- ja hotelli- ja ravintola-alan sekä puhdistuspalvelujen koulutusohjelmat, joiden lisäksi talouskouluopinnot alkavat joka lukukausi.[392] Catering-alan asiakaspalvelun koulutusohjelmasta valmistuu palveluvastaavia. Suurtalouden ruokatuotannon koulutusohjelmasta valmistuu suurtalouskokkeja. Koulutusohjelman suorittanut on erikoistunut suurkeittiöiden ruokatuotantoon. Suurtalouskokki osaa valmistaa sekä arki- että juhlaruokia. Hän hallitsee ruoanvalmistustaidot ja pystyy valmistamaan hyvää ruokaa asiakaslähtöisesti ja taloudellisesti.[393]

Puhdistuspalvelualan perustutkinto antaa valmiuksia erilaisten tilojen, laitteiden ja tekstiilien puhdistukseen ja huoltoon. Tutkinnon suorittaneelta edellytetään puhdistusteknologisen osaamisen lisäksi sekä ryhmässä toimimisen ja asiakaspalvelun taitoja että kykyä itsenäiseen työskentelyyn. Koulutusohjelmassa erikoistutaan siivousalan tehtäviin.[394] Puhdistuspalvelualalla on yhtymäkohtia erityisesti kiinteistönhoito-, sosiaali- ja terveys- sekä tekstiili- ja vaatetusalaan. Toimenkuvaan kuuluu usein työpaikasta riippuen myös muita palvelutehtäviä, kuten kiinteistönhoidon, vahtimestarin tai

391 Niromaa 2006; Vuosikertomukset 1995–1998, Db, JKOO.
392 Opetustarjonta 2000, Dc, JKOO.
393 Opetustarjonta 2000, Dc, JKOO.
394 Opetustarjonta 2000, Dc, JKOO.

toimistoemännän tehtäviä tai ruokailussa ja muissa henkilökohtaisissa toiminnoissa avustamista. Peruskoulupohjaisilla perustutkintolinjoilla on mahdollisuus suorittaa myös ylioppilastutkinto samanaikaisesti ammatillisten opintojen kanssa kolmessa vuodessa. Yhteistyökumppanina on Järvenpään lukio.[395]

4.3 Korkea-asteen uudistus: Opistot osaksi Laureaa 2000

Espoon-Vantaan (myöhemmin Laurea) ammattikorkeakouluhankkeessa matkailu-, ravitsemis- ja talousala rakentui Espoon hotelli- ja ravintola-, koti- ja laitostalousalojen opistotutkintojen sekä Vantaan ravitsemispalvelujen koulutusohjelman lisäksi Järvenpään kotitalousopettajaopiston opistopaikoille. Opistojen tilalle suunniteltavat ammattikorkeakoulut syntyivät kokeilutoiminnan kautta. Kokeiluluvan hakeminen edellytti opistojen organisoitumista yhden ylläpitäjän alaisuuteen, johon toimilupakriteerit ohjasivat. Kokeilutoiminnan tavoitteena oli eriyttää koulu- ja opistoasteet toisen asteen ja korkea-asteen ammattikasvatukseksi sekä hallinnollisesti että toiminnallisesti. Toimiluvan hakeminen vauhditti oppilaitosten kehittämistoimintaa ammattikorkeakoulutasoisuuden saavuttamiseksi. Sen toinen merkitys liittyi ylläpitojärjestelmien kehittämiseen sekä koulutuksen siirtämiseen kunnalliselle tai yksityiselle perustalle. Aiemmin tavoitetta oli toteutettu oppilaitosten kunnallistamismenettelyllä.

Opetusministeriön koulutus- ja tiedepolitiikan osastoon perustettiin omat yksiköt ammatillista ja ammattikorkeakoulutusta varten. Opetusministeriön tehtäväkenttään sisällytettiin korkea-asteen koulutuksen ohjaus: tiede-, taide- ja ammattikorkeakoulutus.[396] Osaksi korkeakoulujärjestelmää rakentuvat ammattikorkeakoulut liitettiin suoraan opetusministeriön alaisuuteen. Perustehtävän hoitamisen ja jatkuvan kehittämisen laatutason arvioinnista huolehtiminen kuuluivat opetusministeriön yhteydessä toimivalle ammattikorkeakouluneuvostolle. Valtioneuvosto hyväksyi koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmissa esitettävät pitkän aikavälin valtakunnalliset koulutuspoliittiset linjaukset.[397] Ministeriöllä on seuranta- ja arviointitehtävä. Keskiasteen uudistuksen aikaisesta normiohjauksesta siirryttiin arviointia painottavaan ohjausjärjestelmään. Se tarkoitti käytännössä koulujen laajaa itsehallintoa sekä ministeriön kanssa määräajoin käytäviä tavoite- ja tulossopimusneuvotteluita. Koulutuksen rakenteesta ja mitoituksesta päätettiin opetushallinnon tasolla valtakunnallisesti, kun taas koulutuksen järjestämis- ja suunnitteluvastuuta sijoitettiin alueelliselle ja

395 Niromaa 2006; Opetustarjonta 2000, Dc, JKOO.
396 A183/1991; Lampinen 1998; Salminen 1999.
397 L391/1991; A392/1991.

paikalliselle tasolle.[398]

Uudistuksia ohjattiin kokeilulainsäädännöllä ja ammattikorkeakoulutasoisuutta arvioitiin toimilupahakemusten perusteella[399]. Ammattikorkeakoulututkinnoista tavoiteltiin ammatillispainotteisia korkeakoulututkintoja, jotka pohjautuivat työelämän asettamiin vaatimuksiin sekä niiden kehitystarpeisiin ja jotka johtivat erilaisiin työelämän asiantuntijatehtäviin. Tehokas ja kansainvälisen vertailtavuuden vaatima koulutusaika asetettiin tavoitteeksi.[400] Opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain (L 705/1992) perusteella ammattikorkeakoulut oikeutettiin perustamishankkeen osalta valtionosuuteen. Käyttökustannusten rahoitus muodostettiin sekä valtionosuudesta että opiskelijoiden kotikuntien maksuosuuksista.[401] Vuonna 2003 voimaan tulleen lain (L351/2003) mukaan ammattikorkeakoulun tehtävänä on ”antaa työelämän ja sen kehittämisen vaatimuksiin sekä tutkimukseen ja taiteellisiin lähtökohtiin perustuvaa korkeakouluopetusta ammatillisiin asiantuntijatehtäviin, tukea yksilön ammatillista kasvua ja harjoittaa ammattikorkeakouluopetusta palvelevaa sekä työelämää ja aluekehitystä tukevaa ja alueen elinkeinorakenteen huomioon ottavaa soveltavaa tutkimus- ja kehitystyötä.”[402]

Espoon ja Vantaan ammattikorkeakouluhankkeeseen liittyi myös Keski- ja Pohjois-Uudenmaan koulutusyhtymän opistokoulutukset. Hankeen koulutusalakohtaisten kehittämistyöryhmien tehtävänä oli valmistella alakohtaiset selvitykset kokeilulupahakemusta varten sekä suunnitella koulutusohjelmiensa opetussuunnitelmat.[403] Matkailu-, ravitsemis- ja talousalan koulutusalakohtaiseen työryhmään kutsuttiin Espoon hotelli- ja ravintola- sekä koti- ja laitostalousoppilaitosten, Järvenpään kotitalousopettajaopiston, Porvoon matkailuoppilaitoksen, Vantaan väliaikaisen ammattikorkeakoulun ravitsemispalvelujen koulutusohjelman sekä Espoon-Vantaan teknillisen ammattikorkeakoulun edustajat.[404]

Työryhmän puheenjohtajaksi valittiin Keski-Uudenmaan ammattikoulutusyhtymän johtaja Pentti Rauhala. Matkailu-, ravitsemis- ja talousalan (Marata) työryhmä laati selvityksen alueen koulutusalan ammattikorkeakoulutasoisen opetuksen määrällisestä tarpeesta. Ryhmä hahmotteli alan sisäistä profiloitumista Espooseen ja Järvenpäähän suunniteltaville koulutuksille. Lisäksi ryhmä luonnosteli alan visiota ja kehittämisstrategioita. Työryhmä ideoi pedagogisia kehittämisen periaatteita sekä selvitti

398 Lampinen 1998.
399 Lampinen 1998.
400 Lampinen 1998. vrt. Goedegebuure 1992.
401 L705/1992; Lampinen 1998.
402 L351/2003.
403 Opetussuunnitelman perusteet 2000; Nuotio ym. 2001.
404 Marata 1995, EVAMK.

työelämään verkostoitumismahdollisuuksia.[405]

Koulutustarjonnan tarve arvioitiin sekä vuoden 1995 aloituspaikkojen että Uudellemaalle kohdistuvan muuttoliikkeen pohjalta 230 vuosittaiseksi aloituspaikaksi[406]. Visioksi vahvistui toimialan laaja-alaisuus. Strategia suuntautui tuottamaan muuttuvaan työelämään *"uudenlaisia kvalifikaatioita huomisen työelämän tarpeisiin"* [407] sekä *"palvelualan yrittäjyyttä"*. Verkostoituva toimintatapa edellytti uudenlaista palveluosaamista. Työryhmän kokoontumisen aikana Porvoon matkailuala siirtyi Helsingin liiketalouden hankkeeseen.[408] Alakohtainen työryhmä tuotti raamit koulutusohjelmien opetussuunnitelmia sekä esityksen toimilupahakemusta varten.

Kokeilulupahakemuksessa alalle päädyttiin esittämään kahta erillistä koulutusohjelmaa. Järvenpään profiiliksi hahmoteltiin matkailua ja Espoolle laaja-alaista palvelutarjontaa. Jatkosuunnittelussa Järvenpään yksikkö painottui yrittäjyyteen ja Espoo johtajuuteen. Koulutusohjelmien alustavat nimet - palvelujohtaminen ja palveluyrittäjyys - otettiin käyttöön toimilupahakemuksessa.[409] Koulutusohjelmat profiloitiin alueellisesti erilaisiksi suhteessa Porvoon ja Haagan tarjoamien ohjelmien kanssa. Helsingin ammattikorkeakouluun suunnitteilla ollut ravitsemispalvelujen koulutusohjelma herätti kysymyksiä, sillä Espoon-Vantaan hankkeeseen oli liittynyt Vantaan kokeilusta ravitsemispalvelujen koulutusohjelma.[410]

Palvelujohtamisen koulutusohjelma

Palvelujohtamisen koulutusohjelman tavoitteena oli laaja-alaisten, kansainvälisesti suuntautuneiden asiantuntijoiden kasvattaminen palvelualan muuttuviin ammatteihin, tehtäviin ja yrittäjiksi. Palvelujohtamisen tehtäväalue sisälsi opetussuunnitelmassa laajasti matkailu-, ravitsemis- ja talousalaan kuuluvien osa-alueiden sekä niiden yhdistelmien ja sidosryhmien kokonaisuudet.[411] Koulutusohjelman aiempien opistokoulutusten pohjalta nousseet hotelli- ja kongressi-, ravitsemis-, kuluttaja- sekä puhdistuspalvelujen suuntautumisvaihtoehdot kattoivat alan lukuun ottamatta matkailua, josta tuli Järvenpään profiili.[412] 140 opintoviikkoa sisältäviin ammattikorkeakoulututkintoon johtaviin opintoihin kuului perus- ja ammattiopintoja, vapaasti valittavia opintoja, ammattia edistävää harjoittelua sekä opinnäytetyö.

Kotitalousalan opistokoulutuksen ammatillinen osaaminen sisältyi

---

405 Marata 1995, EVAMK.
406 Marata 1995, EVAMK.
407 Marata 1995, EVAMK.
408 Marata 1995, EVAMK.
409 Marata 1995, EVAMK.
410 Opetussuunnitelma 1/1997, Espoo, EVAMK.
411 Haku 1996, EVAMK.
412 Marata 1995, EVAMK; Opetussuunnitelma 4/2000, Espoo, EVAMK.

palvelujohtamisen koulutusohjelmassa kuluttaja- ja puhdistuspalvelujen suuntautumisvaihtoehtoihin. Kotitalous esiintyi opetussuunnitelmassa edelleen joidenkin opintojaksojen nimissä ja sisältökuvauksissa, mutta muuten se oli täysin sulautunut palveluajatteluun. Kuluttajapalvelujen opinnoissa painottuivat kuluttaja-asioiden tuntemus ja viestinnälliset valmiudet, jotka edustivat aiempaa neuvontaa sekä kotitalousteknikon opintoja. Puhdistuspalvelujen suuntautumisessa korostuivat siivousteknikkokoulutuksen sisällöt.[413] Kokeiluvaiheessa opetussuunnitelmatyöskentelystä vastasi kolmesta eri yksiköstä koottu opettajakunta. Siihen kuului hotelli- ja ravintola- sekä koti- ja laitostalousoppilaitosten opisto-opettajien lisäksi Vantaan ravitsemispalvelujen koulutusohjelmaa opettava henkilöstö.[414] Työelämäosaamista saatiin neuvottelukunnan edustajilta[415].

Kokeilun ensivaiheesta saadut kokemukset liittyivät puhdistuspalvelujen suuntautumisvaihtoehtoon, johon ei hakeutunut kahden ensimmäisen kokeiluvuoden aikana ainoatakaan opiskelijaa. Puhdistuspalvelujen suuntautumisvaihtoehdon kehittämiseen johti toisaalta työelämästä noussut muutospaine sekä toisaalta suuntautumisen huono vetovoima. Yritysten ydintoimintaan keskittyminen ja tukipalvelujen ulkoistaminen oli johtanut tukipalveluita tuottavien ja myyvien palvelukonseptien kysyntään. Toimitilapalvelujen suunnittelua ja organisointia varten ei ollut Suomessa koulutusta.

Virikkeitä toimitilapalvelujen kehittämiseen saatiin hollantilaisista, saksalaisista ja itävaltalaisista yhteistyökouluista. Niissä palvelujohtamisen sisältöalueet toteutettiin laaja-alaisena Facility Management -osaamisena. Puhdistuspalvelujen suuntautuminen muutettiin monipuolisesti tukipalveluita sisältäväksi toimitilapalvelujen kokonaisuudeksi. Muutos vaikutti siten, että ensimmäiset opiskelijat aloittivat toimitilapalvelujen suuntautumisessa vuonna 1999. Jatkossa toimitilapalveluista kiinnostuneita opiskelijoita on riittänyt. Toimitilapalvelujen suuntautumisvaihto muodostui opetussuunnitelmaksi taulukko 6 mukaisesti.[416]

---

413 Opetussuunnitelma 1/1997, Espoo, EVAMK.

414 Marata 1995, EVAMK.

415 Neuvottelukunta Marata 1996–1999, Espoo, EVAMK. Neuvottelukuntaan kuului yksi edustaja kunkin suuntautumisvaihtoehdon työelämälohkolta. Hotellialaa edusti johtaja Juhani Korpikallio, ravitsemispalvelujen näkemystä toi Amicassa toimiva tuotekehityspäällikkö Timo Paasonen. Kuluttajatutkimuslaitoksen tutkija Liisa Perälä tunsi kuluttajapalvelusektorin. ISS:n laatupäällikkö Leena Kreuss-Loikkasen asiantuntijuus liittyi puhdistuspalveluihin.

416 Opetussuunnitelma 3/1999, Espoo, EVAMK.

TAULUKKO 6. Toimitilapalvelujen opinnot.[417]

Opintokokonaisuus	Opintojaksot	Laajuus
Perusopinnot	Monialaisen osaamisen perusta, tehtäväalueen käytännölliset ja teoreettiset perusteet sekä kehittyvä palvelujohtajuus	25 ov 35 ov
Harjoittelu 1 & 2		20 ov
Vapaasti valittavat opinnot		20 ov
Ammatillisesti erikoistavat opinnot Toimitilapalvelujen suuntautumisvaihtoehto	Toimitilapalvelujen prosessit, toimitilahallinta ja asiakaslähtöinen toimitilapalvelujärjestelmä	30 ov
Opinnäytetyö		10 ov
Yhteensä		140 v

Matkailu-, ravitsemis- ja talousalan ammattikorkeakoulutuksesta, johon toimitilapalvelujen koulutusohjelma kuuluu, valmistutaan restonomi (AMK) tutkintoon. Tutkinnon nimi on laajentunut Haaga-Instituutin omistuksesta koko alaa käsittäväksi vuonna 1997. Vaikka restonomi-nimikkeen soveltuvuutta on arvosteltu, ratkaisulla voidaan tukea koulutustason hahmottumista eri sektoreita sisältävällä palvelualalla. Tyypillisiä restonomien tehtävänimikkeitä edustavat palveluesimies ja palvelupäällikkö sekä myynti- ja markkinointipäällikkö. Kuluttajapalvelujen suuntautumisesta valmistuvia työskentelee kuluttaja-, talous- ja velkaneuvonnan sekä tutkimuksen tehtäväalueilla. Toimitilapalveluiden suuntautumisesta valmistuvat restonomit työllistyvät esimiestöihin suoraan koulusta. Noin 25 prosenttia restonomeista on ehtinyt 10 vuoden kuluttua valmistumisestaan kohota urallaan tulosvastuullisiin johtotehtäviin.[418]

Palveluyrittäjyyden koulutusohjelma

Palveluyrittäjyyden koulutusohjelma suuntautui yrittäjyyteen. Sen painotuksia olivat kiinteistö- ja puhtauspalvelu-, matkailupalvelu-, pesulapalvelu- ja ravitsemispalvelualat. Perusteluina koulutusohjelmalle esitettiin erilaisten kotitalouspalvelujen kysynnän kasvua sekä kotitalouksien ja yksittäisten kuluttajien lisääntyvää tiedon ja neuvonnan tarvetta omassa arjessa selviämisen ja päätöstenteon tueksi. Kiinteistö- ja puhtauspalveluala todettiin kasvavaksi ja muuttuvaksi nykyistä enemmän kokonaisvaltaista palvelua tarjoavaksi toimialaksi. Ravitsemispalveluissa määriteltiin ravitsemusneuvonta keskeiseen asemaan. Kansainvälistymisen seurauksena matkailutoimen kasvamisen todettiin edellyttävän kokonaispalvelun ja matkailupalvelutuotteiden

417 Opetussuunnitelma 3/1999, Espoo, EVAMK.
418 Laurea, YAMK hakijatilasto 2007.

kehittämistä.[419]

Palveluyrittäjyyden koulutusohjelman opinnot rakentuivat laajoista, teemapohjaisista kokonaisuuksista. Tämä ohjasi opiskelijaa asioiden kokonaisvaltaiseen hallintaan. Työelämäprojektit ja työelämässä toimiminen yhdistivät luontevasti käytännön ja teorian. Yhdessä tekeminen, oman toiminnan kyseenalaistaminen ja uusien toimintatapojen kehittäminen sekä tutkiva työote mahdollistivat parhaan kasvun tulevaisuuden asiantuntijoille.[420]

Kehitysvaiheet Lönnrotista ja Järvenpäästä Laureaan

Elias Lönnrotin Emännyyskoulusta ja Järvenpään kotitalousopettajaopistosta alkaneiden koulutusten yhdistyminen Laurean koulutusohjelmiksi on koottu kuvioon 3. Kuviosta on hahmotettavissa kotitalousalan ammattikasvatuksen kehitysvaiheet yksittäisistä kouluista osaksi alueen monialaista korkeakoulua. Molempien tapauskoulujen opistokoulutukset muodostivat vuonna 2000 Laurea-ammattikorkeakoulun matkailu-, ravitsemis- ja talousalan koulutusohjelmat Espoon ja Järvenpään toimipisteissä. Vuodesta 2008 lähtien alan koulutus siirtyi kokonaan Espooseen. Elias Lönnrotin Emännyyskoulun kehitysvaiheiden kulku on seurattavissa kuvio 3:n alareunasta kohti Laureaa ja Lönnrot opistoa. Järvenpään Kotitalousopettajaopiston jakautuminen kolmeen eri yksikköön ilmenee saman kuvion yläosasta. Sinisellä tekstillä merkityt koulut ovat edelleen toiminnassa olevia yksiköitä. Vuosiluku kunkin koulun nimen yhteydessä tarkoittaa sen perustamisvuotta.

[419] Opetussuunnitelma 1/1997, Järvenpää, EVAMK.
[420] Opetussuunnitelma 1/1997, Järvenpää, EVAMK.

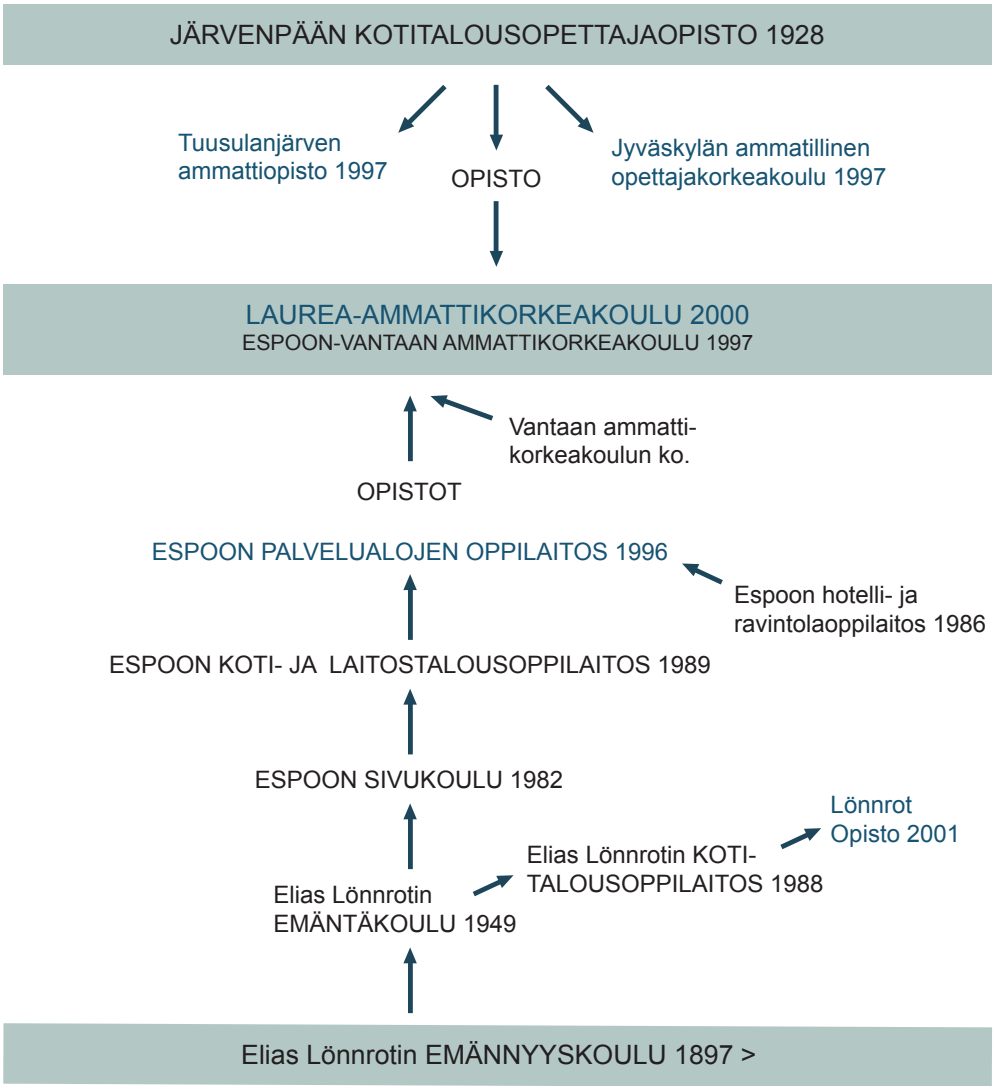

KUVIO 3. Lönnrotista ja Järvenpäästä Laureaan.

Kouluhallinnon alaisuudessa vuonna 1897 aloittaneen emännyyskoulun toimintaidea oli kummunnut hyvin erilaisista lähtökohdista maatalouteen kiinnittyviin emäntäkouluihin verrattuna. Koulun toiminta-ajatus perustui lönnrotilaisten perinteiden vaalimiseen. Opetuksessa painottuivat naisten tarvitsemien käytännöllisten taitojen ohella monet yleisaineet. Köyhien tyttöjen koulutusta tukemaan perustetun koulun tarkoituksiin kuului pyrkimys tasa-arvoon sivistystä lisäämällä. Emännyyskoulun 50-vuotisen toiminnan ajan sitä johti sama kaupunkitaloudellisen kotitalousopettajakoulutuksen saanut johtajatar käsityönopettajan ja palvelijan avustamana. Emännyyskoulu on uranuurtaja kotitaloudellisen koulutuksen ketjussa. Sen elinvoimaa ilmentää

Sammatissa nykyään toimiva toisen asteen ammatillista koulutusta tarjoava Lönnrot Opisto.

Lönnrotilaisen perinteen viljeleminen pystyttiin siirtämään opettajien välityksellä emäntäkouluun, vaikka koulun toiminta muutettiin maataloudellisen oppisuunnan mukaiseksi vuonna 1949. Maatalousministeriön ohjaukseen liitetty emäntäkoulu rakennettiin täysin uusiksi. Uuden emäntäkoulun tilat valmistuivat vuonna 1957. Emäntäkoulu jatkui Sammatissa keskiasteen uudistukseen asti. Maatilojen, navettojen ja puutarhojen valtakausi oli ohi jo emäntäkouluaikana, vaikka maatalouselinkeinoon liittyvä toiminta oli tukitoimien kohteena koko maassa. Emäntäkoulu oli kiinnittynyt vahvasti koneellistuvaan maa- ja karjatalouden opetukseen.

Lönnrotilaiset toimintamallit siirtyivät Espooseen vuonna 1982 avatun sivukoulun käytänteiksi opetussuunnitelmien ja hallinnoinnin kautta. Sivukouluvaiheessa maatalouteen painottuva opetus oli väistymässä emäntäkoulujen ohjelmista. Maatalousopetus ei missään vaiheessa ulottunut Espooseen, jossa painopiste oli aluksi talous- ja kodinhoitajakoulutuksilla sekä siivousalan opetuksella. Sivukoulu vakiintui Espoon koulutuskuntayhtymän ylläpitämäksi koti- ja laitostalousoppilaitokseksi vuonna 1989. Koti- ja laitostalous sekä hotelli- ja ravintolaoppilaitoksen yhdistymisessä muodostettiin Espoon palvelualojen oppilaitos vuonna 1996. Silloin oltiin jo opistokoulutusten osalta hankkiutumassa Vantaan ravitsemispalvelujen koulutusohjelman vahvistuksella ammattikorkeakouluun. Espoon-Vantaan ammattikorkeakoulu vakinaistui vuonna 2000. Silloin siitä tuli Laurea-ammattikorkeakoulu, jonka Espoo-instituutissa jatkui palvelujohtamisen koulutusohjelma.

Järvenpään opistossa tarjottava koulutus kiinnitettiin vahvoin sidoksin maatalouteen, sillä kotitalousopettajaopisto perustettiin vuonna 1928 palvelemaan erityisesti maataloudellisen kotitalouden kehitystä. Opettajankoulutuksessa korostettiin perustamisvaiheessa maatalousministeriön toimialaan kuulumista. Opettajakokelaat sosiaalistuivat emäntäkoulun lisäksi maatalousalaan opettajaoppiin pääsyn edellytyksenä olevassa maatalousharjoittelussa. Kotitalousalan koulutuskokonaisuus muodostui alkuvaiheessa opettajaopiston yhteydessä toimivista emäntä- ja talouskouluista. Ne tarjosivat alalle perusvalmiuksia sekä palvelivat opettajakokelaiden harjoittelukouluina.

Opettajakoulutuksen siirtäminen Jyväskylään vuonna 1997 päätti (talous)opettajien valmistamisen Järvenpäässä. Toimialasidonnaisuuden takia talousopettajiksi valmistuvien koulutuksen painopiste pysyi ammatillisissa opinnoissa 1980-luvulle saakka. Koulutustehtävä eriytyi keskiasteen uudistuksessa, jolloin opettajankoulutuksen toteutettavaksi jäivät pedagogiset opinnot, kun taas koulu- ja opistoasteet vastasivat alan ammatillista koulutusta. Valtion omistuksesta kuntayhtymään siirtyminen oli suuri muutos. Järvenpään yksikön pilkkoutuminen käynnistyi ammattikorkeakouluhankkeeseen liittymisen yhteydessä. Opisto-osa irrotettiin ensin Keski-Uudenmaan paikalliseen ja myöhemmin koko Uuttamaata käsittävään

ammattikorkeakouluhankkeeseen.

Järvenpään kotitalousopettajaopiston saama rooli alan koulutuksen suunnannäyttäjänä päättyi, kun 70 vuotta yhtenäisenä jatkunut koulutustehtävä jakautui kolmeen eri osaan. Kotitalousalan aiempien opistokoulutusten pohjalle muodostettiin Laurea-ammattikorkeakouluun vuonna 1997 liittyvä palveluyrittäjyyden koulutusohjelma.

4.4 Kotitalousalan ammattikasvatuksen yleinen kehitys

Ammattikasvatus on kehittynyt suomalaisen yhteiskunnan muuttuessa. Kehitys ilmenee työelämän, hallinnon ja koulutuksen muutoksina. Kuvioon 4 on koottu toimialan ja ammattien kehitys tarkastelujakson ajalta. Autonomian ajalla kotitalouden hoitamiseen liittyvät tehtävät olivat naisten työtä niin kaupunki- kuin maalaiskodeissakin.

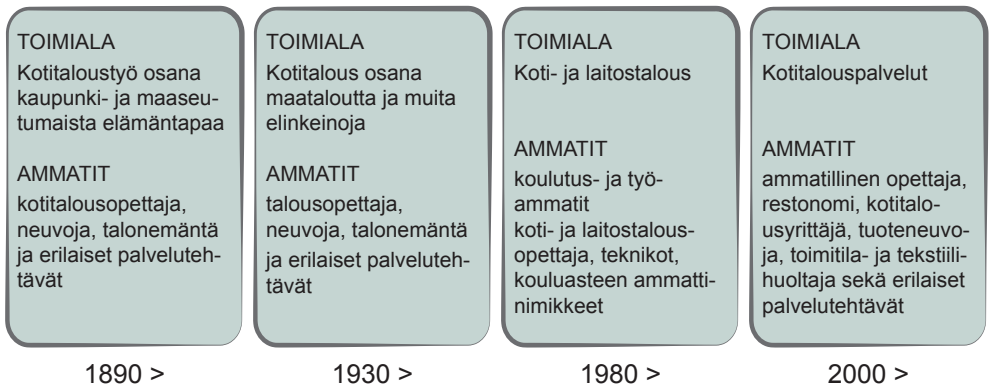

KUVIO 4. Kotitalouden toimialan kehitys.

Kotitaloustyöt opittiin työssä mukana olemalla alan koulutuksen alkamiseen asti. Kotitalous on käsitetty laajasti hoitamiseen, lastenkasvatukseen, ravitsemukseen ja hygieniaan sekä vaatehuoltoon liittyvinä tehtävinä. Työelämässä naiset sijoittuivat hoidon, hoivan ja palvelun sekä kasvatuksen alueelle. Maaseudun naiset osallistuivat myös maa- ja karjataloustöihin. Maatilan kotitaloudesta vastasi aina emäntä. Hänellä saattoi olla varallisuudesta riippuen apunaan joukko palvelusväkeä, mutta työläisten ja piententilojen emännät huolehtivat kaikesta yksinään.

Maaseudulla kotitalous miellettiin osaksi maataloutta ja muita elinkeinoja ennen naisten laajamittaisempaa työelämään siirtymistä ja elinkeinorakenteen muuttumista. Talonemännäksi pääseminen oli monen nuoren naisen toiveissa maatalousvaltaisessa Suomessa. Neuvoja ja talousopettaja olivat agraariajan suosittuja ammatteja.

Koti- ja laitostalousalan muodostaminen oli merkittävä muutos kotitalouden kehityksessä. Ala työllisti naisia kodin ulkopuolisiin julkishallinnon tarjoamiin työtehtäviin. 1990-luvulla julkishallinnon purkaminen edisti kotitalouspalvelujen syntymistä.

Nykyiset kotitalousalan ammatit asettuvat erilaisiin palvelualan tehtäviin.

Suomeen perustettiin autonomian aikana keskushallinto. Yleissivistävä koulutus jäi kouluhallinnon yhteyteen ja Elias Lönnrotin koulu vuoteen 1948 asti. Silloin se hakeutui maatalousministeriön hallinnoinnin piiriin. Toimialaministeriöiden perustamisen yhteydessä ammatillinen koulutus asettui kunkin toimialan valvontaan. Kotitalouden alan koulutuksen hallinnoinnista vastasi 1900-luvun alkupuolelta lähtien pääosin maataloushallinto. Vuoteen 1968 asti maatalousministeriön toimialaan kuulunut kotitalouskoulutus siirtyi keskiasteen uudistuksessa ammattikasvatushallitukseen hoito- ja talousosastossa kotitalouden toimistoon. Keskusviraston lisäksi hallintovastuuta hajautettiin lääneille ja kunnille. 1990-luvun muutoksissa hallinnointi jakautui korkea-asteen osalta opetusministeriöön ja toisen asteen osalta opetushallitukseen. Hallinnointia on siirretty merkittävästi paikallisille koulutuksenjärjestäjille. Paikallisella tasolla johtokunta toimi jo varhaisvaiheessa koulun johtajan oikeana kätenä kantamalla vastuun toiminnan taloudellisesta ja hallinnollisesta puolesta.[421]

Erilaiset järjestöt ja organisaatiot sekä yksityiset henkilöt omistivat 1900-luvun alkuun mennessä syntyneet kotitalouskoulut. Yksityiset koulut olivat syntyneet kansalaisjärjestötoiminnan aktiivisella kaudella. Silloin monet kotitalouskoulut aloittivat naisjärjestöjen omistuksessa. Muun muassa Martat perustivat omia talouskoulujaan sekä järjestivät kiertävää talouskoulutoimintaa. Tampereen talouskoulun alkuvaiheen aktiivisena toimijana oli paikallinen työväenyhdistys, joka ei kuitenkaan omistanut koulua.[422] Myös Maa- ja kotitalousnaiset omistivat lukuisia talous- ja kotitalouskouluja. Hallinnon muutokset on koottu kuvioon 5.

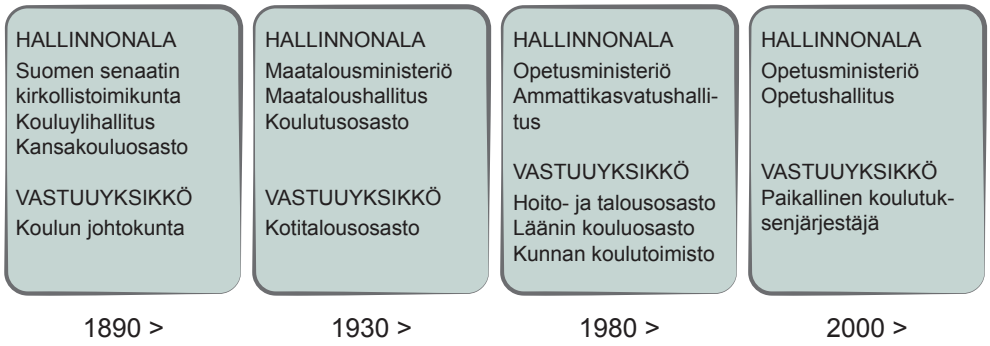

KUVIO 5. Kouluhallinnon kehitys

Ensimmäinen valtion omistuksessa suunnitteluvaiheesta lähtien toteutettu kotitalousalan koulu oli Järvenpään kotitalousopettajaopisto. Kunnat osallistuivat minimaalisesti ammatillisen koulutuksen rahoitukseen ennen vuotta 1958. Vuoden 1958

421 Lepistö 1990; Lehtivirta 1992; Salonen 1995.
422 Järvinen 1997; Vasara 1992.

ammattikoululaki ei kuitenkaan koskenut maatalousoppilaitoksia, joka olivat pääosin valtiollisia ja yksityisiä.

1800-luvun lopulla alkanut kotitalousalan koulutus muodostui varhaisvaiheessa erillisistä alan opetusta tarjoavista yksittäisistä kouluista. Koulumuotojen nimet täsmentyivät ja yhdenmukaistuivat vuonna 1929 saadun lain pohjalta. Koulutusrakenne kehittyi yksittäisten koulujen perustalle. Koulutus muodostui peräkkäisestä koulu- ja opistoasteesta jo 1910-luvulla. Rakennetta täydensi harjoittelu ja alakohtainen opettajankoulutus. Koulutuksen rakenteen ja muotojen kehitys on koottu kuvioon 6.

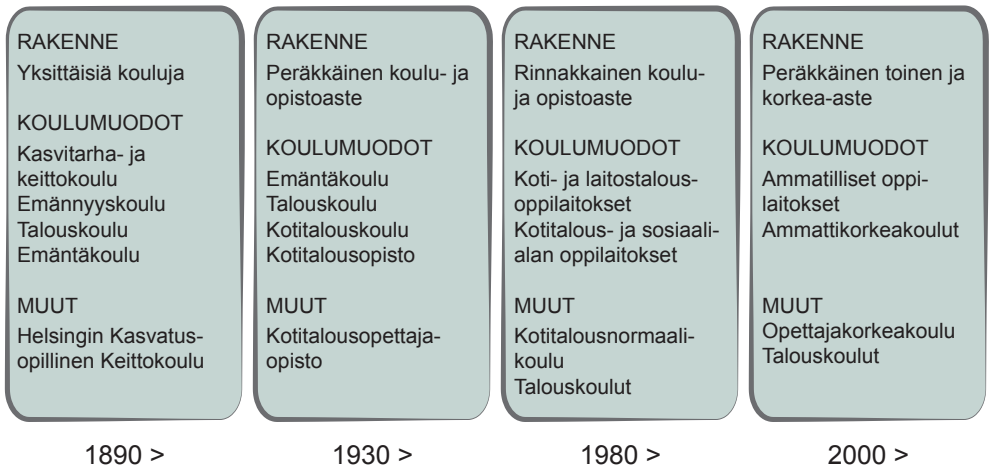

KUVIO 6. Koulutusrakenne ja koulumuodot 1890−2000.

Keskiasteen uudistuksessa koulutusrakenne muutettiin rinnakkaiseksi koulu- ja opistoasteeksi. Silloin alalle tuli ensimmäisen kerran lukiopohjaista koulutusta. Koti- ja laitostalousalan perustamisen yhteydessä syntyivät koti- ja laitostalousoppilaitokset, joista monet toimivat yhdistettyinä sosiaalialan koulutuksen kanssa. 1990-luvun uudistuksissa päädyttiin jälleen peräkkäiseen koulutusrakenteeseen, jossa erotettiin ammatillinen toinen ja korkea-aste. Kotitalouskoulujen määrällinen kehitys vuosilta 1900−1968 hahmottuu alla olevasta taulukosta 7 [423].

[423] Heikkinen 1999; Heikkinen 2000.

TAULUKKO 7. Kotitalouskoulut koulumuodoittain.

Vuosi/ Koulumuoto	1900	1926	1936	1946	1956	1968
Emäntäkoulut	4	4	15	17	25	29
Talouskoulut	3	6	7	11	25	25
Kotitalouskoulut		24	23	14	13	7
Kotitalousopistot		1	3	4	5	5
Kotitalousopettajaopistot		1	2	2	3	3
Kouluja yhteensä	6	36	40	38	61	69

Lähde: Järvinen 1997; Vasara 1992 [424].

Emäntä-, talous- ja kotitalouskoulut olivat kouluastetta. Elias Lönnrotin koulu tarjosi kouluasteista opetusta. Järvenpään ja Jyväkylän kotitalousopettajaopistot antoivat suomenkielistä opettajankoulutusta. Hinthaarassa vuonna 1926 alkanutta talousopettajakoulutusta toteutettiin ruotsinkielisenä. Täydentävää koulutusta tarjosivat kotitalouskoulut ja kiertävät talouskoulut sekä neuvontajärjestöt. Kotitalouskoulut toimivat keväästä syksyyn maatalouskoulujen tiloissa maatalousopetuksen siirtyessä kesäkaudeksi ulkotöihin. Neuvontatyöhön valmentavia kotitalousopistoja oli viisi ennen keskiasteen uudistusta. Neuvonnalla oli keskeinen merkitys kotitalouden kehityksen kannalta, sillä sen avulla oli mahdollista levittää osaamista Suomen harvaanasutuilla seuduilla, josta ei koulutukseen ollut mahdollista päästä. Kotitalousneuvontaa toteutettiin maataloudessa luodun piirijakokäytännön pohjalta.[425] 1950-luvulla aloitettu kodinhoitajakoulutus toteutettiin kotitalousopetuksen yhteydessä. Se oli osa perheille suunnattujen tukimuotojen kehittämistä[426].

Vuonna 1936 valtion omistuksessa oli seitsemän emäntäkoulua. Vuonna 1969 emäntäkouluista 18 ja kotitalouskouluista seitsemän omisti valtio, kun yksityisiä oli 15. Valtion omistuksessa olevien koulujen rahoitus kattoi valtionavustuksena palkkakulut sekä 50–65 prosenttia ylläpitokustannuksista, joten koulun omavastuuosuudeksi jäävä osa oli kohtuullinen yksityisiin kouluihin verrattuna. Maa- ja kotitaloudellisessa koulutuksessa alkuhankintojen ohella ylläpitokustannukset olivat isot, vaikka niiden yhteydessä toimivien havaintotilojen talous oli eriytetty koulutoiminnan taloudenpidosta. Alan koulutuksen yksikköhinnat pysyivät korkeina pienistä yksiköistä muodostuvassa koulutusrakenteessa.[427] Kotitalouskoulutuksen merkittävä laajeneminen 1962 lain perusteella näkyi myös opiskelijamäärien lisääntymisenä, kuten taulukko 8 kertoo.

---

424 Järvinen 1997; Vasara 1992.
425 Heikkinen ym. 1999; Korkiakangas 2000, 88–91.
426 Hosiaisluoma-Karppinen 1993, 29; Sysiharju 1995, 60–80.
427 Vuosikertomukset 1900–1949, Dc, ELEA; Salonen 1995; Heikkinen 2000.

TAULUKKO 8. Oppilasmäärät 1910−1990.

Vuosi	1910	1920	1930	1940	1950	1960	1970	1980	1990
Oppilasmäärä	660	1441	1793	2519	2559	3300	6249	7650	5805

Lähde: STV 1911, 1931, 1951, 1961, 1971; Huuhka 1955, 142; Järvinen 1979, 334.

Kouluissa opiskeli 1950-luvulla noin 2500 oppilasta. Luku tarkoittaa alle 40 oppilasta koulua kohti. 1970-luvulle tultaessa oppilasmäärä ylitti jo 6000:n rajan.[428] Tämä on jo koulukohtaisesti keskimäärin yli 80 oppilasta. Hakijatilastojen mukaan oppikoulujen yleistyminen maalaiskunnissa kohotti koulutustasoa, sillä emäntäkoulun hakijoista alkoi olla puolet keskikoulun käyneitä 1960-luvulla.[429] 1960-luvulle saakka kotitalouskouluissa opiskeli lähinnä maataloustaustaisia vauraiden tilojen tyttäriä[430].

Keskiasteen uudistuksessa koti- ja laitostalousalaksi nimetyllä koulutusalalla peruslinjan opetus alkoi kokeilujen jälkeen 54 kotitalousoppilaitoksen lisäksi kahdessakymmenessä ammattioppilaitoksessa sekä kolmessa maatalousoppilaitoksessa vuonna 1985. Peruslinjan opetuksen lisäksi kotitalousoppilaitokset antoivat edelleen talouskouluopetusta ja sosiaalialan opetusta.[431] Taulukkoon 9 on koottu oppilaitosten määrät ennen 1990-luvun uudistusten alkamista sekä koulujen omistussuhteet.

TAULUKKO 9. Koti- ja laitostalousoppilaitokset vuonna 1992

Koulut	Suomenkieliset	Ruotsinkieliset	Yhteensä
Koti- ja laitostalousoppilaitokset	35		
*Valtion	14		14
*Kuntien ja kuntaliittojen	14	1	15
*Yksityiset	6	2	8
*Muut oppilaitokset	1		1
Kotitalous- ja sosiaalialan oppilaitokset	16	1	17
*Valtion	10+1		
*Kuntien ja kuntaliittojen	5		
*Yksityiset	1		
Yhteensä	51	4	55

Lähde: Vasara 1992, Järvinen 1995 [432]

428 Järvinen 1997, 126−127.
429 Oppilashakemukset Ef, ELEA; JKOO.
430 Oppilashakemukset Ef, ELEA; JKOO; Huuhka 1955.
431 Nietosvaara 1992, 68; AHK 1989, Opetussuunnitelman perusteet.
432 Vasara 1992; Järvinen 1995.

Ammattikasvatushallituksen hallinnoiman kauden päättyessä Suomessa oli yli 50 koti- ja laitostalousalan opetusta antavaa koulua. Tähän ryhmään kuuluivat Sammatin, Espoon ja Järvenpään kouluasteiset koulutukset. Kouluista 17 toimi yhdistyneenä keskiasteen uudistuksessa muodostuneen sosiaalialan koulutukseen kanssa. Teknikoita valmistavia opistoasteita toimi 15 oppilaitoksessa. Sekä Espoon että Järvenpään koulujen yhteydessä oli myös opistoaste. Lisäksi oli kolme koti- ja laitostalousopettajia valmistavaa opettajaopistoa, josta yksi oli Järvenpään Kotitalousopettajaopsito.[433]

Koulutusrakenteen rationalisointi ja ylläpitoon liittyvä yhtenäistäminen muuttivat jo ammattikasvatushallituksen kaudella koulutuskenttää. Pienet kotitalousalan oppilaitokset olivat mukana rakenteellisessa kehityksessä heti sen käynnistyttyä. Vuoteen 1994 mennessä yhdistymiset olivat koskettaneet jo 17 kotitalousoppilaitosta.[434] Suuntaus oli kohti laaja-alaisia yhdistelmiä. Kotitalousalan koulujen yhdistymiset alkoivat Pohjois-Suomen oppilaitoksista, joissa opiskelijapula tuntui ensimmäisenä.[435] Espoon koti- ja laitostalousoppilaitoksen perustamislupa pohjautui aloituspaikkojen alueelliseen pohjois-eteläsuuntaiseen siirtymiseen.

Peräkkäiseen rakenteeseen siirtyminen 1990-luvun uudistuksissa tarkoitti ammatillisen *toisen asteen* koulutustason kohottamista, koulutuksen laadun parantamista, koulutusrakenteen joustavuuden lisäämistä ja jatko-opintoihin pääsyn kehittämistä sekä toiminnan tehostamista. Keskeiset muutokset kohdentuivat ammatillisen koulutuksen aseman, arvostuksen ja imagon parantamiseen sekä kohottamiseen yleissivistävän koulutuksen kanssa yhtäläiseksi.[436] Uudistuksessa painotettiin hyväksi luettavuutta, luokattomuutta, joustavia opiskelutapoja ja oppilaitosten välistä yhteistyötä. Toisaalta keskeiseksi nähtiin laajan ammattisivistyksen luominen, nuoren kasvun tukeminen ja elinikäiseen oppimiseen suuntaaminen.[437]

Uudistuksessa koti- ja laitostalousala muuttui koti-, laitostalous- ja puhdistuspalvelualaksi, joka yhdessä hotelli-, ravintola- ja suurtalousalan kanssa muodosti ravitsemis- ja talousalan lohkon. Lohkon kaksi- ja kolmivuotiset perustutkinnot alkoivat vuonna 1995 ja kolmivuotiset opistotutkinnot vuonna 1996. Opistotutkinnot sulautuivat vuoteen 2000 mennessä joko ammattikorkeakoulututkintoihin tai toisen asteen tutkintoihin. Uusien kolmivuotisten perustutkintojen opetus käynnistyi vuonna 1997. Kolmivuotinen perustutkinto koostui 120 opintoviikosta, joista 90 oli ammatillisia opintoja, 20 yleissivistäviä opintoja ja 10 vapaasti valittavia opintoja.[438]

Uudistetut opetussuunnitelmat tavoittelevat tasa-arvoa. Koulutuksesta ja ammattinimikkeistä puhutaan opetussuunnitelmateksteissä virallisen sukupuolineutraalisti,

---

433 Vasara 1992.
434 Liite 3.
435 OPH 1999, 9; Liite 1; Liite 3; Korkiakangas 2000; Järvinen 1997, 23–33.
436 Lampinen 1998; Salminen 1999.
437 Lampinen 1998.
438 OPH Opetussuunnitelman perusteet; Marata 2000 EVAMK.

mutta työelämässä jatkuu sukupuolittunut työnjako muun muassa ammatti- ja työtehtävänimissä. Ala on pysynyt naisvaltaisena, sillä koulutukseen valittavista on miespuolisia alle 30 prosenttia ammattikorkeakoulutasolla sekä alle 10 prosenttia toisen asteen koulutuksessa. Koulutuksessa sukupuolineutraaliuden tavoittelu jää tutkimuksen mukaan toteutumatta, sillä virallinen sukupuolineutraali ohjelma muuttuu koulun arjessa yleisesti sukupuoliroolisosialisaatiota tuottavaksi.[439]

Monialaisia ammatti-instituutteja ja ammattiopistoja alkoi muodostua 1990-luvun loppupuolella, kun kaupungit ja seutukunnat yhdistivät kaikki ammatilliset oppilaitoksensa saman ylläpitäjän alaisuuteen. Vuoteen 2000 mennessä kaikki suurimmat kaupungit olivat ehtineet koota ammatillisen koulutuksensa yhtenäisen hallintorakenteen alle. Liitteeseen 6 on koottu 1990-luvun lopulla toteutuneet kotitalouskoulujen yhdistymiset.[440] Matkailu-, ravitsemis- ja talousalan toisen asteen koulutusta oli vuonna 2006 tarjolla 139 oppilaitoksessa ja 29 aikuiskoulutuskeskuksessa. Vuonna 2007 kotitalous- ja kuluttajapalvelujen perustutkinto oli tarjolla 34 oppilaitoksessa ja puhdistuspalvelun perustutkinto 24 oppilaitoksessa.[441]

Ammattikorkeakoulun kannalta myös toisen asteen ammatillisen koulutuksen uudistaminen oli välttämätöntä. Suomalainen ammattikorkeakoulu rakentui duaalimallin mukaisesti kahden erilaisen tradition varaan. Sen mukaan ammattikorkeakoulut nähtiin työelämälähtöisinä käytännön ammattilaisia kasvattavina ja yliopistokoulutus yhdistettiin tieteelliseen tutkimukseen. Suomeen rakentuva ammattikorkeakoulu sai vaikutteita saksalaisesta ja hollantilaisesta koulutusmallista.[442]

Ammattikorkeakouluksi edettiin kokeilujen kautta. Ensimmäiset 19 kokeilulupaa myönnettiin huhtikuussa 1991 ja seuraavat kolme saman vuoden lokakuussa. Muodostetuissa 22 kokeilussa oli mukana 86 oppilaitosta. Kokeilut jakautuivat kaikkiin lääneihin; Uudellamaalla toimi neljä kokeilua. Ensimmäiset yhdeksän vakinaista ammattikorkeakoulua aloittivat toimintansa vuonna 1996. Vuosien 1997−1998 aikana vakinaistui 11 ammattikorkeakoulua. Alustavan suunnitelman mukaan ammattikorkeakoulu-uudistuksen läpivieminen oli suunniteltu toteutuvan vuoteen 1999 mennessä.[443]

Ammattikorkeakouluun pääseminen nähtiin keskeisenä elämisen ja kehittymisen ehtona opistoasteisessa koulutuksessa, jonka pohjalle ammattikorkeakoulut perustettiin. Koulutustarjonta mitoitettiin siten, että korkeakouluopetusta oli tarjolla 60−65 prosentille ikäluokasta.[444] Uudistuksesta aiheutuvat kustannukset laskettiin katettavan pitkällä aikavälillä saaduista hyödyistä, kun päällekkäis- ja peräkkäiskoulutus

---

439 Käyhkö 2006; Koulutusopas 2000; Liite 6.
440 Liite 6.
441 Nuotio ym. 2001, 18; Koulutusopas 2007.
442 L255/1995; Lampinen 1998; Goedegebuure 1992.
443 Lampinen 1998; Salminen 1999.
444 Lampinen 1998; Salminen 1999.

vähentyy sekä koulutusväylät ja tutkintorakenteet selkiytyvät.

Monet matkailu, hotelli-, ravintola- ja suurtalous sekä koti- ja laitostalousalan oppilaitokset olivat mukana ammattikorkeakouluhankkeissa ja -kokeiluissa jo vuonna 1991. Vuonna 2000 alan koulutusta oli 18 ammattikorkeakoulussa 33 erilaisena koulutusohjelmana.[445] Koulutusohjelmat koottiin seuraavassa kehitysvaiheessa kolmeksi restonomin tutkintoon johtavaksi ohjelmaksi. Kotitalouden sisältöalueista muodostettiin aluksi koulutusohjelmien suuntautumisvaihtoehtoja ja myöhemmin osaamisalueita. Koti- ja laitostalous sulautui matkailu-, ravitsemis- ja talousalalla palvelujen tuottamisen ja johtamisen koulutusohjelmaan.[446] Aiempien kotitalousopistokoulutusten liittyminen ammattikorkeakouluun on esitetty taulukossa 10 vuoden 2000 tilanteen valossa.

TAULUKKO 10. Kotitalouskoulutus osana matkailu-, ravitsemis- ja talousalan koulutusohjelmia vuonna 2000.

Espoo	Palvelujohtamisen koulutusohjelma
Järvenpää	Palveluyrittäjyyden koulutusohjelma
Lappeenranta	Kotitalouspalvelujen koulutusohjelma
Mikkeli	Ravitsemis- ja talousalan koulutusohjelma
Rovaniemi	Ravitsemis- ja talousalan koulutusohjelma
Tampere	Palvelutuotannon ja johtamisen koulutusohjelma
Turku	Palvelutuotannon ja johtamisen koulutusohjelma
Jyväskylä	Palvelutuotanto ja johtaminen koulutusohjelma Degree Programme in Facility Management and Consumer Communication
Joensuu	Matkailu- ja ravitsemispalvelut
Kauhajoki	Ravitsemisalan tuotannon ja yrittäjyyden koulutusohjelma

Lähde: Koulutusoppaat 2000.

Keskiasteen koulunuudistuksen aikaisista 15 kotitalousalan opistosta oli 10 päässyt vuoteen 2000 mennessä ammattikorkeakouluun. Niiden yhdistymiskuviot selviävät liitteestä 5.[447] Laurea-ammattikorkeakoulussa matkailu-, ravitsemis- ja talousalan koulutusta tarjottiin Espoossa ja Järvenpäässä. Ammattikorkeakoulun ulkopuolelle jäivät Haapaveden, Limingan, Suomussalmen, Orimattilan ja Suonenjoen oppilaitokset[448] Uudistusprosessin alkuvaiheessa esiintyi ajatuksia kapeasta ammattikorkeakoululaitoksesta, johon siirtyisi ainoastaan tekniikan alan koulutus. Päätös koko

445 Liite 4.
446 Ammattikorkeakoulutus 1999–2000.
447 Liite 5; Ammattikorkeakoulutus 2000.
448 Koulutusopas 1998–2000.

opistoasteen kehittämisestä ammattikorkeakouluksi johti alojen kokoamiseen kahdeksaksi koulutusalaksi. Muodostetulle matkailu-, ravitsemis- ja talousalalle koottiin matkailun, hotelli- ja ravintola-alan, suurtalouden ja kotitalouden opistokoulutukset. Keski-Euroopassa[449] jo 1980-luvulla käytössä ollut laaja-alainen eri palvelualojen koulutuksen yhdistävä ratkaisu on tarjonnut esikuvan Suomen yhdistyvälle matkailu-, ravitsemis- ja talousalalle sekä sen toisen asteen perustutkintoinnoille ja ammattikorkeakoulun restonomitutkinnolle.

Korkea-asteen ja toisen asteen opiskelijoiden suorittamien tutkintojen määrät näkyvät taulukosta 11 vuoden 2004 tilaston mukaisena. Vuonna 2000 ammattikorkeakoulutuksen aloittaneet opiskelijat ovat valmistuneet kyseinä vuonna. Silloin myös ammattikorkeakoulutus oli jokseenkin koko laajuudessaan matkailu-, ravitsemis- ja talousalalla.

TAULUKKO 11: Matkailu-, ravitsemis- ja talousalan tutkinnot vuonna 2004

Korkea-aste	Restonomi-tutkintoja	Toinen aste	Perustutkintoja
Majoitus- ja ravitsemisala	394	Kotitalous- ja kuluttajapalvelut	1288
Matkailu	379	Puhdistuspalveluala	1126
Liikkeenjohto	518	Tekstiilihuolto	55
Puhdistuspalvelu- ja talousala	61	Matkailu-, hotelli- ja ravintola- sekä cateringala	4928
	1352		7397

Lähde: Tilastokeskus, Koulutuspalvelut, Opiskelijat ja tutkinnot.

Toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa kokonaisuus muodostuu kotitalouteen liittyvien tukintojen (2468) määrän ohella matkailun-, hotelli- ja ravintola-alan sekä cateringalan perustutkinnoista. Restonomitutkinnon suorittaneista ainoastaan puhdistuspalvelujen ja talousalan osalta pystyy päättelemään yhteyden kotitalouteen. Muilta osin ala on laaja-alaistunut osaksi eri koulutuksia.

Noin sadan vuoden aikana kotitalousalan koulutus on löytänyt paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa ja kehittynyt erilaisten muutosten ja uudistusten kautta. 1990-luvun uudistuksen jälkeen toisen asteen koulutus valmistaa palveluihin liittyviin ammatteihin ja tehtäviin. Korkea-asteelta valmistutaan restonomin tutkintoon. Työelämässä restonomit sijoittuvat koulutusvalintojensa mukaan laaja-alaisesti palvelualan asiantuntija- ja esimiestehtäviin.

[449] Haastattelu Linnea; OPH 1992.

5. Johtopäätökset

Kotitalousalan ammattikasvatus on muotoutunut osana suomalaisen yhteiskunnan muutosta. Johtopäätösluku kokoaa kotitalousalan ammattikasvatuksen muotoutumisen varhais-, maaseutu-, kotitalous- ja palveluammatillisiksi kerrostumiksi. Varhaisvaihe jatkuu 1930-luvulle. Maaseutuammatillinen ammattikasvatus ajoittuu 1930-luvulta 1960-luvulle. Kotitalousammatillinen ammattikasvatus sijoittuu 1960−1990-luvuille. Palveluammatillisen ammattikasvatuksen aika alkaa 1990-luvulta. Muutos, jatkuvuus ja erityisyys ilmenevät muotoutumisen eri vaiheissa.

5.1 Varhaisammatillinen ammattikasvatus 1890−1930

Monet seikat 1800-luvun loppupuolella muuttivat maaseutumaista elämänmuotoa keisarin Suomessa. 1860-luvun pulavuodet herättivät päättäjät ajattelemaan vakavasti kaupan, teollisuuden ja maatalouden kehittämisen tarpeellisuutta. Laki elinkeinovapaudesta irrotti väkeä patriarkaalisesta suojelusta ja mahdollisti heidän siirtymisensä uusiin asuin- ja työpaikkoihin. Muutokset naisten asemassa, kuten ääni- ja perintöoikeuden saaminen sekä työ- ja kouluttautumismahdollisuuksien lisääntyminen edistivät naisten järjestäytymistä. Naisyhdistyksen perustaminen merkitsi voimakasta sysäystä kotitalousopetuksen kehittämisessä. Kotitalousosaamisen kehittämistarve oli ilmeinen sekä maaseutu- että kaupunkiolosuhteissa.

Suurin osa Suomen väestöstä asui maaseudulla. Nykypäivään verrattuna kotien olosuhteet olivat ankeat. Taloissa ei ollut sähköä, vesijohtoa eikä keskuslämmitystä, joten valon, veden ja lämmön hankkimiseen kului paljon aikaa ja vaivaa. Kotien hygieniataso oli pesumahdollisuuksien puutteen takia vaatimaton. Kankaat kudottiin kotona ja niistä ommeltiin käsin käyttö- ja pitovaatteet. Vaatteiden huoltaminen erityisesti talviaikaan oli ongelmallista, kun pyykkiä pestiin, huuhdottiin ja kuivattiin ahtaissa tiloissa. Maaseudulla oli kaupunkeihin verrattuna enemmän ruokatarpeita käytössä. Kansan ravitsemus pohjautui pitkälle viljaan, lihaan ja maitotaloustuotteisiin, vaikka neuvonnan avulla pyrittiin opastamaan erilaisen hyötykasvien lisäämistä ruokavalioon. Erityisesti pienten lasten ravitsemus saattoi jäädä yksipuoliseksi ja puutteelliseksi. Myös kotien heikko hygienia lisäsi lasten sairastumisriskiä. Kaupungeissakin asuttiin ahtaissa tiloissa ja pyrittiin selviämään niukalla ravinnolla, joten

lasten- ja kodinhoitoon sekä ravitsemukseen liittyvälle osaamiselle oli huutava pula. Näistä syistä kotien ja perheiden tilaa haluttiin kohentaa koulutuksen avulla.

Esikuvia koulutukselle haettiin ulkomailta sekä muiden alojen ammatillisesta koulutuksesta. Ensimmäiset kotitalouskoulut syntyivät erilaisten järjestöjen toimesta. Naisyhdistys oli erityisen aktiivinen koulutuksen puolestapuhuja. Eri paikkakunnilla käynnistyviä hankkeita veivät eteenpäin paikalliset yhdistykset. Myös neuvontajärjestöillä on suuri merkitys koulutuksen aikaan saamisessa. Monet alkuinnostuksessa käynnistetyistä kouluista joutuivat kuitenkin lopettamaan, kun ne eivät pystyneet saamansa pienen valtionavun lisäksi hankkimaan tarvittavaa rahoitusta. Lukukauden kestävät talouskoulut yleistyvät kaupungeissa. Ne tarjosivat hyviä eväitä muun muassa hoito-alan jatko-opintointoihin. Talouskouluista tuli myös suosittuja oman kodin hoitamiseen valmentavia koulutuksia.

Maaseudulla kotitalouskoulutus asettui vähitellen emäntä- ja kotitalouskouluihin ulkomaisten esikuvien ja Orimattilaan avatun emäntäkoulun mallin ohjaamina. Ensimmäisten koulujen nimet ilmaisivat opetuksen painopisteen olevan ruokatarpeiden kasvattamisessa ja niiden hyödyntämisessä. Myös kodinhoidolla oli vahva sija alkuvaiheessa perustetuissa kouluissa. Emäntäkoulun käyneille aloitettiin neuvojaopetus Orimattilan koulussa, joten peräkkäinen koulutusrakenne kehittyi jo 1900-luvun alussa. Kaikilla opettajina toimivilla ei ollut varhaisvaiheessa koulutusta, vaikka Kasvatusopillisessa Talouskoulussa alkoi opettajien valmistus vuonna 1891. Muun muassa ruustinna Pöyhösen oma kiinnostuneisuus opastaa nuoria naisia puutarhan hoitoon ja hyötykasvien viljelyyn olivat motiiveina Haapaveden koulun aloittamiseen.

Kotitalousosaamisen leviämistä laajenevaan tietoisuuteen edisti opetuksen ohella tiede ja neuvonta. Tiede vahvisti uskottavuuden ohella kotitaloudelle selkeän aseman osana kansantaloutta. Neuvonnan avulla oli mahdollista tavoittaa myös harvaanasutun maaseudun väki. Koulutuksen määrä lisääntyi muutamasta yksittäisestä koulusta koko maan kattavaksi koulutusverkostoksi, joka kasvoi toisaalta emäntäkoulujen määrään lisääntymisenä maaseutupaikkakunnilla ja toisaalta talouskoulujen määrään lisääntymisenä kaupungeissa ja kauppaloissa.

Kotitalouskoulut hakeutuivat varhaisvaiheessa kouluylihallituksen alaisuuteen. Koulujen hallinnointi oli aiemmin erotettu kirkosta ja sittemmin kansakoululaitoksen yleistyttyä saatu osaksi opetushallinnon tehtävää. Myös Elias Lönnrotin kansanopistoa muistuttava koulutus aloitti kouluylihallinnon piirissä.

Varhaisammatillisena ammattikasvatuksena voidaan pitää koulutuksen käynnistymisen ja sitä määrittelevän lainsäädännön voimaan tulon välistä aikaa. (1890−1930) Ensimmäinen laki ja asetus saatiin vuonna 1928. Sitä ennen oli toimittu väliaikaisen ohjesäännön puitteissa. Lainsäädännöllä oli ratkaiseva merkitys sisällöllisen ja koulutusmuotojen yhdenmukaistumisen kannalta. Muutos ilmeni koulutusrakenteen ja -muotojen määrittymisenä. Ennen 1900-luvun alkua perustettujen koulujen omistussuhteet muotoutuivat aktiivisten toimijaorganisaatioiden, kuten Naisyhdistysten

ja Marttojen varaan. Maataloushallituksen perustamat emäntäkoulut taas olivat lakisääteisesti valtion ylläpitämiä. Hallinto vastasi koulujen hoitaman tehtävän tarkastamisesta. Opettajilla oli käytännön ammattikasvattajana keskeinen rooli.

Kasvatusopillinen Talouskoulu aloitti kotitalousopettajien valmistamisen maan kaikkiin koulumuotoihin Skotlannissa opettajaksi pätevöityneen Anna Olsonin johdolla vuonna 1891. Aluksi kahden kuukauden mittaiset opettajakurssit muuttuivat kaksi lukukautta ja sittemmin kaksi vuotta kestäviksi. Kaupunkitaloudellisen korvaavaa opettajanvalmistusta suunniteltiin pitkään maaseutuelinkeinojen piirissä.

5.2 Maaseutuammatillinen ammattikasvatus 1930−1960

Maaseutuammatillisen ammattikasvatuksen tavoitteena oli tuottaa maataloushallinnon ohjaamaa kotitalousosaamista elinkeinon tarpeita silmällä pitäen. Kotitalousneuvoja ja talousopettaja olivat agraariajan ammattikasvattajia. Emäntäkoulut ja kotitalousopistot sekä kotitalousopettajaopistot tarjosivat kansa- ja oppikoulupohjaista koulutusta.

Kotitalous osana maaseutuelinkeinoja

Kotitalous oli nivoutunut osaksi maataloutta leipäviljan tuotantoon pohjautuvassa elinkeinorakenteessa. Kotitalouden eriytymistä maataloudesta edisti karjatalouden nouseminen viljelyn kilpailutekijäksi 1900-luvun alkupuoliskolla. Naisten tehtäväsi lukeutuvasta karjataloudesta muodostui vähitellen varteenotettava osa elinkeinoa, kun karjanhoidosta saatavilla tuloilla alkoi olla myös taloudellisesta merkityksestä.[1] Maaseudulla kotitalous tarkoitti talonemännän sekä neuvojan ja talousopettajan töiden ohella lukuisia palvelutehtäviä. Sukupuolten välisestä työnjaosta huolimatta naisten työpanosta tarvittiin myös maataloustöissä.

Maaseutuelinkeinojen piirissä työ nähtiin luontaisena osana elämäntapaa, joten suhtautuminen työn tekemiseen käsitettiin toisaalta toimeentulon perustana ja toisaalta ehtona yhteisön toimintaan osallistumiselle. Maatalouden keskeinen asema elinkeinona alkoi murtua ylituotannon takia 1950-luvun lopulla. Elinkeinorakenteen organisoituessa uudelleen osa kotitaloustyöstä siirtyi julkisina palveluina tarjottaviksi.

Maatalousministeriön ohjauksessa

Suomalaisen ammattikasvatuksen ratkaisut ovat muotoutuneet toimialajohtoisesti 1800-luvun lopulta aina 1960-luvun lopulle. Maatalousministeriön johtama ammattikasvatus rakentui hallinnon ja työelämän sekä koulun yhteistoiminnan varaan.

---

[1] Vrt. Markkola 1990.

1920-luvun lopulla voimaan tullut lainsäädäntö linjasi koulumuotojen ja -rakenteen kehittymistä toimialan tarpeiden mukaiseksi.

Maataloushallintoon perustettu kotitalousosasto lisäsi kotitalouden ammattikasvatuksen näkyvyyttä ja itsenäisyyttä elinkeinon sisällä. Hallinto koordinoi koulun ja työelämän välistä yhteistyötä sekä yhteyksiä yhteiskuntaan ja alan järjestöihin. Kehityksensä varhaisvaiheessa kouluhallintoon kiinnittyneet koulut hakeutuivat vähitellen kohti valtavirtaa: maataloushallinnon ohjaukseen ja valtion omistukseen.

Pienistä yksiköistä alueellista tarvetta varten rakennettu koulutus joutui erityiseksi valtiovallan tarkastelukohteeksi korkeiden ylläpitokustannustensa takia 1950-luvulla. Kyseisen selvitysvaiheen aikaa ilmentää myös Elias Lönnrotin emännyyskoulun lakkauttamisuhka ja sen pyrkiminen yksityisestä omistuksesta valtion kouluksi.[2] Maatalouden supistuminen elinkeinona johti uusien koulutusratkaisujen kehittämiseen.

Maaseutuammatillisen koulutusverkoston rakentuminen

Maaseutuammatillisena aikana koulutuksen ensivaihe oli aina emäntäkoulu, jonka opetus oli rakennettu maatalon vuosirytmin mukaiseksi. Käytännöllisyyttä painottavalle koulutukselle rakennettiin viljelykset, puutarhat ja navetat koulukartanoiden yhteyteen belgialaisten ja tanskalaisten esikuvien pohjalta. Maatilanemännän työhön suuntautuvaa opetusta ohjasi maataloushallinnon vuosittain hyväksymä opetussuunnitelma. Emäntäkoulun ja maatalousharjoittelun vuoden kestävät syklit kiinnittivät oppilaan ammattialaan ja tukivat oppilaan ammatillisen identiteetin kehitystä. Harjoittelun tuottama työpanos koitui tilan hyväksi. Hankitun perusosaamisen (emäntäkoulutus ja maatalousharjoittelu) pohjalta oli mahdollista edetä kotitalousneuvojaksi tai talousopettajaksi.

Maatalouden supistuessa elinkeinona avattiin maataloudellisen koulutuksen rinnalle ruokatalousosaamista painottava talouslinja. Muutoksen johdosta monet emäntäkoulut myivät tarpeettomina maatilansa ja karjansa koulujen valtioapuseurannan tehostuttua. Koulujen ohjelmiin lisättävät lyhytkurssit tarkoittivat sisäoppilaitoksina toimineiden koulujen avautumista uusille kohderyhmille. Perinteisen maaseutuammatillisen kotitalouskoulutuksen rakennetta muuttivat myös kodinhoitajakoulutus sekä lastenkotitoiminta. Ne alkoivat vahvistaa kotitalouden yhteyksiä maatalouden sijaan sosiaalialaan.

Elias Lönnrotin Emännyyskoulu ilmensi ajan henkeä naisten kouluttautumisen tukemisessa. Koko kansan opinahjoksi vuonna 1866 järjestäytyneen kansakoululaitoksen myötä tyttöjen koulutus muotoutui hyvin samansisältöiseksi kuin poikien siitä huolimatta, että alkuperäinen suunnitelma tavoitteli tytöille käytännönläheistä

[2] Vrt. Markkola.

koulutusta.[3] Tyttöjen koulutusmahdollisuudet parantuivat entisestään, kun yhteiskoulu ja yliopisto sekä käytännölliset koulut avautuivat naisille. Vuonna 1921 voimaan tulleen oppivelvollisuuslain seurauksena koulutustaso alkoi kohota vastusteluista huolimatta harvaanasutulla maaseudullakin.[4]

Talousopettajakoulutus: kotitalouden kruunu

Opettajankoulutus tuotti alan ylimmän ammattistatuksen. Talousopettajuus rakentui ammatillisen ja pedagogisen osaamisen perustalle palvelemaan alan koulujen vastuulla olevaa ammatillista koulutustehtävää sekä elinkeinoelämän edistämistä. Järvenpään kotitalousopettajaopiston perustaminen koettiin merkittävänä kehitysaskeleena alan kehittämisen kannalta, kun opettajanvalmistus saatiin toimialan piiriin. Alan kouluihin tuli mahdolliseksi palkata maataloudellista ajattelua edistäviä talousopettajia Helsingin Kasvatusopillisesta Talouskoulusta[5] valmistuneiden kotitalousopettajien sijaan. Maataloushallintoon kuuluva Järvenpään opisto valmisti talousopettajia, kun taas kouluhallinnon alaisesta Helsingin yksiköstä valmistui kotitalousopettajia.[6]

Vuoden 1928 jälkeen maaseutuammatillinen koulutus tarjosi koulu- opisto- ja opettajaopistoasteista alan koulutusta. Opettajaopiston kaksi vuotta kestävien opintojen ja puolen vuoden harjoitusjakson jälkeen kokelaan oli mahdollista antaa opetusnäytteet ja suuntautua työelämässä kotitalousalan koulun tai maatalousjärjestön palvelukseen. Vuosittain valmistui noin 20 talousopettajaa ennen toisen maataloudellisen suunnan opettajaopiston alkamista Jyväskylässä vuonna 1947. Kuvio 7 osoittaa kotitalouden alan maaseutuammatillisen ammattikasvatuksen järjestyksen maatalousyhteiskunnassa 1930−1960. Kuvion ytimessä on kotitalousalan ammattikasvatuksen paradigman elementeistä työelämä, jonka tarpeiden palvelemista hallinto edisti koulutuksen avulla.

---

3 Halila 1949; Laine 1942; Sysiharju 1995.

4 Laine 1931; Sysiharju 1995.

5 Nykyinen Helsingin yliopiston kasvatustieteellisen tiedekunnan koti- ja käsityöopettajien koulutusyksikkö.

6 Vasara 1992, 9; Karioja 1992, 37; A444/1929.

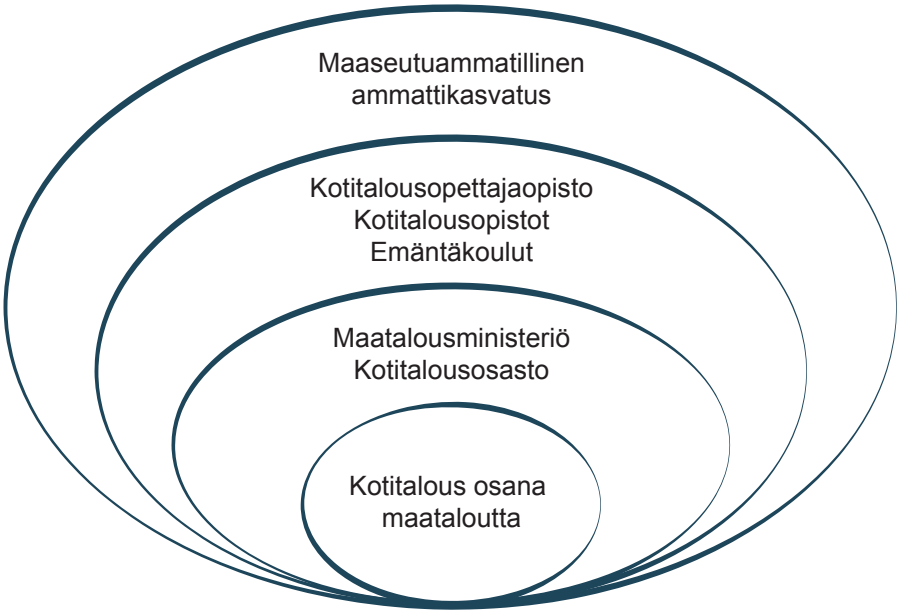

KUVIO 7. Maaseutuammatillinen ammattikasvatus.

Maaseutuelinkeinojen yhteyteen rakennetun kotitalousalan ammattikasvatuksen aika oli ohi, kun koko ammatillinen koulutuksen uudistaminen käynnistyi peruskouluun siirtymisen jälkeen. Keskeiset kehitystarpeet nousivat yhteiskunnan ja elinkeinorakenteen muutoksesta. Kehitys kulki kohti ammatillistuvaa suuntausta.

5.3 Kotitalousammatillinen ammattikasvatus 1960−1990

Kotitalous itsenäistyi ja ammatillistui koti- ja laitostalousalaksi osana hyvinvointiyhteiskunnan kehitystä. Ammattikasvatuksen ohjaus siirtyi keskitetyn hallinnon tehtäväksi, kun ammatillinen koulutus lähti kehittymään osaksi koulutusjärjestelmää keskiasteen uudistuksessa. Rinnakkaiseksi muutetussa koulutusrakenteessa valmistuttiin koulutusammatteihin. Niistä oli mahdollista sijoittua erilaisiin työelämän ammatteihin. Opettajankoulutus uudistui vastaamaan koulutusalan haasteita.

Kotitalouden ammattialan syntyminen

Yhteiskunta muuttui maaseutumaisesta kaupunkimaiseen elämis- ja asumistapaan. Kotitaloustöitä lipui vähitellen sekä palvelutuotantoon että teollisuuteen. Aiemmin kiinteästi kodin piiriin kuuluneet tehtävät muuttuivat julkisiksi palveluiksi. Naisten siirtymistä kotoa palkkatyöhön helpotti yhteiskunnan järjestämä lasten päivähoito.

Lainsäädännön ja eläkejärjestelmien kehittyminen vaikuttivat siten, että avustavan perheenjäsenen asemassa toimineen emännän tehtävä muuttui itsenäiseksi ammatiksi 1970-luvulla. Maatalouden koneellistuminen vähensi työvoiman tarvetta tiloilla, joten myös maatalojen emännät hakeutuivat palkkatyön. Tässä muutoksessa vuosisatojen täysaikainen emännyys osa-aikaistui.

Työelämän tehtävät ja ammatit muuttuivat yhteiskunnan kehittyessä kohti hyvinvointivaltiota. Maatalouteen painottuneen neuvonnan tarve väheni, joten neuvonta linkittyi kaupan alan yhteyksiin suuntautumalla kuluttajapalveluihin ja -viestintään sekä tuotekehitykseen. Siivous- ja pesulasektorit kehittyvät ja ammatillistuivat tehtävien muuttuessa ammattitaitoa vaativaksi osaamiseksi. Perheille tarjottavat tukitoimet lisääntyivät, vaikka yhtenäisen sosiaalihuollon laajamittainen kehitys toteutui vasta 1960-luvun jälkeen[7].

Ammattikasvatushallinnointiin keskiasteen uudistuksella

Ammatillisen koulutuksen hallinnointi keskitettiin ammattikasvatushallitukseen. Toimialan perinteet siirtyivät osittain ammattikasvatushallintoon, sillä maataloushallituksessa toimineet kotitalousosaston virkailijat jatkoivat tehtäviään ammattikasvatushallituksessa. Koulutuksen uudistuksen suunnittelu ja toteutus valmisteltiin keskushallinnossa virkamiesten ja asiantuntijoiden johdolla, joten pyrkimys yhtenäiseen koulutuksen rakenteeseen ja toimintaan sivuutti monia alakohtaisia ja ammatillisia toimintaperiaatteita. Virkamiespainotteisen suunnittelukäytänteen vakiintuessa ammattikasvatuksesta alkoi muodostua hallinto- ja koulukeskeistä[8].

Keskitetyssä koulutushallinnoinnissa läänit ja kunnat jakoivat ammatillisen koulutuksen järjestämisvastuuta. Käynnistynyttä koulutusrakennekehitystä vauhdittivat valtion koulujen kunnallistamisvelvoite ja rahoitusjärjestelmän uudistus sekä valtionosuusuudistus. Kuntien velvoittaminen entistä tiiviimmin ammatillisen koulutuksen järjestämiseen selkiytti rahoitusrakennetta, sillä valtionosuuksien uudistaminen siirsi saavutetut säästöt paikallisen tason eduksi.

Keskushallinnosta johdettu muutos siirtyi hitaasti kouluihin. Lähestyessään muuta koulutusjärjestelmää ammatillinen koulutus etääntyi aiemmista yhteyksistään, sillä monet alakohtaiset käytänteet oli muutettava koulutusjärjestelmään sopiviksi. Muun muassa maa- ja kotitaloudessa vuodenaikojen mukaan etenevä opetus joutui uudelleen tarkasteltavaksi, kun koulu yhteishaun takia alkoi sadonkorjuulla ja päättyi kylvöihin ja istutuksiin.[9] Monista yksittäisistä epäkohdistaan huolimatta keskiasteen uudistus käynnisti ammatillisessa koulutuksessa yhtenäisiä linjauksia ja rakenteita sekä

---

[7] Haapala 1995.
[8] Vrt. Kivirauma 1992.
[9] Lähdeoja 1970, 340.

kehitti opetussuunnitelmallista ajattelua[10].

Keskiasteen kehittämislaki vaati ohjausvälineeksi kehittämisohjelmat. Niiden yhtenä osa-alueena oli oppilaitosten yhteistoiminnan kehittäminen. Viimeisessä kehittämisohjelmassa hahmoteltiin monialaisten oppimiskeskusten muodostamista paikkakunnittain korvaamaan alueellisesti hajautettu ja sirpaleinen kouluverkosto. Kehittäminen aloitettiin hallinnollisten yhteenliittymien muodostamisella 1980-luvun lopulla.[11] 1990-luvun laman vaikutukset nopeuttivat koulutusrakenteen karsimista. Rakennemuutos vaikutti välittömästi koti- ja laitostalousalaan, sillä alan pienet oppilaitokset joutuivat ensimmäisenä lakkautettavien ja yhdistettävien listoille. Muutos lähti liikkeelle Pohjois-Suomesta.

Ammatillistuva koti- ja laitostalousalan ammattikasvatus

Kun yhteiskunnan ja työelämän muutokset sekä peruskoulu-uudistus sysäsivät ammatillisen koulutuksen muutokseen, opillinen sivistys syrjäytti perinteisen ammatillisen osaamisen ammattikoulutuksen siirtyessä toimialojen hallinnasta osaksi opetus- ja koulutusjärjestelmää.[12] Uudistuksessa emäntä- ja talouskoulut sekä kotitalousopistot muuttuivat koti- ja laitostalousoppilaitoksiksi, joissa koulu- ja opistoasteet tarjosivat koulutusta rinnakkaisina koulutusväylinä sekä peruskoulu- että lukiopohjaisina. Molempien koulutusasteiden ensimmäisen vaiheen eli yleisjakson sekä erikoistumislinjojen tavoitteet, kurssisisällöt ja tuntimäärät perustuivat valtakunnallisiin opetussuunnitelmiin. Opetussuunnitelma-ajattelussa tavoiteltu laaja-alaisuus ei siirtynyt opetukseen, sillä tietopohjan painottaminen johti monesti taitojen osuuden sivuuttamiseen. Erillisiä teoria-aineita sisältävän yleisjakson opetuksesta tuli hajanainen ja raskas.[13]

Koulutuksesta valmistuttiin koti- ja laitostalousalan koulutusammatteihin ja edelleen työelämässä oleviin työammatteihin. Koulutus- ja työammattijaottelu ei täysin auennut kaikille osapuolille, joten koulutusammatti jäi opetussuunnitelmaa jäsentäväksi käsitteeksi ja tutkintonimikkeeksi. Eri alojen välinen koulutuksellinen päällekkäisyys tuli esiin muun muassa ravitsemusteknikoiden ja suurtalousesimiesten sekä ravintolaesimiesten koulutuksissa, joista valmistuttiin samankaltaisiin työammatteihin kolmen eri alan opistoasteelta. Opetussuunnitelmallista selkiytymättömyyttä ilmeni erityisesti ravitsemispalveluihin liittyvässä koulutuksessa, johon opetusta tarjosivat koti- ja laitostalous-, ammatti-, hotelli- ja ravintola- sekä merenkulkuoppilaitokset. Tämä epäkohta korjattiin seuraavassa uudistuksessa. Käytäntölähtöisesti

---

10 Vrt. Honka 2000, 86–90.

11 OPM 1981, 9–10; OPM 1985, 3; L487/1987; L718/1993; Järvinen 1997.

12 Salonen 1995; Opetussuunnitelma 1989.

13 Heikkinen ym. 1999, 235; vrt. Ekola 1992.

toteutetun opetuksen kääntäminen teoriaperustaiseksi oli hidasta, sillä toimialaperustaisen ammattikasvatuksen puolustaminen jatkui pitkään. Kotitalousalalla muutosta kyllä ennakoitiin, mutta koulu- ja alakohtaisilla tukitoimilla ei kyetty ratkaisemaan uudistuneesta peruskoulusta, muuttuneesta elinkeinorakenteesta ja uudistuneesta yhteiskunnasta kumpuavia muutostarpeita.

Kotitalouskoulujen yhteyteen sodan aikana perustettujen lasten- ja päiväkotien toiminta lakkautettiin päivähoidon siirryttyä yhteiskunnan vastuulle. Keskiasteen uudistuksessa kotitalous- ja sosiaaliala erotettiin toisistaan omiksi tehtäväalueiksi ja ohjelmiksi. Alojen yhteistyö jatkui edelleen joissakin kouluissa, sillä kolme sosiaalialan oppilaitoksista toimi yhdistettynä kotitalous- ja sosiaalialan oppilaitoksena sekä 16 koti- ja laitostalousoppilaitosta tarjosi sosiaalialan kolutusta. Molempien alojen opetusta tarjoaviin oppilaitoksiin muodostui kaksi kulttuuria, josta toinen seurasi hoitoalan ja toinen kotitalouden toimintatapaa. Käytännössä tämä tarkoitti kotitalousalan opettajien alhaisempaa palkkatasoa sosiaalialan opettajien palkkaukseen verrattuna.

Ammattikasvatustehtävä jakautui eri toimijoiden kesken, kun asuntolanhoitajista, oppilaanohjaajista, kanslisteista ja kuraattoreista tuli koulun uusia toimijoita. Koulutukseen hakeutuvien ikärajan aleneminen sekä lukiopohjaisen koulutuksen avautuminen kotitalouden alalle tuottivat uusia haasteita koulutukseen.[14] Rehtorin johtamaa ja opettajien toteuttamaa koulutuskäytäntöä muuttivat myös lakisääteisesti perustettavat oppilasneuvostot ja johtokunnat.

Monialaistuva opettajankoulutus

Keskiasteen uudistuksen mukainen opistokoulutus tuotti riittävän pohjan ammatillisen osaamisen osalta opettajankoulutukseen, jonka painopisteeksi muodostuivat 20 opintoviikkoa kestävät pedagogiset opinnot. Opettajaopintoihin kuului 10 opintoviikon perus- kenttä- ja päättövaiheisiin jakautuva opetusharjoittelu näytetunteineen. Opinnot oli mahdollista suorittaa kahden lukuvuoden aikana monimuotoisesti.

Opettajankoulutuksen kehittämisessä keskeisiä muutoksia olivat koulutusta edeltävän harjoittelun jääminen pois päästyvaatimuksista sekä ammatillisten aineiden opetuksen päättyminen. Ohjauksen sujuvuuden vuoksi opetusharjoittelut toteutettiin muutosvaiheessa kotitalousopettajaopiston kouluasteella kenttäkoulujen sijaan. Kuvio 8 esittelee hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisvaiheessa muodostuneen kotitalousammatillisen ammattikasvatuksen järjestyksen.

---

[14] Raitanen 2005.

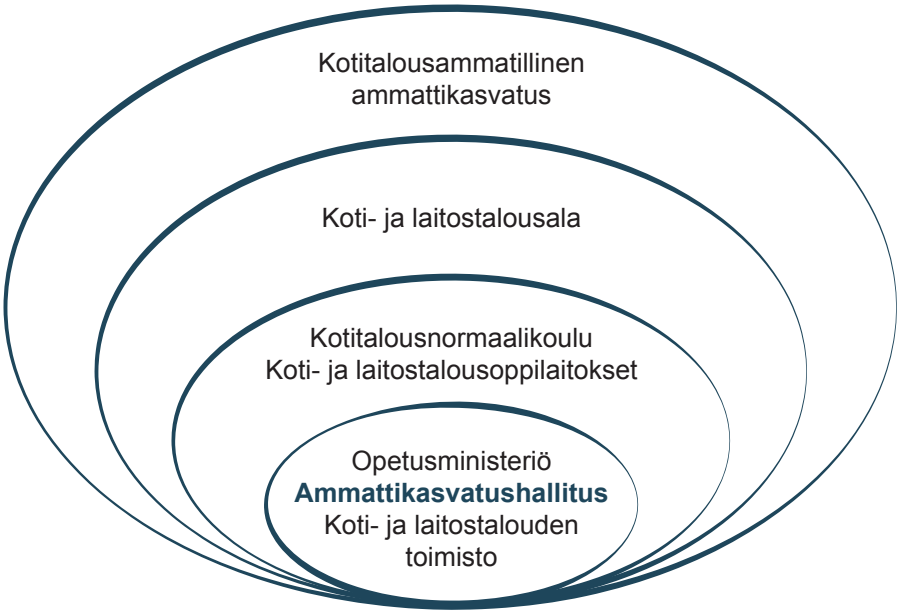

KUVIO 8. *Kotitalousammatillinen ammattikasvatus*

Kotitalousammatillisen ammattikasvatuksen ytimessä olivat keskusjohtoinen hallinto ja koulutuksen kehittäminen, jossa työelämäyhteydet jäivät etäälle. Keskiasteen uudistuksessa kotitalousalan koulutus siirtyi maatalouden toimialan yhteydestä osaksi koulutusjärjestelmää.

5.4 Palveluammatillinen ammattikasvatus 1990−2000

Yhteiskunnan, työelämän, hallinnon ja koulutuksen muutokset haastoivat ammattikasvatuksen uudelleenmuokattavaksi 1980-luvun lopulla. Kotitalous sulautui elinkeinojen kehitysprosessissa palvelusektoriin. Päätösvallan delegointi paikalliselle tasolle, koulutusasteiden erottaminen toistaan ja koulutusrakenteen yhdistämien sekä koulutuksen laaja-alaistaminen etenivät nuorisoasteen ja ammattikorkeakoulu-uudistusten avulla. Koti- ja laitostalouden koulutusala laaja-alaistui osaksi matkailu-, ravitsemis- ja palvelualaa.

Työelämän palveluammatillistuminen

Suuri osa työpaikoista on siirtynyt palvelusektorille. Palvelujen työllistävyys on kasvanut Suomessa 1970-luvun puolivälistä alkaen, vaikka kasvu on ollut kansainvälisessä

vertailussa suhteellisen hidasta.[15] Suomessa palvelujen työllisyysvaikutus on suuntautunut julkiselle sektorille. Palvelujen yksityistäminen on tullut ajankohtaiseksi, kun kilpailutalouteen siirtyminen on ohjannut organisaatioita keskittymään ydintoimintaansa ja ulkoistamaan tukipalvelunsa.

Ulkoistaminen on vauhdittanut erilaisia palvelutuotteita[16] myyvien yritysten syntymistä myös kotitalousalalla. Muun muassa kotipalvelujen tarve on kasvanut ja sen on ennakoitu kasvavan edelleen palvelukokemusten lisääntymisen sekä väestön ikääntymisen seurauksena. Kotipalvelujen kehittyminen ilmentää julkiselle sektorille siirtyneen työn osittaista paluuta takaisin kotona tehtävinä kotipalveluina.

Hajautettuun hallinnointiin

Hallinnon uudistaminen käynnisti 1990-luvun koulutusuudistukset. Peräkkäiseksi muutetun koulutusrakenteen hallinnointi siirtyi korkea-asteen osalta opetusministeriöön ja toinen aste jäi koulu- ja ammattikasvatuksesta yhdistettyyn opetushallitukseen. Merkittävä muutos oli myös paikallisen hallinnon ja koulutuksen järjestäjäorganisaatioiden muodostaminen. Tämän muutoksen johdosta kaikki toimintaan liittyvä vastuu on kouluilla, kun taas keskushallinnolla on strateginen vastuu.

Arviointi- ja seurantatulokset ovat alkaneet muokata koulutuspolitiikkaa, kun arvioinnista on tullut kehitystoimintaa suuntaava ohjauskeino. Opetusministeriön linjauksen mukaan koulutuksen rahoituksesta osa tulee tulosten perusteella. Tämä ajattelumalli on ohjannut pohtimaan koulutusprosessien sujuvuutta.

Peräkkäiseksi eriytynyt ja yhdistynyt palveluammatillinen koulutusrakenne

Siirtyminen peräkkäiseen koulutusrakenteeseen onnistui ammattikorkeakoulu-uudistuksen avulla. Uudistuksessa koti- ja laitostalous- ja hotelli- ja ravintolaoppilaitokset sekä ammattioppilaitosten ravitsemispalvelujen opistoasteet yhdistettiin matkailu-, ravitsemis- ja talousalan koulutukseksi.

Ammatillisen koulutuksen uudistukset etenivät toisen asteen ja korkea-asteen reformeina. Toisen asteen uudistaminen toteutui kahdessa vaiheessa. Toisen asteen uudistuksessa kotitalousala laajeni koti-, laitostalous- ja puhdistus- sekä pesulapalvelualaksi. Koulut muuttuivat koti-, laitostalous- ja puhdistuspalvelualan oppilaitoksiksi. Kouluasteelle suunniteltiin kaksivuotiset koti-, laitostalous- ja puhdistuspalvelualan sekä tekstiilihuoltajan perustutkinnot. Kolme vuotta kestävältä opistoasteelta

---

15 EK Palvelut 2020.

16 Palvelutuotteita on tarjolla kaupan koti-, hoiva-, ateria-, tuki-, siivous-, perus- ja kotityöpalvelun sekä remontin nimikkeillä.

valmistuttiin koti-, laitostalous- ja puhdistus- palvelualan opistotutkintoon tai pesulateknikoksi.[17] Opetussuunnitelmat ennakoivat ammattikorkeakouluun siirtymistä opiskeluajan, opintoviikkojen ja tutkintojen sekä laaja-alaistumisen osalta. Uudistuksen toisessa vaiheessa vuonna 1997 alkoivat jatko-opiskelukelpoisuuden tuottavat kolmivuotiset perustutkinnot. Edellisessä vaiheessa poistettu ammattinimikkeistö palautettiin, koska työelämässä koettiin vaikeaksi hahmottaa perustutkintoon sisältyvä osaaminen. Alalle hyväksytyt viisi perustutkintoa kattoivat alan eri sektorit.

Ammattikorkeakoulujärjestelmän rakentamisessa päädyttiin duaalimalliin, jossa aiempi opistokoulutus korotettiin korkeakoulutasolle. Duaalimallissa pyritään korostamaan korkeakoululaitokseen kuulumisen ohella ammatti- ja tiedekorkeakouluosapuolten autonomiaa sekä tehtävien erilaisuutta. Hollannin ja Saksan korkeakoulujärjestelmät pohjautuvat myös vastaavaan ratkaisuun. Siinä ammattikorkeakoulussa on pyritty ammatillisen luonteen säilyttävään ja korkeatasoiseen koulutukseen, joka ei vertaudu suoraan yliopistotutkintoihin. Muita vaihtoehtoja olisivat olleet binaariaste ja yhtenäiskoulumallit.[18]

Opetusministeriön asettama kokokriteeri ohjasi ammattikorkeakoulutusta hakevia yhteistyöhön. Toimilupamenettely suuntasi nopeisiin kehitysprosesseihin, joista vain hakukelpoiset seuloutuivat mukaan. Koti- ja laitostalousalan opistokoulutuksen kelpuuttamista mukaan ammattikorkeakouluhankkeisiin jouduttiin pohtimaan, sillä alan ammattikorkeakoulutasoinen koulutustarve nähtiin hyvin marginaalisena perinteisen toimiala-ajattelun pohjalta. Uudistuksen suunnittelu eteni paikallisesti opettajien osaamisen kytkemisenä osaksi prosessia, kun edellinen vaihe taas pohjautui hallinnon ja asiantuntijoiden ratkaisuihin.

Ammatilliseksi opettajaksi

Monialaistuneessa opettajakoulutuksessa opiskellaan aiemman tutkinnon ja työkokemuksen pohjalta pedagogisia opintoja. Koulutusalojen yhteydessä toiminut opettajankoulutus koottiin Helsingin, Hämeenlinnan, Tampereen, Jyväskylän ja Oulun opettajakorkeakouluihin. Järvenpäästä opettajankoulutus siirtyi Jyväskylän opettajakorkeakouluun vuonna 1995.[19]

Opettajankoulutuksen erottaminen alojen yhteyksistä mahdollisti monialaistumisen käytännössä. Koulutusten sisältöjen laaja-alaistuminen sekä yleisten kompetenssin merkityksen lisääntyminen tuottivat aiempaan kapea-alaiseen ja tehtäväpainotteiseen koulutukseen uusia haasteita ja näköaloja, kun osaamispohjainen ajattelu alkoi

---

17 OPH Opetussuunnitelman perusteet, Marata 1994.

18 Lampinen 1995; Salminen 1997. Binaarimalli on käytössä Englannissa ja Australiassa. Astemalli toimii USA:ssa ja Ranskassa. Yhtenäiskoulumallia edustaa Ruotsin yhtenäiskoulu ja Saksan Gesamthochschule.

19 Vuosikertomus 1995–1996, Db, JKOO.

muodostua osaksi ammattikasvatusta. Opettajakorkeakoulujen osalta jää kysymään, mikä erottaa ammatillisen ja aineenopettajanvalmistuksen? Seuraavana oleva kuvio 9 esittää palveluammatillisen ammattikasvatuksen järjestyksen.

Palveluyhteiskunta 1990 >

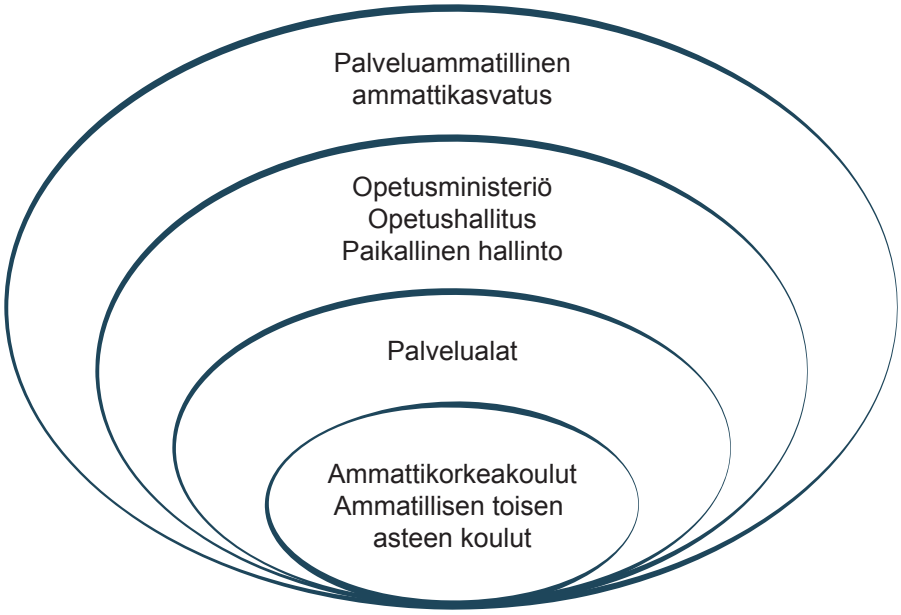

KUVIO 9. Palveluammatillinen ammattikasvatus

Palveluammatillisen ammattikasvatuksen toteuttamis- ja kehittämisvastuu on kouluilla yhdessä työelämän kanssa. Hallinto tarkastelee ja arvioi kehitystä tulosten pohjalta. 1990-luvun uudistukset ovat muokanneet ammatillista koulutusta sekä rakenteellisesti että sisällöllisesti. Muutosprosessi jatkuu.

5.5 Muutos, jatkuvuus ja erityisyys

Kotitalouden toimialan, koulutushallinnon ja koulutuksen keskeiset muutokset, jatkumot ja erityisyydet havainnollistuvat taulukosta 12 rinnakkain eri kehityskerrostumina keskeisten osatekijöidensä osalta.

TAULUKKO 12. Kotitalouden alan ammattikasvatuksen muotoutumisprosessi

Muutos Jatkuvuus	Varhaisammatillinen ammattikasvatus vuosina 1890−1930	Maaseutuammatillinen ammattikasvatus vuosina 1930−1960	Kotitalousammatillinen ammattikasvatus vuosina 1960−1990	Palveluammatillinen ammattikasvatus vuosina 1990−2000
Toimiala	Kotitalous osana maaseutumaista elämäntapaa.	Maataloudellinen kotitalous	Koti- ja laitostalous	Palvelujen kotitalous
◦Työnjako	Miesten ja naisten työt.	Miesten ja naisten työt	Naiset kotoa työelämään	Tavoitteena tasa-arvo
◦ Ammatit/ tutkinnot	kotitalousopettaja, perheenemäntä palvelustyöt	talonemäntä, neuvoja ja talousopettaja sekä palvelutehtävät	koulutus−* ja työammatit, koti- ja laitostalousopettaja, työelämän ammatit	restonomi (amk), kotitalousyrittäjä, tuoteneuvoja, toimitila- ja tekstiilihuoltaja.
Koulutushallinto	Suomen senaatin kirkollistoimikunta, kouluylihallitus, kansakouluosasto	Maatalousministeriö, kotitalousosasto	Ammattikasvatushallitus, hoito- ja talousosasto, läänin kouluosasto, kunnan koulutoimisto	Opetusministeriö; opetushallinto, paikallinen koulutuksen järjestäjän hallinto
◦ Lainsäädäntö	Ohjesääntö	L186/1929 ja L82/1928	L62/1962 ja A494/1987 sekä L487/1987	L255/1995 ja L630/1998 sekä L351/2003
◦ Ohjelmat	Kotien ja perheiden elinolojen kohentaminen	Elinkeinon edistäminen, kansakoulusta oppivelvollisuuskoulu	Peruskoulu-uudistus: keskiaste osaksi koulujärjestelmää	Ammatillisen koulutuksen uudistaminen: toinen ja korkea-aste
Koulutus	Erilaisia kotitalousalan kouluja	Emäntäkoulu, kotitalousopisto ja kotitalousopettajaopisto sekä täydentävä koulutus (talouskoulu)	Koti- ja laitostalousoppilaitos ja kotitalousnormaalikoulu sekä talouskoulu.	Toisen asteen ammatillinen oppilaitos ja ammattikorkeakoulu sekä talouskoulu
Koulumuodot	Emännyyskoulu Kasvitarha- ja keittokoulu (talouskoulu) noin. 25 oppilaan kouluja	20−40 oppilaan sisäoppilaitoksia.	40−80 opiskelijan sisäoppilaitoksia sekä yli 100 opiskelijan päiväkouluja	Koulukonsernien pieniä yksiköitä (alle 100 opiskelijaa)
◦ Opetussuunnitelma	Koulukohtainen, kouluylihallituksen hyväksymä.	Koulukohtainen, maataloushallinnon hyväksymä	Valtakunnalliset perusteet ja koulukohtainen liikkumavara	2. aste: valtakunnalliset perusteet ja koulukohtainen amk: koulukohtainen ministeriön hyväksymä
◦ Sisältö	Teoreettinen ja käytännöllinen	Ammatillinen/ käytäntö	Teoreettinen/ käytäntö	Käytäntö ja teoria
◦ Opiskelija	15−30 vuotias kansakoulua 4 luokkaa käynyt maaseudun nainen	Noin 20v, kansa- tai oppikoulun käynyt, maataloustaustainen nainen	16−20v, pk:n tai lukion suorittanut tyttö, harvoin poika; enimmäkseen työläistausta	2. aste; 16−20v, pk:n tai lukon suorittanut tyttö, joskus poika. Amk; 20v, lukio tai ammatillinen koulutus, 90% nainen, 10% mies

◦ Opettaja	Kotitalousopettaja ja käsityönopettaja. Naimaton nainen.	Kotitalous-, talous-, käsityö- ja puutarha-alan opettaja. Naimaton nainen	Talousopettaja, koti- ja laitos-talousopettaja, kotitalousalan maisteri. Perheellinen nainen.	Kotitalous- tai muun alan maisteri, ammatillinen opettaja. Perheellinen nainen, joskus mies
◦ Opetus	Opettajajohtoinen	Mestariopettajuus	Ammatti- ja työnopettajuus	Ohjaaja-tutor
◦ Opettajankoulutus	Kasvatusopillinen keittokoulu	Toimialakohtainen Ammatillinen ja pedagoginen	Toimialakohtainen Pedagoginen, paikallinen	Opettajakorkeakoulu Pedagoginen, monimuotoinen

* Laitoshuoltaja, ruokataloudenhoitaja ja maatilanemäntä. Kotitalous- pesula- ravitsemus- ja siivousteknikko

Kotitalous alkoi hahmottua vähitellen omaksi tehtäväalueekseen autonomian ajan elämänmuodossa. Se näyttäytyi varhaisvaiheessa erilaiset haasteet käsittävinä kaupunkimaisena ja maaseutumaisena osa-alueena. Maaseutumaista kotitaloutta muokkasi vahvasti karja- ja maatalouselinkeinoihin kietoutuminen. Kotitalous sai näkyvyyttä osana maataloutta maataloushallitukseen perustetun kotitalousosaston ansiosta. Maatalouden merkityksen vähentyessä kotitalouteen kuuluvia tehtäviä liukui julkishallintoon. Muodostunut koti- ja laitostalousala työllisti kotoa työelämään siirtyviä naisia. Viime vuosien kehitys on sulauttanut kotitaloutta osaksi palvelualoja. Sadan vuoden kehityksen kuluessa ammattien määrä on lisääntynyt, kun uusia tehtäviä ja ratkaisuja on otettu käyttöön. Alan tehtävissä tarvitaan nykyään koulutuksessa hankittua osaamista, kun taas aiemmin tehtäviin opittiin kotikasvatuksen yhteydessä. Työnjohto- ja esimiestyö ovat osa alan toimintaa, mutta korkeimmat johtotehtävät jäävät usein naisten ulottumattomiin.

Jatkuvuutta ilmentää, että kyseessä on naisten tekemä matalapalkkainen työ. Vaikka miehiä on tullut jonkin verran kotitalouden alan tehtäviin, alan työt leimautuvat silti vahvasti sukupuolen mukaan naisten töiksi. Alan ammattien alhainen arvostus juontuu kotitaloudellisen ammattitaidon yhdistymisestä naisilla olevaan osaamiseen sekä toisaalta sen liittymiseen arkisiin toimiin. Nykyisin laaja-alaistunut toimiala tarjoaa aiemman maatalouselinkeinoon työvoimaksi kiinnittyneen harjoittelun sijaan monipuolisia mahdollisuuksia löytää kiinnostavia tehtäviä alan erilaisissa organisaatioissa ja tehtävissä. Kotitaloudessa pitkään säilynyttä miesten ja naisten työnjakoa ravisteli maatalouden koneellistuminen ja yritystoiminnaksi muuttuminen. Suuressa maatalouden reformissa talonemännän ammatti osa-aikaistui, ja maalaisemännät suuntasivat kotoa työmarkkinoille.

Kotitalousalan *koulutuksen hallinnointi* kiinnittyi varhaisvaiheessa kouluhallintoon. Maatalousministeriön perustamisen jälkeen kotitalous asettui maatalouskoulutuksen kanssa samalle hallinnon alalle. Maataloushallinnossa kotitalouskoulutuksen hallinnointi siirtyi vuonna 1936 perustetun kotitalousosaston tehtäväksi. Toimialaministeriökauden ajan kotitalous nähtiin vahvasti osana maatalouselinkeinon edistämisestä

ja toimialan etujen ajamisesta. Koulutushallinnointi on ollut virkamiesjohtoista sekä ohjeistuksiin ja tarkastuksiin painottuvaa aina 1990-luvulle asti. Yhteys maatalouteen katkesi, kun kotitalous siirtyi ammattikasvatushallitukseen hoito- ja sosiaalialan yhteyteen. Nykyisin hallinnointi on erotettu koulutustasojen mukaan sekä jaettu keskus- ja paikallishallinnon kesken.

Maatalousministeriön aikana kotitalouskoulutusta pyrittiin ohjaamaan perustamisvaiheen yksityisestä ja järjestöpohjaisesta rakenteesta valtion omistukseen ja ylläpidettäväksi. Nykykoulutuksen rahoitus tulee pääosin yhteiskunnalta, mutta myös hanke- ja projektirahoituksen hankkiminen koulutukseen on lisääntynyt. Koulutuksen rahoitusjärjestelmä kehitettiin keskiasteen uudistuksessa. Silloin myös ammatillisen koulutuksen opiskelijat pääsivät opintososiaalisten etujen piiriin. Aiempaa käytäntöä edustaa muun muassa Elias Lönnrotin koulu vähävaraisille tarkoitettuine vapaaoppilaspaikkoineen, kun taas tilanomistajat vastasivat jälkikasvuunsa koulutuskustannuksista muissa alan opinahjoissa. Viime vuosien muutokset ovat kohdentuneet monialaisten ja tehokkaiden yksiköiden kehittämiseen.

Kotitalousalan *koulutusta* on toteutettu monta vuosikymmentä pienissä maatiloina toimivissa sisäoppilaitoksissa. Suuri muutos on ollut koulujen muuttuminen ensin sisäoppilaitoksista tavallisiksi päiväkouluiksi ja myöhemmin osaksi monialaisia koulutuskonserneja. Yhteisöllisenä toteutunut koulutyö on vaihtunut yksilöllisen ammatillisen osaamisen hankkimiseksi. Alkuvaiheessa koulutus rakentui pitkään kansakoulun ja sittemmin keskikoulun pohjalle, joten ylioppilaiden tulo ammatilliseen koulutukseen oli merkittävä muutos. Nykyinen ammattikorkeakoulukäytäntö tarjoaa opiskeluvaihtoehdon sekä lukio- että ammatilliselta pohjalta. Kotitalousalan kouluihin on tullut poikaoppilaita 1980-luvulta lähtien, mutta he ovat edelleen vähemmistönä. Oppilaat olivat alkuvuosikymmenet maataloustaustaisia ja 1960-luvulta lähtien myös työläistaustaisia ja nykyään eri väestöryhmistä tulevia.

Opettajan työ on kokenut suuria muutoksia. Aiempaa mestariopettajuutta on jaettu koulussa uusien toimijaryhmien kanssa.[20] Opetuksen vaihtuminen teorialähtöiseksi on vaikuttanut opettajien koulutustason kohoamiseen, joten ammatin- ja työnopettajan tehtäviin on alettu palkata maisterista opettajiksi pätevöityviä. Koulun yhteisöllinen toimintakulttuuri on muuttunut asiakas- ja yrityspainotteiseksi.

Opetussuunnitelmat olivat pitkään pelkkiä aine- ja tuntimäärien luetteloita, joista kukin opettaja rakensi opetuksensa käytännön toteutuksen. Keskiasteen uudistuksessa painopiste oli valtakunnallisessa suunnittelussa. Nykyinen opetussuunnitelma-ajattelu on monipuolistunut ja laaja-alaistunut osaksi koulutyötä.

Koulutusrakenne on nykyään taas peräkkäinen, kuten alkuvaiheessakin. Maaseutuammatillisena aikana alan erityisyyttä edusti emännyyskoulu, jonka sivistyslähtöisyys muistutti kansakoulua ja kansanopistoa laajan teoriaopetuksen takia.

[20] Tiilikkala 2004.

Emännyyskoulussa ei opetettu maataloutta ja se kesti vain kahdeksan kuukautta. Näistä syistä se ei tuottanut jatkokoulutuskelpoisuutta opistoasteelle. Erityisyydestään huolimatta emännyyskoulu joutui liittymään valtavirtaan eli osaksi maatalousalaa. 1800-luvun loppupuolella aloitettu talouskoulutus toimii edelleen lukukauden kestävänä oppimismuotona. Nykyinen tehokkuusajattelu ei ole nujertanut talouskoulun erilaisuutta ja omaperäisyyttä.

Kotitalouskoulut jakoivat sota-ajan vastuita eri tavoin. Ensimmäisen maailmansodan aikana kouluja oli vasta muutama, mutta jo silloin ne toimivat sairaaloina ja huoltopaikkoina. Toisen maailmansodan aikana koulut joutuivat ottamaan vastuuta erilaisten poikkeusolosuhteiden järjestelyistä. Kotitaloudellista osaamista tarvittiin uudelleenrakentamisen ja pulavuosien aikana, kun ihmisiä opastettiin selviämään puutteellisissa olosuhteissa. Kotitalousalan kouluihin perustettiin sodan jälkeen lastenkoteja hoitamaan vaikeuksiin joutuneiden perheiden lapsia. Lastenhoito ja perhekasvatus sisältyivät koulujen opetusohjelmiin aina yhteiskunnan järjestämän päivähoidon alkamiseen asti. Opettajankoulutuksen siirtyminen monialaisen opettajanvalmistuksen yhteyteen on koettu ongelmallisena, sillä alan osaamisen on pelätty katoavan koulutuksen yleistyessä. Opettajankoulutus toteutti pitkään toimialan ja koulutusjärjestelmän kehityslinjauksia, joten ammatillisesta täysin pedagogiseksi ja yksialaisesta monialaiseksi muuttuminen on iso askel.[21]

[21] Heikkinen 1996, 1999, 2001; Heikkinen ym. 1996, 143−144.

6. Pohdinta ja arviointi

Tässä luvussa palataan vielä tutkimusprosessissa tehtyihin ratkaisuihin arvioimalla erilaista informaatiota sisältävän aineiston relevanssia sekä pohtimalla tutkimuksen kulkuun liittyneitä käännekohtia.

Tutkimuksenkulun läpinäkyvyyttä ilmentävät tapauskoulujen kehityskertomuksista muodostuvat vastaukset tutkimuksen alaongelmiin sekä johtopäätösluvun kiteyttämä vastaus asetettuun pääongelmaan. Yli sata vuotta käsittävää tarkastelujaksoa varten on tarvittu erilaista lähdeaineistoa, joka koostuu aikalais- ja jäänteenluontoisista sekä sekundaarilähteistä. Näillä kullakin on erilainen merkitys kokonaisuuden kannalta. Aikalaislähteistä arkistot ja haastattelut ovat informatiivisia, sillä ne liittyvät suoraan tarkasteltavaan ilmiöön. Yhteys tarkasteltavana olevaan aikakauteen korostuu jäänteenluonteisten lähteiden[1] kohdalla. Toisaalta niitä ei ole laadittu tutkimusaineistomerkityksessä, vaan ne edustavat tuolloin meneillään olleiden prosessien dokumentaatioita. Sekundaarilähteisiin kuuluvien tilastojen ja tutkimuskirjallisuuden merkitys painottuu ilmiön asettamisessa yhteyksiinsä aiemman tiedon pohjalta. Muun aineiston katvealueelle jättämää osuutta on ollut mahdollista rakennella sekundaarilähteiden avulla.

Lähteiden yhteiskäyttö lisää kattavuutta, sillä lähteet valaisevat ilmiötä ja yhteyksiä eri suunnista tuottamalla niille selityksiä. Pitkään ajanjaksoon mahtuu erilaisia kulttuurisia vaiheita, joiden vaihtumisen ja erilaisten nyanssien hahmottaminen on haasteellinen tehtävä. Erityisen haasteellinen on 1990-luku, johon liittyvät prosessit ovat edelleen osittain muutoksessa. Haasteelliseksi osoittautui myös koulutuksen käynnistymisvaiheen hahmottaminen.

Tapauskoulujen arkistojen saatavuuden ohella kouluilla on yhteys Laurea-ammattikorkeakouluun. Tarkastelujakso vuodesta 1890 vuoteen 2000 on perusteltavissa aineistojen ja tehtyjen päätösten avulla. Jakson alkupäähän sijoittuu koulutuksen käynnistymisen ja loppupäähän eri tasoille erottumisen vaihe. Elias Lönnrotin koulu vastaa kansanopistomaisuutensa ja Kouluylihallintoon kuulumisensa takia toimintansa alkuvuosikymmenten ajan varhaisvaiheessa kotitalousopetukselle asetettuihin

[1] Viralliset asiakirjat, lehtikuvat ja osa arkistolähteistä.

haasteisiin. Toimialaministeriökaudella emännyyskoulun toimintalinja kääntyy maatalouden edistämisen suuntaan. Järvenpään Kotitalousopettajaopiston yhteyteen kuuluvan emäntäkoulun aineisto ei olisi harjoittelukoulun ominaisuudessaan tuottanut yhtä rikasta tarkastelukohdetta Elias Lönnrotin Emännyyskoulun aineistoon verrattuna. Sen avulla avautuu koko ilmiön selitys.

Tapahtumaketjujen ymmärtäminen vaatii asioiden perään kyselemistä ja niiden tarkastelua eri lähteistä. Aikalaislähteet painottuvat ammatillisen ja opettajankoulutuksen kertomusten kuvauksissa, joten sekundaari- ja jänteenluonteisille lähteille jää hyvin pieni rooli. Valtavasta määrästä arkistoaineistoa on eroteltu mukaan keskeinen koulutuksen toteuttamista käsittelevä dokumentaatio: opetussuunnitelmat, opettajakokousten ja johtokunnan pöytäkirjat, päiväkirjat, vuosikertomukset, kirjeet sekä oppilasvalintatiedot. Opetussuunnitelmia on jossain muodossa käytössä koko tarkastelujakson ajan, joten koulutuksen sisällön hahmottaminen mahdollistuu niiden avulla. Opetuksen toteutuminen on dokumentoitu päiväkirjoihin, joiden merkinnöissä ilmenee paljon opettajakohtaisia eroavuuksia. Erityisen hedelmällisiä aineistoja ovat opettajankoulutuksen kasvatukselliset päiväkirjat, joita kuitenkin on vain 1970-luvulle asti.

Arkistoaineistojen kattavuudessa esiintyy erilaisia vajeita. Kasvatukselliset päiväkirjat päättyvät 1970-luvulle ja opiskelijavalintatiedot 1980-luvulle. Vuoden 1995 jälkeinen aineisto on lajittelematonta ja luokittelematonta ja osittain sähköistä. Edellä lueteltuja pulmia on ratkaistu tilanteen mukaan. Opiskelijatiedot on mahdollista jäljittää eri dokumenttien avulla, mutta hakemusten tarjoamaa persoonallista ilmettä ei tilastoista ja pöytäkirjoista löydy. Opiskelijahakemusten ja kasvatuksellisten päiväkirjojen päättymistä on paikattu haastatteluissa olevalla opiskeluun liittyvällä puheella sekä tilastoilla. Virallissävytteiseen opintoviikkojen esittelyyn verrattuna opiskelijoiden kokemukset tarjoavat aitoutta ja värikkyyttä tekstiin. Opiskelijoiden määrät on mahdollista esittää tilastojen avulla, mutta koulukohtaiseen hakuprosessiin liittyvää tietoa ei valtakunnallisissa jakaumista ole löydettävissä Koulutusta käsittelevää sähköistä aineistoa on saatettu kirjoittaa vakuuttelu- ja markkinointimielessä tai se on suunnattu vain tietylle ryhmälle. Näiden seikkojen pitäminen mielessä saattaa helposti unohtua, sillä edelleen prosessissa olevin asioiden ottaminen mukaan aineistoon on haastavaa.

Raporttia jäsentävät aikakaudet on määritelty ajallisesti tutkijalle prosessin aikana muodostuneen kokonaiskäsityksen perusteella. Muun muassa 1930-luvulla saatiin kotitalouskoulutusta määrittelevä lainsäädäntö, joka ohjasi koulutuksen kehitystä toimialaministeriön linjaamaan suuntaan. Visainen taitekohta on keskiasteen uudistuksen tuoma muutos, jonka pitkässä valmisteluprosessissa on monia erilaisia määrittelymahdollisuuksia. Kotitalous siirtyi ammattikasvatushallitukseen 1968, mutta koulutuksessa ja työelämässä muutokset käynnistyvät jo 1950-luvun lopulla. Myös koko 1990-luku on ollut suurta reformia lukuisine virstanpylväineen. Eksaktia

vuosilukua merkittävämpää on kuitenkin historian aikaa ilmentävä muutos aikakauden määrittelyssä.

Kotitaloustyön tarkastelu toimialalla muodostuu sekundaari-, aikalais- ja jäänteenluonteisista lähteistä. Tutkimuskirjallisuuden ja tilastojen avulla on pyritty luonnehtimaan alan kehitystä eri vaiheiden aikana niin pitkälle kuin se on ollut mahdollista. Työtehtäviä esittävien lehtikuvien avulla halutaan kiinnittää huomiota kunkin aikakauden ominaisiin piirteisiin. Haastatteluilla on pitkälti täydentävä funktio toimialakuvauksen kannalta. Toisaalta koti- ja laitostalouden aikainen kertomus muodostuu vahvasti haastattelupuheen perusteella. Haastateltujen autenttinen kuvaus tuottaa niukkaan tutkimuskirjallisuuteen toimivan lisäyksen. Jälkikäteen tarkasteltuna mittavan tutkimuskirjallisuuden perusteellinen analyysi jo ennen kertomusten kirjoittamista olisi tuottanut nykyistä kompaktimman kokonaiskuvan. Tuolloin haastattelut olisivat voineet muodostaa tasapuolisesti yhden juonteen.

Hallinnoinnin kuvaus muodostuu jäänteenluonteisista ja sekundaari- sekä aikalaislähteistä. Virallisilla asiakirjoilla on ollut merkittävä rooli, sillä niistä on hahmotettavissa kunkin vaiheen organisoituminen ja kehityslinjaukset. Lait, asetukset ja määräykset ilmentävät kussakin vaiheessa käytössä olleen käsitteistön, vaikka lakien voimaantulo on pääsääntöisesti vahvistanut jo pitkään jatkuneen kehittämisohjelman. Tutkimuskirjallisuus tarjoaa näkemyksiä hallinnoinnin eri vaiheiden tarkasteluun. Haastatteluilla on kertomusten näkökulmasta täydentävä funktio. Toisaalta hallinnon vaikuttajien puhe on tukenut merkittävästi tutkijan tehtäväorientaatiota. Hallinnoinnin tarkastelu asemoituu lähes kokonaan valtakunnalliselle tasolle, joten paikallinen taso jää niukalle huomiolle. Arkistoissa olevat johtokunnan pöytäkirjat olisivat mahdollistaneet myös paikallisen hallinnoinnin mukaan ottamisen, mutta tämä seikka nousi esiin vasta opetusministeriön, opetushallituksen ja paikallisen hallinnon tehtäväjakojen eriytymisen yhteydessä.

Erilaiset seikat ovat lisänneet oppimista ja sysänneet tutkimusprosessia eteenpäin. Arkistointilogiikan opiskelu loi pohjan ja rytmin työskentelylle, sillä arkistolähteet alkoivat puhua vasta virallisissa asiakirjalähteissä olevan tiedon ja käsitteistön avulla. Esimerkkinä tästä on opetussuunnitelman perusteisiin kirjattujen tavoitteiden ja sisältöjen toteutuminen opetuksessa. Ensin piti oppia tilamaan tarkasteltaviksi vastaavan ajankohdan päiväkirjat, joista oli mahdollista tutkia, miten opetussuunnitelma eli käytännössä. Maataloushallituksen kouluosaston tarkastaja Katri Laine opetti kasvatusopillisia aineita tuntiopettajana kotitalousopettajaopistossa ensimmäisen lukukauden ajan oman hallintotyönsä ohella. Laineen jälkeen kasvatusaineiden opetuksesta vastasi pitkään maisteri Voipio. Hänen opetuksensa tarkastelu useiden lukukausien ajalta ja eri aineiden osalta tuotti käsityksen opettajanvalmistuksen kasvatuksellisesta kokonaisajattelusta. Voipion opetuksen sisältö ja kurssien rakenne alkoivat hahmottua vasta eri lukuvuosien päiväkirjamerkintöjä vertailemalla. Myös noin 50 vuoden ajan jatkuneiden kasvatuskeskusteluiden päiväkirjat tarjosivat kaunokirjoitettua

aineistoa pedagogisen ajattelun kehittymisestä. Vaikka arkistolähteet antavat kohtalaisen hyvän kuvan koulussa tehdyistä ratkaisuista, ne kuvaavat ilmiötä kokonaisuudessaan vain osittain.

Eri lähteissä olevan informaation hyödyntämiseen opasti parhaiten aiheen kiinnostavuus. Tällainen aihe oli muun muassa oppilaiden poissaolot oppitunneilta keskiasteen uudistuksen aikana, jolloin he vielä asuivat koulun asuntolassa. Luokkapäiväkirjat osoittivat oppilaiden läsnäolo- ja poissaolojen määrät. Opettajakunnan kokouspöytäkirjoihin on kirjattu opettajien sopimat toimenpiteet poissaolojen seuraamiseksi sekä niiden korvaamiseksi. Johtokunnan kokouspöytäkirjoista löytyi ratkaisuehdotukset ja päätökset poissaolotilanteen käsittelyyn sekä niistä seuranneisiin rangaistuksiin. Vain lähteitä ristiin lukemalla koko prosessi avautui eri toimijoiden näkökulmasta.

Merkityksellistä käännekohtaa tutkimusprosessissa kuvaa oma vuodelta 2004 oleva tutkimuspäiväkirjamerkintä: *”Nyt tiedän, mitä olen tekemässä; se on ammatillista kotitaloutta, mitä tutkin* [2]*.”* Aiemmin aiheena oli ollut kotitalousopetus. Edellä oleva lausahdus oli kannanotto sekä kohdeilmiön että tutkimusorientaation alustavasta hahmottumisesta, kun omaan taustaan eli kouluun ja opetukseen kiinnittynyt käsitteistö alkoi laaja-alaistua. Tutkimuksen kulkua kannattelevan idean löytymistä ilmentää myös vuodelta 2004 oleva kirjaus: *”ammatillinen kotitalous lohkeaa maataloudesta ja sulautuu palveluihin.”* [3] Tämän ajatuksen pohjalta avautui yhden kerrostuman rajapinta, joka on prosessin aikana avautunut edelleen ennen maatalouspainotteista kotitaloutta vallinneeseen kehitysvaiheeseen.

Tutkimuksen käsitteet ovat muokkautuneet ja hioutuneet vähitellen tutkimusprosessin kuluessa. Aineistot, kirjallisuus ja keskustelut ovat ohjanneet niiden kehittelyä. Haasteellista on ollut toisaalta käsitteiden pitäminen kiinni menneisyydessä ja toisaalta niiden informatiivisuus nykyisyydessä.[4] Ajankuvan aitoutta on tietoisesti pyritty säilyttämään puhumalla kunkin vaiheen aikaisilla käsitteillä esillä olevista asioista, kuten esimerkiksi oppilas, opiskelija ja oppija. Aiheen kansainvälinen näkökulma jää hyvin vaatimattomaksi. Sitä valotetaan vain niissä kohdin, joissa se integroituu tehtyihin päätöksiin.

Jatkoa tälle tutkimukselle avautuu 2000-luvun suurista rakenteellisista kehittämistoimista, jotka edelleen muokkaavat koulutuksen kenttää. Kiinnostavaa olisi tutkia kokonaisuudessaan, miten eri alojen ammattikasvatus on muotoutunut osana suomalaisen yhteiskunnan kehitystä. Kotitalousalan kehittymisen tutkiminen on myös maininnan arvoinen kohde. Toimialoihin kiinnittynyt ammatillinen opettajankoulutus olisi hyvin kiehtova tutkimuskohde

---

[2] Korkiakangas 2004.
[3] Korkiakangas 2004.
[4] Hietala 2001, 25; Kalela 2000.

Lähteet ja kirjallisuus

1 ARKISTOLÄHTEET

HMA Hämeenlinnan maakunta-arkisto

ELEA Elias Lönnrotin emännyyskoulun/emäntäkoulun arkisto.

- A Päiväkirjat
- Aa Emännyyskoulun päiväkirjat.
- Ad Emäntäkoulun päiväkirjat.
- B Luettelot.
- C Pöytäkirjat.
- Ca Johtokunnan pöytäkirjat.
- Cb Opettajakokousten pöytäkirjat.
- D Toisteet
- Da Johtokunnan kirjeiden toisteet.
- Db Opetussuunnitelmat ja lukujärjestykset
- Dc Vuosikertomukset
- Dc Tilastot ja lukukausi-ilmoitukset.
- E Saapuneet asiakirjat
- Ea Yleinen ohjelma, Kouluhallituksen, senaatin ja valtioneuvoston kirjeet.
- Eb Tarkastuskertomukset
- Ec Kunnan kirjeet
- Ed Kirjeet
- Ef Oppilashakemukset
- G Tiliasiakirjat

Lönnrot Opisto osoitteessa www.lonnrotopisto.fi

HMA Hämeenlinnan maakunta-arkisto

JKOO Järvenpään kotitalousopettajaopiston arkisto

- A Diaarit ja päiväkirjat

Aa Kirjediaarit.
Ab Luokkapäiväkirjat.
Ac Auskultanttien päiväkirjat.
Ad Ruokataloustöiden päiväkirjat.
B Luettelot
C Pöytäkirjat
Ca Johtokunnan pöytäkirjat.
Cb Opettajakunnan pöytäkirjat.
Cc Opetusnäytteiden arvostelut.
Cd Kasvatusopillisten keskustelukokousten pöytäkirjat.
D Toisteet
Da Lähetettyjen kirjeiden toisteet.
Db Vuosi- ja toimintakertomukset.
Dc Toiminta- ja opetussuunnitelmat.
E Saapuneet Diaari
F Kirjeistö
G Tiliasiakirjat
H Sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat
Hc Opetusta koskevat asiakirjat.
Tuusulanjärven ammattiopisto www.tuusulanjarviammattiopisto.fi

ESA Espoon seudun ammatillisen koulutuksen kuntayhtymä
Haku 1995. Toimilupahakemus 1995.

Espa Espoon palvelualojen oppilaitoksen yhdistymistyöryhmän muistiot.
Espoon palvelualojen oppilaitoksen itsearviointi.
Vuosikertomukset.
Opetustarjonta.
Omnia osoitteessa www.omnia.fi

EVAMK Espoon-Vantaan ammattikorkeakoulu
Arviointi 1995.
Osakas- ja yhteistoimintasopimus 1996.
Haku 1996 Toimilupahakemus 1996.
Haku 1997 Toimilupahakemus 1997.
Haku 1/1998 Toimilupahakemus 1/1998.
Haku 2/1998 Toimilupahakemus 2/1998.

Marata Matkailu-, ravitsemis- ja talousalan työryhmän muistiot.
Opiskelijapalaute 1997−1998.
Opetussuunnitelma Espoo 1/1997 Palvelujohtamisen koulutusohjelma.
Opetussuunnitelma Espoo 2/1998 Palvelujohtamisen koulutusohjelma.
Opetussuunnitelma Espoo 3/ 1999 Palvelujohtamisen koulutusohjelma.
Opetussuunnitelma Espoo 4/2000 Palvelujohtamisen koulutusohjelma.
Opetussuunnitelma Järvenpää 1/1997 Palveluyrittäjyyden koulutusohjelma.
Toimintasääntö 2000.
Laurea osoitteessa www.laurea.fi

2 PAINETUT LÄHTEET

Lait

L1921/101 Laki oppivelvollisuudesta.
L1921/102 Laki kansakoululaitoksen kustannuksista.
L1922/190 Laki kotitalousopettajaopistosta.
L1927/101 Laki maatalousoppilaitoksista.
L1928/82 Laki kotitalousopettajaopistosta.
L1929/186 Laki kotitalousoppilaitoksista.
L1950/272 Laki kunnallisista kodinhoitajista.
L1958/184 Laki ammattioppilaitoksista.
L1962/ 62 Laki kotitalousoppilaitoksista.
L1968/467 Laki koulujärjestelmän perusteista.
L1978/474 Laki keskiasteen koulutuksen kehittämisestä.
L1983/494 Laki ammatillisten oppilaitosten rahoituksesta.
L1983/498 Laki ammatillisten oppilaitosten opintososiaalisista eduista.
L1987/487 Laki ammatillisista oppilaitoksista.
L1990/557 Laki ammatillisista opettajakoulutuslaitoksista.
L1991/182 Laki opetushallituksesta.
L1991/391 Laki nuorisoasteen ja ammattikorkeakoulujen kokeiluista.
L1993/718 Laki kulttuuri- ja opetustoimen rahoituksesta annetun lain muuttamisesta.
L1995/255 Laki ammattikorkeakouluopinnoista.
L1998/630 Laki ammatillisesta koulutuksesta.
L2003/351 Laki ammattikorkeakouluopinnoista.

Asetukset

A1899/12 Kansakouluasetus.
A1922/191 Asetus kotitalousopettajaopistosta.
A 83/1928 Asetus kotitalousopettajaopistosta.
A1929/442 Asetus kotitalousopistoista.
A1929/443 Asetus emäntäkouluista.
A1929/444 Asetus kotitalouskouluista.
A1929/445 Asetus kiertävistä talouskouluista.
A1929/446 Asetus talouskouluista.
A1950/273 Asetus kunnallisista kodinhoitajista.
A1959/3 Asetus ammattioppilaitoksista.
A1962/430 Asetus kotitalousopettajaopistoista.
A1962/431 Asetus kotitalousopistoista.
A1962/432 Asetus emäntäkouluista.
A1962/433 Asetus talouskouluista.
A1962/434 Asetus kotitalouskouluista.
A1965/661 Asetus ammattikasvatushallituksesta.
A1987/491 Asetus ammattioppilaitoksista.
A1987/494 Asetus koti- ja laitostalousoppilaitoksista.
A1990/560 Asetus ammatillisista opettajankoulutuslaitoksista.
A1995/256 Asetus ammattikorkeakouluopinnoista.
A2003/352 Asetus ammattikorkeakoulutuksesta.

KM1915/5 Naisten kotitalousopetuksen järjestäminen.
KM1951/79 Kotitalousopetustoimikunnan mietintö.
KM1963/7 Opetushallintokomitean mietintö.
KM1969/13 Koulutusrakennekomitean mietintö.
KM1977/1 Keskiasteen koulunuudistus. Eri koulutusalojen opetussuunnitelmat.
KM1987/11 Ammatillisen säädöstoimikunnan 3. osamietintö.

Hallituksen esitykset

HE1994/319 Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ammattikorkeakouluopinnoista ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE1996/62 Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ammatillisista oppilaitoksista annetun lain muuttamisesta.

Maataloushallitus

MH1928/318 Emäntäkoulun ohjesääntö.

Ammattikasvatushallitus

AKH/1989 Opetussuunnitelman perusteet.

AKH/1989 Kotitalousteknikon opetussuunnitelman perusteet. 1989. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

AKH/1989 Siivousteknikon opetussuunnitelman perusteet. 1989. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Opetushallitus

OPH/1992 Majoitus-. ravitsemis- ja puhdistuspalvelualan koulutusrakenteen kehittäminen. 1992. Helsinki: Opetushallitus.

OPH/1993/34 Valtion oppilaitosten yksityistäminen.

OPH/1994 Ammatillisten oppilaitosten kokemuksia yhdistämisestä. Yhteenveto oppilaitoskyselyistä.

OPH/1996 Koti-, laitostalous- ja puhdistuspalveluala. 1996. Ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelman perusteet. Opistoaste. Helsinki: Opetushallitus.

OPH/1999/9 Tietoja ammatillista koulutusta antavien oppilaitosten ja ammattikorkeakoulujen muutoksista vuosina 1990−1999.

OPH/2000 Matkailu-, ravitsemis- ja talousalan opetussuunnitelman perusteet.

OPH/1987−2008 Koulutusopas. Helsinki: Opetushallitus.

OPH/2007 Koulutusopas. Helsinki: Opetushallitus.

OPH/1996−2001 Ammattikorkeakoulujen valintaopas. Helsinki: Opetushallitus.

Opetusministeriö

OPM/1981 Keskiasteen koulutuksen kehittämissuunnitelma vuosille 1982−1983.

OPM/1983 Keskiasteen koulutuksen kehittämissuunnitelma vuosille 1984 1985.

OPM/1985 Keskiasteen koulutuksen kehittämisohjelma vuosille 1986−1988.

OPM/1986 Keskiasteen koulutuksen kehittämisohjelma vuosille 1989−1991.

OPM/1989/35 Muistio koulutusrakenteen kehittämisestä.

OPM/1989/544 Koulutusrakenteen kehittämissuunnitelma.

OPM/2007/38 Lisää liiketoimintaosaamista korkeakouluista. liiketoimintaosaamisen selvitysryhmän raportti.

Tilastot Hesake. 1996. Helsingin seudun ammatillisen koulutuksen kehittämiskomitean mietintö. Koulutusta tulevaisuuteen. STV. Suomen tilastollinen vuosikirja 1911, 1931, 1932, 1951, 1952, 1961, 1963, 1971, 1972, 1982, 1991, 1992. Toimialaluokitus. 1995. Käsikirjoja 4.

Tilastokeskus. Tilastokeskuksen sivusto: www.tilastokeskus.fi

Muut: Helsingin yliopisto: www.hel.fi
Itä-Suomen yliopisto: www.itasuomenyliopisto.fi
Turun yliopisto: www.utu.fi

Kuvamateriaali: Kotilieden vuosikerrat 1928–2000. Paletti Oy. Yhtyneet kuvalehdet.

3. KIRJALLISUUS

Ahvenainen, Jorma. & Vartiainen, Henri. 1982. Itsenäisen Suomen talouspolitiikka. Teoksessa Suomen taloushistoria osa 2. Helsinki: KK.

Alasuutari, Pertti. 2007. Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus. Helsinki: Gaudeamus.

Andersson, Sirpa. 2009. Matka vanhojen pariskuntien maailmaan. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Anttila, Aarne. 1962. Elias Lönnrot. Helsinki: SKS.

Anttila, Pirkko. 2000. Tutkimisen taito ja tiedon hankinta. Jyväskylä: Gummerus.

Arhinmäki, Juha. & Rauhala, Pentti. 1992. Ammattikäsityksen muutos ja ammatillinen sosialisaatio. Teoksessa Ammattikasvatus ja sosialisaatio. Heikkinen, Anja. (toim.) Tampereen yliopiston Hämeenlinnan opettajankoulutuslaitos.

Atjonen, Päivi. 1992. Miksi opetussuunnitelmaa pitäisi eheyttää? Kasvatustieteiden tiedekunnan opetusmonisteita ja selostuksia. 43/1992. Oulun yliopisto.

Atjonen, Päivi. 1993. Kunnan opetussuunnitelma koulun hallinnollisen ja pedagogisen kehittämisen kohteena ja välineenä. Oulun yliopisto: Kajaanin opettajankoulutuslaitos.

Broady, Donald. 1986. Piilo-opetussuunnitelma. Mihin koulussa opitaan? Tampere: Vastapaino.

Carr, Edward Hallet. 1963. Mitä historia on? Suom. Ahonen, Sirkka. Helsinki: Otava.

Collingwood, R.G. 1946. The Idea of History. London: University Press.

Doll, William. E. 1989. Foundation for a post-modern curriculum. London: University Press.

EK Elinkeinoelämän keskusliitto. 2006. Palvelut 2020. Osaaminen kansainvälisessä palveluyhteiskunnassa. Helsinki.

Ekola, Jorma. 1991. Ammatillisen keskiasteen koulunuudistus. Jyväskylä: Kasvatustieteen tutkimuslaitos.

Ekola, Jorma.1992. Opetussuunnitelma−joustava pedagoginen opas. Teoksessa Ekola, Jorma (toim.) Johdatusta ammattikorkeakoulupedagogiikkaan. Porvoo: WSOY, 91−103.

Ekola, Jorma. 1992. Johdatusta ammattikorkeakoulupedagogiikkaan. Helsinki: WSOY.

English, Fenwick. W. 1987. Curriculum Management for Schools, Colleges, Business. Illinois: Charles C. Thomas Publisher.

European Comission. 2007. Fostering Innovation in Services, the Expert Group on Innovation in Services.

Glatthorn, Allan. A.1990. Curriculum Devolopment. Instructional Leadership Series. Virginia: National Association of Secondary Scools Principals.

Goedegebuure, Leo. 1992. Mergers in higher Education. A comparative perspective. Management and Policy in Higher Education. Center for Higher Education Policy Studies. University of Twente. Netherlands.

Granberg, Leo. 2004. Maatalouden tuotantojärjestelmän synty. Teoksessa Suomen maatalouden historia 3. Jyväskylä: Gummerus.

Granberg, Leo. 2004. Tuotannon kasvun vuosikymmenet. Teoksessa Suomen maatalouden historia 3. Jyväskylä: Gummerus.

Haapala, Pertti. 1986. Tehtaan valossa. Teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereella 1820−1920. Helsinki: SKS.

Haapala, Pertti. 1989. Sosiaalihistoria Johdatus tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus.

Haapala, Pertti. 1995. Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914−1920. Helsinki: Painatuskeskus.

Haapala, Pertti. 2004. Väki vähenee – maatalousyhteiskunnan hidas häviö 1950−2000. Teoksessa Suomen maatalouden historia osa 3. Jyväskylä: Gummerus.

Haavio, Matti. 1946. Opettajapersoonallisuus. Jyväskylä: Gummerus.

Halila, Aimo. 1949−1950. Suomen kansakoululaitoksen historia. 1−3. Turku: Suomen kansakoulun opettajien liitto.

Harmaja, Laura. 1946. Kotitalous kansantalouden osana. Kansantaloudellisen yhdistyksen julkaisuja. Porvoo: WSOY.

Haverinen, Liisa. 1996. Arjen hallinta kotitalouden toiminnan tavoitteena. Kotitalouden toiminnan filosofista ja teoreettista tarkastelua. Helsinki: Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos.

Heikkinen, Anja. 1992. Ammattikasvatus ja sosialisaatio. Hämeenlinna: Tampereen yliopiston Hämeenlinnan opettajankoulutuslaitos.

Heikkinen, Anja., Kaarninen, Mervi. & Kuusisto, Leena. 1994. Suomalainen ammattiin kasvattaja. Hämeenlinna: Tampereen yliopiston Hämeenlinnan opettajankoulutuslaitos.

Heikkinen, Anja. 1995. Lähtökohtia ammattikasvatuksen kulttuuriseen tarkasteluun. Tampere: Tampereen yliopisto.

Heikkinen Anja., Kuusisto, Leena., Nuotio Pirjo., Korpinen, Päivi., Vesala, Maija, & Tiilikkala Liisa. 1996. Suomalainen ammattikasvatus opettajien kokemuksissa. Tampere: Tampereen yliopisto.

Heikkinen, Anja. 1999. Ammattikasvatus osana hallinnon yhdistämiskehitystä. Teoksessa Elinkeinon edistämisestä koulutuspalvelujen laaduntarkkailuun? Hämeenlinna: Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitos. Ammattikasvatussarja 20.

Heikkinen, Anja. 2000. Suomalaisen ammattikasvatuksen alkuvaiheita. Teoksessa Suomalaisen ammattikasvatuksen historia. Helsinki: OKKA.

Heikkinen, Anja. 2001. Ammattikasvatuksen erityisyyttä etsimässä -hankkeen esite.

Heikkinen, Anja., Borgman, Merja., Henriksson, Lea., Korkiakangas, Mailis., Kuusisto, Leena., Nuotio, Pirjo. & Tiilikkala Liisa. 2001. Niin vähän on aikaa – ammatillisen kasvun katoava aika, paikka ja tila? ”Suomalaisen ammattikasvatuksen erityisyyttä etsimässä” -projektin 3. väliraportti. Tampere: Tampereen yliopisto. Ammattikasvatuksen tutkimus- ja koulutuskeskus.

Heinonen, Veikko. 1989. Kasvatustieteen perusteet. Jyväskylä: Gummerus.

Heinonen, Visa. 1998. Talonpoikainen etiikka ja kulutuksen henki. Helsinki: SKS.

Helakorpi, Seppo. & Olkinuora, Anita. 1997. Asiantuntijuutta oppimassa. Porvoo: WSOY.

Hentilä, Marjaliisa. 2006. Ahkera suomalainen nainen – pellolta tiskin taakse. Teoksessa Akat aidan tekee, miehet käyvät mittaamassa. Lipponen, Päivi. (toim.) Helsinki: Kirjapaja.

Hietala, Marjatta. 2001. Mitä tutkia ja miten? Teoksessa Historioitsijan arki & tutkimuksen prosessi Autio, Sari., Katajala-Peltomaa, Sari. & Vuolanto ,Ville. (toim.) Tampere: Suomentiedeseura.

Hjerppe, Riitta & Pihkala, Erkki. 1982. Suomen taloushistoria. osa 2. Helsinki: KK.

Honka, Juhani., Lampinen, Lasse. & Vertanen, Ilkka. (toim.) 2000. Kohti uutta opettajuutta toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa. Helsinki: Opetushallitus.

Hood, Christopher. 1983. The Tools of Covernment. London: MacMillan Press.

Hosiaisluoma-Karppinen, Aili. 1993. Emäntäkoulusta tähän päivään Orimattilassa. Orimattila: Orimattila-Instituutti.

Huuhka, Kosti. 1955. Talonpoikaisnuorison koulutie. Tutkimus talonpoikaisnuorisonkoulunkäynnistä ja siihen vaikuttaneista sosiaalisista tekijöistä Suomessa 1910−1950. Helsinki: SHS.

Huizinga, Johan. 1967. Historian olemus. Esseitä ja tutkielmia. Helsinki: WSOY.

Hyytiäinen, Niina & Tähtinen, Juhani. 2008. Historian tutkimus ja lähteet. Turku: eNorssi.

Häggman, Kai. 1993. Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. Helsinki: SHS.

Högbacka, Riitta. 2003. Naisen muuttuvat elämänmuodot maaseudulla. Helsinki: SKS.

Iisalo, Taimo. 1988. Koulutuksen vaiheista keskiajan katedraalikoulusta nykyisiin kouluihin. Helsinki: Otava.

Ikola, Kaisu.1998. Tulevaisuuden juuret. 100 vuotta kotitalousopetusta Lapualla. Jyväskylä: Gummerus.

Jallinoja, Riitta. 1985. Johdatus perhesosiologiaan. Helsinki: WSOY.

Jallinoja, Riitta. 1990. Perhe matkalle ensi vuosituhannelle. Teoksessa Riihinen O. (toim.) Suomi 2017. Jyväskylä: Gummerus.

Jordanova, Ludmilla. 2000. History in Practice. London: Arnold.

Jutikkala, Eino. 1982. Omavaraiseen maatalouteen. Suomen taloushistoria 2. Helsinki KK.

Järvinen, Marjo-Riitta. 1995. Ammattikorkeakoulut ja yhteensulautuminen Suomessa. Turku: Turun yliopisto. Raportteja 27.

Järvinen, Marjo-Riitta. 1997. Eriytyneistä kouluista laaja-alaisia oppimiskeskuksia? Turku: Turun yliopisto.

Kalela, Jorma. 1972. Historian tutkimusprosessi. Metodinen opas oman ajan historiaa tutkiville. Helsinki: Gaudeamus.

Kalela, Jorma. 2000. Historian tutkimus ja historia. Helsinki: Gaudeamus.

Karioja, Anneli. 1992. Kotitalousopistot. Teoksessa 100 v ammatillista kotitalousopetusta. Helsinki: Kotitalousoppilaitosten rehtorit.

Karisto, Antti & Takala, Pentti & Haapola, Ilkka. 1991. Elintaso, elämätapa, sosiaalipolitiikka−suomalaisen yhteiskunnan muutoksessa. Helsinki: WSOY.

Kivinen, Osmo., Rinne, Risto. & Ahola, Sakari.1980. Koulutuksen rajat ja rakenteet. Helsinki: WSOY.

Kivinen, Osmo., Rinne, Risto. & Järvinen, Marjo-Riitta. 1989. Koulutuksen säätelyjärjestelmät Euroopassa: kuuden maan lainsäädäntö-, ohjaus- ja säätelyjärjestelmät. Helsinki: Opetushallituksen julkaisusarja. Turun yliopisto. Koulutussosiologian tutkimuskeskus.

Kiviniemi, Kari. 2007. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Aaltola, Juhan & Valli, Raine. (toim.) Jyväskylä: PS-kustannus.

Kivirauma, Joel. 1992. Työvoimatarpeista koko ikäluokan kouluttamiseen: Ammatillisen koulutuksen suunnittelutarpeiden tarkastelua 1900-luvun alusta 1980-luvulle. Turku: Turun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Julkaisusarja A:160.

Kohti hyvinvoivaa ja kilpailukykyistä yhteiskuntaa. Kansallisen ennakointiverkoston

näkemyksiä Suomen tulevaisuudesta. 2006. Sitra.

Korhonen, Paavo. 1992. Kuopion Talouskoulu 100 vuotta. Kuopio: Kuopion Talouskoulun kannatusyhdistys.

Korkiakangas, Mailis & Nuotio, Pirjo.1999. Ammattikasvatuksen hallinto kotitalous-, hotelli- ja ravintola-alalla. Teoksessa Elinkeinon edistämisestä koulutuspalvelujen laaduntarkkailuun? Hämeenlinna: Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitos. Ammattikasvatussarja 20.

Korkiakangas, Mailis. 2000. Ammattikasvatuksen laaja-alaisuus ja yhdistyminen kotitalousalalla. Tampereen yliopisto: Kasvatustieteiden tiedekunta.

Korkiakangas, Mailis.2001. Maa- ja kotitaloustyö. Teoksessa Niin vähän on aikaa – ammatillisen kasvun aika, paikka ja tila? ”Suomalaisen ammattikasvatuksen erityisyyttä etsimässä” –projektin 3. väliraportti. Tampere: Tampereen yliopisto. Ammattikasvatuksen tutkimus- ja koulutuskeskus.

Korkiakangas, Mailis. 2001−2007. Tutkimuspäiväkirja.

Korvela, Pirjo. 2003. Yhdessä ja erikseen−perheenjäsenten kotona olemisen ja tekemisen dynamiikka. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. Kotitaloustiede.

Korventausta, Arja. 2007. Kotitaloustaitojen tulevaisuus – Arkiavun tarpeellisuus lähihoitajakoulutuksessa. Restonomi ylempi(AMK) opinnäytetyö. Helsinki: Haaga-Helia-ammattikorkeakoulu.

Koskenniemi, Matti. 1967. Opettamisen taito. Helsinki: Otava.

Koskenniemi, Matti. 1968/1977. Sosiaalinen kasvatus koulussa. Helsinki: Otava.

Koskenniemi, Matti. 1978. Opetuksen teoriaa kohti. Helsinki: Otava.

Kuhn, Thomas. 1970. The Structure of Scientife Revolutions. Second edition. Chigago: University of Chicago Press.

Kuusisto, Leena. 2004. Luojan apulaisista loimaajiksi – ompelijasta itsensä työllistäjiksi. Tekstiili- ja vaatetusalojen opettajien ammattikasvatuksen paradigman muutos. Acta Universitas Tamperensis 1054. Tampere: Tampereen yliopisto.

Kyöstiö, Oiva. 1955. Suomen ammattikasvatuksen kehitys käsityön ja teollisuuden alalla. Jyväskylä: Jyväskylän kasvatusopillisen korkeakoulun julkaisuja no.11.

Käyhkö, Mari. 2006. Siivoojaksi oppimassa: Etnografinen tutkimus työläistytöistä. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Laine, Katri. 1931. Kotitalouskoulujen alkuvaiheita Suomessa 1850−1900. Helsinki: WSOY.

Laine, Katri. 1942. Helsingin Kasvatusopillinen talouskoulu 1891−1940. Helsinki: SKS.

Lampinen, Osmo. & Numminen, Ulla. 1989. Peruskoulun jälkeisen koulutuksen kehittämis- ja kokeiluvaihtoehdot. Teoksessa peruskoulun jälkeisen koulutuksen kehittäminen. Helsinki: Opetusministeriö.

Lampinen, Osmo. 1998. Suomen koulutusjärjestelmän kehitys. Helsinki: Gaudeamus.

Lappalainen, Antti. 1991. Suomi kouluttajana. Helsinki: WSOY.

Lappalainen, Jussi. 2002. Haluatko historiankirjoittajaksi? Helsinki: SKS.

Laurila, Ilkka. 2004. Maaseutu EU-Suomessa. Teoksessa Suomen maatalouden historia osa 3. Jyväskylä: Gummerus.

Lawrence, Christopher. 1993. Medicine in the making of Modern Britain 1700−1920. London: Routledge.

Lehtisalo, Liekki. 1992. Uuteen koulutusajatteluun. Helsinki: WSOY.

Lehtisalo, Liekki. 1992. Vaikuttaako koulutus. Helsinki: VAPK- Kustannus.

Lehtisalo, Liekki. & Raivola, Reijo. 1992. Koulutuspolitiikka. Helsinki: WSOY.

Lehtisalo, Liekki. & Raivola, Reijo. 1999. Koulutus ja koulutuspolitiikka 2000-luvulle. Helsinki: WSOY.

Lehtivirta, Aili. 1992. Tampereen talouskoulu. Teoksessa 100 v ammatillista kotitalousopetusta. Helsinki: Kotitalousoppilaitosten rehtorit.

Lepistö, Vuokko. 1990. Sata vuotta Tampereen talouskoulussa. Jyväskylä: Gummerus.

Lähdeoja, Valter. 1970. Maataloushallituksen 75-vuotistaival. Helsinki: Maataloushallitus.

Lähteenmäki, Maria. 2006. Naiset tasa-arvoisemman yhteiskunnan puolesta 1907−2003. Teoksessa Naiset eduskunnassa. Helsinki: Edita.

Löytty-Rissanen, Minna. & Näveri, Leena. 1998. Teoksessa Kotitalousopetus uuden vuosituhannen kynnyksellä. Helsinki: WSOY.

Malinen, Paavo. 1993. Opetussuunnitelmat koulutyössä. Opetus ja Kasvatus. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Markkola, Pirjo. 1990. Pirtissä ja pellolla, kotona ja konttorissa. Teoksessa Naisen elämä. Mistä on pienet tytöt tehty, mistä tyttöjen äidit. Helsinki: Otava.

Markkola, Pirjo. 2004. Maatalous jälleenrakennuksessa. Teoksessa Suomen maatalouden historia osa 3. Jyväskylä: Gummerus.

Meinander, Henrik. 1999. Tasavallan tiellä. Suomi kansalaissodasta 2000-luvulle. Suomennos Autio, Paula. Helsinki: Nord Print.

Nieminen, Urpu. 1983. Perhekeskeinen sosiaalityö. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.

Nietosvaara, Saara. 1992. Teoksessa 100 v. ammatillista kotitalousopetusta. Kotitalousoppilaitosten rehtorit. Helsinki: Kotitalousoppilaitosten rehtorit.

Niromaa, Heli. 2006. Järvenpään kotitalousopettajaopisto 1928−2000. Järvenpää: Kotitalousopettajaopisto.

Nuotio, Pirjo., Backman, Heidi., Pernu, Marja-Leena. & Sisättö, Margareeta. 2001.

Matkailu-, ravitsemis- ja talousalan arviointi. Helsinki: Opetushallitus.

Nurmi, Kari. 1995. Johdatus kasvatuksen filosofisiin ja historiallisiin perusteisiin. Jyväskylä: Gummerus.

Ojasalo, Katri. 1999. Conceptualizing Productivity in Services. Väitöskirja. Swedish School of Economics and Business Administartion. Helsinki: Yliopistopaino.

Ojasalo, Katri. 2007. Service Innovation & Design -osaaminen. Espoo: Laurea-ammattikorkeakoulu.

Ollila, Anne. 1993. Suomen kotien päivä valkenee... Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939. Helsinki: SHS.

Opetustoimen lainsäädäntö. 1997. Kauppkaari. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Palojoki, Päivi. 1996. The complexity of food-related activities in a household context. Helsinki: Helsingin yliopisto. Kotitaloustiede. Väitöskirja.

Parsons, Talcot. & Bales, R.F. 1993. Family, socialization and Interaction Process. Glencoe, Illinoiss: The Free Press.

Peltonen, Matti. 1999. Mikrohistoriasta. Helsinki: Gaudeamus.

Pietinen, Jukka-Pekka. 1992. Leivän syrjässä. Maatilahallitus ja sen edeltäjät 1982 -1992. Helsinki: Otava.

Pihkala, Erkki. 1982. Teollisuus-Suomi 1945−1980. Teoksessa Suomen taloushistoria 2. Helsinki: KK.

Pihkala, Erkki. 1982. Sopeutuminen rauhaan. Teoksessa Suomen taloushistoria 2. Helsinki: KK.

Pihkala, Erkki. 1982. Maa- ja metsätalouden uusi asema. Teoksessa Suomen taloushistoria 2. Helsinki: KK.

Peruskoulun opetussuunnitelma. 1970. Helsinki: Kouluhallitus.

Puolimatka, Tapio. 1995. Kasvatus ja filosofia. Helsinki: Kirjayhtymä.

Pöyhönen, Anja. 1992. Sata vuotta ruustinnan koulua. Haapavesi: Nora-instituutti.

Pöyhönen, Anja. 1992. Teoksessa 100 vuotta ammatillista kotitalousopetusta. Kotitalousoppilaitosten rehtorit. Helsinki: Kotitalousoppilaitosten rehtorit.

Rahikainen, Marjatta. 2006. Maatalouden piiat pitäjänhistorioiden valossa. Teoksessa Työteliäs ja uskollinen Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään. Jyväskylä: Gummerus.

Raitanen, Pirjo. 2005. Kaikki elämäni koulut. Opin saunaa Espoossa ja muualla. Espoo.

Rantatupa, Heikki. 2004. Elintarvikehuolto ensimmäisen maailmansodan aikana. Suomen maatalouden historia osa 2. Jyväskylä: Gummerus.

Rantatupa, Heikki. 2004. Kansanhuolto toisen maailmansodan aikana. Suomen maatalouden historia osa 2. Jyväskylä: Gummerus.

Rasila, Viljo. 1982. Ensimmäinen teollistumiskausi. Teoksessa Suomen Taloushistoria 2. Helsinki: KK.

Rastila, Urho. 1990. Koulutusrakenteen kehittäminen kokeilujen avulla. Teoksessa. Keskiasteen opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Ammattikasvatushallitus.

Rauhala Pentti. 1994. Teknillisen alan joustavan koulutusrakenteen kokeilu

kehittämishankkeena. Tampere: Tampereen yliopisto. A vol. 397.

Rauhala, Urho. 1981. Mikä on järkevän perhepolitiikan esteenä. Teoksessa Jaakkola R., Karisto A. & Roos J.P. (toim.) Sosiaalipolitiikka, historiallinen kehitys ja yhteiskunnallinen muutos. Espoo: Weilin & Göös.

Rinne, Risto, Kiviruma, Joel & Lehtinen, Erno. 2002. Johdatus kasvatustieteisiin. Helsinki: WSOY.

Renvall, Pentti. 1983. Nykyajan historiantutkimus. Helsinki: WSOY.

Roiko-Jokela, Heikki. 2004. Asutustoiminnalla sodasta arkeen. Teoksessa Suomen maatalouden historia osa 3. Jyväskylä: Gummerus.

Ruohotie, Pekka. 1992. Ammattikasvatuksen tutkimus Hämeenlinnan tutkimusyksikössä 1990−1991. Hämeenlinna: Tampereen yliopiston Hämeenlinnan opettajankoulutuslaitos.

Ruohotie, Pekka. 1995. Ammatillinen kasvu työelämässä. Hämeenlinna: Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitos.

Ruohotie, Pekka. 1998. Oppimalla osaamiseen ja menestykseen. Helsinki: Edita.

Ruohotie, Pekka. 2000. Oppiminen ja ammatillinen kasvu. Helsinki: WSOY.

Räty, Olli. 1987. Työ ja koulutus. Helsinki: WSOY.

Salminen, Hannele. 1997. Suomalaisen ammattikorkeakoulun syntyyn vaikuttaneita tekijöitä. Kasvatus 28 (4), 312−325.

Salminen, Hannele. 1999. Ammattikorkeakoulu-uudistuksen ja keskiasteen uudistuksen yhteneväisyyksiä ja eroja. Kasvatus 30 (5), 472−490.

Salonen, Toivo. 2007. Tieteenfilosofia. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Salonen, Torsti. 1995. Elias Lönnrotin kotitalousoppilaitoksen historia. Hämeenlinna: Karisto.

Satka, Mirja.1993. Sota-aika perhekäsitysten ja sukupuolten suhteiden murroksena. Teoksessa Hyvinvointivaltio ja historian oikut. Haapala, Pertti. (toim.) Jyväskylä: Gummerus.

Satka, Mirja. 1994. Sosiaalinen työ peräänkatsojamiehestä hoivayrittäjäksi. Teoksessa

Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia. Jyväskylä: Gummerus.

Savolainen, Raimo. 1996. Keskusvirastolinnakkeista virastoarmeijaksi. Senaatin ja valtioneuvoston alainen keskushallinto Suomessa 1809–1995. Hallintohistoriallisia tutkimuksia 22. Hallintohistoriakomitea. Helsinki: Edita.

Siiskonen, Pirjo. 2004. Maatila yrityksenä ja viljelijäperheen kotina. Teoksessa Suomen maatalouden historia osa 3. Jyväskylä: Gummerus.

J. V. Snellmanin kootut teokset. Osat 16 ja 17. 2004. Toimitus Raimo Savolainen. Helsinki: Edita.

Soininen, Arvo. 1980. Maatalous. Suomen taloushistoria 1. Helsinki: Tammi.

Stadius, Peter. 1999. Oppivelvollisuus. Teoksessa Tasavallan tiellä. Suomi kansalaissodasta 2000-luvulle. Helsinki: Nord Print.

Standford, Michael. 1995. A Companion to the Study of History. Oxford: Blackwell.

Syrjäläinen, Eija. 1992. Muuttuuko koulu? Koulu 2001 -projektin muuttamisen mahdollisuudet ja rajat. Helsingin yliopiston opettajakoulutuslaitos. Tutkimuksia 111.

Sysiharju, Anna-Liisa. 1995. Naisasian tytär–muuttuvien kotien tuki 1891–1990. Vuosisata kotitalousopettajan koulutusta Helsingissä. Tutkimuksia 148. Helsingin yliopisto.

Takala, Pentti. 1987. Perheen muutoksen ulottuvuuksia: Eurooppalaista perhettä koskevia pohdintoja historiallisen tutkimuksen valossa. Lisensiaattitutkimus. Helsingin yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos.

Takala, Pentti. 1990. Rationalisaatio ja modernin länsimaisen avioliiton synty. Teoksessa Hyvinvointi ja muutosten Suomi. Takala P., Helminen I., Massa I., Hellsten K. & Karisto A. (toim.) Helsinki: WSOY.

Takala, Pentti. 1992. Kohti postmodernia perhettä. Teoksessa Sosiaalipolitiikka 2017: Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen. Riihinen, O. (toim.) Helsinki: WSOY, 577–602.

Tiilikkala, Liisa. 2004. Mestarista tutoriksi. Suomalaisen ammatillisen opettajuuden muutos ja jatkuvuus. Jyväskylä Studies in Education, Psyhology and Social Research 236. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Toikka, Kari. 1984. Kehittävä kvalifikaatiotutkimus. Valtion koulutuskeskus. Julkaisusarja B no 25. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Toiskallio, Jarmo. 1989. Ihmisen kasvu ja kasvatus. Helsinki: WSOY.

Tomminen, Matti. 1992. Orimattilan emäntäkoulun alkuvaiheita. Teoksessa 100 vuotta ammatillista kotitalousopetusta. Helsinki: Kotitalousoppilaitosten rehtorit.

Tuomi-Gröhn, Terttu. 2000. Työssäoppimisen teoreettisia lähtökohtia. Katsaus erilaisiin transfer-käsityksiin. Aikuiskasvatus, 4, 325–332.

Tuominen, Markku. & Wihersaari, Jari. 2006. Ammattikasvatusfilosofia. Helsinki: Okka.

Tuomisto, Jukka. 1986. Teollisuuden koulutustehtävän kehittyminen. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis 209.

Turkki, Kaija. 1999. Kotitalousopetus tienhaarassa: teknisistä taidoista kohti arjen hallintaa. Helsingin yliopiston Kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja 2.

Tähtinen, Juhani. 2008. Kasvatuksen historian tutkimus, mistä on oikein kysymys. Turku: eNorssi.

Uusikylä, Kari. & Kansanen, Pertti. 1988. Opetussuunnitelman toteutuminen. Oppilaiden tyytyväisyys oppiaineisiin, opetusmuotoihin ja kouluelämään peruskoulun ala-asteella. Helsinki: Helsingin yliopiston opettajakoulutuslaitos. Tutkimuksia 66.

Varjonen, Johanna. 1992. Teoksessa Kotitalouden toiminta tutkimuskohteena. Toimittanut Palojoki, Päivi. Helsinki: Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 113.

Varjonen, Johanna., Aalto, Kristiina. & Leskinen, Johanna. 2005. Kotityön markkinat. Sitran raportteja. Helsinki: Edita.

Vasara, Anneli.1992. Kotitalousopetuksen syntyvaiheita ja hallinnon kehityspiirteitä. Teoksessa 100 vuotta ammatillista kotitalousopetusta. Helsinki: Kotitalousoppilaitosten rehtorit.

Vihinen, Hilkka. 2004. Maatilatalouden rakennemuutos. Teoksessa Suomen maatalouden historia osa 3. Jyväskylä: Gummerus.

Vihola, Teppo. 2004. Pärjääkö pienviljelys? Suomen maatalouden historia osa 2. Jyväskylä: Gummerus.

Vihola, Teppo. 2004. Maatalouden rakennemuutokset itsenäisessä Suomessa. Suomen maatalouden historia osa 2. Jyväskylä: Gummerus.

Widman, Ronald. 1982. Maalta kaupunkiin. Teoksessa Suomen taloushistoria osa 2. Helsinki: KK.

Vuorinen, Pentti. 1988. Työn ja ammattien muutos. Opetussuunnitelman laatiminen ammatillisissa oppilaitoksissa. Suomen Kaupunkiliitto, Suomen Kunnallisliitto, Finlands Svenska Kommunförbund ja Suomen Oppilaitosten liitto.

Väärälä, Reijo. 1995. Ammattikoulutus ja kvalifikaatiot. Väitöskirja. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta.

Östman, Ann-Catrin. 2004. Mekanisoinnin ensimmäinen aalto. Suomen maatalouden historia osa 2. Jyväskylä: Gummerus.

4. HAASTATTELUT

MIEHET:

Antti

Kerkkoon maatilalla 29.6.1999 tehdyn haastattelun kesto on 1,5 tuntia. Haastattelusta on 19 sivua tekstiä. Antti on 1949 syntynyt, sikataloutta harjoittava isäntä, jolla on agronomin koulutus. Kotipaikka: Kerkkoo.

Björn

Perhon maatalousoppilaitoksessa 24.7.1999 tehdyn haastattelun kesto on 45 min. Haastattelusta on 9 sivua tekstiä. Björn on 1967 syntynyt, tilanhoitaja, jolla on maamieskoulutus. Kotipaikka: Perho.

NAISET:

Cecilia

Järvenpään kaupungintalolla 19.4.1999 tehdyn haastattelun kesto on noin 1 tunti. Haastattelusta on 11 sivua tekstiä. Cecilia on1957 syntynyt, palvelujohtaja, siivouspäällikkö. Järvenpäästä valmistunut talousopettaja. Kotipaikka: Tuusulasta.

Doris

Espoon kotitalousoppilaitoksessa 26.3.1999 tehdyn haastattelun kesto 1tunti 20 minuuttia. Haastattelusta on 18 sivua tekstiä. Doris on 1976 syntynyt, tuoteneuvoja, jolla on kotitalousteknikon koulutus. Kotipaikka: Kerava.

Emilia

Espoon kotitalousoppilaitoksessa 24.3.1999 tehdyn haastattelunkesto on 45 minuuttia. Haastattelusta on 12 sivua tekstiä. Emilia on 1963 syntynyt, palvelutalon emäntä, jolla on ravitsemusteknikon koulutus. Kotipaikka: Helsinki.

Floora

Espoon kotitalousoppilaitoksessa 7.5.1999 tehdyn haastattelun kesto on 1, tuntia. Haastattelusta on 21 sivua tekstiä. Floora on 1970 syntynyt, siivoustyönjohtaja. Siivousteknikkokoulutus ja Järvenpäästä valmistunut talousopettaja, Kotipaikka: Helsinki.

Gerdruth

Someron maatilalla 8.4.1999 tehdyn haastattelun kesto on 2 tuntia. Haastattelusta on 14 sivua tekstiä. Gerdruth on1939 syntynyt, maatilamatkailuyrittäjä, jolla emäntäkoulutus. Kotipaikka: Somero.

Helvi

Lepaalla 22.2.1996 tehdyn haastattelun kesto on 20 min. Siitä on 4 sivua tekstiä. Helvi on 1939 syntynyt, kotitalousopettaja. Järvenpäästä valmistunut talousopettaja. Kotipaikka: Hämeenlinna.

Iiris

Lepalla 19.2.1996 tehdyn haastattelun kesto30 minuuttia. Siitä on 6 sivua tekstiä. Iiris on1955 syntynyt, kotitalousopettaja. Jyväskylästä valmistunut talousopettaja. Kotipaikka: Jyväskylä.

Johanna

Lepaalla 12.12.1995 tehdyn haastattelun kesto on 45 min. Siitä on 7 sivua tekstiä. Johanna on 1959 syntynyt, kotitalousaineiden tuntiopettaja. Järvenpäästä valmistunut koti- ja laitostalousopettaja. Kotipaikka: Hämeenlinna.

Kerttu

Opetushallituksessa 1.11.1996 tehdyn haastattelunkesto on noin 2 tuntia. Haastattelusta on 22 sivua tekstiä. Kerttu on 1926 syntynyt, ammattikasvatustarkastaja. Hänellä on agronomin koulutus. Kotipaikka: Helsinki.

Linnea

Opetushallituksessa 28.6.1996 tehdyn haastattelun kesto on 1,5 tuntia. Haastattelusta on 17 sivua tekstiä: Linnea on 1949 syntynyt, ammattikasvatustarkastaja, jolla on maa- ja metsätaloustieteiden maisterin koulutus. Kotipaikka: Helsinki.

Liitteet

Liite 1. Kooste tutkimuksen aineistoista

Liite 2. Kotitalousopettajaopiston opetussuunnitelma

Liite 3. Koti- ja laitostalousoppilaitosten yhdistyminen ennen toisen asteen uudistusta

Liite 4. Matkailu-, ravitsemis- ja talousalan ammattikorkeakouluopetus vuonna 2000

Liite 5. Kotitalousalan oppilaitosten yhdistymiskulku ammattikorkeakouluun

Liite 6. Koti- ja laitostalousoppilaitosten yhdistyminen toisen asteen uudistuksen jälkeen

LIITE 1 Kooste tutkimuksen aineistoista

Tarkastelu-kohde/ Lähdetyyppi	Kotitalouden toimiala	Koulutuksen yleinen ja hallinnoinnin kehitys	Ammatillinen ja opettajankoulutus
Tutkimuskirjal-lisuus	Maa- ja totitalo-usalaa käsittelevä tutkimuskirjallisuus	Koulutuspolitiik-kaa ja hallinnoin-tia käsittelevä tutkimuskirjallisuus	Ammattikasvatusta ja koulutusta käsittelevä tutkimuskirjallisuus
Koulutuksen kehitystä ja hallinnointia käsittelevät viralliset asia-kirjat ja tilastot	Tilastot	Lait, asetukset ja määräykset sekä kehittämissuunni-telmat Tilastot	Lait, asetukset ja kehittä-missuunnitelmat Tilastot
Tapauskou-luja koskeva arkistoaineisto		Espoo-Vantaa am-mattikorkeakoulun dokumentaatio (EVAMK, LAUREA)	Elias Lönnrotin Emän-nyyskoulun arkisto (ELEA/ ELKO/ LO, ESA/ESKO/ ESPA) Järvenpään kotitalous-opettajaopiston arkisto (JKOO/TJK) · opetussuunnitelmat · pöytäkirjat · päiväkirjat · vuosikertomukset · kirjeet · oppilasvalintatiedot Espoo-Vantaa ammati-korkeakoulun arkisto (EVAMK, LAUREA)
*Haastattelut	Työelämän edustajat (7)	Hallinnon vaikuttajat (2)	Opettajat (3)
* Lehtikuvat	Kotilieden vuosikerrat 1928−2000		

LIITE 2. Kotitalousopettajaopiston opetussuunnitelma

Aine	Sisältö	Menetelmät
Kasvatus- ja opetusoppi	Mikael Soinisen opetusoppi sekä opetusmenetelmäoppi. Erilaisten kotitaloudellisten oppilaitosten koulunpito-, opetus ja kasvatuskysymykset	Luennot, esitelmät ja ainekirjoitus sekä kasvatuskeskustelut, havaintotunnit, kuuntelut ja harjoitustunnit
Kodinhoito-oppi	Kodinhoidolliset harjoitustyöt. Asunnon kunnossapitoon, vaatteiden ja tekstiilien huoltamiseen ja puhtauden ja hygienian ylläpitoon liittyvistä sisällöistä riitti vaihtelevia opetuksellisia haasteita kokelaiden tuntiaiheiksi	Käytännön harjoitukset. Tuntien kuuntelua ja havaintotuntien pitämistä
Yleinen ruokatalousoppi ja ruokatavaraoppi Ruuanvalmistusoppi Säilykeoppi Ravintofysiologia	Tigerstedin Ravinto-oppi ja Elintarvikesäädökset teokset Leipomista ja ruokalajeja. Säilöönpanotavat; kemia ja fysiikka Ihmisen aineenvaihto ja bakteriologia.	Harjoitukset ja kuuntelut sekä opetusmenetelmäoppia havaintotunteja ja menetelmiä teoreettista perehtymistä
Maatalousaineet	Karjanhoito, maitotalous ja siipikarjan hoito. Lisäksi puutarhanhoito ja sieltä saatavien hyötykasvien käyttö.	Harjoitukset ja havaintotunnit
Terveysoppi	Pienten lasten hoito	Erikoisluentoja ja harjoitustunteja
Yhteiskuntaoppi	Luettavana oli muun muassa Harmajan yhteiskuntaoppi	Kirjallisuus. Oppilaiden omien esitelmien pito
Kirjanpito	Kotitalouteen liittyvä kirjanpito	Luennot ja tehtävät
Äidinkieli ja kirjallisuus	Ääntämis- ja puheoppia sekä kaunokirjallisuutta.	Ainekirjoitus ja harjoitukset
Laulu		kuorolaulua.

LIITE 3. Koti- ja laitostalousoppilaitosten yhdistyminen ennen toisen asteen uudistusta

Kaksi oppilaitosta yhdistyy	Uusi oppilaitos/vuonna
Ahlmanin kotitalousoppilaitos& Ahlmanin maatalousoppilaitos	Ahlmanin maatalous- ja kotitalousoppilaitos 1990
Kauhajoen koti- ja laitostalousoppilaitos& Kauhajoen maatalousoppilaitos	Kauhajoen koti- ja laitostalousoppilaitos 1994
Kittilän kotitalousoppilaitos & Kittilän maatalousoppilaitos	Kittilän maaseutuammattien oppilaitos 1992 *)
Rovaniemen koti- ja laitostalousoppilaitos Lapin maaseutuopisto	Lapin maaseutu- ja kotitalousopisto 1994 *)
Runnin kotitalousoppilaitos & Peltosalmen maatalousoppilaitos	Peltosalmen maatalousoppilaitos 1993 *)
Suonenjoen koti- ja laitostalousoppilaitos & Suonenjoen maatalousoppilaitos	Suonenjoen maatalous- ja palvelualojen oppilaitos 1994*)
Ivalon kotitalousoppilaitos & Saamelaisten ammatillinen koulutuskeskus	Saamelaisten koulutuskeskus 1994
Suomussalmen kotitalous- ja sosiaalialan oppilaitos & Kainuun ammattioppilaitos	Suomussalmiopisto 1994
Porin koti- ja laitostalousoppilaitos & Porin Teljän ammattioppilaitos	Porin Teljän ammattioppilaitos 1994*)
Riihimäen kotitalousoppilaitos & Riihimäen ammattioppilaitos	Riihimäen ammattioppilaitos 1992
Kotkan kotitalous- ja sosiaalialan oppilaitos & Kotkan terveydenhuolto-oppilaitos	Kotkan hoito- ja palvelualojen oppilaitos 1994
Savonlinnan terveydenhuolto-oppilaitos & Savonlinnan kotitalous- ja sosiaalialan Oppilaitos	Savonlinnan ammatillinen instituutti 1994 *)
Lapuan kauppaoppilaitos & Lapuan kauppaoppilaitos	Lapuan ammatti-instituutti 994
Oulaisen kauppaoppilaitos & Oulaisten koti- ja laitostalousoppilaitos	Oulaisten instituutti 1994

Kolme oppilaitosta yhdistyy	Uusi oppilaitos/vuonna
Loimaan kauppaoppilaitos & Loimaan käsi- ja taideteollisuusoppilaitos & Loimaan koti- ja laitostalousoppilaitos	Loimaan Ammatti-instituutti 1993*)
Loimaan maatalousoppilaitos & Loimaan Ammatti-instituutti **) & Loimaan ammatillinen oppilaitos	Loimaan Ammatti-instituutti 1994
Turun Aninkaisten ammattioppilaitos & Turun hotelli- ja ravintolaoppilaitos & Turun kotitalousoppilaitos	Turun Ammatti-instituutti 1994*)
Seppälän maatalous- ja puutarhaoppilaitos & Sotkamon metsäoppilaitos & Vuokatin kotitalousoppilaitos	Vuokattiopisto 1994

*) yhdistyy seuraavassa vaiheessa uudelleen **) yhdistetty oppilaitos
Lähde: Opetushallitus 9/1999

LIITE 4. Matkailu-, ravitsemis- ja talousalan ammattikorkeakouluopetus vuonna 2000

Ammattikorkeakoulu	Paikkakunta	Koulutusohjelma
Espoo-Vantaan amk	Espoo Järvenpää	Palvelujohtaminen Palveluyrittäjyys
Etelä-Karjalan amk	Lappeenranta Imatra	Kotitalouspalvelut Matkailu- ja ravitsemispalvelut
Haaga-Instituutin amk	Helsinki	Matkailun liikkeenjohto; Hotelli- ja ravintola-alan liikkeenjohto; Degree Programme in Hotel, Restaurant and Turism Management
Helsingin amk	Helsinki	Ravitsemispalvelut
Jyväskylän amk	Jyväkylä	Matkailualan; Palvelutuotannon ja palelujohtamisen; Degreee Programme in Facility Management and Consumer Communivcatioin
Lahden amk	Lahti	Palvelujohtaminen
Mikkelin amk	Mikkeli	Matkailualan; Ravitsemis- ja talousalan
Pirkanmaan amk	Tampere	Palvelutuotanto ja palvelujohtaminen
Pohjois-Karjalan amk	Joensuu	Matkailu- ja ravitsemispalvelut
Pohjois-Savon amk	Kuopio	Matkailupalvelujen; Ruokapalvelujen liikkeenjohto
Rovaniemen amk	Rovaniemi	Hotelli- ja ravintola-ala; Ravitsemis- ja talousala
Satakunnan amk	Pori	Matkailu- ja ravitsemispalvelut
Seinäjoen amk	Kauhajoki	Ravitsemisalan tuotannon ja yrittäjyyden
Turun amk	Turku	Palvelujen tuottaminen ja johtaminen
Vaasan amk	Vaasa	Hotelli- ja ravintola-alan liikkeenjohto; Utbildningsprogrammet föt äffärsledning i hotell; Degree Programme in Hotel and Restaurant Business

LIITE 5. Kotitalousalan oppilaitosten yhdistymiskulku ammattikorkeakouluun

Opistokoulutus	1. yhdistyminen	2. yhdistyminen	3. yhdistyminen
Espoon koti- ja laitostalousoppilaitos 1989	Espoon palvelualojen oppilaitos 1996	Espoon-Vantaan ammattikorkeakoulu 1997	Laurea-ammattikorkeakoulu 2000
Järvenpään kotitalousopettajaopisto 1928	Tuusulanjärvi-instituutti 1998	Espoon-Vantaan ammattikorkeakoulu 1997	Laurea-ammattikorkeakoulu 2000
Lappeenrannan kotitalousoppilaitos 1984	Lappeenrannan kotitalous- a sosiaalialan oppilaitos 1991	Etelä-Karjalan ammattikorkeakoulu	
Keski-Suomen kotitalousopettajaopisto 1947	Jyväskylän palvelualojen oppilaitos 1996	Jyväskylän ammattikorkeakoulu	
Mikkelin kotitalousoppilaitos	Mikkelin ammatti-instituutti 1997	Mikkelin ammattikorkeakoulu	
Tampereen kotitalousoppilaitos 1984	Pirkanmaan ammattikorkeakoulu		
Joensuun koti- ja laitostalousoppilaitos 1988	Joensuun oppimiskeskus 1996	Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu	
Rovaniemen koti- ja laitostalousoppilaitos 1989	Rovaniemen maaseutu- ja kotitalousopisto 1998	Rovaniemen palvelualojen oppilaitos 1998	Rovaniemen ammattikorkeakoulu
Kauhajoen koti- ja laitostalousoppilaitos 1988	Seinäjoen ammattikorkeakoulu		
Turun kotitalousoppilaitos 1986	Turun ammatti-instituutti 1994	Turun ammatti-instituutti 1998	Turun ammattikorkeakoulu

LIITE 6. Koti- ja laitostalousoppilaitosten yhdistyminen toisen asteen uudistuksen jälkeen

Kaksi oppilaitosta	Uusi nimi
Lapin maaseutu- ja kotitalousopisto & Rovaniemen koti- ja laitostalousoppilaitos**)	Rovaniemen maaseutu- ja kotitalousopisto (luonnonvara-ala) 1998
Suonenjoen ammatti-instituutti & Suonenjoen maatalous- ja palvelualojen oppilaitos **)	Suonenjoen ammatti-instituutti 1996
Orimattilan koti- ja laitostalousoppilaitos & Päijät-Hämeen ammattioppilaitos Orimattiassa	Orimattila-instituutti 1995
Espoon hotelli- ja ravintolaoppilaitos & Espoon koti- ja laitostalousoppilaitos	Espoon palvelualojen oppilaitos 1996
Kokkolan kotitalous- ja sosiaalialan oppilaitos & Kokkolan terveydenhuolto-oppilaitos	Kokkolan sosiaali- ja terveysalan oppilaitos 1997
Vaasan kotitalous- ja sosiaalialan oppilaitos & Vaasan terveydenhuolto-oppilaitos	Vaasan sosiaali- ja terveydenhuoltoalan oppilaitos 1996
Järvenpään kotitalousopettajaopisto & Tuusulan sosiaalialan oppilaitos	Tuusulanjärvi-instituutti 1999

**) aiemmin yhdistynyt oppilaitos
Lähde: Opetushallitus 9/1999

Kolme oppilaitosta yhdistyy	Uusi nimi
Lieksan ammattioppilaitos & Lieksan kauppaoppilaitos & Lieksan kotitalous- ja sosiaalialan oppilaitos	Lieksan oppimiskeskus 1995
Rovaniemen maaseutu- ja kotitalousopisto (luova)**)& Rovaniemen metsäoppilaitos & Kittilän maaseutuammattien oppilaitos **)	Rovaniemen luonnonvara-ala oppilaitos 1998
Varkauden ammattioppilaitos & Varkauden kotitalous- ja sosiaalialan oppilaitos & Varkauden käsi- ja taideteollisuusoppilaitos	Varkauden ammatti-instituutti 1999

Lähde: Opetushallitus 9/1999

Neljä oppilaitosta yhdistyy	Uusi oppilaitos
Joensuun ammattioppilaitos & Pohjois-Karjala ammattioppilaitos, Joensuun koti- ja laitostalousoppilaitos & Pohjois-Karjalan käsi- ja taideteollisuusoppilaitos	Joensuun oppimiskeskus 1996
Jyväskylän hotelli- ja ravintolaoppilaitos & Keski-Suomen kotitalousopettajaopisto & Keski-Suomen ammattioppilaitos & Jyväskylän matkailu-, ravitsemis- sekä elintarvikeala	Jyväskylän palvelualojen oppilaitos 1996
Kannuksen maatalousoppilaitos & Perhon maaseutuoppilaitos Toholammin käsi- ja taideteollisuusoppilaitos & Vetelin kotitalousoppilaitos	Keski-Pohjanmaan maaseutuakatemia 1998
Kouvolan ammattioppilaitos & Kouvolan ammattioppilaitos (Kuusankoski) Kouvolan kotitalousoppilaitos & Anjalankosken ammattioppilaitos	Kouvolan seudun ammatillinen oppimiskeskus 1996
Rovaniemen hotelli- ja ravintolaoppilaitos & Rovaniemen kauppaoppilaitos1998 Rovaniemen ammattioppilaitos (marata) & Rovaniemen maaseutu- ja kotitalousopisto (marata) **)	Rovaniemen palvelualojen oppilaitos
Turun ammatti-instituutti **) & Turun kauppaoppilaitos Turun teknillinen ammattioppilaitos & Turun terveydenhuolto-oppilaitos	Turun ammatti-instituutti 1998

Lähde: Opetushallitus 9/1999

Alueen kaikki oppilaitokset yhdistyvät	Uusi, monialainen oppimiskeskus
Kainuun terveydenhuolto-oppilaitos & Kajaanin kauppaoppilaitos & Kajaanin koti- ja laitostalousoppilaitos & Kajaanin käsi- ja taideteollisuusoppilaitos & Kajaanin teknillinen oppilaitos	Kajaani-instituutti 1996
Länsi-Lapin ammattioppilaitos & Tervolan käsi- ja taideteollisuusoppilaitos Keminmaan koti- ja laitostalousoppilaitos Lapin maaseutu- ja kotitalousopisto (Tervola) & Rovaniemen metsäoppilaitos 1997	Länsi-Lapin ammatti-instituutti 1997
Mikkelin kotitalousoppilaitos & Mikkelin käsi- ja taideteollisuusoppilaitos & Mikkelin liiketalouden instituutti & Mikkelin terveydenhuolto-oppilaitos & Mikkelin teknillinen oppilaitos	Mikkelin ammatti-instituutti 1997
Porin hotelli- ja ravintolaoppilaitos & Porin kauppaoppilaitos & Porin sosiaalialan oppilaitos & Porin terveydenhuolto-oppilaitos & Porin Teljän ammattioppilaitos**)	Porin Palveluopisto 1997
Savonlinnan ammatti- & Savonlinnan käsi- ja taideteollisuus- & Savonlinnan metsä- ja kalatalous- & Savonlinnan hotelli- ja ravintolaoppilaitos & Savonlinnan ammatillinen instituutti **)	Savonlinnan ammatti-instituutti 1997
Kuopion terveydenhuolto- & Ylä-Savon sosiaali- ja terveysalan oppilaitos & Pohjois-Savon ammatillinen instituutti & Peltosalmen maatalous-**) Kuopion hotelli- ja ravintola- & Siilinjärven metsä- ja puutalousoppilaitos	Pohjois-Savon ammatillinen instituutti 1996
Evon metsä- & Forssan teknillinen & Hämeenlinnan meijeri- & Hämeenlinnan teknillinen oppilaitos & Lepaan puutarha- & Mustialan maatalous- & Riihimäen teknillinen & Valkeakosken teknillinen oppilaitos & Wetterhoffin käsi- ja taideteollisuus- & Lepaan kotitalous- ja sosiaalialanoppilaitos	Hämeen ammatti-instituutti 1999

Imatran kauppa- & Imatran taide- & Imatran teknillinen oppilaitos & Lappeenrannan kauppa- & Lappeenrannan kotitalous- ja sosiaalialan & Lappeenrannan käsi- ja taideteollisuus- &, Lappeenrannan teknillinen & Lappeenrannan terveydenhuolto-oppilaitos & Vuoksenlaakson hotelli- ja ravintolaoppilaitos	Etelä-Karjalan ammattiopisto 1997